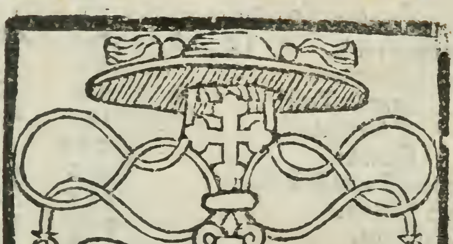
IO. BARTHOLOMEI MARLI ANI PATRICII MEDIOLA NEN. ANTIQVAE RO MAE TOPOGRAPHIA LIBRI SEPTEM.

Impreſſor, negociator, quiſquis es in decimũ an
num librum hunc ne imprimito, neue uendito
ſi aduerſus . P . M . iuſſionem ieris, fece
riſue reus eſto.

TABVLA	Pagina	Linea
AErarſum in ſaturni. 26. 21.	60	28
Aedes ſacræ non omnes templa,	38	36
Aequimelium.	82	49
Aggeres Tarquinii.	111	22
Agon.	134	23
Agonalia.	125	15
Almo flu.	97	38
Alta ſemita.	121	48
Albula.	148	42
Ambulationes Octauianas.	21	18
Ambitus vrbis. 12. 19.	20	46
Amphitheatrum.	91	30
Statilij Tauri.	92	17
T. Veſpaſiani.	106	49
Claudii.	144	3
Antrum Fauni & Pici.	103	44
Anio Nouus.	165	35
Anio Vetus.	165	23
Anio flu.	164	13
Antrum Cyclopis.	96	39
Anſer argenteus.	34	33
Antipolis.	21	33
Aquæductus.	92	29
Aquæ quot.	94	26
Aqua Claudia.	94	37
Mariana.	18	39
Traiana.	95	51
Alexandrina.	134	3
Tepula.	167	13
Iulia.	167	15
Marcia.	114.7.167	23
Virgo.	142.18.166	10
Alſietina.	156	27
Auguſta.	156	27
Sabbatina.	159	41
Mercurii.	169	51

	Carte	Lines
Appia.	165	54
Ara Herculis.	79	27
Septimiana	20	18
Saturni	25	25
Martis.	20	21
Febris.	45	25
Malæ fortunæ.	112	19
Iunonis Iugæ.	42	29
Aii. 42.4 Pacis	54	24
Apollinis	8.35.55.63.168.	24
Cæſaris.	67	3
Victoriæ.	72	22
Carmentæ	75	17
Maxima	8	7
Conſi	8.9.85.	38
Opis	81.	46
Cereris	81	46
Penatum	86	15
Iouis Elicii	102	6
Iouis Inuentoris	102	51
Iouis Viminei	116	26
Iouis Piſtoris	140	28
Murceæ	107	8
Neptuni	129	43
Ditis	135	26
Proſerpinæ	135	34
Flaminii	140	28
Arcus Triumphales	43.32.89	39
Romuli	43	22
Domitiani	143	9
Traiani	56	45
Seueri	59	52
Veſpaſiani	71	24
Fabianus	71	1
Coclitis	77	31
Conſtantini	59	38

	Folio	Linea
Gordiani	112	33
Galieni	112	44
Tiberii Cæſaris	131	22
Theodoſii	135	1
Camilli	137	37
Area Vulcani	53	29
Armamentarium in Cœlio	96	40
Aamamentarium Telluris	55	28
Armiluſtrum	103	9
Argiletus	87	29
Argiletus Imus	82	41
Arx Capitolii	22	5
Arx Creſcentii	160	40
Arena quid	107	19
Aſylus	26.56.83	21
Atrium in Capitolio	35	31
In Palatio	43	32
Pompei	131	6
Veneris	67	16
Mineruæ	66	51
Veſtæ	39	29
Libertatis	102	3
Auguratorium	48	18
Auẽtinus Mõs.	2.44.11·16.100	4
B		
Baſilica Portia	62.25.72	30
Pauli	67	22
Siſimini	111	54
Sempronia	82	16
Caii & Lucii	113	56
Opimii	51.17.71	5
Balnea Pauli	119	41
Balneę Palatinæ	48	27
Bibliotheca Maiorum	35	30
Auguſti	48	9
Pauli	67	46

	Folio	Linea
Vulpia	117	43
Marcelli	126	35
Buſta Gallica	70	1
C		
Capitolium	1.39.22	29
Capitolium uetus	121	25
Campus Martius	12.16.138	29
Tyberinus	139	52
Vaticanus	5.4.158	3
Martius Minor	147	21
Martialis in cœlio	96	31
Eſquilinus	111	35
Viminalis	17.5.117	56
Sceleratus	122	41
Florę	131	10
Agrippæ	138	21
Horatiorum	169	50
Capena Ciuitas	18,55.106	15
Caput Neronis	31	19
Casa Romuli	35	28
Carcer Tullianus	58	36
Caſtra peregrina	91	10
Caſtrum Cuſtodiæ	165	4
Carinæ	108.35	44
Cella Iouis	24	51
Cella Concordiæ	38	7
Cella Matris deorum	77	23
Cenatio Iouis	49	3
Circus quid	83	40
Circus Maximus	84	21
Floralium	123	41
Flaminius	126	46
Neronis	134.44.158	34
Alexandri	134	44
Cliuus Capitolinus	31	4
Victoriæ	9	49

TABVLA		Folio	Linea
Virbius	69.34	110	10
Suburranus		112	42
Publicus	42.37	123	54
Clypeus Martis		35	46
Clitellæ loca		162	30
Cloaca Maxima	63.15.	64	3
Cœlius	2.19.	90	20
Cęliolus		90	34
Coloſſeus		107	9
Coloſſus Apollinis	30. 7	48	16
Neronis		31	20
Martis		129	50
Comitium	64.53.52.54	58	26
Columnæ areæ in capitõlio		34	26
Columna Roſtrata		35	48
Traiani		46	53
Cæſaris		66	7
Menia		66	21
Porticus Concordiæ		37	18
Bellica	88.17.	128	54
Lactaria		75	12
Antonini Pii		140	21
Collis Hortulorum	3.52	124	6
Cremera flu.		9	39
Curia	32.44.72.9.	38	36
Calabra		35	24
Saliorum		48	12
Hoſtilia	61.29.72.19.	91	5
Pompei	72.19	130	55
Iulia		72	20
Vetus	8.9	109	2
Noua		109	3
Octauia		126	27
Curatores Tabulariorum		34	17
D			
Domus urbis Romuli		9	8

TABVLA	Folio	Linea
T. Tatii	36	11
Romuli 35.28.	47	24
Numæ	39	29
Tulli Hoſtilii	47	30
Tarquinii Priſci	48	16
Ser. Tullii	110	12
Anci Martii	70	46
Manlii 36.12.27.23	22	8
Milonis	32	49
Ouidii	43	9
Valerii Max.	45	3
Catilinæ	47	31
Scauri	47	33
Ciceronis	47	37
M. Flacci	47	53
Craſſi	47	55
Viturbii	47	55
Vani	48	1
Auguſtana	48	2
Tiberiana	48	2
L. Amerimni	42	27
Calui Oratoris	48	8
Hortenſii	48	10
Publicolæ	48	15
Cæſaris 68.43.	115	14
M. Antonii	69	51
Cornelii 82.45.96.30.	120	7
Pompei 88.24.109.16.	130	55
Lateranorum	91	13
Mammurræ	96	14
Claudii Centimali	96	16
Tetricorum	96	20
Iunii Senatoris	96	24
T. Claudii Clypti	96	28
Phylidis	103	35
Balbini	109	54

	Folio	Linea
Neronis Aurea	109.29.110	13
Tranſitoria	110	30
Virgilii	111	19
P. Africani	82	16
Aeliorum	113	36
Gordiani	113	46
Leliæ	115	26
M. Craſſi	116	42
Q. Catuli	116	43
C. Aquilii	116	44
Pomponii Attici	121	29
Flaui Sabini	121	52
Martialis	123	37
Pnicii Senatoris	124	9
Coruinia	135	56
E		
Emporium	170.21.105	21
Equiria	127	51
Equus Traiani	56	38
Cæſaris	66	50
Conſtantini	66	51
Domitiani	61.41.63.21.66	52
L. Veri	91	29
Phidiæ & Praxitelis	121	16
Eſquiliæ	3.17.108.31.10	51
F		
Fauiſſe	35	38
Fagutal	116	48
Ficus Ruminalis	40.45.41.6.65	21
Figlinæ	16.55.164	32
Forum Traiani	56	1
Neruæ	57	10
Romanum	58	11
Latium	58	11
Cæſaris	67	8
Auguſti	68	4

	Folio	Linea
Tranſitorium	57	23
Holitorium	74	54
Piſcarium	75	1
Boarium	76.1.77	47
Suarium	138	13
Archimonii	123	5
Saluſtii	122	11
Eſquilinum	112	11
Fornix Sertinii	87	54
Fons Fauni	88	26
Fons Iuturnæ	39	25
Focalus	111	46
G		
Græcoſtaſis	51.15.72	1
Gabii qui nunc	18	40
Gracchus uias direxit	161	39
H		
Hippodromus	168	48
Hylerna	106	11
Horologium Campi Martii	143	56
Horrea Po.Ro.	105	55
Horti Mecoenatis	111	12
Martialis	157	44
Saluſtii	122	11
Neronis	158	36
Quidii	162	18
Terentiani	168	45
Galbæ	170	41
Cæſaris	156	25
I		
Ianiculus	4.33.11.6.157	30
Ianus Septimianus	20	18
Iex ſacra in Vaticano	158	19
Inſula Tyberina	152	31
Inſula Lycaonia	153	9
Iuturna	142	53

		Folio	Linea
Iuppiter Piſtor		59	17
L			
Laurentalia		10	3
Laurus qua triũphantes coronabãtur		48	25
Lathomiæ		58	53
Lacus Iuturnæ	142.50.51		8
Lacus Curtius		63	13
Lauacrum Agrippinæ		116	31
Leges Romuli		33	45
Lignarii		105	20
Limina Capitolii ænea		36	4
Libri Sibyllini		36	17
Lichni in templo Apollinis		46	49
Locus Palladii		47	15
Locus Iuberonum in Circo		88	9
Locus Sacer Mercurio		169	51
Lupercal	40.5	41	6
Lucus Veſtæ		39	25
Aſyli		22	14
Martis		108	10
Iunonis Laciniæ	112.15	108	10
Eſquilinus		108	17
Petilinus		16	3
Fagutalis		108	11
Larum		108	11
Querquetulanus	112.14	118	11
Camœnarum	19.5	68	23
Honoris		168	25
Aegeriæ		170	6
Ludi Piſcatorii		156	48
Lupanaria		88	9
M			
Manſiones Albanæ		90	54
Macellum Magnum		96	39
Macellum Liuianum		112	52
Mauſoleum Auguſti		145	9

	Folio	Linea
Marforius	59.16.61	50
Malum punicum	121	52
Manalis lapis	168	17
Menſura Viarum	14	37
Meta ſudans	106	34
Miliarium Aureum	61	20
Montes a Romulo incluſi	8	18
Montes Vrbis	7. 14.	35
Mons Capitolinus	21	41
Saturnius	21	32
Tarpeius	21	50
Vaticanus	158	3
Clatræ & Apollinis	121	24
Moles Hadriani	160	9
Muri ex ſaxo quadrato	11	30
Muri Collinam non excedebant	11	37
Muri reſtituti	12	31
Muri cur diſtorti	12	47
Muri an in priſcis fundamentis	12	45
N		
Naualia	157	25
Naumachia quid	86	41
Circi Maximi	86	48
Domitiani	144	18
Neronis	158	35
Cæſaris	156	25
Nemus Alexandri	134	4
Noſſocomion	153	40
O		
Obeliſcus quid	87	1
In Circo Max.	87	44
Lunæ	119	28
Campi Martii	143	26
Ad Mauſoleum Auguſti	146	4
Vaticani	21, 15, 158	33
Extra portam. S. Laur.	165	15

	Folio	Linea
Ad caput Bouis	168	50
Officina Monetæ	27.24.61	13
Officinæ Minii	123	53
Ouilia	140	34
P		
Palladium	47	13
Pallium mirum	35	55
Palus Caprea	135	44
Plateæ Antonianæ	49	5
Palatium	1.46.44	5
Traiani	56	49
Pincii	16	37
Neruæ	58	4
Romuli	72	36
Conſtantini	91	20
Seſoriani	91	22
Caracallæ	99	30
Licinianum	114	3
Decii Imp.	116	19
Antonini Pii	140	29
Auguſti	144	56
Palatual	49	9
Pantheon	131	49
Pila Horatia	66	48
Pila Tiburtina	123	36
Pyramides	105	26
Pons Herculis	150	10
Sacer	15	17
Sublicius	11.7.150.16.154	49
Lepidi	155	7
Miluius	15	40
Aelius	151	9
Triumphalis	120	52
Vaticanus	151.16.159	16
Aurelius uel Ianiculenſis	151	23
Tarpeius uel Fabricius	151	43

Eſquilinus uel Ceſtius	152	1
Senatorum uel Palatinus	154	17
Salarius	163	41
Numentanus	164	53
Mamæus	165	16
Lucanus	156	19
Ocriculi	161	53
Narneæ	161	54
Valentinianus	168	55
Caligulæ in foro	50.19.61	31
In Campo Martio	142	2
Pomerium	13	21
Pomerium à quibus propagatum	13	33
Pomeriũ à quibus propagari paterat	14	2
Portæ vrbis Romuli	9	7
Camentalis	9.12.15	14
Scelerata	9	37
Romana	9	45
Mugonia	9.52.15	15
Trigonia	9	52
Pandana	9.56.15	16
Libera	10	1
Romanula	10	2
Saturnia	10.13.21	45
Ianualis	10	19
Minutia	15	24
Querquetulana	15	14
Rauduſcula	15	15
Sancualis	15	17
Præneſtina	15	22
Salutaris	15	19
Catularia	15	19
Lauernalis	15	22
Mutia	15	20
Laurentina	15	20
Ferentina	15	23

Piacularis 15 21
Libitinenſis 15 23
Ratumena, vel Veientana 15 12
Flumētana vel Flaminia. 12.4.15 2
Collatina 16 19
Agonenſis, vel Quirinalis, vel Salaria, vel
Collina 15.3 16 48
Viminalis vel Numentana vel Ficulnen-
ſis 15.4. 16 56
Interaggeres 15.20 17 6
Eſquilina vl' Tauria 17.11.18.5 18.12
Næuia vel labicana 18.15 15 7
Cœlimōtana ul' Aſinaria 18.30.15 8
Gabiuſa 18.37. 15 22
Latina 15.23.18 42
Capena vel Appia. 18.47. 19 9
Tergemia, l' Hoſtiēſis 18 34 19 24 15 10
Portuenſis vl' Naualis. 15.11.19 38
Aurelia 15.24.19 44
Fōtinalis vl' Septimiana 15 21.20 12
Triūphal', vl' vaticana 15 13 19 14 20 4
Tiburtina 15 21
Valeria 15 24
Stercoraria 33 12
Porta Vetus Palatii 49 36
Portæ Panthei 132 26
Portæ tēpli Romul & Remi 54 43
Porticus Cliui Capitolini 32 48
Metelli 35 28
Pallatina 48 10
Concordiæ 37 19
Conſtantini 35 29
Libertatis 45 36
Q. Catuli 47 54
Auguſti 144 47
For. Auguſti 68 23

	Folio	Linea
Antonini Pii	140	16
Traiani	56	29
Antonini & Fauſtinæ	68	37
Lunæ	69	1
Claudiæ	68	47
Circi Max.	84	36
Amphitheatri	107	29
Neptuni	141	55
Quirini	121	38
Octauiæ 126	19	31
Corinthia	129	46
Mercurii	130	3
Seueri	130	20
Pompeia	130	56
Panthei	132	51
Veneris Erycinæ	163	8
Prata Mutia	156	45
Prata Quintia	161	30
Prediolum Iulii Pauli poetæ	158	25
Puteus Probæ	116	16
Puteus aquæ ſalientis	118	3
Puticulæ	165	56
Puteal Actii	67	40
Puteal Libonis	71	9

Q

Quirinal' mōs 3.41 11.28.118.24.119 16

R

	Folio	Linea
Regiones vrbis	14	36
Regia Numæ	39	29
Remurius mons	100	
Remoria	103	36
Roma vbi	5	31
Roma ab Euandro condita	7	39
Romani prouincias ſtatuis ſpoliarūt	31	24
Roſtra Noua & Vetera	61	49
Rumon Tyberis eſt dictus	140	45

	Folio	Linea
Rupes Tarpeia	33.1.22	15
S		
Saturnia oppidum	10.11.21	31
Salinæ	19.32.77	24
Saxum Carmentæ	33	10
Sacrarium Numæ	75	15
Sacrarium Bonæ deæ	168	21
Scalæ Caci	8.37.103	3
Annulariæ	48	7
Gemoniæ	103	28
Sciphius & Arion equi	147	14
Serra Tyberis eſt dictus	148	46
Septizonium Seueri	88	33
Septizonia duo	88	54
Seuiges aurati	35	40
Senaculum	32.44.51.16.43	34
Senatulum Mulierum	123	12
Senatula tria	37	12
Senatus ubi poterat haberi	38	34
Secretarium Po.Ro.	59	40
Sepulcrum Fauſtuli	62	50
Accæ Laurentiæ	10.5.81	13
Argi 82.40 C.Ceſtii	105	41
Romuli	62	52
Neronis	124	18
C. Plotii	136	7
Veſtalium	122	40
Marcelli	124	17
Scyllæ	147	4
Iuliæ	147	6
Britanici	147	9
Druſi	147	10
Numæ	156	54
Hirtii & Panſæ	147	6
Cecilii ſtatii poetæ	157	49
Hadriani	160	9

Licinii Tonſoris Auguſti 163 25
Marii 164 20 Iliæ 164 19
Bacchi 164 47
Metellæ 169 8
Collatini 169 13
Africani 159 54
Scipionum 160.3 169 13
Septem Epulonum 159 52
Seruiliorum 169 13
Metellorum 169 13
Tulliorum 169 15
Ennii 169 17
Horatiorum 169 50
Pom. Attici 170 4
Q. Cecilii 170 4
Sepulcrorum publicus locus 111 38
Septa Agrippina 138 21
Septa Campi Martii 140 31
Silex percutiendi fœdera 23.41 35 35
Sicilia locus in Palatio 49 2
Sylua Laurea 102 14
Sororium Tigillum 69 14
Spoliarium 96 40
Spelunca Caci 102.21. 19 5
Statuæ, Simulacra, Signa vel Imagines
Iouis 29.6.37.54. 106 37
Ioui Imperatoris 29 11
Iouis Tonantis 29 10
Iouis Opt. Max. 20 14
Iouis Piſtoris 31 42
Nemeſis 29 52
Victoriæ.29.46.38.4 52 14
Fidei 29 48
Numeriani imp. 48 11
Hercul'. 30.2.30.25.62.53.79.9.
88.25.132.39

TABVLA		Folio	Linea
Boni Euentus	30.5	133	46
Fortunæ	86.35	167	8
Bonæ fortunæ		30	5
Proſerpinæ		126	21
Muſarum		126	23
Apollinis.37.37.51.48.20.68. 12 159.31			
Iani		30	10
Veneris		159	53
Cupidinis		159	54
Nili	30.22	159	29
Satyri	30.34	126	22
Tygris		30	22
Caſtoris	30.13.52.14.	68	10
Pollucis		30	13
Iunonis	37.51.	126	25
Latonæ	37.51.	48	20
Dianæ		126	23
Aeſculapii	37.53	133	10
Hygiæ		37	53
Mineruæ	37.54	132	38
Cereris		37	54
Martis.	37.56.132.19	168	19
Mercurii		38	1
Vertumni		82	17
Bacchi	38.2	126	21
Statæ matris		65	41
Pudicitiæ		80	1
Rheni flu.		59	27
Sibyllæ		63	1
Sibyllæ Tiburtinæ		164	21
Veneris	132.29	163	14
Cupidinis		126	28
Caſſandræ		38	3
Romuli & Remi		31	28
Scipionis		30	45

		Folio	Linea
Coruini		68	10
M.Actii		65	38
Tremellii		65	47
Alexandri Magni		32	39
Cæſaris	65.49	154	11
Q. Marcii		65	46
Auguſti		132	28
Agrippæ		132	28
Q. Ciceronis		55	26
Alcibiadis		65	37
Tullii		63	3
Sp. Matici		63	4
L.Roſii		63	4
Cælii		63	4
Coclitis	53.28	65	33
Ganimedis		54	22
Scipionis		30	45
Syllæ	30.47	62	44
Aemilii		30	53
Metelli		30	55
Corneliæ		31	1
Trebii		31	2
Tyberis		159	30
Fabii Max.		31	4
Bruti		31	6
Cloeliæ		70	51
Muti		70	52
Ser. Tullii		76	12
Tiberii		96	27
Varronis		48	15
Britanici		48	21
Laocoontis		109	39
Cleopatræ		159	34
Socratis		147	12
Alcibiadis		147	12
Ludienis		52	21

	Folio	Linea
Cn. Octauii	61	40
M. Scauri	62	43
P. Scipionis	169	21
L. Scipionis	169	21
Ennii	169	21
Summani	24	39
Stagna Neronis	107	8
Suburra	114	56
Suburra Plana. 3. 30.	115	6
Suburbanũ Liberti Nerõis 17. 2	164	56
Tabernola T	113	43
Tabulæ publicæ	33	18
Victoriæ Scipionis	31	12
Iugurthæ	31	16
Raptus proſerpinæ	31	17
Fœderum Carthaginenſium	33	28
Aereæ reſtitutæ	33	30
De rebus geſtis a Clodio	33	24
Aerea in Laterano	33	33
Tabernæ nouæ	66	52
Veteres	66	52
Septem	66	53
Quinq;	66	53
Argentariæ	66	54
Laneæ	82	21
Bibliopolarum	82	42
Cæditiæ	170	5
Meritoria	156	12
Argiletanæ	82	42
Decem	116	12
Templa, Aedes ſacræ, Sacella, & Fana.		
Iouis 153. 28	121	25
Iouis pheretrii	23	28
Iouis Opt. Max.	23	51
Iouis Tonantis	26	24
Iouis Cuſtodis	27	56

Iouis Sponſoris 29 17
Iouis Statoris 38.12 129 40
Iouis Victoris 46 17
Veiouis 26 48
Saturni 25.22.53.24.60 21
53.24. 121.2. 10 13
Larum 8.10 70 47
Iunonis.24.21.101.50.159 24
126,24
Iunõis Mõetæ.102.11.27.20.37.37
Iunonis Lucinæ 144 9
Iunonis Matutæ 75.1 80 5
Iunonis Reginæ 28.44 101 35
Iunonis Soſpitæ 45 18
Iani27.41.49.50.73.25.81 55
9.41
Iani Quadrifrontis 81 46
Apollinis 21.14.46.36.127 26
Herculis 127 10
Herculis Muſarum 129 26
Herculis cuſtodis 129 14
Herculis Victoris78.39. 101 35
Termini 28 8
Mentis 28 33
Veneris 67 16
Veneris Erycinæ 162 54
Veneris Victricis 130 50
Veneris Genitricis 52 15
Veneris Cloacinæ 54 46
Veneris Caluæ 29 14
Veneris & Cupidinis 90 55
Martis.68.25.168.2. 97 30
128,20 158 23
Martis Vltoris 29. 1 52 31
Fidei 29.3 46 9
Fortunæ 26 31

		Folio	Linea
For. Maſculæ		80	16
For. Primigeiæ. 29.11.80.16.123.9			
For. Obſequentis		29	11
For. Virilis		76	6
For. Proſperæ		80	4
For. Paruæ		80	19
Fortis Fortunæ	80.34.	156	26
For. Equeſtris		107	44
For. Muliebris		167	5
For. Publicæ		118	18
For. Seiæ		110	54
Malæ Fortunæ		112	19
Vulcani		52	20
Pacis		53	54
Bellonæ		128	47
Telluris.	54.26.	69	51
Salutis	29.8.55.31	122	53
Bacchi		121	2
Pietatis	74.21	142	55
Rheæ		53	24
Carmentæ	9.30	75	20
Spei	75.6	168	24
Matutæ		102	13
Pudicitiæ		79	39
Pudicitiæ Plebeiæ		80	4
Vertumni		51	52
Conſi		85	32
Mercurii		58	32
Floræ	86.33	123	51
Mineruæ. 24.21.25.6.101.49. 168.15.121.25.			
Mineruæ Calcidicæ		137	46
Concordiæ. 37.9.51.16.53.29 72.6			
Veſtæ	38.55.53,24.76		18

TABVLA		Folio	Linea
Cereris	45.13	86	18
Victoriæ.	29.9.44.54.55.34 101.47		
Aii		42	2
Romuli		39.50.44	32
Quirini	168. 11.53. 121.4		24
Matris Deum		45	21
Libertatis.	29. 9. 101 51	45.	35
Heliogabali		46	26
Penatum		47	1
Lunæ		101	40
Solis.	86.33.124.15. 55.45	53	24
Caſtoris & Pollucis		50	10
Auguſti	47.16	50	18
Fauſtinæ		50	27
Cæſaris	52.9	67	3
Liberi	86.18	164	43
Liberæ		86	18
Proſerpinæ		86	24
Dianæ.	53.24.90.37	100	56
Fauni	90.51	153	54
Deæ Carnæ		96	3
Claudii Cæſ.		90	10
Honoris	97.26.123.11. 168.27	163	28
Virtutis	97.27	168	28
Iſidis	21.4.55.39. 114.48	97	15
Bonæ Deæ		101	25
Quietis		107	36
Felicitatis		111	20
Siluani		115	35
Apis		122	52

	Folio	Linea
Panthecnis	131	49
Dii Fidii	123	4
Boni Euentus	133	39
Neptuni. 85.43.128.30.135 141.55.119.47		21
Rauenatium	156	11
Neniæ 164 6 Ridiculi	168	43
Orci	46	28
Iuturnæ	142	48
Aeſculapii	153	28
Camœnarum 19.5.	168	13
Tempeſtatis	168	39
Portumni	170	32
Febris	45	15
Deæ viriplacæ	46	4
Murtiæ	83	15
Marianum	113	37
Miſericordiæ	26	56
Terminalia	170	10
Teſtaceus collis	104	10
Teſtamentum Militare	115	45
Terentus locus in campo Martio	135	25
Theatrum in genere	125	31
Scauri 125 45 Pompei	130	22
Marcelli	126	10
Thermæ in genere	97	54
Antonianæ	99	14
Dioclitianæ	116	54
Decianæ 95.53.	103	39
Varianæ	103	41
Traiani	103	41
Titianæ	109	22
Philippi Imp.	109	46
Gordiani	113	46
Olympiadis	116	35
Nouatianæ	116	36

TABVLA		Folio	Linea
Agrippinæ		131	32
Neronianæ		133	51
Alexandrinæ		134	1
Hadriani	109.51.	134	19
Seuerianæ		153	20
Conſtantianæ		119	48
Aurelianæ		156	21
Tyberis.	4.21.40.46.	148	19
Tranſtyberina regio		155	53
Tribunal Aurelium		157	22
Trophoea Marii	113.10	146	33
Turres vrbis		20	47
Turres Capitolii		23	18
Turris Mecœnatis		111	4
Turris Militiarum		119	33
V			
Valis Martia	3.55.	144	14
Vallis Quirinalis	31	118	11
Vaticanus		4	49
Verbena qua ſeciales coronabantur.		35	33
Vlia 48 4 Velabrum		80	55
Vertumnus	27.55	81	22
Vertumnalia		81	50
Viminalis.	3.28.11,27	116	23
Via Aurelia	20.9.	170	24
Noua	39.13.41.52.	96	53
Appia.	19.10.96.48	167	27
Sacra		70	29
Labicana	115.4	165	42
Præneſtina	113.7	165	42
Flaminia	146.13	161	3
Lata		136	25
Fornicata		140	39
Recta		147	30
Claudia	162.18	167	56
Aemilia		162	22

Triũphalis. 15 98 Ardeatia. 99 24
Tyberia. 162. 27 Caſſia. 162 27
Collatina. 162. 40. Salaria. 162. 49
Numẽtana 164 27
Ficulnẽſis 164 29
Tiburtia. 165 13
Cãpana. 166 39
Latina. 166 42
Valeria. 167 3
Laurentina 170 8
Hoſtienſis 170 17
Traiana 170 40
Portuenſis 170 30
Vitelia 170 45
Viæ a Veſp. reſtitutæ 34 56
Vicus Iugarius 42 10
Thuſcus 42 32
Thurarius 42 10
Padi 49 8
Fortunæ reſpicientis 49 8
Patricius 69. 36 115 21
Mammurri 122 8
Corneliorum 120 52
Cyprius 69 24
Sceleratus 69 25
Publicus 80 51
Vitriariorum 104 56
Villa publica 141 20
Villa Cæſaris 162 5
Villa Tiburtina 122 25
Viuarium 17. 5 165 9
Vrbs Rauenatium 155 55
Vrbs Roma 7 47
Vrbis Planæ ſitus 4 7
Vrbis primi cultores 5 3
Vrbis magnitudo 14 7

AVTHORES

Ammianus Marcellinus
Apianus
A. Gelius
Auſonius
Agathocles
Antiſtius Labeo
Ariſtides
Antonius Pius
Alphenus
Aſconius
Anio Viter.
Auguſtinus
Antimachus
Antias
Acron
Apollodorus
Ariſtophanes
Blondus
Baptiſta Leo
Cor. Tacitus
Cor. Celſus
Cicero
Cato
Calpulmus
Critolaus
Cephalon. Gerg.
Caſſiodorus
Cor. Nepos
Ciprianus
Caſſius hemina
Catullus
Diony. Alicarnaſeus
Diuus Hieronymus
Diuus Ambroſius
Dion
Dracon Corcy.
Epicardus
Euſebius
Eutropius
Elius
Ennius
Eumenius
Fuluius
Fab. pictor
Frontinus
Fulgentius
Herodianus
Horatius
Interpres Pindari
Iulius Capitolinus
Iuuenalis
Ioſephus
Lampridius
Liuius
Lactantius
L. Florus
L. Iginius
Lucretius
Luceius
Lucanus
Martialis
Macrobius
Marcellus Iurec.
Nonius Marcellus
Næuius
Nazarius in pan.
Ouidius
Oroſius
Plutarcus
Plinius
Petrus lateran.
Propertius

AVTHORES

Plinius Iunior
Procopius
Porphy.
Pom. Letus
Plato
Probus
P. Victor, ſiue
Sex. Ruffus
Plautus
Polibius
Pollio
Perſius
Pauſanias
Porcilius
Piſo in ann.
Pindarus
Pandulphus Bib.
Ser. Gram.
Spartianus
Sex. Pompeius

Saluſtius
Suetonius
Solinus
Silius Ital.
Statius
Seneca
Stephanus
Strabo
Siſinius
Tibullus
Timæus
Virgilius.
Varro
Volateranus
Val. Max.
Vitruuius
Vopiſcus
Vulpianus Iurec.
Xenon

Reuerendiſs. & Ill. Io. Dominico Cupo, C[illegible]dinali Tranen. Io. Bartholomeus Marlianus Patricius Mediolanen. S. D.

VRbs Roma pro cuius imperio conſtituendo, immortalitatéque propaganda, uirtus, fortuna, ac ipſa ſimul natura certaſſe uidentur, & cui tantum dignitatis, & ſplendoris dedere, ut nihil anguſtius, nihilq; in toto orbe terrarum admirabilius unquam uoluerint, in ſenium tandem uerſa, ab illis demum gentibus, ideſt planè ab omnibus, quarum antea uictrix fuerat, ſæpe poſtea uicta, ſæpe direpta, ſæpe fœdiſſime incenſa, fatalíq; neceſſitate, quia hominũ res fuit, ita propè funditus concidit, ut in ſuis uix ueſtigijs inſtiterit. Iacuit itáq; diu in altiſſimis ruinis, & adhuc iaceret, ni quorundam doctiſſimorum uirorum induſtria, cura, & labor accurriſſet. Quibus ſanè neſcias an magis debeas, quam illis, qui uarijs eam ſubſtructionibus exornarunt. Nam illi interitura poſuerunt, hi, quæ interierãt, ab interitu reuocare ſunt conati. Tamen, quia in re difficillima primi id tentarunt, illis merito ignoſcendum, ſi neque omnia inuenerint, neq; repertis ſuum nitorem, ſuum locum, ſuum deniq; ordinem, aut uitæ breuitate, aut uarijs occupationibus, reddere potuerint. Quod ego etſi non ſolus animaduerterem, neq; ſolus moleſte ferrem, eos priſcis noua miſcuiſſe, ac inter uarias, dubiáſq; opiniones anxium lectorem reliquiſſe; ſolus tamen, euolutis omnis generis ſcriptoribus, qui ad hanc rem facere uidebantur, pro uirili parte operam dedi, ut uetuſtis nouitatẽ, obſcu-

ris lucem, dubijs fidem, confuſis ordinem darem. Et (niſi me amor ſuſcepti laboris fallit) quaſi in tabella ſpectanda omnia propoſui. non eo animo tamen, ut ederem, ſed quò in ſtudijs humanioribus, quæ opportuna, & neceſſaria ui derentur, hinc tanq̃ ex penu depromerem. Precibus deinde amicoꝝ editionem flagitantium fatigatus, cum in lucẽ emittere conſtituiſſem, et ueluti ex alta ſpecula diſpicerem, cui potiſſimum has lucubrationes dedicarem, in hac mihi deliberatione tu Princeps ampliſſime unus occurriſti, apud quem ita inſtaurata hæc urbium mater, ut deoꝝ illa apud Naſicam, merito collocaretur. Nam in hac tua tanta dignitate, ut omittam, quæ uolubilis fortuna temere largitur, temeréque aufert bona, eluceſcit in te fides incorrupta, continentia incredibilis, ſingularis munificentia, qua nihil in principe optabilius, laudabiliúsue inueniri poteſt. Accedunt rurſus, ad philoſophiæ, ſacræq; theologiæ ſcientiam, literæ humaniores, in quibus ita excellis, ut unus è doctiſſimis noſtræ ætatis uiris iudiceris, & habearis. In ijs uero, quæ ad religionis cultum pertinẽt, eximia pietas, matuꝝ conſiliũ, exacta diligẽtia, cœteraque animi bona ita accumulata, ut illa diuina Homeri ſn̄ia

ου γαρ αμα παντα θεοι δοσαν ανθρωποισι

in te uix locum habere uideatur. Quo fit ut omnes boni tibi bene eſſe uelint, & cupiant: propterea quod optime norint, in ea rep. uigere artes, mercaturam exerceri, ſtudia florere, ciues lætari, nullã inopiã eſſe, nullũ belloꝝ metũ, nullas rapinas, cui uir doctiſſimus, ac ſapiẽtiſſimus moderetur. Quod Phocylides prudẽter hoc carmĩe expreſſit,

αγρους και πολιας σοφια και νηα κυβεργνα

Sed non eſt huius loci, & temporis recenſendi innumerabiles laudes tuas, nec noſtri eſt ingenij id præſtare. Hoc tamen à tua amplitudine nunc petimus, ut noſtrũ, qualecũque eſt, munus, & ſi non omnino abſolutum, tuóque altiſſimo iuditio dignum, ita ſuſcipias, ut ad meliora indies magis, magiſque nos, cæteróſque omnes horteris, excites, & impellas. Vale.

IOANNIS BARTHOLOMEI MARLIANI PATRICII MEDIOLANENSIS ANTIQVAE ROMAE, TOPOGRAPHIA.

LIBER PRIMVS.

De ſitu urbis Cap. primum.

QVoniam, quidquid in rerum natura exiſtit, neceſſe eſt id certis finibus contineri certóque determinari loco: ideò facturus operæpretium mihi uideor: ſi, quemadmodum ſolent Coſmographi, priuſquã ad ædificiorum urbis declarationem aggrediar, pauca quædam de ſitu ipſius attigero, quod haud ſcio cur à cæteris in hoc ſcribendi genere uerſatis ſit prætermiſſum: niſi forte præſentibus hominibus, temporibúſq; tantum

ſatiſfacere cupientes, huiuſmodi laborem ſibi ſuperuacuum fore ſint arbitrati. Me autem, quem haud ingratum etiam futuris, exteriſque nationibus præſtare oportet, ſumma ope niti decet, ut ab illis, quacunque ratione, omiſſa, diligenter explere ualeam, ne Luciani fabulam quandam imitatus in aere, aranearũmque campo ædificia ipſa inſtauraſſe, uel potius ſparſiſſe iudicer. Quare cum nobis, ſicuti poetis, non liceat, etiam in re ardua, & difficili, a deorum immortalium inuocatione, licebit ſaltem ab illorũ domicilio ideſt à Capitolio, auſpicari. ¶ Capitolinus igitur mons maiorem ubi oſtendit latitudinem, ſecundum pedis Romani antiquam menſuram, octingentos non excedit pedes: longitudo uerò proſpiciens occaſum æſtiuum mille, & quingentos. habet autem utrunq; cornu in emicycli formam, & in orbem ſeptem fermè ſtadia amplexatur. à quo, ſecundum longitudinẽ, conualle eiuſdem: uel paulo amplioris, latitudinis diſterminatur mõs Palatinus: qui uno latere pedũ ſexingẽtorũ huic ita imminet, ut Capitolium utrunq; ultra ipſum porrigat cornu. Secundum uerò latus eiuſdem in ortum æſtiuum uergens, eſt primo pedibus centum prolixius. A tertio, ortum hyemalem, cœliumq; montem reſpiciente, duplici ferè longitudine ſuperatur. quartum, cæteris omnibus maius, circum continet Maximum: e regione uerò Auentinum ſpectat. Conſtituens itaq; quadrangulum quatuor laterum inæqualium mille, & ducentos paſſus continet Palatinus. Ad ſecundũ latus cuius iacet planicies, quæ à capite fori Romãi ad extremã collis Quirina

lis partem in Suburram uergentem, quĩgentis perficitur pedibus. interdum tamen latitudo hæc uariatur. Longitudo autem comprehenſa ab utroq; fronte inter Capitolium, forum Neruæ, & Cœlium montem: atq; hinc ab eodem Cœlio, & Palatino: inde uerò à Suburra, & Eſquilijs, quoad . S . Marcellini ædem attingat, mille propè adimplet paſſus. Ad alterum autem Capitolij cornu, altera eſt planicies, quæ apud Marcelli theatrum, unde prĩcipium habere uolumus, ab ipſo monte ad Tyberim in quingentos extenſa eſt pedes: mox uerò, eregione conuallis, de qua in principio egimus, quia fluuius ipſe curſum obliqueflectit, Auẽtinuſq; mõs à Palatino recedit, latius diffunditur, coarctatur deinde inter eoſdẽ mõtes, ſecundum uariam eorum formam, uſq; ad Cœliolum. ulterius uſq; ad portam Capenam, ipſa tantum uia Auentinus à Cœliolo dirimitur. Longitudo à dextera Tyberim, & Auentinum: à ſiniſtra Capitolium, Palatinum, & Cœliũ habet, milleq; paſſibus uix tranſigitur. Capitolij, Palatiniq; mõtis ſitu deſcripto, hiſq; cãpis, terminiſq; circunſepto, cum Cœlius tertius urbi fuerit additus, tertio ordine iure ſequi uidetur. hic enim planicie Pyramidis formam ita conſtituente, ut baſis quingentorum pedum prope amphitheatrũ ſit, à Palatino diſiungitur. in ea autem eſt uia Appia, quæ apud circum Maximum ſola Cœlium à Palatino diſterminat, tenditq; ad portam Capenam, relinquens à ſiniſtra inter Cœlium, & Cœliolũ uallem pedum ſexingentorum latitudine, ſecundum eandem uiam: nam ad portam Gabiuſam circa dimidiam

partem anguſtatur. Longitudo *à uia* Appia *ultra eandē portam progrediens, ſtadia quatuor continet: ſuccedunt deinceps mœnia ad ſtadium, quæ, ad portam* Aſinari*am uſq;, cum* Cœlio *iunguntur.* Cœliolus *igitur hac ualle, uia* Appia *ab ortúq; æſtiuo, átq; hyemali mœnibus urbis clauditur. ambit autem prope mille paſſus. Sed ad* Cœlium *reuertamur. hic ab ipſa* Aſinaria*, ſecundū muros urbis, in ortum æſtiuum per quatuor ferè ſtadia fertur: occurrunt deinde muri à fronte ad ſtudia duo, uſq; ad portam* Neuiam*: à qua redeundo in occaſum æſtiuum uia* Labicana *ab* Eſquilijs *diſpartitur. mox etiam à fronte apud.* S. Marcellinum *ſeſe offerens ad amphitheatrum uſq; progreditur. ambit autem duo mille, & quingentos paſſus: uariatúrq; eo modo, ut nulla certa forma ei conſtitui poſſe uideatur: quemadmodum nec ſequētibus.* Nam Auentinus *quartus in ordine duos montes complecti uidetur, parsq; ad* Tyberim *latior ad dimidium ipſius montis, ſecundum longitudinem à* Tyberi *ad mœnia exiſtentem, oualem formam conſtituere uidetur. mox enim prope portam* Hoſtienſem *ſcinditur uia obliqua, quæ ad angulum circi* Maximi*, &* Cœlij *montis ducens, à dextera alteram* Auentini *montis partem relinquit, diuiſam à* Cœlio *uia* Appia *uſq; ad portam* Capenam*, à qua ad* Hoſtienſem *muri interius ſenſim curuati à meridie, ortúq; hyemali hanc includunt.* Ambitum *autem totius* Auentini *non magis ex noſtra dimenſione, q̄ ex uerbis* Diony. *libet oſtendere, qui tertio libro ſic ait.* Ancus Auentinum *collem modice editum, in orbem*

ſtadia fermè decem, & octo complectentem muro cinxit. In decimo tamen haud minus duodecim ſtadijs eſſe tradit. Sed huius diuerſitatis dubium tollit ipſe dum ſub iungit. Non enim totus. M. Valerio, & Sp. Virginio Coſſ. habitabatur, ſed erat publicus, & ſyluarum plenus. Habet autem Auentinus ab occaſu ſolis hyemali cãpum late patentem quadrangulum quatuor laterum inæqualium conſtituentem: quorum primum in meridiẽ uergens ſex propemodum continet ſtadia, & quinq; in occaſum: urbiſq; mœnibus ambo cinguntur. ſecũdo oppoſitum parum minori tranſigitur ſpatio; quatuor uero ſtadijs quartum Tyberim, inter hunc ipſum campum, & Trãſtyberinam regionem fluentem, reſpiciens. Sequebatur recto ordine Ianiculus mons, uerum cum ab Anco Marcio, non inopia loci, ſed ne aliquando arx hoſtium eſſet, additus ſit urbi, commodius relinquetur ad eam partẽ, quæ Tranſtyberinam regionem percurret: ad Eſquilias igitur tranſeamus. quas à meridie uia Labicana, ab occaſu uero æſtiuo, ualle inter Cœlium, Palatinum, & ipſas Eſquilias poſita, diuiſimus. A ſeptentrione autem Suburra, & deinceps uicus Patricius à Viminali colle, uſq; ad thermas Dioclitiani, dirimunt: ulterius enim iunctæ cum eodem colle uſq; ad mœnia uidentur: ſecundũ quæ in portam Eſquilinam latius diffunduntur. ambitus autẽ quatuor millibus paſ. uix perficitur, nullam certam habens formam, uallèſq; interdum breueis includuntur, ut iure optimo Var. Eſquilias ipſas duos eſſe montes dicat, in pluresq; diuidat partes. At Viminalis collis ab oc

caſu Quirinalem reſpicit. interiacet autem circa ſtadiũ Suburra, quæ plana appellatur: deinceps à ſeptentrione, inter eoſdem colles, uallis Quirinalis, quatuor iugerum latitudine, longitudine uero ſtadiorum duorum cum dimidio. Mox enim Viminalis, ut cum Eſquilijs, ita cum Quirinali, uſq; ad mœnia iungitur, ut nullo modo dirimi poſſe uideatur, quod accidiſſe arbitramur, quia montes iactis fornicibus ſunt æquati, & nedum depreſſis locis ſuperimpoſiti ſunt ampliſſimi fornices: uerum ipſis etiam montiũ uiſceribus excauatis, perfoſſisq; tota penè urbs (ut ait Plinius) penſilis facta eſt. In orbem autẽ Viminalis ipſe duo millia, & quingentos continet paſſus; oblongam, ſicuti Quirinalis, habens formam, ſed latitudo uariatur. Quia demonſtratum eſt quid habeat Quirinalis à dextera, conſequens eſt reliqua percurrere. A ſiniſtra enim recta à turri Militiarum ad ſtadia quatuor, planã urbem ad occaſum pertinentem, deſpicit; tertio uero latere, ad ſtadia ſex, collem Hortulorum, in aquilonem conuerſum. interiacet autem uallis latitudine, ubi maior, quatuor iugerum, ad portam Salariam uſq; propemodum producta. Circuit Quirinalis millia paſſuum ferè tria. Sex, ſecundum Var. urbis montibus, atq; unà conuallibus iam oſtenſis, his collem Hortulorum, quanq̃ extra antiquum fuit pomerium, addere, non abſurdum opinamur; ut omnes partes Planæ urbis melius intelligãtur, faciliórq; ſit cognitio eorum, quæ ſuis locis ueniunt declaranda. Is igitur collis ualli Martiæ inter ſeſe, & Tyberim iacẽti ad ſtadia ultra tria plurimus incumbit;

cuius longitudo à porta Flumentana ad Collatinam, ſecundum muros urbis, cæteris lateribus eſt longior: nam millibus paſſibus uix perficitur; & in medio ſui ad inſtar curuati ad cubitum brachij exiſtit. quanto enim magis ad Collatinam accedit, eò ampliorem præbet campũ: & in orbem ſtadia decem, & octo plus, minus amplexatur. Tempus eſt iam in Planam urbem deſcendere, quæ à Capitolio inchoans ad portam Flaminiam nunc terminat, ab ortu æſtiuo, ſiue Septentrione, curriculo octo propemodum ſtadiorum Quirinali, Hortulorumq́ colle ſepta, ab occaſu uerò paulo maiori ſpatio Tyberi alluuitur: ideo maiori ſpatio diximus propter ripas ipſius fluminis retortas. Quod ſi ab ea parte collis Hortulorũ, quæ Domitiani naumachiæ imminet, lineam rectam deduxerimus; ſtadijs duobus peractis, ad ripam eiuſdem flu. e regiõe molis Hadriani perueniemus; quatuórq́ laterum inæqualium, paſſuum ultra tria millia complectentem, quadrangulum conſtituemus. relinquetur autem extra uallis Martia, quanta eſt inter collem Hortulorum, mœnia urbis, & Tyberim. cuius latitudo, quò magis accedit ad portam Flaminiam; eò magis arctatur. Reliquum erat in Tranſtyberinam regionem tranſire, ſed prius uidendum eſt quo curſu ipſam ab urbe Tyberis interſecet. Hic enim urbem ingrediens, murorumq́ extremam partem, Flaminiámq́ portam à ſiniſtra relinquens, quãta eſt uallis Martiæ longitudo, fluxu parum obliquo, & retorto defertur: mox uero ſenſim à ſeptentrione in occaſum conuerſus, emicycli formam conſtituit; cuius conue-

xum Vaticanus, concauum uero Martius exiſtat câpum, deinceps, infra molē Hadriani, ad priſtinum curſum redit, uſq; ad primas Auentini radices; ubi oblique in meridiem uerſus defluens, haud longe à porta Portuensi, urbem egreditur. At ipsius regionis situm aggrediamur. prius tamen ſciendum eſt Ianiculi montis partem, ultra dimidiam, intra mœnia non eſſe comprehenſam. Ea aũt pars quæ à campo Vaticano ad ſtadia tria in meridiem eſt extenſa, flumini quidem adiacet; reliqua uerò muris clauſa, quanto magis fertur ad exitum eiuſdem fluminis, latiorem relinquat campum. Muri enim urbis ab ipſo flumine recta in occaſum per ſtadia tria aſcendunt, mox per dorſum ipsius Ianiculi, totidem fermè peractis in æqualem deſcendunt planiciem, inde breui ſpatio ad exitum Tyberis perducti cum fluuio ipſo rombi formã propemodum conſtituunt, cuius latior pars à porta Aurelia incipiat, desinat autem ad portam. S. Mariæ nunc ægyptiacæ. Ea *autem pars* Ianiculi, *quæ eſt muris circundata, quinq; continet ſtadia. Ambit autem tota hæc tranſtyberina regio cum* Ianiculo *mil. paſſuũ circa tria. Hæc de situ urbis: cui & collem, & campum Vaticanum addere non inconuenien: eſſe duximus. Dictum eſt enim* Ianiculi *partem à campo* Vaticano *initium ſumere; ſupra quem campum uerſus occaſum, collis eiuſdem nominis attollitur, qui duo porrigit cornua; unum ad* Ianiculum, *alterum in ſeptentrionem, arcũmq; maxime intenſum efficit, cuius conuexum mille paſſus complectatur. Ab ipſo uerò colle diffunditur ad* Tyberim *planicies lõ*

ge,lateq; patens,à ſiniſtra montibus cincta,qui in longitudinem ſtadia circa decem producti;cum Tyberi efficiunt latitudinem uariam;quam totam,quanta his collibus adiacet,Vaticanum appellant campum.In hac aūt dimenſione quantum laboris ſumpſerimus,ne quiſpiam magis mihi credat,quám ANTONIO alegreto, & ANNIBALI charo iuuenibus multiplici uirtute ornatis,ac LVDOVICO fabro fanenſi uiro probo,egregiéque docto,qui eiuſdem laboris participes fuere.Et ſi aliquis nimis ſeuerus rerum æſtimator hanc,uel illam non probet menſuram tanq; certis ſtadijs, aut numeris recte non ſit deducta : ob eam rem deſinat mirari, q; forma urbis adeò eſt mutata, ut priſtini ſitus ueſtigium uix retineat, neque Romulus ipſe,si reuiuiſceret,ubi ſuam poſuiſſet urbem agnoſceret,quod accidiſſe certum eſt propter ædificiorū ingentes ruinas,quibus plurimis in locis montibus ualles ita ſunt æquatæ,ut ubi montes ipsi ĩcipiant,aut desinant non facile poſſit dignoſci.Arbitramur tamen, uel sic,hanc deſcriptionem non inutilem fore ijs,qui urbem non uiderunt:& etiam ijs, qui eam contemplati ſunt. Quia cum multa priſca per ea,quæ nunc ſunt,exponantur,eáq; dominum mutent,aut corruant uetuſtate : cum ipsis ſæpe priſcorum ædificiorum cognitionem ammittimus.quod accidere nequaq; poterit,si ex ſitus deſcriptione,singulis rebus proprium locum,quoad fieri poterit,aſſignauerimus.

De primis cultoribus, & conditoribus urbis. Cap. II.

u *Rbem Romam in occiduis partibus, iuxtáq; Tyberim flumen poſitam, àtq; centum, & uiginti ſtadijs à Tyrrheno mari diſtantem, barbari Siculi primi omnium tenuere. Antea uero neq;, ut habitata ſit, neq; ut deſerta fuerit, quod dicamus, nihil certi habemus. Mox autem Aborigines, duce Oenotro Lycaonis filio, ex Arcadia ad inquiſitionem agri melioris ſponte huc profecti, his expulſis, locum occuparunt. quibus deinde Pelaſgi, & aliorum Græcorum quidam errabundi, profugiq; ex Theſſalia admixti, auxilio eis ad bella cum populis finitimis, fuere. Permanſerunt autem in his ſedibus uſq; ad bellum troianum, priſcam illam Aboriginum appellationem ſeruantes, Horum autem regem Saturnũ fuiſſe memorant, qui Cretæ rex habens cum Ioue filio de agris contentionẽ, bello expulſus, in Italiam uenit, & cum uſus uinearum, & falcis Ianum docuiſſet, ab eo in partem imperij eſt admiſſus, cæterum Iano defuncto ad eum ſolum imperium forte peruenit. Annis deinde ſexaginta, ante res troianas, ferunt Arcades ex urbe Palantio exeuntes, ſedémq; duce Euandro quærentes, atq; in hunc locum, ubi nunc Roma eſt, delatos, à Fauno Aboriginum rege, & benigne ſuſceptos eſſe, & agri portionem accepiſſe, illóſq; colle haud procul à Tyberi diſtante electo, ſtruxiſſe caſtellum, Palantiumq;, à metropoli eorum in Arcadia, appellaſſe. Paucis uerò annis interpoſitis aliam*

claſſem græcam, ducente Hercule, eandem tenuiſſe regionem, ex hisq; quoſdam miſionem ab eodem Hercule precatos in colle, qui tunc Saturnius dicebatur, poſuiſſe ſedem. Hos Peloponnenſes, Phanetas, & Epios, qui ex Elide, fuiſſe comperio: quibus nullum erat amplius deſyderium reditus, euerſa eis patria ab Hercule. Hi aliquantulum temporis rem ſuam ſeperatim adminiſtrarunt: cæterum haud ita multo poſt uictum, leges, ſacra cum Aboriginum ſacris conferentes, ſicuti Arcades, & prius Pelasgi fecerant, ciuitatis eiuſdem participes facti ſunt. Secunda uerò ætate, poſt Herculis profectionem, Latinus ex filia Fauni, authore Trogo, uel, ut alij dicunt, ex Hyperboride ſtupro conceptus, Aboriginum rex fuit: quo regnante Aeneas poſt Ilij direptionem, in Italiam cum appuliſſet, prelio ſtatim exceptus eſt: cũq; in aciem exercitum duxiſſet, ad colloquium uocatus, tãtam admirationem ſui Latino præbuit, ut in ſocietatem imperij receptus, Lauiniáq; in matrimonium ei data, gener aſciſceretur. Hic deinde Aborigines, Troianósq; communi nomine Latinos nominauit. Poſt hæc utriuſq; bellum aduerſus Turnum Rutulorum regem, propter fraudatas Lauiniæ nuptias, fuit, in quo Turnus, & Latinus interierunt. Quare Aeneas, ſoceri regnum ſuſcipiens, quarto anno imperij ſui in bello aduerſus Mezentium Hetruſcorum regem, occubuit, in cuius locum Aſcanius filius ſuccedens trigeſimo anno, poſt Lauinij conſtitutionem, Albam condidit. Anno deinde octauo, & trigeſimo, mortuo Aſcanio, eius frater Syluius, poſt mortẽ

Aeneæ ex Luinia natus, imperium accepit, cúmque unde triginta imperaſſet annos, Aeneæ Syluio filio reliquit, hic uero poſt unum, & triginta Latino Syluio: Latinuſque poſt quinquaginta Albæ, qui undequadraginta illud tenuit: poſt eum uiginti quatuor Atys, deinceps Capys uiginti octo; inde Capetus tredecim, & Tyberinus poſtea octo Tyberino ſuccedens Agrippa, quadraginta regnauit annos: Romulus deinde undetriginta, poſt hunc triginta, & ſeptem Auentinus, qui Procæ imperium ipſum per manus tradidit. Proca uiginti, & tres imperauit annos, Humitorémque, & Amulium procreauit. Amulius duos, & quadraginta annos regnum, quod Numitori fratri ſeniori debebatur, haud iure occupans, filiam eius Rheam, ne quis uindex regni ſexus uirilis ex genere Numitoris oriretur, Veſtæ ſacerdotem fecit. quæ duos pueros incerto ſtupro an ex Marte conceptos, enixa eſt, quos Amulius exponi iuſſit. Sed fortuna origini Romanæ proſpiciens, pueros lupæ alendos obtulit, quæ cum ſæpius ad paruulos, ueluti ad catulos, reuerteretur, rem Fauſtulus paſtor animaduertit, ſubſtractóſque feræ cum Accæ uxori, quæ meretrix erat, nutriendos dediſſet, grandiuſculos inter greges pecorum agreſti deinde uita nutriuit. Quod autem à lupa dicantur educati, fabuloſum figmentum eſt, ad cœlandam authoris Romani generis turpitudinem, nec incongrue factum eſt, nam & meretrices lupas uocamus, conſtátque hoc animal in tutela eſſe Martis, iuxta illud. Martius à ſtabulis rapuit lupus. Nomina autem pueris alteri Remo, alteri Ro-

mo, ſiue Romulo fuere. Adultis inter paſtores de uirtu te quotidiana certamina, uires, & pernicitatem auxe re. Igitur cum latrones à rapina pecorum frequenter ſu mouerent, Remus ab his captus regi offertur, criminiq; datur quaſi greges Numitoris infeſtare ſolitus eſſet. Tunc à rege in ultionem Numitori traditur, qui adole ſcentia iuuenis permotus, in ſuſpitionem expoſiti nepo tis adducitur: & cum eum nunc lineamentorum filiæ ſi militudo, nunc ætas expoſitionis anxium teneret, Fau ſtulus cũ Romulo ſuperuenit, à quo origine cognita pue rorum, facta coniuratione Amulium interficiunt, Numi toriq; auo regnum reſtituunt. Sequenti uerò anno regni Numitoris quadrigenteſimo trigeſimo ſecundo (ut tra dit Cato) poſt Ilium captum, duodecimo Cal. Maias ho ra poſt ſecundam, ante tertiam Romam, ubi expoſiti fuerant, condiderunt. Et quanq̃ ut de tempore, ita de cõ ditore, mira inter ſcriptores uarietas exiſtit, communis tamen opinio Romulum Martis filium urbis authorem habet. Vnde Cicero de nat. deorum. Principio urbis pa rens Romulus non ſolum auſpicato, ſed ipſe etiam opti mus augur fuiſſe traditur. Solinus etiam poſt non nullo rum uarias de urbis authore opiniones ſubdit. Verius tamen putant à Romulo conditam Romam eam, quæ quadrata dicta eſt. Ser. autem grammaticus de Vrbis origine anceps, Conditarum, inquit, urbium diſcenſio in uenitur, adeo ut ne urbis quidem origo diligenter poſſit agnoſci. Nam Sal. dicit, Vrbem Romam, ſicut ego acce pi, condidere, atq; initio habuere Troiani, & cum iis

Aborigines. Alij ab Euandro, ſecundum quos Virg.

Tunc rex Euandrus romanæ conditor arcis.

Alij à Romulo, ut.

En huius nate auſpicijs illa inclyta Roma.

Si igitur tantæ ciuitatis certa ratio non apparet, non mirum ſi in aliarum opinione dubitatur. unde nec hiſtoricos, nec commentatores, uarie dicentes, imperitiæ condemnare debemus. Nam antiquitas in multis creauit errorem: & pleriq; fundant, pleriq; augent. & ad ſe tranſierunt nomina. Nam Romam etiam Romulus feciſſe dicitur, quam ante Euander condidit. Romulum autem, non Remum, Romanæ urbi, & ciuibus nomen dediſſe ferunt: quia captatis augurijs Remus prior ſex uultures uidit. Romulus mox duodocim, quæ res, cũ unus tempore, alter numero certaret, bellum creauit: in quo extincto Remo, à Romulo Romani ſunt denominati

De Forma, & Magnitudine urbis Romuli. Cap. III.

u Rbis nouæ figuram quadrangularem Romulum deſignaſſe author eſt Plut. & Diony. Quadratam Romam appellatam tradit Solinus, eò ꝙ æquilibra foret poſita. Sed ut de forma certa eſt opinio apud ſcriptores, ita de ambitu, quibùsue terminis finiretur incerta, & uaria. Liuius enim refert Romulum Palatinum primum, in quo erat educatus, muniuiſſe: & Gellius antiquum pomerium ab Romulo inſtitutum Palatini montis radicibus terminatum. Secundum hos be-

ne procedit,quod ait Cor. Tac. *Capitolium* Romanũm *ꜩ forum à* Tatio *rege Sabinorum urbi creditum. cuius uerba,ſunt hæc.* Initium *igitur,& quod pomerium* Romulus *poſuerit noſcere,haud abſurdum reor.* Igitur *à fo ro* Boario,*ubi æreum tauri ſimulacrum aſpicimus, quia id genus animalium aratro ſubditur, ſulcus deſignandi oppidi cæptus;ut* Magnam Herculis *aram amplecteretur.* Inde *certis ſpaſijs interiecti lapides per ima montis* Palatini *ad aram* Conſi,*mox ad* Curias *ueteres, tũ ad ſacellum* Larium, *forumq́;* Romanum, Capitolium *non à* Romulo,*ſed à* Tito Tatio *additum urbi creditur.* Sicq́; *manifeſtum eſſet* Tatium *deducto muro à ſaxo carmentali in occaſum ad uiam, quæ nunc haud longe abeſt à* Tyberi;*inde in meridiem uſq́; ad circi* Maximi *partem extremam,conuersóq́; mox in ortum æſtiuum, paulo ultra* Amphitheatrum,*hincq́; ad forum* Neruæ, *& tandem ipſum murum cum altero cornu* Capitolij *coniungentem,* Capitolinum, *&* Palatinum *montem incluſiſſe.* Sed *cum conſtans ſit opinio* Carmentalem *portam ad radices* Capitolij *ſitam,in noua urbe à* Romulo *cóprehenſam,* Liuiuſq́; *in bello aduerſus* Sabinos Capitolium *urbis arcem fuiſſe oſtendat:cumq́; in urbis ampliatione poſt* Romuli *mortem quid,quòue tempore, & quibus regibus additum ſit commemorans,nullam de* Capitolio,*tanquã de primæ urbis parte,faciat mentionem, exiſtimamus urbem à* Cor. *deſcriptam non magis* Tatij *regis,quã* Romuli *eſſe monimentum. nec obſtat quód* Liuius *dicit* Romulũ *primum* Palatinum,*in quo erat edu*

catus, muniuiſſe. in eo enim uerbo primum, uim eſſe hâc opinor, ut munito prius Palatino, *urbem condiderit, Sicut eodem in bello ipſe* Romulus *teſtatur, dum precatur* Iouem, *ut ſuorum fugam ſiſtat.* Hic, *inquit, in* Palatio *prima urbi fundamenta ieci. Si prima, ergo alia poſtmodũ iecerat fundamẽta urbis, illius dico, quã, cõtra eiuſdẽ* Cor. *opinionẽ, ĩcipere à ſylua, q̃ erat in* Ara Apollinis, *& ad ſupciliũ ſcalarũ* Caci, *ubi poſtea fuit porta* Tergemina *finire, legi apud* Solinũ. Q*uód mox ab eodem* Romulo, *&* Tatio *aucta fuerit, nullũ huius rei authorem habemus, niſi* Diony. *quem ita loquentem audiamus.* Romulus, *&* Tatius *urbem ſtatim maiorem effecerunt, duos ei colles alios adijcientes, quirinum, &* Coelium; *ſeperantéſq; habitationem alter ab altero in proprijs locis utriq; uitam agebant.* Romulus *quidem* Palatium *occupans, & montem* Cœlium Palatio *propinquum:* Tatius *uerò* Capitolium, *quod ab initio cæperat, & quirinalem rupem: forumq; ibi conſtituerunt, quo nunc etiam* Romani *utuntur. quanq;* Ser. *ait* Alios *dicere* Romulum *ſeptem colliculos ab initio incluſiſſe, alios uelle hos ipſos, qui nunc ſunt à* Romulo *incluſos ideſt* Palatinum, Capitolinum, *quirinalem,* Auentinum, Cœliũ, Viminalem, Eſquilinum, *&* Ianicularem, *alijs tamen nominibus appellatos, quæ mutata ſunt poſtea.* In *quo à* Liuio *apertiſſime eos diſſentire inferius, ubi de uario urbis ambitu loquimur, apparebit.* Præterea *dicimus non ueri ſimile eſſe, paſtores, rebus adhuc anguſtis, tantum campi, in tanta hominum paucitate, complexos eſſe: cum*

Plaut.

Plut.uellit mille domos tantum fuiſſe, Dionyſiusq; *cum conditoribus urbis non plures tribus peditum millibus, & pauciores æquitibus tercentis.*

De Portis urbis Romuli.Cap.IIII.

D E *portis autem urbis* Romuleæ *ſic habet* Plinius. *Vrbem tris portas habentem* Romulus *reliquit, aut (ut pluribus tradentibus credamus) quatuor.* Harum *nec nomina, nec locum ipſe ponit. communis tamen eſt opinio eorum, qui tres tantum à* Romulo *ferunt relictas, fuiſſe,* Carmentalem, Romanam, *&* Pandanam, Carmentalémq;, *à matre* Euandri *denominatam, à dextera ſub* Capitolio *inter ſaxum tarpeiū, &* Tyberim: *eregione ædicule diuæ* Caterinæ *nunc dirutæ. & uerſus circum* Flaminium, *ut inquit* P.Victor: *quam* Blondus *ad primas* Auentini *radices ponit, & præter hiſtoriæ fidem,* Liuijq; *authoritatem ipſum collem in urbem* Romuli *cóprehendit: dúmq; huic ſuæ urbi portas accommodare, ueriſimilémq; ſuam opinionem efficere conatur, aliò ipſas portas, quæ fuerant, traducit, & ex uno in alterū labitur errorē.* Liuius *enī ipſe ſeptimo belli pu.loquens de uico* Iugario, *clare docet* Carmentalem *portam fuiſſe ſub* Capitolio: *ſed apertiſſime* Plut.*in* Camilli *uita.* Ad Carmentalem, *inquit, portam* Pontinus *contendit, ut quid ageretur per ſilentium ſpecularetur; nam huic* Capitolium *maxime directo incumbit: &* Solinus *his uerbis.* Pars *infima capitoli*

ni montis habitaculũ Carmentæ *fuit,ubi & carmentale nunc fanum eſt,à qua* Carmentalis *portæ nomen eſt.* Eodem *modo &* Sex.Pomp. *qui templum* Iani *fuiſſe extra ipſam portam apud* Marcelli *theatrum tradit.* Alia *eſt ratio hanc portam non fuiſſe prope* Auentinum.*Quod* Vir.*inducit* Euandrum *ab ara* Maxima *in* Palatinum *progredientem monſtrare* Herculi *portam* Carmentalem,*quæ nimirum,ſi ad radices* Auentini, *poſt fuiſſet relicta.*Huic *autem portæ Sceleratæ poſtea nomen fuit,ꝙ per eam egreſſi* Fabij *ad* Cremerã Flu. *ex lacu attingente* Bacchanas *orientem, omnes interfecti ſint.*Vnde *idem* Sex.Pomp.*refert religioni eſſe quibuſdam porta* Carmentali *egredi,& in æde* Iani, *quæ erat extra ipſam ſenatum haberi,ꝙ ea egreſſi ſex & trecenti* Fabij *apud* Cremeram *omnes interfecti ſint, cum in æde eiuſdem* Iani.S.C.*factum eſſet,ut proficiſcerentur.Sed ad reliquas ueniamus.*Romanam *in hortis ædis diuæ* Mariæ *nouæ haud procul ab angulo* Palatini,*qui amphitheatrum ſpectat, fuiſſe innuit idem author,cum ait.*Romana *porta inſtituta eſt à* Romulo *in infimo cliuo* Victoriæ,*qui locus gradibus ĩ quadraturam formatus eſt.*Appellata *eſt autem* Romana *à* Sabinis *præcipue,ꝙ proximus aditus erat* Romam.*ſunt tamen qui* Mugoniam,*quæ &* Trigonia *à tribus angulis eſt denominata,ibi reſtituant,quibus ſi aſſentiri uolumus,dicemus à* Romulo *prius* Romanæ,*deinde ab euentu,hoc eſt à mugitu boũ,uel ꝙ per eam boues introducerentur,* Mugoniæ *nomen ſortitam eſſe,Sequitur* Pandana, *dicta, ꝙ*

rebus illatis in urbem panderetur, eidem & Liberæ, & Romanulæ nomen fuit, quam prope Velabrum fuiſſe probant quæ ſequuntur Var. uerba. Laurentalia ab Acca Laurẽtia; huius ſacrificium fit in Velabro, qua in Nouam uiam exitur, ut aiunt quidam ad Sepulcrum Accæ; qui locus extra urbem antiquam fuit, nõ longe à porta Romanula. Exiſtimamus autem Romanulæ nomen adeptam, poſtquam Romana Mugoniæ ſumpſit cognomen. Miror autem Blondum, & Fuluium, Var. authore, uelle hanc fuiſſe non Romæ, ſed Saturniæ urbis, qui dum probat Saturnium oppidum fuiſſe prope Saturnium montem, ſic ſequitur. Eius ueſtigia nũc manent tria, ꝙ Saturni fanum in faucibus, ꝙ Saturnia porta, quam Iunius ſcribit, ibi, quam nunc uocant Pandanam; quæ ultima uerba innuunt. Pandanam fuiſſe à Romulo conſtitutã, eo in loco, ubi prius in Saturnio oppido, fuerat Saturnia. Qui uerò uolunt Romulum urbem quatuor portarum reliquiſſe; quartam ad radices Viminalis ſtatuere; ab euentu poſtea dictam Ianualem. Nam bello Sabinorum cum Romani eam claudere feſtinarent, quia in ipſam hoſtes irruebant, poſtquam eſt clauſa, mox ſponte patefacta eſt, cunq; iterum, ac tertio idem contigiſſet, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, cuſtodes ſteterunt, cunque ex alia parte acerrimo prelio certaretur; ſubito fama pertulit fuſos à Tatio Romanos: quam ob cauſam, qui aditum tuebantur territi profugerunt; cumq; Sabini per portam patentẽ irrupturi eſſent, fertur ex æde Iani ꝑ hanc portã

magam uim torrentium undis ſcatentibus erupiſſe, mul táſq; perduellium cateruas, aut exuſtas feruenti aqua, aut deuoratas rapida uoragine deperijſſe, ea re placitum, ut belli tempore, ueluti ad urbis auxilium, fores Iani reſerarentur. Hæc autem porta opportuno loco fuerat ſita, tamen cum conſtans ſit opinio pomerium Romuli ad radices Viminalis non perueniſſe, nulibiq; legerimus Iani templum eo in loco ſtetiſſe, credimus Romulum tres tantum inſtituiſſe portas; qui numerus, in urbe adhuc parua, publico uſui ſatisfacere poſſe uidebatur.

De uario ambitu, & mœnibus urbis. Cap. V.

d Vm Romulus, urbe noua conſtituta, quæ ad deorum religionem, hominúmq; iura pertinere uidebantur, curaret, Romani interim alia, atq; alia loca appetebant, ut urbs indies amplioribus munitionibus creſceret, cum in ſpem magis futuræ multitudinis, quã ad id hominum, quod tum erat, eam munirent. Victis poſtea Sabinis, & ex duabus una facta ciuitate, etiam hominum multitudine aucta eſt, móxq; Alba euerſa, duplicatóq; ex illius ruinis ciuiũ numero: Tullus Cœlium urbi addidit, Equiliáſq;, authore Liuio, auxit. ex quo conijcimus, aucto numero ciuium, Romanos etiam extra muros in montibus, uallibuſq; adiacentibus, & foro proximioribus domos ſtruxiſſe. Quæ loca cum iam eſſent occupata, deuictis Albanis Tullum addidiſſe Cœlium, Eſquiliáſq;, nundum urbi adiectas, au

xiſſe. Secundam autem urbis ampliationem capto Poli*torio, omniq; multitudine* Romam *traducta, fecit* An*cus. qui cum circa* Palatium *ſedem ueteres* Romani, *Sabini* Capitolium, *átq; arcem,* Cœlium Albani *impleuiſſent,* Auentinum *nouæ multitudini conceſſit.* Multis *deinde millibus* Latinorum *in ciuitatem acceptis* Ianiculũ *quoq; urbi coniunxit, ponte Sublicio tunc primum in* Tyberim *facto, quiritiumq; foſſam in planioribus urbis circunduxit.* Hinc *conſtat* Auentinum *non fuiſſe urbis* Romuli *partem, ut putauit* Blon. *minus diligenter* Liuij *uerba conſyderans. qui etiam primo decadis quintæ* Auentinum *ipſum extra urbem, ſic collocat.* Aediles *extra portam* Tergeminam *in* Auentinum *porticum ſilice ſtrauerunt. eodem modo & Gellius, eius uerba hæc sũt.* Auentinus *ſolus, quæ pars non longinqua, nec infrequẽs eſt, extra pomerium eſt, neq; Ser.* Tullus, *neq; Sulla, qui proferendi pomerium titulum quæſiuit, neque poſtea* Diuus Iulius, *cum pomerium proferret, intra urbis fines incluſerunt.* Cauſam *eſſe ait* Meſſala, *ꝙ in mõte* Remus *urbis condendæ gratia auſpicatus, aues irritas habuerit, ſuperatuſque à* Romulo *in auſpicio ſit.* Iccirco *omnes, qui pomerium protulerunt, montem iſtum excluſerunt, quaſi auibus obſcœnis ominoſum.* Authore *poſtea.* D. Claudio *receptum, & intra pomerij fines obſeruatum eſt.* Tarquinio *autem* Priſco, *qui urbem muro cingere parauerat, mortuo, eam curam Ser.* Tullius *ſuſcepit, &* Viminalem, Quirinalémque *quinque collibus addens, urbis ambitum ampliauit.* Muros *uero ruderibus, uillibuſ=*

que ſtructuris ædificatos Tarquinius *ſuꝑbus primū cœpit ſaxis magnis formatis ad regulam extruere.* Ex *eo quippe tempore portæ* Romuleæ *paulatim, & nomen, & uſum ammiſiſſe uidentur, licet* Carmentalis *diutius ſuū retinuerit,* Et *conſtructio urbis regum tempore ulterius, ut teſtis eſt* Diony. *non proceſſit, non permittente numine, quanquam omnia circum urbem erant habitata.* Nam *cum antiqui uellent urbis mœnia, quæ* Collinam *non excedebant portam, uſq; ad* Miluium *pontem producere, prohibuere aruſpices, quia non licebat in urbe comitia facere, & milites legere. hinc* Cic. *ad* Atticum. *Sed caſu, inquit, ſermo à* Capitone *de urbe augenda à ponte* Miluio *ad* Tyberim: *pauci ſecundū mōtes* Vaticanos, *campum* Martium *tum ædificari, illum autem campum* Vaticanum *fieri quaſi* Martium. Quare *arbitror magna parte urbis* Planæ *ædificijs occupata,* Senatum *ſæpe agittauiſſe de transferendo campo* Martio *in* Vaticanum, *nunquam tamen id comprobatum eſſe.* Quod *autem* Blon. *uellit eum, quem nos collem* Hortulorum *dicimus,* Quirinalem *eſſe, falſum eſſe oſtendit* Apianus, *cum ait* Syllam *ulterius progreſſum exercitum in càmpo* Martio *ante urbis portas ſtatuiſſe, & cū hic collis* Campo Martio *immineat, nimirum neceſſe eſt recepto, ſecundum nos, colle* Hortulorum, *ut etiam idem cāpus in urbem, contra omnium opinionem, ſit receptus.* Non *tamen* Fuluij *approbamus ſententiam, qui quidquid campi inter* Capitolium, & Tyberim *eſt,* Martium *appellari, muróſq; urbis* Capitolium *non exceſiſſe, putet.*

Nam & ſi hoc ue℞ eſt tpe regum, quod dubito, ultra tamen ipſum montē Conſulum, aut imperato℞ tempore muros proceſiſſe opinor. Plurimis enim authoribus crediderim Flumentanam portam antiquiſſimam eſſe. quod ſi, ſecundum Blon. opinionem, ſortita eſt nomen, ꝙ per eam aliquando Tyberis fluxerit, mœnibus montes non excedentibus, non uideo ubi loco℞ ipſa poſſit collocari, ut Tyberis per eam labi potuerit. Præterea nō dicimus theat℞ Pōpei, thermas Agrippinas, Mineruæ templū, circū Flaminiū in cāpo Martio: ſicut Ouile, uillā Publicam, & multa alia. Quare arbitramur partē urbis Planæ, priſco ēt tpe, fuiſſe intra urbē, deducto uidelicet muro à Collina ad Tyberim, eregione muro℞ ab Anco in Transtyberina regione collocato℞, Flumentanamq; portam, ubi nūc eſt, longo tpe poſt tranſlatā. Nec obſtat qđ iſti falsò referūt: Martiū cāpū appellatū, quidquid inter Capitoliū, & Tyberim eſt; cū Liu. dicat quidquid inter urbē & Tyberi, qđ ſcđm noſtrā opinionē, bene procedit, cui ēt. P. Vic. ſuffragari uidetur, uiā Latā, fo℞ Suariū, Pilā Tyburtinā īter mōtes & Tiberī iacētes ī ſeptima urbis regiōe ſtatuēs. Pli. āt tradit ābitū urbis ſuo tpe mili. paſ. xx. fuiſſe. Vopiſcus uerò Aurelianū īp. muros urbis ſic āpliaſſe, ut. l. prope milia eo℞ ābitus teneret. Sed Marcel. dubitationē tollit, cū īquit, Vrbs Roma eſt, quæ muro cīgeretur, ut Alphenus ait. Roma ē ēt q̄ātū cōtinētia ædificia eēnt. Pli. itaq;, dū. xx. mil. paſſus ſcribit, & Vopiſcū, dū quinquaginta, Romæ, & ædiū cōtinētiū cōſyderaſſe dicimus ābitū. Sciēdū āt mœnia urbis ſæpe a

barbaris apta, & á maioribus inſtaurata ambitũ uariũ habuiſſe. Magnã uero partem Honorium, & Arcadiũ reſtituiſſe, uetus in marmore ſupra portam Portuenſem inciſus hic index oſtendit.

IMPP. CAES. D D. N N. INVICTISSIMIS PRINCIPIBVS ARCADIO ET HONORIO VICTORIBVS ET TRIVMFATORIBVS SEMPER AVGG. OB INSTAVRATOS MVROS. ET TVRRES EGESTIS INMENSIS RVDERIBVS. E SVGGESTIONIBVS. V.C. ET INLVSTRIS MILITIS ET MAGISTRI VTRIVSQ. MILITIAE AD PERPETVITATEM NOMINIS EORVM SIMVLACRA CONSTITVIT.

Ambitus autem urbis noſtro tempore uix paſſus mil. tredecim implet. Mœnia uerò utrum in ipſo permaneant priſco ueſtigio ueteris fundamenti diu anceps fui. Non enim mihi perſuadere poteram, antiquos ita diſtortos, quemadmodum nunc cernuntur, muros poſuiſſe. re deinde diligentius conſyderata, inueni ſitus ipſorũ optimã eos habuiſſe rationem. quia ſi orbicularẽ, aut quadrangularẽ, uel quãlibet aliã, certam formã urbis conſtituere uoluiſſent, eueniebat ꝙ muri interdum per montium crepidines ducti, interdum uero per ualles montibus extra relictis facile, perfoſſa, & excauata parte montis appoſita, ab hoſtibus euerti potuiſſent, aut ualle intus exiſtente, ex montibus uicinis, ſuperioríque loco ci

nes opprimi. Quare ſecundum montium circuitum, pérque ipſorum radices deduxere muros, ita ut, ubi accliuis fuiſſet locus, per mediam ferè accliuitatem dirigerent, iacerêntque intro effoſſam terram, donec montem ipſum æquarent, ne aqua defluens muros lederе poſſet. Si quis autem dixerit, inter Collinam, Numentanámque portam, rurſúſque inter Aſinariam, & Gabiuſam, & alibi, etiam per ualles mœnia deducta, reſpódemus, ideò factum, quia extra non erat mons, qui urbi immineret, breuiſſimáſque eſſe ualles, quæ ſi extra relictæ fuiſſent, muris radicibus montium appoſitis, deformem, & multis in locis inutilem, urbem reddidiſſent. Quapropter credimus ſuper fundamentis priſcis muros nunc exiſtentes, extructos eſſe. Quid enim erat cur ij, quibus muros inſtaurandi, non ampliandi fuerat cura, noua ut iacerent fundamenta, cum priſca longe minorem impenſam, & laborem deſyderarent?

De Pomerio urbis. Cap. VI.

POmerium uerbi uim ſolũ intuentes poſt mœnium interpretantur eſſe, eſt autem magis circa murum locus, quem in condendis urbibus quondam Hetruſci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inagurato conſecrabaut, ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpatium ꝙ neque habitari, neque arari fas erat, non magis ꝙ poſt

muꝝ eſſet, quam ꝙ murus poſt id, Pomerium Romani *appellarũt,* Liuius. *Sæpe tamẽ pro totius urbis ambitũ, locóꝗ certis finibus præſcripto accipitur.* Gellius *enim tradit* Pomeriũ *facere finẽ urbãi auſpicij, ibiꝗ nõ nullos cõmemorat, qui* Romanũ *propagarũt* Pomeriũ. *Sed poſt Syllã ferè oẽs gloriæ, honoríſꝗ magis cupiditate, quã neceſſitate adducti, id fecere, inter quos numeratur* Claudius *imperator.* Cor. Tac. *Pomeriũ, inquit, auxit* Claudius *more priſco, quo ijs, qui protulere ĩperiũ; & terminos urbis propagare datur, mox ſubdit.* Et *quos tũ* Claudius *terminos poſuerit facile cognitu, & in publicis actis ꝑſcriptũ:* Q_d *enĩ pomeriũ propagauerit, multa extant exẽpla, ut in tabula ænea in* Lateranẽſi *baſilica ſita, cuius rei caput hoc eſt.*

VTIQ_VE EI FINES POMERII PROFERRE CVM EX REPVBLICA CENSEBIT ESSE LICEAT. ITA VTI LICVIT CLAVDIO CAESARI AVG. GERMANICO.

Et *in lapide tiburtino effoſſo ſuperioribus annis apud* Cloacã *diuæ* Luciæ. *cuius titulus eſt huiuſmodi.*

TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CAESAR. AVG. GERMANICVS PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII. IMP. XVI. COS. IIII. CENSOR. P. P. AVCTIS POPVLI ROMANI FINIBVS POMERIVM AMPLIAVIT TERMINAVITQ_.

Sed tamen quos terminos pomerij poſuerit, nulibi inuenies. V*opiſcus uero ſcribit* A*urelianũ imperatorẽ adhibito ſenatus cõſulto muros urbis dilatauiſſe, neꝗ tũc quidẽ*

addidiſſe Pomerio, ſed poſtea; cũ non liceret, niſi ei, qui agri barbarici aliqua parte Ro. Remp. locupletauiſſet, Pomerium propagare. At tam uaria eſt de urbis ambitu, atq; Pomerio opinio, ut nemo poſſit ſingulis quibuſq; temporibus proprios fines determinare, hinc ait Diony. Si quis uelit Romæ magnitudinem exquirere, nullum habebit ſignum certum, quo dignoſcatur quouſq; ſit hæc urbs progreſſa, aut unde eſſe non amplius urbs incipiat. Legimus autem ſecundum uiam, quæ eſt ab urbe ad Otriculi pontem, omnia ædificijs fuiſſe plena. Vnde Ariſtides ipſius urbis incredibilem oſtendens magnitudinem, in hunc loquitur modum. Deſcendit hæc uſq; ad mare, ubi Commune emporium, communiſq; omnium, quæ terra proueniunt, diſpenſatio, quacunq; in parte eius urbis conſtiterit quis, nihil prohibet quominus ſit pariter, & in medio: quidquid nunc Italiæ reſtat, completum iri uniuerſa mihi uidetur: unaq; futura urbs perpetua in Ionium mare protenſa.

De portis antiquis quæ hodie non ſunt. Cap. VII.

q Vemadmodum ambitus urbis uarios terminos cõſecutus eſt, eodem modo & portæ: quarũ non nullæ in Pomerij ampliatione intra urbem relictæ, & uſum, & portarũ nomen licet ammiſerint, multæ tamen tranſlatæ priſtinum retinuere. multæ etiam nouum adeptæ ſunt. Et quanquam aliqui

Ser. Tulli, Auguſti, Aurelianíque tẽporibus auſi ſunt, certo numero poſito, proprium, & nomen, & locum illis conſtituere: nulla tamen ratione, nullóue authore, quod ſcripſere, comprobarunt. Pli. *autem quatuor, & triginta ætate ſua fuiſſe prodidit, eius ſunt hæc uerba.* Mœnia *eius colligere ambitu imperatoribus, cenſoribuſque* Veſpaſianis. M. P. XIII. *complexa montes.* VII. *Ipſa diuiditur in regiones.* XIIII. *Capita ſingularum.* clxxv. *eiuſdem ſpatij manſura currente à capite fori* Romani *ſtatuo ad ſingulas portas: quæ ſunt hodie triginta, & quatuor: ita ut duodecim portæ ſemel numerentur, prætereantúrque ex ueteribus ſeptem, quæ eſſe deſierunt.* Efficit *paſſuum per directum.* XXX. M. D. LXV. Ad *extrema uero tectorum cum caſtris prætorijs ab eodem miliario per uicos omnium uiarum menſura colligit paulo amplius.* LXX. M. *paſſuum.* Cum *ſermonem forte haberemus de portis antiquæ urbis cum uiro præclariſſimo* IOANNE GADO *Ca. ap. clerico integerrimo incidiſſemuſque in uerba illa.* Ita *ut duodecim ſemel numerentur, prætereanturque ex ueteribus ſeptem, quæ eſſe deſierunt. rogauit me ille, ut eſt omnium bonarum artium ſtudioſiſſimus, quid eo in loco ſibi uellet* Plin. Ego *ueró qui haudquaquam mihi aſciſco eam ſapientiam, ut de re dubia, & difficili eximprouiſo reſpondeam, ſententiã meam in alind tempus diſtuli.* Igitur *aggreſſus hunc tractatum, quo me ære alieno eximam, eam in medium adducere non grauabor.* Vnde *ſciendum eſt ex ipſis portis aliquas eſſe: quæ duo, & plura habuere no*

mina, quas uult ſemel numerari. Veluti hæ.

Flumentana, ſiue Flaminia.

Quirinalis, ſiue Aegonenſis, uel Collina.

Numentana, ſiue Viminalis.

Ianualis, ſiue Sabiuſa, quæ ducebat in Sabinos.

Eſquilina, ſiue Taurina.

Neuia, ſiue Labicana.

Cœlimontana, ſiue Aſinaria.

Capena, ſiue Appia.

Tergemina, ſiue Hoſtienſis.

Portuenſis, ſiue Naualis.

Ratumena, ſiue Veientana.

Triumphalis, ſiue Vaticana. His ſemel numeratis, ſi

Carmentalis,	*Querquetulana,*
Mugonia,	*Raduſcula,*
Pandana,	*Saginalis, &*

Sancualis, quas antiquiſſimas eſſe nemini dubium eſt, prætereantur, relinquentur ſequentes.

Collatina,	*Catularia,*	*Salutaris,*
Interraggeres,	*Laurentina,*	*Mutia,*
Tyburtina,	*Fontinalis,*	*Piacularis,*
Gabiuſa,	*Lauernalis,*	*Præneſtina,*
Latina,	*Ferentina,*	*Libitinenſis,*
Aurelia,	*Minutia,*	*Valeria,*

Tarpeia. quibus ſi duodecim, quas dicit ſemel numerandas, addideris, ad numerum. XXXIIII. *portarũ, tres tãtũ deerunt quas nulibi inuenimus. Quinimo nec apud antiquos ſcriptores mẽtio eſt de tribus, ultimo loco*

poſitis. Inſuper non Pli. ætate, ſed diuerſis temporibus prædicta nomina portis impoſita eſſe arbitramur: Plinium que cum ait, ſunt hodie portæ urbis triginta, & quatuor, non ſolum de portis urbis: uerum etiam de ijs, quæ erant in ſuburbijs intellexiſſe, cum appellatio urbis continentibus ædificijs finiatur. quanquam apud Plin. ſunt qui legunt. XXIIII. De porta autem Ferentina ſic meminit Plut. Romulus expiationibus ciuitates expurgauit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obſeruari tradunt. Antiquarum autem portarum etymologiam docet Var. & Sex. Pomp. quam hic ſi poneremus, cum illarum nullus uſus, neq; ueſtigium extet, ſuperflua certe uideri poſſet. Quare ad utiliora tranſeamus.

De portis antiquis, & mœnibus quæ nunc ſunt. Cap. VIII.

a Mbitum urbis à nobis iam dimenſum, mœnibus, & portis, quæ nunc extant, tempus eſt circundare. Exordiamur autem ab occaſu hyemali, Tyberiniq; flumĩs ripa: à qua muri. C. XX. paſ. producuntur, priuſq̃ Flumentanam Portam attingant: denominatam, ut Blon. uelle diximus, ꝙ Tyberis per eam aliquando laberetur in urbem. Ipſa, inquit, indicat poſitio, quia nulla, inter omnes urbis portas, ita Tyberi eſt appoſita, ut eam aliquando is fluuius potuerit influere. At ex uerbis Apiani ſupra de Campo Martio allegatis patet hanc alibi fuiſſe, cum Flumentanæ, ei nomen

erat. Procopius uerò in loco editiori eam ponit. Liuij etiam uerba innuũt olim à Capitolio procul eſſe, quæ hæc ſunt. Ita prædicta die in Petilinum lucum, extra portã Flumentanam, unde conſpectus in Capitolium non eſt, concilium populi indictum. Quod ſi campum Martium extra urbem relinquimus, non uideo quomodo Apiani cum Liuij conueniant uerba: At cum dictum ſit mœnia, quæ Collinam portam non excedebant, deducta olim per urbem planam, uſq; ad Tyberim, e regione ſcilicet murorum ſtructorum ab Anco in Tranſtyberina regione, exiſtimamus portam ipſam in ripa eiuſdem fluminis, haud procul à ponte nunc Xiſti, tunc poſitam eſſe: aut certe in fine uiæ Latæ, & in principio Flaminiæ, Flumentanæq; ſortitam nomen, quod ad fluuiũ pertineret, non autem quod per ipſam fluuius in urbem laberetur. Cic. quidẽ ad Atticum ſcribens tanquam de porta urbis antiqua ita meminit. Neſcio enim cur cum portam Flumentanam Cœlius occuparit, ego Puteolas non faciam meos. Qui uero extra antiquum pomerium ipſam ſtatuere, mœnia in quibus nunc eſt, a Beliſario condita putãt, nos uerò non condita, ſed ſuper aliorum murorum fundamentis inſtaurata, eáq; multo tempore ante Beliſarium fuiſſe; mœnibúſq;, Collinam portam non excedentibus, ampliatis, Collatináq; addita, Flumentanam eò, ubi nũc eſt, tranſlatam; aut certe extra pomerium triumphalem arcum fuiſſe, Sed eo in loco, ubi nũc eſt, porta ne fuerit, an triumphalis arcus, in medio relinquo. Flaminiæ deinde traxit nomen à uia, quam Flaminius ſtrauit. Porta

Populi nunc dicitur, ab hac muri per collis Hortulorum radices paſ. ultra mille adimplentes, Collatinæ iunguntur Portæ, cui à Collatia oppido prope Romam, in quod aliarum ciuitatum opes fuere collatæ, nomen inditum eſſe ſcribit Sex. Pom. Liuius, Collatia, inquit, & quidquid circa illam agri erat Sabinis ademptum. Seruat quoq; ætas noſtra morem appellandi in Collatia, quidquid e regione eius portæ habet ager Romanus. Pincianam nunc uocant à proximo Pincij ſenatoris olim Palatio cuius, ueſtigia licet extent, marmora tamen ad ornamentum poſita Theodoricus Oſtrogothorum Rex Rauenam miſit, author Caſſiodorus. Sita autem eſt in eodem Hortulorum colle, &, ut Flaminia, aquilonem ſpectat. Interiectis deinde ſtadijs ſex peruenitur ad Portam Quirinalem; priſcis temporibus ita denominatam, quod ex in collem Quirinalem iretur, ſiue quod proxime eam Quirini Sacellum. Aegonenſem etiam, quod in Quirinali eſſet, qui, ueluti ſine angulis, Aegenos appellabatur, dixere portã. Quod autem poſtea à Quirinali mutatũ ſit nomen in Collinam docet Var. Salariæ nouiſſime, quod adhuc immutatum retinet, nomen eſt conſecuta; quia per eam Sabini ſal à mari in urbem deferrebant. ortum æſtiuum proſpicit, ſicut Viminalis, quæ quarta in ordine ſtadijs quinq; diſtat à Collina. Viminalis autem eſt nuncupata, quod ibi uiminũ ſylua fuiſſe uidetur, uel à Fano Iouis Viminei: cui portæ (authore Liuio) Ficulenſi nomen etiam fuit, à proximo extra ipſam loco, ubi figlinæ olim fiebant Nũc S. Agnetis, & Numentana dicitur Porta. Hanc prope

Salariam fuiſſe probat Suet. de Nerone loquens, in hūc modum. Offerente Phanote liberto Suburbanum ſuum, inter Salariam, & Numentanam uiam, circa quartum miliarium. Inter Viminalem, & Eſquilinam in campo Viminali, quem hodie incolæ Viuarium appellant, media eſt Porta Interraggeres, cui Aggeres Tarquinij, inter quos erat condita, celebre ad poſteros facere nomen. Subit Porta nunc. s. Laurentij, quam Tiburtinam eſſe, & in aqueductu aquæ Marciæ conditam, diuersámq; ab Eſquilina, contendit Ful. ea nempe ratione, q Strabo in campo Eſquilino duas urbis portas; alteram Eſquilinam tunc clauſam, alteram Tiburtinam eſſe, memoret. Inter Tiburtinam autem, & Næuiam ipſam collocat Eſquilinam, quam Liuius in numero aliarum ſtatuens, antiqui pomerij portam facit, his uerbis. Itaq; Coſ. Valerius, ut eliceret prædatores, edicit ſuis poſtero die frequentes porta Eſquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte erat, expellerent pecus: ſcituros id hoſtes ratus, quod in obſidione, & fame ſeruitia infida transfugerent, & ſciere perfugæ, multòq; plures, ut in ſpem uniuerſæ prædæ, flumen traijciunt. P. Valerius inde. T. Herminium cum modicis copijs ad. II. lapidem Gabina uia occultatum obſidere iubet: Sp. Largum cum expedita iuuentute ad portam Collinam ſtare, donec hoſtis prætereat, inde ſe obijcere hoſti, ne ſit ad flumen reditus. Conſulum alter. L. Lucretius porta Næuia cum aliquot manipulis militum egreſſus. Ipſe Valerius Cœlio monte delectas cohortes educit: hiſq; primi apparuere ho-

ſti. Herminius*, ubi tumultum ſenſit, concurrit ex in ſidijs, uerſiſq́ in* Lucretium Hetruſcis *terga cædit, dextera, læuáq́ hı̄c à porta* Collina*, illinc à* Næuia *red ditus clamor.* Et *quia* Liuius *non meminit de* Tiburti na*,* Ful.*autumat poſtea conditam fuiſſe in forma ar = cus, ubi nunc eſt, clauſa* Eſquilina*.* Recte *ne ſentiat ui deamus.* In *primis autem ſciendum, tempore quo con= dita eſt* Tiburtina*, mœnia ne ſint propagata.* Si *ſunt, non uideo cur* Eſquilina *magis non ſit tranſlata, quam clauſa.* Si *uero non, quid erat cauſæ antiquiſſimam, eandémq́ celeberrimam claudendi portam, quo nouã excitarent?* Quare *haud me pœnitet eorum ſententiæ eſ ſe, qui uolunt ſuper ipſam aquæductum deriuatum: non ipſam in forma arcus extructam: cum conſtet uſq́ ad* Auguſti *tempora apertam fuiſſe, de qua* Cic. Sic *me minit.* Cũ *ego* Coelimontana *porta introijſſe dixiſſem, reſponſione me inimica* Eſquilina *introijſſe homo prom ptiſſimus laceſſiuit.* Sin Tiburtinam *eſſe concedimus,* Eſquilina *inter hanc, & Numentanam, ſiue* Interag geres *potius erat excitanda, quã inter* Næuiam*, ipsám q́* Tiburtinam*: cum* Liuius *libro ſexto ſecundi bel.pu. oſtendat* Collinam*,* Eſquilinámq́ *inuicem prope fuiſſe,* Commemorans Flacum *porta* Capena *cũ exercitu* Ro*mam ingreſſum, media urbe per* Carnias Eſquilias *con tendiſſe, inde egreſſum inter* Eſquilinam*,* Collinámq́ *portam poſuiſſe caſtra.* Et *placuiſſe* Coss.*circa portas* Collinam*,* Eſquilinámq́ *ponere caſtra.* Vnde *ſi* Eſquili*na erat, ubi ponitur à* Fuluio*, non oportuerat conſulẽ*

Capena ingreſſum in Carinas, inde per Eſquilias ad portam ipſam peruenire: cum magis rectum, breuiúſꝗ eſſet iter per Cœlium, aut Labicanam uiam. Quare magis inclinat animus ut credam portam nunc S. Laurentij Eſquilinam eſſe: & Tiburtinam additam inter hanc, & Numentanam, ubi Eſquilinus eſt campus: & mœnia à Numentana ad portam S. Laurentij duodecim fermè implent ſtadia; ut in hoc interuallo porta Interaggeres, Tiburtináq; commode potuerint collocari. Non enim ſequitur, Eſquilina Strabonis ætate erat clauſa, ergo etiam nunc eſt clauſa. Eſquilina ab Eſquilijs, ubi ſita eſt, denominabatur; eadem & Taurina, à capite tauri, quod cœlatum adhuc in frontiſpicio interiori cernitur. In ortum ſolis uergit, quemadmodum Næuia; quam Varro, à propinquis nemoribus nomen adeptam tradit. Sunt autem qui uelint non portam, ſed triumphalem fuiſſe arcum. Quod ſi mœnia manent in priſco ueteris fundamenti ueſtigio, non uideo, ſecundum ordinem portarum à Liuio poſitum, cur potius alibi fuerit quam eo in loco, qui ad uſum portæ commodiſſimus uidebatur. Ego tamen ipſam aliquando aſcendi, & omnia diligenter perſcrutatus, nihil inueni, cur magis portam, quam triumphalem arcum eſſe, iudicarem. uerum cum arcus triumphales ſoleant in uijs ducentibus ad portas excitari, uariúmq; ambitum urbis fuiſſe probauerimus; potuit aliquando porta prope exiſtens in ipſum arcum, minore facto, uel ampliato pomerio,

tranſferri, Hæc autem porta olim etiam Labicana, *nunc uero* Maior *nuncupatur.* Hinc *uero ad* Cœlimontanã, *à* Cælio *monte, in cuius margine eſt ſita, ita cognominatam, ſtadia fermè octo intercurrunt; quam portam* L. Cornelio. *&* Q. Minutio Coſſ. *tactam de celo narrat* Liuius; *cui* Aſinariæ *à regno, ut aiunt, aſinorũ, quod eſt* Neapolitanum, *quo mittit, etiam fuit nomen, nunc uero.* S. Ioannis. *ad ortum hyemalem, pertinet ſicut ad æſtiuum* Gabiuſa; *quæ in angulo murorum ſub* Cœliolo *occurrit, ſed clauſa: per quam ingreditur riuus aquæ nunc* Marianæ. Gabiuſæ *autem obtinuit nomen* ꝙ *recta in* Gabios *oppidum, nunc* Galicanum, *mitteret.* Metrodij *deinde porta à menſura eſt dicta. ſtadia propè quinq; à* Cœlimontana *diſtat. Sequitur* Latina *in* Cœliolo, *quæ quod in* Latium *duceret, ſortita eſt nomen, idq; immutatum adhuc retinet. Eſt autem prope ædem diui* Io. Euangeliſtæ, *in hyemalem ortum uergens, ſtadia quinq; cum dimidio à* Gabiuſa *abeſt, & totidem à* Capena. *dicta (inquit* Ful.*) à* Capenatibus *Latinis populis, ad quos mittebat, uel à* Capenate *flu. ut tradit* Silius Italicus, *cum inquit.*

Quo ſacer humectat fluuialia rura Capenas.

Verum ꝙ *à* Capenatibus Capena *nuncuparetur, authorem non addit, neq; Silij carmen à* Flu. *portam nomen ſumpſiſſe probat.* Solinus *autem refert.* Italum *regem ex* Sicilia *cum* Syracuſanis *ad* Ianum *ueniſſe, ac eius conſilio, auxilioq; ciuitatem iuxta* Albam *condidiſſe* Capenam *nomine, & ab eo poſtmodum* Capenæ *nomen*

fuiſſe. Ser. uero grammaticus huiuſce portæ etymologiam aliunde trahit. Nam ſuper eo Vir. emiſtichio, Lucóſq; capenos, ait, Vnde & porta Capena, quæ iuſta Camœnas eſt, nomen accepit. Aſc. etiam ſcribit extra hanc portam Lucum, & Aedem Camœnarum eſſe: propterea Camœna à non nullis olim eſt appellata, nunc uero Porta. S. Sebaſtiani. Et certe nullum eſt dubiũ quin ſit hæc Capena, cum à. P. Victore in prima regione eiuſdem nominis ponatur. Appiæ deinde nomen accepit ab Appio cenſore, qui uiam muniuit. Cic. pro Milone. Hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur perinde quaſi Appius ille cœcus uiam munierit, non qua populus uteretur, ſed ubi impune ſui poſteri latrocinarentur. Erat hæc porta multum celebris. Quidam etiam Triumphalem appellant. Non deſunt etiam qui Fontinalis nomen aſcribant, à fontium ubertate, propter illud Mar.

Capena grandi qua pluuit gutta.

& Iuuenalis. Madidámq; Capenam. Quod ideo dictum arbitramur propter aquæductum ſuper eam deriuatum; uel inter cæteras portas depreſſo ſit loco. Vnde Cic. ad. Q. Fratrem. Romæ, inquit, & maxime Appia, ad Martis mira proluuies, horti, tabernæ plurimæ, magnis aquæ, uſq; ad Piſcinam publicam. Reſtat ultimo loco, citra Tyberim, Tergemina in meridiem uergens, ut Appia. Tergemina dicta eſt à uetuſtiſſima illa, per quam tergemini Horatij dicuntur egreſſi, quæ tunc fuit inter Tyberim, & Auentinum, ſub angulo montis relicta, à dextris, ripa fluminis, iuxta naualia, & pro-

pe Salinas; cuius adhuc apparent ruinoſa ueſtigia inter proximas uineas. Huius loci meminit Frontinus in hæc uerba. Ductus aquæ Appiæ habet longitudinem à capite uſq; ad Salinas; qui locus eſt ad portam Tergeminam. & mox. Cacus habitauit locum, ubi Salinæ nomen, ubi Tergemina porta. Hoſtienſis quod Hoſtiam mittat, aliquãdo eſt appellata, nunc. S. Pauli. diſtat à Capena ſtadia fermè octo. Ab Hoſtiẽſi deĩde muri ad Tyberim ſtadia duodecim implent. A Fluuio uero ipſo ad Portuenſem traſtiberinam Portam ſtadium dimidium uix intercurrit. Portuenſis enim inditum eſt nomen, quia ducit in portum Hoſtienſem, à Claudio Imp. excitatum. nunc Portam Ripæ uocitant. ad occaſũ ſolis hyemalis ꝑtinet. Hĩc deĩceps ĩ Ianiculũ aſcẽdẽs, ſeptem ſtadijs, uel circa, peractis, ad Portam nunc. S. Pancratij, olim Aureliam, peruenies; quam quidã ab Aemilio uiro conſulari, ſiue ab Aurelio Imp. nomen ſumpſiſſe autumant: quidam uero à uia Aurelia, non nulli uiam ab ipſa porta. quo autem nomine apud priſcos uocaretur, ſicuti de Portuenſi, incertum habemus; neq; ſolum de nomine, uerum etiam de loco dubitatur. Nam Procopius tradit Aureliam portam fuiſſe iuxta molem Hadriani, &, à baſilica propinqua, portam. S. Petri nuncupatam. Sepulcrum (inquit) Hadriani extram portam Aureliam iactu lapidis impoſitum. Sed uelim ſcire utrum hæc, extra quam Procopius facit molem Hadriani, citra ne Tyberim fuerit, & ubi. Si erat, miror à Procopij ad noſtra tempora ita cũ

mœnibus euanuiſſe, ut nulla prorſus extent ueſtigia. niſi uelimus in aditu pontis Aelij *excitatam, & ab ipſo* Aelio Hadriano Aeliam, *non* Aureliam, *denominatam. quare uidendum eſt ne apud* Procopium, Aeliam *ſit* Legendum, *ſitq; ex illis, quæ extra pomerium ponuntur, additaq; magis ad pontis, & molis ornatũ, quam q̃ eſſet neceſſaria; ibi prope porta uaticana exiſtente, hoc enim modo ſequeretur* Pancratianam Auliam *eſſe. & certe uia ab ipſa ad martina, hoc nomine appellatur.* Ab Aurelia *per* Ianiculum *ſecundum urbis muros deſcendens inuenies* Portam, *quam* Subtus Ianum, *q̃* Ianiculo *ſubiaceat, nunc uocant, olim* Septimianam *à* Septimio Imp. *denominatã putant: ex eo q̃* Spartianus *de ipſo* Septimio *loquẽs* Septizõniũ, Septimianáſq; *thermas in trãſtiberina regione ad portã ſui nõis extitiſſe, cõmemoret. aiũtq;* Septimij *nomẽ ſuper ipſam lectũ eſſe, priusq̃* Alexãder Pont. VI. *eã inſtauraret, ibiq;* Ianũ Septimianũ, Septimianãq; Arã *fuiſſe.* Blon. *aũt* Fontinalẽ *appellat. i. deabus fontium ſacram.* Extãt, *inquit, adhuc magnæ molis muri* Scatentiũ *adhuc fontiũ receptacula ſub mõte, qui* Aureus *nuncupatur, ipſi portæ proximo* Liuius. Aediles, *inquit, alterã porticũ ad portã* Fontinalẽ, *ad* Martis Aram, *perduxere.* Quod *autem hæc ſola poſſit eſſe fontinalis, inde certum habemus, quia nulla eſt porta alia, qua in campos* Vaticani *iter eſſe poſſit, nullo ponte,* Sublicio *excepto, ad* Tyberim *exiſtente.* At Fuluius *in campos* Horatiorum Liuium *intellexiſſe ſcribit, qui*

cum procul ab urbe eſſent, rectius fortaſſe de Vaticanis diceremus; quorũ mentio frequentior eſt apud ſcriptores. Cic. campum Vaticanum fieri quaſi Martium. Præterea. Liuius primo, & tertio ab ur. co. de Capena, & quinto bel. mac. ſeorſum de Fontinali meminit. quod facit ut exiſtimem Fontinalem non eandem eſſe, quæ eſt Capena; & cum Fontinalis antiquiſſima ſit urbis porta, potuit aliquando accidere, ꝙ à Septimio inſtaurata, ipſius nomen, inſcriptione addita, ſit conſecuta. nam (ut diximus) pleriꝗ; fundant, pleriꝗ; augent, & ad ſe tranſierunt nomina. ſpectat ſeptentrionem, diſtat autem ab Aurelia ſtadia quatuor, & à Tyberi iugera ſeptem. Fluuius deinde ipſe per ſtadia duodecim, uel circa, loco murorum, uſq; ad portam Flumentanam, urbem planam, campum, & uallem Martiam ambit. Si quis autem urbis circuitum ex poſitorũ ſtadiorum numero collegerit, inueniet profectò tredecim millia paſ. ut diximus, non excedere. Turres uero ipſorum murorum trecentum & ſexaginta numerantur: quarum multæ ſunt collapſæ: multæ ita uetuſtate corroſæ, ut in dies ruinam minentur. Sed quia portæ Triumphalis crebra eſt mentio apud ſcriptores, quanquã eſſe deſijt, tamen ex Blon. opinione locum, ubi ea fuerit, indicare, non alienum eſſe arbitror. Pons cuius pilarum fundamenta nunc infra molem Hadriani cernuntur, & porta ad intimum Tyberis ripam, cuius fundamentorum moles extat, & uia ab eo ponte ad Cæſaris obeliſcum protenſa, areáq; baſilicæ. S. Petri ſubie-

ſta triumphali nomine appellabantur. De *porta autem quod diximus probat* Ioſephus, Veſpaſiani, & Titi *deſcribens triumphum.* Dicit *enim ipſos imperatores, qui non in* Palatio *maiori, ſed in* Iſidis *templo nocte quieuerant, ad octauianas ambulationes tranſiuiſſe, ubi eos Senatus, & honorati equites præſtolabantur: & cum fauor militaris eoſdem meritis ornaſſet laudibus, uotis rite celebratis ad portam receſſiſſe, quæ ab eo, ꝙ per illam ſemper triumphorum pompa duceretur, nomen accepit.* Territorij *etiam triumphalis in uita diui* Petri, *à diuo* Hieronymo, *ſiue à* Damaſco *papa ſcripta, eſt mentio. ibi enim legitur* Beatũ Petrũ *fuiſſe ſepultum in eccleſia ſui nominis, quæ ad* Templum, *tunc* Apollinis, *nunc.* S. Petronilæ, *iuxta territorium triumphale fuerit ædificata: ubi obeliſcus eſt* Caij *prĩcipis.* Suet. *commemorat quoſdam Senatores cenſuiſſe* Auguſti *funus porta triumphali ducendum.* Octauianas *autem* Ambulationes *ad ipſius* Auguſti Mauſoleum *fuiſſe oſtendit Suet. & Stra.*

LIBER SECVNDVS.

De uarijs nominibus Capitolij. Cap. I.

P *Oſtquam urbis ſitum, uariũmq; ipſius ambitum deſcripſimus, muriſq;, ac portis eum ſumus complexi: reliquũ eſt ut eo ordine, qui præceſſit, quid, quòne tempore, & à quibus, ſingulis in*

locis ſit excitatum, indicemus. Exordiamur *itaq́; tan͠q à capite á* Capitolio;*q̃d, ante urbem conditã, ab antiquo oppido nomine Saturnia, ſub ipſo monte exiſtente, Saturnium montem appellatum memoriæ prodidit* Var. Plinius, *Saturnia, inquit, ubi nunc* Roma *eſt*, Antipolis *ubi* Ianiculum, *in parte* Romæ. *alij uero ꝙ Saturnus ibi habitauerit. ut* Virg. *his carminibus.*

Hæc duo præterea deiectis oppida muris
Reliquias, ueterumq́; uides monumenta uirorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit urbem,
Ianiculum illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Sex. Pom. ait Saturniam Italiam, *& montem, qui nunc eſt* Capitolinus, *Saturnium nuncupatum: ꝙ in tutela Saturni eſſe exiſtimetur. Solinus loquens de comitibus* Herculis, *hæc habet uerba.* Iidem *montem* Capitolinũ *Saturninum uocauere.* Caſtelli *quoq́;, quod excitarunt, portam appellarunt Saturniam.* Huic *deinde* Capitolij *dixere nomen, ꝙ caput humanum aperientibus fundamenta templi* Iouis *dicitur apparuiſſe, quæ uiſa ſpecies haud per ambages arcem eam imperij, capútq́; rerum fore ſpem præbuit, idq́; ita cecinere uates.* Nouiſſime *uero* Tarpeia *eidem monti nomen fecit.* Nã *cum* Romulus *contra Sabinos bella tractaret, &* Tarpeio *cuidam dediſſet arcem tuendã, filia eius* Tarpeia *aquatum profecta in hoſtes incidit, quam cum cohortarentur ad proditionem, illa pro præmio popoſcit ornatum manuum ſiniſtrarum ideſt armilas. facta itaq́; arcis proditione, hoſtes ingenioſa morte promiſſa ſoluerunt, nã*

ſcuta ideſt ſiniſtrarum manuum ornatum ſuper illam ia cientes, eam luce priuauerunt, quæ illic ſepulta Tarpeiæ ſedi, ut dixi, nomen impoſuit. Plut. & Var. *Diuiditur autem in* Arcem, & *Capitolium.* Cic. *in* Cat. *Vobis* Arcem, & *Capitolium, & reliqua. Liuius exules & ſerui duce* Appio Herdonio *Sabino nocte Capitolium, &* Arcem *occupauere.* Et *cum lib. Septimo, loquẽs de* Iunonis *monetæ æde, oſtendat domum* Manlij *fuiſſe in arce.* Virg. *uero ad rupem* Tarpeiam, *hoc carmine.*
Iam *ſummo cuſtos tarpeiæ* Manlius *arcis.*
Contendunt, *qui rupem ipſam ad cliuium Capitolinũ ponunt,* Arcem *ad* Tyberim *pertinuiſſe, nos uero ad aquilonem. Quia dum* Cor. Tac. *in ſequenti capite dicit,* Diuerſos *Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum* Asyli, & *qua tarpeia rupes centum gradibus aditur, & ſubiungit, uis acrior per* Aſylum *ingruebat, ædificiáq; in altum edita ſolum Capitolij æquabant, neq; de arce ullum faciat uerbum: fit uerisſimile ipſam alibi, quam ad* Aſylum, *ſtetiſſe, hoſtéſque hãc partem* Capitolij, *tanquam arce infirmiorem, aggreſſos eſſe.* Accedit *huic noſtræ opinioni etiam hæc coniectura, quòd pars* Capitolij Tyberi *incũbens erat ipſius flu. uicinitate ſatis munita, atq; ædibus ſacris referta.*
Nec *obſtat* Liuij, *aut* Vir. Authoritas, *quia totus mõs ab hiſtoricis, & poetis rupes* Tarpeia *ſæpe appellatur. &* Ser. *Capitolium urbis arcem fuiſſe tradit.*

Capitolium à quo uotum, ſtructum, dedicatum, inſtauratum, & quoties arſerit. Cap. II.

Apitolium Tarquinius Priſcus bello Sabino c ædificaturum ſe nouerat: fundamentáq; iecerat, cum deceſſit. Verum Tarquinio defuncto Superbus, capta Pometia, ex ſpolijs Hoſtium conſumauit; quo pulſo, Horatius Puluillus Cos. Conſecrationem obijt. auth. Plut. & Cic. Interiecto deinde quadringentorum, & quindecim annorum ſpatio, Scipione, & Horbano Coſſ. per mariana bella igni conſumptum eſt; quo autem modo incertum, hinc Apianus. Capitolium, quod ſub regibus per quatercentos, & amplius annos conditum fuit, igne correptũ uniuerſos latuit. Cuius incendij idem Cic. ſic meminit. Huius urbis, atq; imperij, qui eſſet decimus annus poſt uirginum abſolutionem, Capitolij autem incenſionem uigeſimus. Eo autem tempore, quo primum arſit, ex ſaxo quadrato fuiſſe, eius ueſtigia pluribus in locis adhuc oſtendunt; id quoq; Liuius Sexto ab ur. co. Refectionis autem curam uictor Sylla ſuſcepit. dedicationem uero obijt. Q. Catulus, cuius nomen, inter tanta Cæſarum opera, uſq; ad Vitellium manſit. auth. Plut. Arſit iterum Vitelliano bello: de quo incendio Cor. Tac. ſic ſcriptum reliquit. Faces in prominentem porticum iacere, & ſequebantur ignem, ambuſtáſq; Capitolij fores penetraſent, ni Sabinus undiq; ſtatuas decora maiorum in ipſo aditu, uice muri, obieciſſet. Tum diuerſos Capitolij aditus in-

uadunt, iuxta Lucum Aſyli, & qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. improuiſa utraq; uis, propior, atq; acrior per Aſylum ingruebat, nec ſiſti poterant ſcandentes per coniuncta ædificia, quæ, ut in multa pace, in altum edita ſolum Capitolij æquabant. Hic ambigitur ignem teſtis oppugnaturi iniecerint, an obſeſſi, quæ crebrior fama eſt, quo nitentes, ac progreſſos depellerent. Sic Capitolium clauſis foribus indeffenſum, & indireptum conflagrauit. Tertio autem unà cum Veſpaſiani interitu igni direptum eſt, Suet. Reſtitutionem Capitolij Veſpaſianus aggreſſus ruderibus purgandis manus primus admouit, ac ſuo collo quædam extulit. Nam incenſo Capitolio cum curaſſet, ut unà cum publicis tabulis monumentis, & fœderibus in tabulis æneis inciſis reſtitueretur, deceſſit. Domitianus deinde magnificentius, elegantiúſq;, quam antea fuiſſet, reſtituit, cuius impenſa duodecim mil. talentorum exceſſiſſe autumat Plut. Turres plurimas habuiſſe oſtendit Cic. in Cat. quarũ non nullas de celo tactas fuiſſe, dicit.

De Iouis Feretrij, & Opt. Max. Iunonis, & Mineruæ Templis. Cap. III.

CApitolium deorum domicilium ea nempe de cauſa appellauit Cic. q; in eo omnium deorũ ſimulacra, templáq; multa, & celeberrima fuiſſe, commemorant, Quorum templorum primum oĩum Romæ ſacratum, Iouis Feretrij in bello Cenninen-

ſium à Romulo *uotum , eſſe , & poſt uictoriam in uertice ipſius* Capitolini *collis extructum , ferunt.* Diony. Extructo *templo in uertice* Capitolini *collis* Ioui*,quem* Feretrium *uocant.*Cognomen *autem* Feretrij *ea re obtinuit,* ꝙ *cum* Acronem *ducem interfeciſſet, ut uotum ſuum maxime* Ioui *gratum , ciuibúſq́; ſuis iocundum efficeret, ſpolia ipſius ducis , fabricato ad id ferculo,gerẽs in* Capitolium*, ad quercum paſtoribus ſacram in trophœi formam fictam hoſtis arma depoſuerit, deſignans ſimul cum dono,templo* Iouis *fines , cognoménq́; addẽs,* Ioui Feretrio*,à feriẽdo hoſtẽ,ut uotis petierat.* Plut.*autb.* Sex. *uero* Pom.ꝙ *pacẽ ferre putaretur,cũ ex eius tẽplo ſumerẽt ſceptrꝝ, per quod iurarẽt,& lapidẽ* Silicẽ, *quo fœdus ferirent, feretriũ denominatũ ſcribit.* Huius *aũt templi tecta cũ uetuſtate, & incuria prolaberẽtur ammonitu* Pomponij Attici*(ut* Cor.Nepos *in eius uita teſtatur)reſtituenda curauit* Auguſtus*, quod niſi tum ampliatũ etiam ſit, miror quid iſti dicant,ſup illius fundamentis* Aræceli *templũ fuiſſe excitatũ.*Nam *memoriæ tradidit* Diony.*ætate ſua ueſtigia ubi maiora,denũ, ubi uero minora,quinũ pedum tantũ extitiſſe.& certe; in ea reꝝ tenuitate,paruũ,ibidẽ tamen fuiſſe,credimus: licet ab* Anco Martio *amplificatũ referat* Liuius. Templum Iouis Opt.Max.*uouit* Tarquinius Priſcus. *Superbus deinde librarum argenti quadraginta mil.in fundamentis impendit,uerum ferè perfecti conſecrationem nõ obijt,parum enim ad abſolutionem deerat,quo tempore tyrannide excidit, quare dedicationis gloria ad* Ora

tium Publicolæ collegam peruenit. Vt etiam probatur indice in marmore inciſo exiſtenti in æde diuæ Agathæ huiuſmodi.

M. ORATIVS CONSVL EX LEGE TEMPLVM IOVIS OPTIMI MAXIMI DEDICAVIT ANNO POST REGES EXACTOS A CONSVLIBVS POSTEA AD DICTATORES QVIA MAIVS IMPERIVM ERAT SOLENNE CLAVI FINGENDI TRANSLATVM EST.

Fuit autem celeberrimum, & maximum, de quo apud eundem Diony. *in hunc ſcriptum eſt modum.* Extructũ *eſt autem ſuper crepidine firmatum alta, octo iugerũ in circuitu, ducentorum fermè pedum unumquodq; latus, habens, eminentiam altitudine ne quindecim quidem pedibus integris, á parte quidem, qua frons meridiem ſpectat, comprehenſum triplici columnarum ordine: ab obliquis uero partibus ſimplici.* In *eo autem tria ſunt ſacella æqualia, inter ſe communia habentia latera: medium quidem* Iouis, *& ab utraque parte* Iunonis, *&* Mineruæ, *ſub una aquila, unáque uellata tectura. Quidam putant hoc alterum eſſe á templo* Iouis Capitolini, *cum idem ſit, ut probat* Cic. *his uerbis. Quo circa Capitoline, quem propter beneficia* Po. Ro. *Optimum: propter uim,* Maximum *nominauit. Licet enim diuerſa ſint nomina, unum tamen templum: unus erat deus.* Habuit *hoc templum fiſtulas, quibus aqua ſup=*

peditabatur reliquis templis, ac ſedibus, ut idem pro Rabirio teſtatur; qui etiam contra Rullum, *pro* Domo *ſua*. S.C. & *orationes ſæpe in eodem habitas eſſe docet*. Eò *etiam ibant cum populo noui* Conſules *ſacrificatum qui deinde in* Curiam *deducebantur*. Ioui *autem ideo rem diuinam faciebant, quod ei, quemadmodum* Iano, *omne debetur initium. unde eſt*. Ab Ioue *principium*. Plin. *prodidit* Lauream *in gremio* Iouis *ſolitam deponi, quotiens lætitiam uictoria nouam attuliſſet. idq́ etiam oſtendit* Suet. *in* Domitiani *uita*. In *huius templi faſtigio* Sũmanum *in libris de diuinatione poſuit* Cic. Non *ne, inquit, cum multa alia mirabilia, tum illud in primis, cum* Summamus *in faſtigio* Iouis Opt. Max. *qui tum erat fictilis celo ictus eſſet, nec uſq̃ eius Simulacri caput inueniretur, aruſpices in* Tyberim *id depulſum eſſe dixerunt*. Templum *ipſum cum ædibus, & ſacellis coniunctis* Vitelliano *conflagrauit bello, &* Titi *tempore. auth*. Dion. & Cor. Tac. In *ea* Capitolij *parte fuit, quæ, uergens ad occaſum ſolis*, Tyberim *deſpicit; ubi paucis ante annis fuerat ædes diui* Saluatoris, *cognomento in* Maximis. Locus *ille nunc eſt prophanus, ſed magna, & diſſipata fundamentorum ueſtigia extare adhuc cernuntur*. Habuit *hoc templum* Cellam, *quæ erat pars templi ſecretior, in quam non erat fas prophano ingredi, licet* Val. Max. *dicat* Africanum *non ante negotia obijſſe, quam in* Cella Iouis Capitolini *moratus eſſet: ſed forte tunc fuerat* Dialis. In *hac fuere* Coronæ *aureæ duæ, quarum alteram ex*

ram ex.xx.philippeis factam ſecundum Gallos Pam- phili legati in Curiam tulerunt, petentibúſq; ijs ut id donum in cella.I.O.M.ponere, & ſacrificare liceret, p miſſum.alteram tulerunt legati Carthaginenſium miſi Romam gratulatum ob uictoriam partam aduerſus Sã nites.Diony.à dextera templi Iouis Mineruæ ſacel- lum ponit, ſicut & Liuius, his uerbis. Lex uetuſta eſt priſcis literis, uerbiſq; ſcripta, ut qui prætor maxi- mus ſit clauum pangat, fixus fuit dextero lateri ædis Ioui; Opt.Max.parte, qua Mineruæ eſt templum, Eũ clauum, quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt, eóq; Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentum eſt. Iunonis ergo à ſiniſtra fuiſſe conſequens eſt. De Miner- uæ meminit Cic. in oratione ad Equites ante quam iret in exilium, multiſq; alijs ĩ locis. Meminit & Cor. Tac.

De Saturni. Iouis Tonantis, & Cuſtodis. Fortunæ. Ve iouis. Miſericordiæ. Iunonis Monetæ, & Iani templo. ac de Oreſtis ſepulcro. Aerario. Domo Manlij, Fanóq; Carmentæ. Cap. IIII.

SAturni Templum condidere Herculis comi- tes auth. Solinus. Diony. uero antiquis tempo- ribus Aram tantum Saturnum habuiſſe nar- rat, ſecundum uiam, qua ex foro in Capitolium aſcen ditur, collocatam ab ipſo Hercule. Verum ſi ab origi- ne urbis habuit templum, de eo intelligerem, quod Tatiũ

dedicauiſſe memoriæ prodidit Var. Licet *enim uariæ ſint opiniones, tamen conſyderatis temporibus tollitur omnis dubitatio.* Duæ *enim fuere Saturni ſacræ ædes diuerſo excitatæ tempore, uel, ſecundũ aliquos, tres. hæc autem capitolina in meridiem uergens fuit prope ſaxũ* Carmentæ, *& cliuum* Capitolinum. Ser. *oſſa, inquit,* Oreſtis *ab* Aritia Romam *tranſlata, & condita ante templum Saturni, quod eſt ante cliuum* Capitolinum. Ex *quibus uerbis patet* Blon. *haud recte ſentire de huius templi loco. reſtituit enim eregione diui* Nicolai *in* Carcere, *cui ſi aſſentiri uelimus, oportet fateri etiam cliuum* Capitolinum *ea parte ſtetiſſe, ut ſecundum* Ser. *ante ipſum ſit Saturni templum. quæ opinio, præterquã quod eſt falſa, deſtruit omnia argumenta ipſius* Blon. *ad demonſtrationem cliui* Capitolini *adducta.* Niſi *dicamus Saturnum alteram* Aedem *in* Capitolio *habuiſſe, ſecundum* Critolaum, *qui phænomenon libro tertio ſcriptum reliquit Saturnum ab agricola quodam* Latini *generis hoſpitio ſuſceptum* Enotriam *eius filiam uiciaſſe, quæ* Ianum, Hymnum, Feſtum, *&* Felicem *peperit, quibus ſerendæ uitis, & rationem uini conficiendi Saturnus pater oſtendit, eiuſq; muneris alijs authores eſſe conceſſit.* Quare *finitimi agricolæ cum inſolitæ potionis ui graui ſomno preſſi diu iacuiſſent, experecti in ſuſpitionem dati ueneni inciderunt, unde* Ianum *lapidibus oppreſſere.* Eius *autem puellæ patris morte dolore laqueo gulam fregerunt. Saturnus uero in celum omnes tranſtulit. appellantur autem* προτρυγητῆρες, *quod*

uindemiam ortu ſuo præueniant. Inſecuto tempore, cum peſte Romani laborarent, Apollo reſpondit, non prius ceſſaturam, quam Saturni placarent iram, cæſiq́ per iniuriam manibus ſatisfacerent. Luctatius itaq́ Catulus Aedem ipſi Saturno in Tarpeio monte poſuit, Ianumq́ ſtatuit quadrifrontem, uel à numero puellarum, quæ patri ſpiritu parentauerunt, uel à quatuor anni tẽpeſtatibus, ab eiúſq́ nomine Ianuarium menſem appellauit. Hæc uero, de qua Ser. dicimus poſitam eſſe eo in loco, ubi paucis ante annis fuerat cum turri ſacellum cognomento. S. Saluatoris in Aerario, incumbens hoſpitali. S. Mariæ in Porticu. Turris mutilata adhuc cernitur, quæ cum ſacello in uſus humanos eſt conuerſa. Ibi autem proximis diebus effoſſum eſt marmoris fruſtum, quod in frontiſpicio eiusdem templi fuiſſe arbitramur. In quo, ſenſu imperfecto, inciſa erant hec uerba.

AVG. PON. MAX. TRIBVN
CENSOR COS. VIII.
ANTONINVS PII. AVGG. FELICES RESTITVERE.

Ideo noſtro tempore in ærario uocatur; quia ibi Romani primum ærarium habuere. Tradunt aliqui Val. Publicolam primum omnium exactis regibus Aedem Saturni Aerarium declarauiſſe. Sequitur Iouis Tonantis Templum ab Auguſto prope eundem cliuum, ſiue, ut uult. P. Victor, in eodem cliuo poſitum, q́ liberatus eſſet periculo cum expeditione cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſeruumq́

ducentem exanimaſſet. uergit in meridiem, ſiue in ortum brumalem; quo in loco nunc noxij puniuntur. Haud *procul fuit* Fortunæ, *ut teſtantur carmina ſita in templo ipſius* Preneſte, *quæ ſunt.*

TV QVAE TARPEIO COLORIS VICINA TONANTI,
VOTORVM VINDEX SEMPER FORTVNA MEORVM.
ACCIPE, QVAE PIETAS PONIT TIBI DONA MERENTI
EFFIGIEM NOSTRI CONSERVATVRA PARENTIS
CVIVS NE TACEAT MEMORANDVM LITERA NOMEN.
CAESIVS HIC IDEMQ. TITIVS PRIMVSQ. VOCATVR
QVI LARGE CERERIS MESSES FRVCTVSQ. RENATOS
DIRIGIT IN PRETIVM CVI CONSTAT FAMA FIDESQ.

& reliqua. Templum *Veiouis inter* Arcem, *&* Capitolium *fuiſſe legimus, in platæa a dium nunc* Cóſeruatorum, *cuius ſimulacrum ſagittas teneret, quæ eſſent uidelicet paratæ ad nocendum: quapropter cum* Apollinem *pleriq; dixerunt.* Veiouem *enim appellauere ueteres deum, cui iuuandi eſſet adempta facultas. eſt enim ue priuatiua particula. immolatur huic ritu humano capra, ut ſcribit* Gellius. Aſylum *ideſt* Miſericordiæ Tē-

plum in Capitolio fuiſſe, his uerbis teſtatur Diony. Lu cum umbroſum medium, Capitoliíq; , & arcis, quod uocatur intermontium duorum quercetorum templum ideſt Aſylum conſtituit, quare autem Romulus conſtitue rit, ſic docet Liuius. Locus qui nunc ſeptus denſis ſen tibus inter duos lucos Aſylum appellant, eò ex finitimis populis omnis turba ſine diſcrimine liber, an ſeruus eſ ſet, auida nouarum rerum perfugit: ſic & Ouidius.

Romulus ut ſaxo lucum circundedit alto:

quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Ex eo enim nemo extrahebatur. Tiberius cum exiſti maſſet hunc malefaciendi cauſam eſſe, irritum fecit. Primi autem omnium Herculis nepotes Aſylum ſtatuiſ ſe dicuntur, timentes inſidias illorum, quos auus, pri uſq; è terris migraret, afflixerat. Hinc Statius. Her culeos fama eſt fundaſſe nepotes. Blon. uerò ſicut & Cor. Tac. ponit Aſylum in campo, qui eſt à rupe Tar peia, & foro Boario ad Tyberim. quid autem de ipſo rum opinione ſentiam, ubi de Aequimelio erit mentio, infra aperiemus. Templum Iunonis Monetæ in area domus Manlij ponitur à Liuio: cuius uerba ſunt hæc. Damnatum Manlium Tribuni de ſaxo Tarpeio deiece runt: adiectæ mortuo notæ ſunt, publica una, quod cũ domus eius fuiſſet, ubi nunc Aedes, átq; Officina Mo netæ eſt, latum ad populum eſt, ne quis patricius in arce, aut Capitolio habitaret. Alibi tamen ait. M. Fa bio Dorſo, & Ser. Sulpitio camerino Coſſ. Dictatorem creatum. L. Furium, Aruncanóq; bello inter ipſam di=

micationem templum Monetæ uouiſſe. Secundo uero quītæ decadis refert Aedem Monetæ uotam à Cicereio prætore in Corſica. Sed forte intelligit de ea, quam in Auentino reſtituemus, aut certe dicendū eos libros, qui nuper in lucem editi ſunt, non eſſe Liuij. Ouid. uero uult ædem hanc Capitolinam uotam eſſe à Camillo. eius ſunt hæc Carmina.

Arce quoque in ſumma Iunoni templa Monetæ
Ex uoto memorant facta Camille tuo.

Moneta (īquit Cicero) à monēdo, Nā poſt cladē illā maximā à Senonibus Gallis factam, audita uox ex arce Iunonis fuit, ex quo illa appellata eſt moneta. Templū hoc fuit, ubi nunc ædes Senatoris. Templum Iani cuſtodis capitolinæ arcis Blon. ſcribit fuiſſe eo in loco, ubi nunc facinoroſorum cuſtodiæ, & carceris locus, uerſus ortum hyemalem, eregione fori Romani. Et cū unum Ianum fuiſſe priſcum uelint, plures uero poſteriores, crediderim Capitolinum à Romulo, uel à Tatio excitatum. Nam poſtquam hi in fœdera conuenerunt Iano ſimulacrum duplicis frontis effectum eſt, quaſi ad imaginem duorum populorum. Hinc Virg. Ianumq; bifrontem. Dracon uero Corcyrenſis ſcriptum reliquit, Ianum bicipitem fingi propter ingenitam, ſummámq; eius ſolertiam: primus enim coronam, rates, uſum nauis inuenit, æneum quoq; numum primus ſignauit. Dicitur autem Ianus ab eundo, ꝙ eat, & uertat cælum, cæteráq; omnia. Quare eundem & Vertumnum eſſe aiunt. Templum Iouis Cuſtodis Domitianus adeptus

imperium excitauit in Capitolio, ſéq; in ſinu ipſius dei ſacrauit. Quidam uolunt fuiſſe, ubi nunc Salinæ, prope Ianum.

De templis deorum incertam ſedem in Capitolio nunc habentibus. Cap. V.

Emorant Romanos lapidem informem, átq; rudem coluiſſe Terminum appellantes; cuius templum à Tatio rege dedicatum fuiſſe Var. eſt teſtis. Plut. uero à Numa côditum, tradit. unde conſtat antiquiſſimum eſſe: propterea libuit primo loco inter ea, quæ nunc certum non habent, collocare. Ratio autem cur Terminus in Capitolio coleretur, huiuſmodi traditur. Cum Tarquinius Superbus uellet Iouis templum ædificare, cœpit augurijs captare, qui mons huic templo eſſet aptiſſimus, & cum in omnibus Tarpeius eſſet inuentus, in quo erant multa diuerſorum numinum ſacella; actum eſt, ut exinde ad alia templa numina euocarentur ſacrificijs, quo poſſet libere, & ſine periculo templum Iouis ædificare; cúnq; omnes dij libenter migraſſent, Terminus ſolus, hoc eſt limitum deus, abſcedere noluit, ſed illic remanſit: tunc de hoc ipſo ſacrificatum eſt, & deprehenſū, q; Terminus cum Ioue remanens, æternum urbi imperium cum religione ſignificaret. propterea in Capitolio prima pars tecti patet, quæ lapidem ipſum Terminum ſpectat, Nam Termino non niſi ſub dio ſacrificabatur, &, ut ait Lactantius, publice, quaſi cuſtodi

ſinium deo. Auguſtinus uero ſcribit unà cum Terminò Martem quoq;, & Iuuentatem regi deorum cædere noluiſſe, q imperium Romanum nullos haberet terminos, nec ſenectam ſentiret. Mentis, & Veneris Erycinæ ſacras Aedes in monte Tarpeio ſedem obtinuiſſe narrat Liuius, his uerbis. Interea duumuiri creati ſunt. Q. Fabius Max. & Attilius Craſſus ædibus dedicandis. Menti Attilius, Fabius Veneri Erycinæ, utraq; in Capitolio eſt, canali uno diſcretæ. De templo autem Mentis Ouid. in faſt. ſic meminit.

Mens quoq; numen habet, Menti delubra uidemus

Vota metu belli perfide pœne tui.

Idē Liuius tradit. L. quintio, & Cn. Domitio Coſſ. Aedes duas Ioui dicatas eſſe, quaꝝ alterā. L. Furius purpurio Prætor Gallico bello uouerat, alterā cōſul dedicauit Q. Martius Ralla duūuir. Capitoliū ēt Iunonis Reginæ Tēplū habuit, à Cn. Flaminio bello aduerſus Ligures uotū: de quo meminit idē auth. & Cic. ad Equites antequā iret in exilium. Templum Opis uouit Tatius rex. Var. Ops, inquit, terra, q hic omne opus ad uiuendum, ideo dicitur Ops mater. q terra mater. hæc enim terris Giganteis omneis peperit, & reſumit denuo, quæ dat, cibaria. Eandem quam Maiam, Terram, Faunā, & Bonam uolunt eſſe. De opis autem templo Cic. Ph. prima mentionem ſic facit. Pecunia utinam ad ædem Opis maneret, & ſecunda. Sed etiam regnas, qui maximo te ære alieno ad ædem Opis liberaſti. Hanc Sp. Poſthūio Albino & Q. Martio Philippo Coſ. tactā de

cælo commemorat Liuius. Templum Martis Vltoris ab Auguſto ĩ colle Saturnio excitatũ eſſe, quidã tradidere; Fidei uero in eodẽ Cic. de nat. deorum, in hæc uerba. Tum autem res ipſa in qua uis ineſt maior aliqua, ſic appellatur, ut ea ipſa uis nominetur deus, ut Fides, ut Mens, quas in Capitolio dicatas uidemus; proxime à M. Aemilio Scauro; ante autem ab Attilio Calatino erat Fides conſecrata. Quid Opis? quid Salutis? quid Cõcordiæ? Libertatis? Victoriæ? quarũ rerũ quia uis eſt tãtã, ut ſine deo regi non poſſet, ipſa res deorum nomen obtinuit. Fortunæ Primigeniæ, & Obſequentis Templum ibidem condidit Ser. Tullius. Capta uero urbe à Gallis cum Romani ex mulierum capillis tormenta feciſſent, Aedem Veneri Caluæ in honorem matronarũ in eodem colle Capitolino conſtituerunt. Alteram habuit Aedem Venus inibi de qua meminit Suet. in Caligula. Iouis autem Sponſoris Aedem poſuit Tarquinius Superbus, quam Sp. Poſthumius Coſ. nonis Iuniꝫs dedicauit. Iouis Piſtoris Aram in eodem Capitolio quidam ſtatuere: de qua Ouidius ſic meminit.

Nomine, quã precio, celebratior arce tonantis:
Diſcant piſtoris quid ſibi uellit ara Iouis.

De Statuis deorum, quæ in Capitolio fuere, uel ſunt. Cap. VI.

Vere priſcis temporibus marmoreæ, argenteæ, aureæque ſtatuæ innumerabiles in Ca-

pitolio: non ſolum uiris præſtantiſſimis, qui de re- pu. bene meriti eſſent, erectæ: uerum etiam dijs immortalibus uarijs ex cauſis conſecratæ, ex quibus uaria etiam ſortitæ ſunt cognomina. Florus *enim ſcri- bit, quo tempore* Pyrrhus *in Siciliam traiecit,* Iouis Statuam *i* Capitolio *fulmine deiectam.* Plinius *uero ui ctis* Samnitibus *eiuſdem dei* Statuam *à* Sp. Coruilio *fa ctã, inibiq; erectam, cuius amplitudo cernebatur à* Ioue Latiario *cũ* Statua *ſua ãte pedes dicti* Iouis *poſita* Idẽ Iouis Tonantis Statuam *in eodem* Capitolio *poſuit:* Li- uius *autem* Iouis Imperatoris *Signũ, à.* T. Quintio Præ- *neſte deuectum, inter cellam ipſius* Iouis, & Mineruæ *dicatum.* Cic. *ſeptima actione in* Ver. Iouem, *inquit, im peratorem quanto honori in ſuo templo fuiſſe arbitrami ni: hinc colligere poteſtis, ſi recordari uolueritis quanta religione fuerit eadem ſpecie, atq; forma ſignum illud, quod ex* Macedonia *captum in* Capitolio *poſuerat* Fla- *minius.* Victoriæ Statuam *in templo* Iouis Opt. Max. *ſtatuit* Plut. Idem *uero* Cic. *tertio off. iuxta id templũ,* Fidei *Simulacrum; cuius ſunt hæc uerba. Qui igitur ius iurandum uiolat, is fidem uiolat, quam in* Capitolio *uici nam* Iouis Opt. Max. *ut in catonis oratione eſt, maio- res noſtri eſſe uoluerunt. licet de templo intellexiſſe ui- deatur.* Nemeſis *Simulacrum in eodem colle fuit.* Eſt *enim* Nemeſis *dea quæ ſuperbos ulciſcitur, cuius lati- num nomen non inuenitur:* Rhamnuſia *etiam appellata à* Rhamnunte *uico attico, in quo colebatur:* Adraſteæ *etiam nomen accepit ab* Adraſto, *a quo primum tem-*

plum eſt conſecuta. auth. Antimachus. Habuit *Capitoli um* Herculis *plures Statuas, quarum una dicata, & po ſita fuit à. P. Sulpitio* Auerrione, & . P. *Sempronio* Coſſ. Aliam, *uictis* Tarentinis, *Fab.* Max. Romã *de= tulit*; Liuius, & Plut. Boni Euentus, & Bonæ *For= tunæ Simulacra* Praxitelis *opera in Capitolio collocat* Plin. & Apollinem *diadematum, eiuſdémq; Coloſſum triginta cubitorum, centum & quadraginta talentis fa ctum, ex* Apollonia *ponti à* Lucullo *in urbem tranſla= tum. In eodem monte* Iani *Simulacro dextera trecento= rum, ſiniſtra ſexaginta quinq; numerum tenenti, ad de monſtrandam anni dimenſionem, quidam locum fecere: ſicuti* Plinius *Caſtoris, & Polucis in templo* Iouis Tonantis, & Tremellius Iouis Opt. Max. *Statuæ au reæ decem pedum à* D. Claudio *dicatæ. Sed cum in hoc deorum domicilio omnium deorum ſimulacra fuiſſe di= cat Ser. ſuperfluum eſt pauca, ex infinitis, uelle recen ſere.* Videamus *ergo quæ nunc ſitæ ſunt ſtatuæ*. Pro *ædibus igitur Conſeruatorum duo pari forma marmo rea fluuiorum Simulacra ſeminuda uiſuntur, quæ, in= quit* Ful. *quantum ex rerum argumento deprehendi po= teſt*, Nili, *ac* Tygris *flu. numina ſunt; quorum alte= rum Sphinga* Aegypti *peculiare animal, cui cubito ini titur, habet*. Alterum *uero* Tygridem Armeniæ *trucu lentam feram; in quorum ſiniſtris eſt cornucopiæ rerũ affluentiam ſignificans*. Intra *limen à dextris Signum æreum auro perfuſum nudi* Herculis, & *adhuc imber bis dextera clauam, ſiniſtra uero* Heſperidum *aurea*

in mala tenens, conſpicitur. Quod prope Scolam Græcam in ruinis aræ Maximæ, foroq́ Boario repertum eſſe ſcimus. Viſuntur & marmorea ſigna parietibus icluſa. L. Veri Antonini de triumpho parthico: ſiue. M. Antonini de triumpho dacico, ſublata ex æde. S. Martinæ. In aula uero ſuperiori Statua ænea Satyri pulcherrima, & quædam alia deorum Simulacra ſunt ſita.

De Statuis hominum, Regum, & Imperatorum, que in Capitolio fuere. Cap. VII.

Non ſolum immortalium deorum ſimulacris uerum etiam, ut diximus, præclariſſimorum hominum, regum, átq; imperatorũ Statuis Capitolium illuſtratum eſſe quamplurimi memoriæ prodidere. In eo enim Scipionis, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumq́ deuicit, Statuam, non ſolum cũ chlamide, ſed etiam cum crepúndijs, erectam fuiſſe; pro Rabirio refert Cic. Syllæ uero pedeſtrem in Philip. Si quis eſt, inquit, ſenſus in morte ænea ſtatua futura, & ea pedeſtris magis, quam inaurata equeſtris: qualis L. Syllæ prima ſtatua eſt. Qui ad Atticum etiam commemorat Scipionem proauum Metelli ad Opis loco excelſo cenſoriam habuiſſe. Præterea Senatus Aemilij Lepidi pueri Statuam bullatam, & prætextatam, ꝙ hoſtem in acie interemiſſet, ciuéq́ ſeruaſſet, in eodem erigi, iuſſit. Quo munere dignus habitus eſt etiam Metellus, ꝙ ex æde Veſtæ palladium ab incendio libera-

*uiſſet.*Cornelia *Gracchorum mater non caruit hac gloria, ſicut & Trebius, q in ædilitate ſua frumentum Po. Ro. aſſibus præſtitit, Plin. auth. Plut. uero tradit Fabium Max. ſuam ipſius equeſtrem ex ære iuxta Herculem ſtatuiſſe, priſcóſq; Romanos Bruti illius, qui Tarquinios expulit, Statuam poſuiſſe, mediam inter regum Statuas, cum hoc indice.* VTINAM BRVTE VIVERES. *Domitianum autem non niſi aureas, & argenteas, certíq; ponderis ſibi poni permiſiſſe, ſcribit Suet. & Eutropius. Quidam non contenti ſolis ſtatuis, tabulis etiam famam, & gloriam poſteris relinquere conati ſunt: quemadmodum uictoriæ ſuæ Aſiaticæ Aſiaticus ille, de quo ſuperius facta eſt mentio. Bocchus etiam, ut Po. Ro. deliniret, ſimul & Syllæ gratiam aucupatus, triumphales Imagines collocauit; inter quas inerat aureus Iugurtha ab eo Syllæ traditus. Nicomacus Proſerpinæ raptum pinxit in Tabula ſita in templo Iouis Opt. Max. Extat adhuc ingẽs æneum Caput, quod, ut teſtatur Lampridius, demptum coloſſo Neronis ſuæ impoſuit Statuæ Commodus imp. cuius Coloſſus ex marmore fractus cernitur in ædibus Cõſeruatorum. Innumerabiles autem fuere ſtatuæ in Capitolio, quarum maiorem partem ex prouincijs deuictis Romanos in urbem trãſtuliſſe. Cic. de nat. deorum docet his uerbis. Etenim fana multa ſpoliata, & ſimulacra deorum de locis ſanctiſſimis ablata uidemus à noſtris. In frontiſpicio autem prædictarũ ædium æneũ illud Lupæ Simulacrum, ex cuius uberibus pendere ur*

bis conditores ait Vir. reſtitutum nunc uidemus. De quo in Catilinam Cic. ſic meminit. Tactus eſt etiam ille, qui hanc urbem condidit Romulus, quem inauratũ in Capitolio paruum, & lactentem uberibus inhiantem fuiſſe meminiſtis. Et primo de diuinatione his Ennij carminibus.

Hic ſylueſtris erat romani nominis altrix
Martia, quæ paruos mauortis ſemine natos
Huberibus grauidis, uitali rore rigabat.
Quæ tum cum pueris flammato fulminis ictu
Concidit, atq; auulſa pedum ueſtigia liquit.

Viſuntur in ſuperioribus locis domus eorundem duo Simulacra, ænea, iuuenili forma, alterum ſtans ſerui habitu, alterum nudum pueri ſedentis, paſtori haud abſimilis, curuato corpore è planta ſuppurati pedis ſpinam acu euellenti.

De Cliuo Capitolino, Tarpeia rupe, & ſaxo Carmẽtali. Cap. VIII.

CLiuus Capitolinus, per quem publicus in arcem erat aſcenſus, ubi nam fuerit, permagna eſt inter antiquitatis diligentiores dubitatio. Blon. enim ad eam arcis partem fuiſſe, quæ uerſa in Auentinum, nunc eccleſiam. S. Georgij in Velabro eregione reſpicit, uerbis Liuij his nititur comprobare. Quum commiſſum prælium eſſet, Coſſ. transfugas Numidarum, qui tum in Auentino ad mille, & trecẽ

tos erant media urbe tranſire Eſquilias *iuſſerunt, nullos aptiores inter conualles, tectaq; hortorum, & ſepulcra, uacuas undiq; uias ad pugnandum futuros rati: quos quum ex arce, Capitolióq; cliuo publico in equis decurrentes quidam uidiſſent, captum* Auentinum *conclamarunt.* Et *certe* Suet. *in* Cæſaris *uita hunc ipſum innuit locum.* Gallici, *inquit, triumphi die* Velabrum *præteruehens penè curru excuſſus eſt axe diſtracto, aſcenditq;* Capitolium *ad limina quadraginta helephantis dextra, & ſiniſtra lychnos geſtantibus, quemadmodum &* Ouidius *his carminibus.*

Inde, *uelut nunc eſt, per quem deſcenditis, inquit,*
Arduus *in ualles, & fora cliuus erat.*

Et *quanquam omnia hæc uerisſimilem* Blon. *rationem faciunt, non tamen certum locum oſtendunt; quia, cum cliuus emineret, facile potuerunt* Numidæ *ex altiori loco decurrentes ex uarijs* Capitolij *partibus ſpectari* Ser. *autem, ut uiſum eſt, ſcribit* Saturni *templum fuiſſe ante* Cliuum Capitolij, *iuxta* Concordiæ *templum,* Quod *ſi intelligimus de templo* Saturni Capitolino, *nõ uideo quomodo ſtet iuxta* Concordiæ, *quod ualde diſtabat.* Erat *enim prope* Seueri *arcum.* Verum *cum in urbe* Concordiæ *multæ fuerint ſacræ ædes, neceſſe eſt* Ser. *aliam ſignificare: aut certe dicere cliuum* Capitolinum *fuiſſe, ab eodem* Seueri *arcu ad* Senatoris *ſtabula. ubi fundamenta antiqua non iugiter recta, ſed intro flexa adhuc cernuntur, quæ portæ locum uacuum relinquunt, ſic enim procedit, quod dicit* Ser. Ibi *quidẽ fuit*

Saturni templum, & intra ipſum, & Concordiæ Cli*uus collocaretur*. Et mehercle Cic. *actione ſexta in* Ver. *prope* Fo. Ro. *fuiſſe, his admonet uerbis*. Tamen *cum de foro in* Capitolium *currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent*. Arcus *etiam Seueri ad radices* Capitolij *in capite fori excitatus, ſub quem triumphantes tranſeuntes* Capitolium *aſcendebant, facit ut* Blondi *opinionem affirmare dubitem, niſi uelimus diuerſis temporibus utroque in loco fuiſſe, quod caret ratione*, Plures *tamen aditus habuiſſe* Cor. Tac. *uerba ſuperius adducta, ſatis oſtendunt*. *Sed de cliuo* Capitolino *quiſque, quam probat, eam ſequatur opinionem*. Hunc *autem ſilice ſtratum eſſe* Liuius *primo decadis quintæ ſic docet*. M. Aemilio *Coſ*. *Cenſores cliuũ* Capitolinũ *ſilice ſternendum curauerunt, &* Porticum *ab æde Saturni in* Capitolium *ad Senaculum, ac ſuper id* Curiam *ſtrauerunt*. Hæc *autem porticus uidetur una ex illis de quibus idem* Cor. *Sic loquitur*. Erigunt *aciem per aduerſum collem uſque ad primas* Capitolinæ *arcis fores*. Erant *antiquitus porticus à latere cliui dexteræ ſubeuntibus*. In *eodem cliuo* Domum Milonem *habuiſſe ſcutis refertam commemorat* Cic. *dubitatur autem utrum hereditariam, an conductam, quia ſuperius dicit. nullum angiportum eſſe, in quo* Miloni *non eſſet conducta domus*. Blon. *in* Roma *triumphanti ſcribit floralia ad cliuum* Capitolinum *menſe* Maio *celebrari ſolita eſſe: ubi prope proſtitutæ mulieres paucis ante annis tabernas, & caſas habebant, Sed uellem huius rei authorem addidiſſet*.

didiſſet. Rupes Tarpeia, ex qua ſontes, & damnati præcipitabantur, foro Romano ſuperſtetiſſe Diony. ſignificare uidetur, his uerbis. Duci eum iuſſit in ſuperſtantem foro collem. eſt enim locus is rupes uaſta, unde eis mos eſt deijcere aduerſarios. meminit & Plin. Metellus, inquit, Capitolio ad tarpeium raptus ut præcipitaretur. Ful. uerò putat Tarpeiam rupem fuiſſe, ubi nunc facinoroſi puniuntur, quod & nobis magis placet, nec uerba Diony. huic ſententiæ repugnãt, quia de toto colle loquũtur. Saxum Carmentæ, de quo mentio ẽ apũ Liuiũ ab ur. co. Tyberim deſpicit, eregione pontis Senatorũ. Porta Stercoraria in cliuo Capitolino collocatur à Sex. Pomp. ubi ſordes ex templo Veſtæ ſublatæ condèbantur, in Tyberim mox transferendæ.

De Tabulis, & Columnis æneis, argenteòq; Anſere. Cap. IX.

T*Abulas in quibus leges: & publica acta continebãtur in Càpitolio fixas, ac ſeruatas eſſe, plures teſtantur. Cic. pro Sex. Inſpectantibus uobis toto Capitolio tabulæ figebantur. Et mox. ſed unum egregium de rege Deiotaro Po. Ro. amiciſſimo decretum in Capitolium fixum. & Philip. tertia. Falſas leges. C. Cæſaris nomine, & falſa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda curauerit. Polibius tertio ſcribit fœdera, quæ inter Romanos, & Carthaginenſes icta fuerant, perſcripta in Tabulis æneis in tẽ*

plo Iouis Capitolini diligentiſſime ab ædilibus conſeruata: Veſpaſianumq; ærearum tabularum tria millia, quæ cum Capitolio conflagrauerant inueſtigatis exemplaribus reſtituendi curam ſuſcepiſſe, in quibus tabulis publica monimenta continerentur; quarum una cernitur adhuc in Lateranenſi eccleſia. Clodius etiam tabulas, in quibus res in tribunatu ſuo geſtæ continebantur, hic affixit; quas Cic. ab exilio reuerſus ui deleuit, author Plut. Idem Cic. in Cat. commemorat æra legum in Capitolio tacta de cœlo, & liquefacta. Idem propemodum de diu. his Ennij carminibus.

Nam pater altitonans ſtellantis nixus olympo
Ipſe ſuos quondam tumulos, ac templa petiuit,
Et Capitolinis iniecit ſedibus ignes.
Tum ſpecies ex ære uetus, generatáq; natæ
Concidit, lapſæq; uetuſto numine leges.

Erant & leges à Romulo inſtitutæ, quarum argumentum tale eſt.

Ne quid in augurato faciunto.
Patres ſacra, magiſtratúſq; ſoli pergunto, ineuntóq;.
Plebei agros colunto.
Sacrorum omnium poteſtas ſub regibus eſto.
Sacra patres cuſtodiunto.
Populus magiſtratus creanto.
Leges diſcunto.
Bella decernunto.
Deorum fabulas ne crediunto.
Deos peregrinos, præter Faunum, ne colunto.

Nocturnas in templo uigilias ne habento.
Parricidas omnes capite puniunto.
Ne quis præſentibus fœminis obſcœna uerba facito.
Quiſquis demiſſam ad talos togam in urbe habeto.
Monſtroſos partus quisquis ſine fraude Cædunto.
Ne quis, niſi per portas, urbem ingreditor, néue egreditor.
Mœnia ſacroſancta ſunto.
Mulier uiro legitime coniuncta fortunarum, & ſacrorum ſocia illi eſto, ut domusq; ille dominus, ita hæc domina.
Filia, ut patri, ita defuncto uiro heres eſto.
Adulterij conuictam uir, & cognati (ut uolent) necãto
Si uinum biberit domi, ut adulteram puniunto.
Parentum liberos omne ius eſto, relegandi, uendendi, & occidendi.

Erant autem apud Romanos curatores eorum locorum, in quibus tabulæ publicæ ſeruabãtur, ut index hic oſtendit.

C. CALPETANVS SATIVS.
SEX. METORIVS. M. PERPENNA LVRCO
T. SARTIVS DECIATVS CVRATORES
TABVLARIORVM PVBLICORVM
FAC. CVR.

Auguſtus uictor totius Aegypti, quam Cæſar pro parte ſuperauit, multa de nauali certamine ſuſtulit roſtra ærea, quibus conflatis quatuor effecit Columnas, quæ poſtea à Domitiano *in Capitolio ſunt poſitæ, quas hodiéq;, inquit, Ser. conſpicimus. Nunc uero in Lateranen*

ſi eccleſiæ ſunt ſitæ : de his intellexit Vir. cum dixit. Surgentes ære columnæ. Legimus autem Syllam ex Iouis templo Athenis columnas ædibus Capitolinis uexiſſe. Cum olim Anſeris clangore arx eſſet ſeruata in perpetuam rei memoriam Romani eius argenteum Simulacrum in eadem ſtatuere arce, de quo Lucretius ſic: Romulidaque arcis ſeruator candidus anſer. Et Propertius Anſeris & tutum uoce fuiſſe Iouem.

Ob hoc, inquit Plinius, inſtitutum eſt, ut cibaria anſerum cenſores in primis locent.

De quibuſdam Epithaphijs, & Titulis in Capitolio exiſtentibus. Cap. X.

OSSA

NERONIS CAESARIS GERMANICI CAESARIS.F. DIVI AVGV.PRON. FLAMIN. AVGVSTALIS Q.VESTORIS.

OSSA

AGRIPPINE.M. AGRIPPAE DIVI AVG. NEPTIS VXORIS GERMANICI CAESARIS MATRIS.C.CAESARIS AVG. GERMANICI PRINCIPIS.

OSSA

TI.CAESARIS DIVI AVG.F.AVGV.PONT. MAXIMI TRIB.POT.XXXIX.IMP. VIII. COS.V.

Vias autem urbis magna ex parte diſturbatas Veſpa-

ſtanus reſtituit, ut in marmore in porticu ædium Con ſeruatorum poſito oſtendit talis index.

IMP.CAESARI
VESPASIANO AVG.
PON.T MAX.TR.POT.III.
IMP.IIX.PP.COS.III.DES.IIII.
S C
Q VOD VIAS VRBIS
NEGLIGENTIA
SVPERIOR.TEMPOR.
CORRVPTAS IN
PENSA SVA RESTITVIT.

Sunt enim fornices in publici ſalis receptaculo, huiuſmodi inſcriptione uetuſtate penè conſumpta, notati.

Q.LVTATIVS.Q.F.Q.CATVLVS.COS.
SVBSTRVCTIONEM ET TABVLARIVM.S.S.FACIVNDVM CVRAVIT.

In æde. D. Mariæ de Araceli *eſt ara, quatuor pulcherrimis exornata columnis, ubi legitur titulus huiusmodi*

ACVBICVLO AVGVSTORVM.

De *quibuſdam ædificijs, aliiſq; rebus in genere.* C.XI

Vriam Calabram in Capitolio Romulus *culmis texerat, ad quã calebrebatur. i. uocabatur Senatus, & populus à rege Sacrificulo, ut ludorum, & ſacrificiorum pernoſceret dies. Prope hanc ipſius* Romuli Caſam *ponit.* M, Var. *Metelli autẽ,*

& Conſtantini Porticum habuit Capitolinus mons; & Bibliothecam Maiorum pulcherrimis, marmoreiſq; columnis exornatam: Atriúmq; publicum, quod tactum de celo memorat Liuius. Ser. ait locum ſacrum fuiſſe in Capitolio ex quo ſumebatur uerbena, qua coronabantur Feciales, & Paterpatratus fœdera facturi, uel bella indicturi: & lapidem Silicem, quem tenebant iuraturi per Iouem, hæc uerba dicentes. Si ſciens fallo, tum me Dieſpiter, ſalua urbe, arcéq; bonis eijciat, ut ego hunc lapidem. Fauiſſe, inquit Gellius, loca in Capitolio cellis, ciſterníſq; ſimilia, ubi reponebantur ea, quæ in templo uetuſtate erant facta inutilia. Seiuges in Capitolio aurati à Cn. Cornelio poſiti ſunt. M. Valerio Meſſala, & Liuio Salinatore Coſſ. eodémq; tempore duodecim clypea aurata ab ædilibus. P. Claudio, & P. Sulpitio Galba ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compreſſam condẽnauerãt, author eſt Liuius, qui quinto belli pu. Clypeum Martis cum imagine Aſdrubalis ſtatuit in eodem colle, & ſecundo decadis quintæ columnã Roſtratam, ſic. In ſuſpenſa ciuitate ad expectationem noui belli nocturna tempeſtate columna roſtrata in capitolio bello pu. tota ad imum fulmine diſcuſſa eſt. At tertio eiuſdem decadis teſtatur. S. C. in Capitolio ſolitũ haberi. Eo, inquit, facto auocatam à ſe concionem tribunus queſtus, & in ordinem ſe coactum, ex Capitolio, ubi erat concilium, habijt. In templo Iouis Capitolini fuit Pallium breue, purpureum, laneſtrum ad quod cũ matronæ, atq; Aurelianus Imp. iungeret purpureas ſu-

as ueſtes cineris ſpecie decolcratæ uidebantur, diuini comparatione fulgoris. hoc munus rex Perſarum ab Indis interioribus ſumptũ Aureliano dediſſe perhibetur. Cn. & Q. Ogsinio ædilibus curulibus Limina Capitolij ænea ſunt fabrefacta. Tegulas autem æreas. Q. Catulus inaurauit, author Plin. hinc Virg. Capitolia aurea dixit, quanquam & propter ſtatuas aureas, aliaq́ pretioſa ornamenta aurea dixiſſe exiſtimauerim. Numam antequam imperium adiret augurium in Capitolio captauiſſe ſcribit Plut. Solinus autem T. Tatium in arce, ubi fuit templum Iunonis Monetæ, habitauiſſe. quo in loco prius ſteterat Domus Manlij; de qua Cic. pro domo ſua ita meminit. M. Manlius cũ ab aſcenſu Capitolij Gallorum impetum repuliſſet, non fuit contentus beneficij ſui gloria, regnum appetiſſe eſt iudicatus; ergo eius domum euerſam duobus locis conueſtitam uidetis. Libri Sibyllini in templo Iouis Capitolini ſub terra, in arca lapidea ab hominibus decem cuſtodiebantur, auth. Diony. Cæſar primo conſulatu tria millia pondo auri furatus è Capitolio, tantundem inaurati æris repoſuit. Suet.

De Laudibus Capitolij. Cap. XI.

I quis Capitolij pulchritudinem, diuitias, & ornamenta oratione celebrare, próq́ illorum admirabili, & penè incredibili amplitudine uerbis illuſtrare conetur, nullam profectò inue-

niet tantam dicendi elegantiam, aut copiam, quin uerborum exilitate deprimat, quæ ſe ſe extollere poſſe cófidebat, cum Cic. nullum inueniens epitheton magis conueniens. Deorum, & Iouis terreſtre domicilium appellauit. Quare in huius laudem ero contentus referre ea tantum, quæ memoriæ traduntur à Marcellino, *qui loquens de Conſtante Conſtantini filio tunc primum* Ro*mam ueniente, ſic ſequitur.* Deinde *intra ſeptem montium culmina per accliuitates, planiciémq; poſita urbis membra colluſtrans, & ſuburbana quidquid erat primum eminere inter alia cuncta ſpectabat, Iouis tarpei delubra, quantum terrenis diuina præcellunt.* Et *infra deſcribens* Aegypti *mirabilia ſic habet.* His *accedunt altis ſuffulta faſtigijs templa, inter quæ eminet* Serapeũ: *quod licet minuatur exilitate uerborum, atrijs tamen columnaribus ampliſſimis, & ſpirantibus ſignorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita eſt exornatum, ut poſt* Capitoliũ *quo ſe uenerabilis* Roma *in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat.* Eandem *imitatus ſententiam* Caſſiodorus. Traiani, *inquit,* Forum *uel ſub aſſiduitate uidere miraculum eſt,* Capitolia *celſa conſcendere, hoc eſt humana ingenia ſuperata uidere.* Nunc *uero penè nudus eſt relictus.*

De Concordiæ, & Iouis Statoris Templo, & qui ſit Curia. Cap. XII.

IN ſitus urbis deſcriptione ſecundo loco uallem inter Capitolium, Palatinumq́ montem iacentem poſuimus, eámq́, ſecundum longitudinem, non ultra Palatini latus terminauimus: cuius ædificia, & loca par eſt tandem ut in antiquam ſpeciem, & ſplendorem, quoad fieri poterit, reſtituamus. Et quia nihil eſt quod magis res augeat, & conſeruet quam Concordia, ab ipſa rite principium facturi uidemur. Concordiæ igitur Templum uouit Camillus, ſi plebem patribus reconciliaſſet; quod in foro, ut tradit Plut. ut autem Var. inter Capitolium, & forum deinde extruxit. hunc autem ſecutus Sex. Pomp. Senatula, inquit, Romæ tria, unum ubi nunc eſt ædes Concordiæ, inter Capitolium, & forum. Val. autem Max. ait Sempronium Aſelionem pro æde Concordiæ ſacrificium facientem ab ipſis altaribus fugere extra forum creditores coegiſſe. Sed cum non unum fuerit Concordiæ templum, uidendum ne Plut. de eo intelligat, quod erat ſupra Comitium, ad forum uſq́ productum. Huius autem porticus extant adhuc ad radices Capitolij octo ingentes columnæ cum inſcriptione hac.

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS.
INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVIT.

Quo autem tempore reſtitutum ſit à Senatu incertum eſt. Extat tamen in Lateranenſi baſilica de reſtitutione memoria huiuſmodi.

D.N.CONSTANTINO PIO FELICI AC
TRIVMPHATORI SEMPER AVGVSTO

OB AMPLIFICATAM TOTO ORBE REM PVBLICAM FACTIS CONSILIISQ.
S. P. Q. R.
AEDEM CONCORDIAE VETVSTATE COLLAPSAM IN MELIOREM FACIEM OPERE ET CVLTV SPLENDIDIORE RESTITVERVNT.

Hinc autem centum gradibus ad Monetæ Iunonis *templum aſcendebatur.* Cic. *ph. ſeptima.* Occulta *enim fuit eorum uoluntas, iudiciumq́ de.* M. Antonio, *qui frequentiſſimi in gradibus* Concordiæ *ſteterunt.* Ouid.

Candida te niueo poſuit lux proxima templo,
Qua fert ſublimes alta moneta gradus.
Furius antiquum populi ſuperator hetruſci
Vouerat, & uoti ſoluerat ille fidem.
Cauſa, q̃ à patribus ſumptis ſeceſſerat armis
Vulgus, & ipſa ſuas Roma *timebat opes.*

In Concordiæ *Senatus frequenter habebatur, & conciones.* Idem Cic. *in ph. pro* Sextio*, & domo ſua.* Lãpridius *cum Senatus, inquit, frequens in curiam, hoc eſt in ædem* Concordiæ *templum auguratum conueniſſet.* In eodem templo *fuit Statua* Apollinis, Iunonis, *&* Latonæ Apollinem *&* Dianam *infantes ſuſtinentis:* Aeſculapiiq́, *&* Nygiæ *à* Hycerato *fabrefacta.* Sthenis *autem* Cererem, Iouem, *&* Mineruam, *flentéſq́ matronas, & adorantes, ſacrificantéſq́ fecit, quæ erant in æde eiuſdem* Concordiæ. *Martem uero,*

& Mercurium Piſicrates. *Zeuxis manu in Concordiæ delubro erat* Marſias *religatus*. Erat *& Liber pater, Caſſandráq; à Theodoro picta. In pronao templi fuit* Victoria, *quæ*. M. Marcello Claudio*, &*. M. Valerio Coſſ. *icta eſt fulmine*. Habuit *Concordiæ templum* Cellam*, de qua* Cic. *ph. tertia ſic meminit*. *Armatos in Cella Concordiæ cum Senatum haberet incluſerit: & quinta. in Cella Concordiæ collocari armatos, latrones, ſicarios, è templo carcerem fieri*. Concordia *dicta, inquit* Var. *à corde congruente*. Eregione *autem huius, ad radices tamen* Palatini *montis*, Templum Iouis Statoris*, à* Romulo *uotum, fuiſſe, teſtis eſt* Liuius*: apud quem ita loquitur* Romulus. Iuppiter *tuis auibus iuſſus hic, in Palatio, prima urbi fundamenta ieci, arcem iam ſcelere emptam Sabini habent, inde huc armati ſuperata ualle media tendunt. at tu pater deũ, hominumq; hinc ſaltem arce hoſtes, deme terrorem* Romanis*, fugámq; fœdam ſiſte. hic ego tibi templum Statori* Ioui*, quod monimentum ſit poſteris, tua præſenti ope ſeruatam urbem eſſe, uoueo. &* Cic. *Priuſq̃ enim iret in exilium his Iouem precatus eſt uerbis*. Téq; Iuppiter Stator*, quem uere huius imperij Statorem maiores noſtri nominauerunt, cuius in templo hoſtilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à* Romulo *uictis Sabinis in* Palatij *radice cum uictoria eſt collocatum oro, átq; obſecro, ferte opem pariter reip. cunctæq; ciuitati, meíſq; fortunis*, Ouid. *etiam in faſt. in radice Palatini ſic collocat*.

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus *olim,*
Ante Palatini *condidit ora iugi.*

Quo in loco nunc ſunt ſpondæ murorum altiſſimæ ad boream pertinentes. In *hoc conciones haberi, Senatúſq; ſolebat.* Idem *in* Cat.*pro lege agraria, & alibi sæpe.* Nam.S.C.*iure fieri non poterat, niſi in loco per augures conſtituto, quod templum appellaretur. non enim omnes ædes ſacra templa erant.* Curia *in qua habebatur Senatus templum erat, auth.*Gellius*, &* Var.Vn*de inter* Aedes *ſacras, & templa illud intereſt. quod in his.*S.C.*poterat haberi, in illis uero nequaquã.* Ego *tamen cauſa euitandi crebras eiuſdem uerbi repetitiones, & quo per nomen templi facilius inueniatur, quod quiſq; cupit, hanc differentiam non plane ſeruaui.* Hoc *autem templum incendio* Neronis *exuſtum fuiſſe docet* Cor.Tac.Liuius *uero uotum bis, bello uidelicet* Samni*tico, & in pugna ad* Luceriam.Miror *autem quid eſt cur quidam* Iouis *Statoris templum ad radices* Capito*lij poſuerint, ad eam inquam partem, quæ in planam urbem uergit, ubi nunc eſt ædes diui* Andreæ *in* State*ra, decepti ſolo cognomento, qui ſi* Ciceronis *&* Oui*. uerba obſeruaſſent, &* Romuli *dicentis apud* Liuium *in* Palatio*, non tam fœde in hunc lapſi eſſent errorem.*

De Templo *Veſtæ, &* Romuli*, ac de* Luco *eiuſdem Veſtæ.* Cap.XIII.

T*Emplum autem* V*eſtæ inter* Capitolinũ*, &* Palatinũ *montem, ubi diuæ* Mariæ Gratia-

rum ædes nũc eſt ſita collocari à Diony.*uidetur* . *Quod autem non fuerit ſub* Palatio , *ut putat* Ful. *probant, quæ ſequuntur* , Plut.*uerba*. Reſtitere Romani *quo nũc loco* Iouis *Statoris ſitum eſt templum , ita confertiſſimo agmine Sabinos adorti fundunt , fugántq́ , & uſq; ad locum* , Regiam *nunc dictum , ac templum* Veſtæ *palantes agunt*. Nam *ſi* Romani *reſiſtere ad radices* Palatij , *quomodo ſequitur fundunt , fugántq́ Sabinos ad templum* Veſtæ, *quod, ſecundum* Ful.*fuiſſet, ubi reſtitere* Romani , *non autem quo fugati ſunt Sabini, contra opinionem* Plut. Diony. & Liuij , *qui de hoc templo ita meminit*. M.Cæditius *de plebe nunciauit tribunis ſe in* Noua *uia,ubi nunc ſacellum eſt , ſupra ædem* Veſtæ , & *reliqua*. Erat *enim prope forum* Romanũ. Hinc Apianus *ait*. Aſelium *prætorem forte ſacra* Caſtori , & Polluci *in foro facientem cum quidam lapide fialam excuſiſſet ad templum* Veſtæ *cucurriſſe*. Cor. Tac.*de* Piſone *loquens ex foro , inquit , fugit in ædem* Veſtæ . Condita *autem fuit à* Romulo , *ut infra demonſtrabimus ex uerbis* Diony.*qui etiam memoriæ prodidit*, Caſtora, & Pollucẽ *in pugna aduerſus* Thuſculanos *duce* Poſthumio *dictatore uiſos pugnantes pro* Romanis,*eodémq; tempore in foro equos abluiſſe ad ſcatuiginem manantem iuxta templum* Veſtæ. Fuit *eiuſdem deæ* Lucus , *qui à* Palatij *radice in* Nouam *uiam deuexus erat , ex quo , ante urbem captam exaudita uox eſt , ut muri , & portæ reficerentur : futurum eſſe , niſi prouiſum eſſet , ut* Roma *caperetur . auth*. Cic . *de*

diu. Atrium, *ſiue* Regia Numæ *prope* Veſtæ *ſacellum* Plut. *fuiſſe exiſtimat, non autem, ut Ser. ædes* Veſtæ Atrium Numæ. *Videamus autem obiter, quid ſibi uelit* Vir. *cum inquit.*

C*ana* Fides, & Veſta, Remo *cum fratre* Quirinus
Iura *dabunt.*

Per fidem enim Fidei *templum intelligit, antiquiſſimum, utpote ab* Aenea, *uel (ut alij uolunt) a* Numa *in* Palatio *extructum, quo cogebatur Senatus cum de rebus ad ſtatum reip. ſicut in* Atrium Veſtæ *cum* Pont. *max. cũ de rebus ad religionẽ pertinentibus eſſet deliberaturus.* Apianus. *his ita ſe habentibus Senatus in* Fidei *templum contulit. per* Remum *autem & Quirinum* Fo. Ro. *in quo erant ſimulacra conditorum urbis lambẽtium ubera lupæ.* Liuius *ædiles ad ficum ruminalem (erat enim in* Comitio*) ſimulacra infantium conditorũ urbis ſub uberibus lupæ poſuerunt. Et cum in foro cauſæ agerentur, ut idem author de* Virginia *loquens oſtẽdit, ſic interpretamur.* Romanos *leges, & ciuiles, & pontificias ad religionem pertinentes uniuerſo orbi daturos, omniumq; terrarum imperium, quemadmodum* Iuppiter *pollicebatur, habituros.* Templum Romuli *ſteterat ad radices* Palatini, *in medio eius lateris, quod* Capitolium *reſpicit, ubi nunc eſt ædes diuo* Theodoro *dicata, de quo uidetur intellexiſſe* Diony. *cum de luperc ali loquitur in hunc modum. Oſtenditur ſecundum uiã, qua itur ad* Circum, *templúmq; ei proximum, in quo eſt lupa præbens pueris duobus ubera, antiquæ operæ*

ſimulacra ærea.

De Lupercali. & ficu Ruminali. Cap. XIIII.

LVpercal autem fuit quædam ſpelunca ſub monte Palatino, in qua de capro luebatur. i. ſacrificabatur: unde & Lupercal dictum putant. Alij uero dicunt ꝙ illic lupa Romulum, & Remum nutrierit. Alij, quod eſt uériſimilius, lucum hunc eſſe ſacratum Pani deo Arcadiæ, cui etiam mons Lycæus in Arcadia eſt conſecratus, dictus ꝙ λυκουσ ideſt lupos non ſinat in oues ſeuire. Ideo Euander ſacrauit locum, Lupercálq; nominauit. de quo Diony. ſic ſcriptum reliquit. Arcades in colle ipſo firmati cum ædificia alia more patrio exornaſſent, templa quoq; conſtruxerunt, átq; primum quidem Pani lycæo admonente eos Carmenta. eſt enim apud Arcades Pan uetuſtiſſimus, plurimum in honore habitus. Nunc tamen, circũ ſepto ædificijs templo, priſcam loci naturam comprehendere nequit coniectura. Erat enim antiquitus, ut dicitur, antrum magnum ſub colle arbuſto contectum, & fontes ſub petris profundi, adherénſq; rupibus ſaltus & quidem opacus, ubi Ara deo conſtructa ſacrificia patria perficiebant. Idem tradit apud lupercal Romulum, & Remum expoſitos fuiſſe, quem in locum lupa uadens ſe ſe condiderat. Aliorum autem fama eſt, Lupercalium morem à Romulo, & Remo originem traxiſſe, tunc cum lætitia exultantes, quod ijs auus

Numitor eo loco, ubi educati erant, urbem condere ꝑ miſerat. Facto *enim ſacrificio, cæſiſq; capris epularũ hilaritate, ac uino largiore prouecti cuncti ouinis pellibus immolatarum hoſtiarum iocantes, geſtierunt.* Verum *ut de nominis etymologia, & origine, ita de loco uaria eſt opinio.* Pom. Letus *ita ſcribit.* Sub Capitolio Tyberis *inferebat ſinum, qui pertingebat radices* Palatij, *ubi nunc eſt ædis.* S. Theodori, *ubi expoſitus* Romulus, *&* Remus *in alueolo, ibiq; fuit ficus* Ruminalis: *ſupra in* Capitolio *eregione iſtorum locorum* Lupercal, *hoc eſt manſio lupæ. erat autem lupercal prope tres columnas.* Vt *autem (ſecundum aliquos) accipimus, quæ de ficu* Ruminali *eius eſt ſententia, ita, quæ de* Lupercali, *prorſus reijcimus; de utroq; uero quæ eſt Seruij, qui in circo* Maximo *ponit* Lupercal, *eius ſunt hæc uerba.* Rumon Tyberis *dictus eſt, unde ficus* Ruminalis, *ad quam eiecti ſunt* Romulus, *&* Remus, *quæ fuit ubi nunc eſt* Lupercal *in circo, hac enim labebatur* Tyberis *antequam* Vertumnus *factis ſacris auerteretur.* Et *ubi* Virg. *inducit* Aeneã *ex* Tyberi *muros* Palanteos *ſpectantem, inquit.* Nec *ſitum præſentem conſyderare debemus. tunc enim nullis obſtãtibus ædificijs per lupercal* Tyberi *fluente facile mons poterat uideri* Palatinus. *Quod autem* Tyberis *ſinum inferret ad radices* Palatini *bene procedit, uerum ꝙ per* Circum *laberetur caret ratione; quia* Auentinus *ad alteram fluminis ripam eſſet relictus, nec ſequeretur, quod refert* Liuius; Herculẽ *trahieciſſe* Tyberim, *&,*

dum

dum feſſus procubuiſſet, Cacum boues furatum eos in ſpeluncam traxiſſe; fuerat enim neceſſe per Tyberim *quod eſt dictu abſurdum, niſi dicamus per* Circum *la pſum ante* Herculis *aduentum in* Italiam. Præterea idē Ser. *eodem in loco utrunque reſtituit, ſicut &* .P. Victor, *cum* Lupercal *fuerit, ubi nunc eccleſia.* S. Theodori, *quemadmodum ſuperiori capite, ubi de templo* Romu li *ſumus locuti, tetigit* Diony. *Ficus uero* Ruminalis *in* Comitio *e regione ædis diui* Coſmæ, *&* Damiani, *& ad latus* Palatini *circo oppoſitum* Maximo, *quod* Cor. Tac. *ſic probat.* Eo *anno quo certatum eſt inter* barmū duros, *&* Cattos Ruminalem *arborem in* Comitio, *quæ ſupra octingentos, & quadraginta annos* Remi, Romulique *infantiam texerat, mortis ramalibus, & areſcente trunco diminutam prodigij loco habitum, donec in nouos fœtus reuiuiſceret. Si autem uolumus, quod ait* Liuius, *pueros in proxima alluuie, ubi ficus* Ruminalis, *expoſitos, ſecundum* Tacitum *dicemus,* Tyberī *forum* Romanum *alluiſſe, ferentéſque pueros deſcendiſſe ex* Palatio *in* Comitiū *ibique expoſuiſſe infantes. nulla enim eſt ratio alia, ut* Liuij *cum* Taciti *conueniant uerba. ueriſimilius eſt, ſecundum* Diony. *apud lupercal expoſitos eſſe, nutritos uero apud ficum* Ruminalem, *ut innuit idem* Tacitus *cum inquit, texit infantiā* Romuli *&* Remi: *aut fluitante ſcapha in* Comitium *delatos.* Nam Var. *ait infantes non expoſitos, ſed delatos ad fi um ruminalem, &* .L. Florus *repertos ad arborē, quæ non fuiſſe (ut uult* Ser.) *ubi lupercal oſtendit etiam*

Plut. his uerbis. Locum Cremonum uocant, ſed pridem Germano nomen fuerat, quod germanos fratres uocemus, nec porrò longius ficus Ruminalis. Non deſunt ãt qui Lupercal e regione Septizonij Seueri fuiſſe putent, quos ſecutus eſt Blon. in Roma triumphanti. at hoc ſtultum eſt credere. quo modo enim Euander à Tyberi in urbem rediens potuit oſtendere gelidum, ut ait Vir. lupercal ab altero latere montis auerſo exiſtens, meridiémq; ſiue ortum æſtiuum reſpiciens, cum ad boream ꝑtineret? unde recte Poeta, gelidum appellauiſſe uidetur. Quis autem Lupercalia inſtituerit, ubi, & quo modo fierent, ſcribit Val. Max. Ser. & Plut. in Antonij uita. Ruminalem autem ficum ſunt qui uolunt à Romulo, quaſi romularem denominatam. Alij à lacte infantibus dato. nam pars gutturis ruma dicitur. Huius autem arboris etiam Auguſti tempore ueſtigia extitiſſe docet Ouid. his carminibus.

Arbor erat, remanent ueſtigia, quæq; uocatur
Romula nunc ficus, rumina ficus erat.

De uia Noua, uico Iugario, & Thuſco. Cap. XV.

Viam Nouam fuiſſe e regione templi Iouis Statoris, pèrq; uallem inter Capitolium, & Palatium productam, ſignificant hæc Liuij uerba. Ex ſuperiore parte ædium per feneſtras in Nouã

uiam uerſus(habitabat enī rex ad Iouis Statoris ædē) populum Tanaquil alloquitur. Idem. Templum in Noua uia ſupra ædem Veſtæ Aio extructum. Quanquam Cic. de diuinatione non templum dicit, ſed Aram. De uia hac meminit & Ouidius. eius ſunt hæc carmina.

Forte reuertebar feſtis ueſtalibus illac,
Qua noua romano nunc uia iuncta foro eſt.

Crediderim hanc uiam antiquiſſimam, diuersámq; ab ea, quæ inſtaurata à Caracalla ſub thermis ipſius fuit. Vicus Iugarius *qui, auth. P. Vic. & Thurarius dicebatur, per radices Capitolij à porta Carmentali ad forum Romanum aditum præbuit. Liuius, ab æde, inquit, Apollinis boues fœminæ duæ albæ porta Carmentali in urbem ductæ: poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis Reginæ portabantur: tum ſeptem & uiginti uirgines longam indutæ ueſtem carmen in Iunonem Reginam canentes ibant, illa tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingenijs, nunc aborrens, & inconditum ſi referatur. Virginum ordinem ſequebantur decem uiri coronati laurea, prætextatiq;. à porta Iugario uico in forum uenere.* Blon. *uero ait, nihil aliud habere quã quod idem author dicit ſaxum ingens à Capitolio in ipſum uicum procidiſſe; quę uerba certum locum non deſignant, ſicuti quæ nos allegauimus. Fuluius autē ponit uicum Iugrium intera Romanum, Boariumq; forū, qđ falsū eē prædicta Liuij uerba oſtēdūt. In hoc uico fuit Domus. L. Amerimni equitis Ro. ut ex filij epith. legitur. Iugarij autem nomen obtinuit, q̄ ibi fue-*

rat Ara Iunonis Iugæ, quam matrimonia iungere puta bant, auth. Sex. Pomp. Quemadmodum autem uico Iugario per radices Capitolij à porta Carmentali in forũ Romanum, ita uico Thuſco per radices Palatini montis ab eodem foro in Velabrum patebat acceſſus; ſicuti eiuſdem Liuij uerba, quæ ſequuntur, oſtendunt. In foro pompa conſtitit, per manus reſte data uirgines ſonum uocis plauſu pedum modulantes inceſſerunt, inde uico Thuſco, Velabróque per Boarium forum in Cliuum Publicum, átque in ædem Iunonis Reginæ perrectum. Patet ergo uirgines ingreſſas porta Carmentali, Iugario uico per radices Capitolij producto in forum: poſtea uico Thuſco, ad Palatij radices iacenti, per Velabrum, forúmque Boarium in Auentinum, perueniſſe. Neſcio autem quo auth. Fuluius uelit id campi, quod eſt inter Capitolium, Palatinum montem, Auentinũ, & Tyberim, uicum Thuſcum appellatum; ſi ita eſſet ſatisfuerat Liuio dixiſſe. Inde uico Thuſco in cliuum publicum, atque in ædem Iunonis Reginæ perrectum: ſed Velabrum à uico Thuſco diuidens, oſtendit ibi finem fuiſſe uici Thuſci, ubi uelabrum incipiebat, quod, cum foro Boario, in eo campo fuiſſe, demonſtrabitur. Ab eodem ãt Liuio huiuſce uici etymologia ẽ petenda. Narrat enim in bello aduerſus Aricinos cæſis Hetruſcis, partem exiguam ipſorum Romam profugiſſe, ibíque benigne exceptos, diuiſóſque in hoſpitia: deinde curatis uulneribus, alios domum profectos, multos autem Romæ hoſpitium, urbiſque charitatem tenuiſſe,

locumq́ꝫ ijs ad habitandum datum, quem deinde uicum Thuſcum uocauere. Diony. Dedit, inquit, eis Senatus regionem urbis, inter Palatium, & Capitoliũ quatuor fermè extenſam ſtadia, conuallem, quæ ad ætatẽ uſq; meam uicus Thuſcus appellatur, per quem quidem tranſitus eſt à foro ad circum Maximum. Propertius his conſenſiſſe uidetur, his uerſibus.

At tu Roma meis tribuiſti præmia Thuſcis,
Vnde hodie Thuſcus nomina uicus habet.

Alij aliter referunt hiſtoriam. Videlicet uicum ipſum Thuſcum appellatum à Cælio uibieno Thuſco, qui cũ ſua manu Romulo contra Latinum in auxilium uenerit, & poſt Cœlij obitum, ꝙ nimis munita loca tenerent, neq; ſine ſuſpitione eſſent, deductos in planum, & ab eis uicum Thuſcum denominationem accepiſſe. In hoc uico lenones habitauiſſe oſtendit Plautus in Ciſtel. hinc Horatius. Ac Thuſci turba impia uici.

De Arcubus Romuli. Senatulo, & Ouidij Domo. Cap. XVI.

ARcus ueteres, quos Romulus lateritios poſuit, & florentes poſtea opibus Romani nunquam paſſi ſunt in marmoreos mutari, ne cõditoris urbis ſuæ memoria deperiret Blon. ſcribit ætatẽ ſua collapſos, ubi nunc ſunt eccleſiæ. S. Mariæ de gratia, & de inferno. eam, inquit, uiam ad portam Appiam expeditiſſimam uidemus. Alij uero uolunt de his

arcubus intellexiſſe Iuu.cum dicit.

Subſtitit ad ueteres arcus, madidámq; capenam.

Quod ſi accipimus, Blondi repugnabimus opinioni, niſi uelimus bis ſubſtitiſſe. Sed neſcio qua ratione uelint Romulum arcus poſuiſſe, cum ea tempeſtate non eſſet adhuc excitandi triumphales arcus conſuetudo. Senatulum, in quo ſenatores conſultandi cauſa conſiſtebant, fuit inter Capitolium, & Forum, ubi ædes Cócordiæ, ut uiſum eſt ſupra. Ouidius autem Domum ſuã ſub Capitolio his carminibus poſuiſſe patet.

Hanc ego ſuſpiciens, & ab hac Capitolia cernens,
Quæ noſtro fruſtra iuncta fuere lari.

Quidam uolunt fuiſſe prope ædem diuæ Mariæ de conſolatione, Secunda autem parte ſitus urbis expedita, Palatinum montem aſcendamus.

LIBER TERTIVS

De uaria Palatij etymologia. Cap. primum.

QVanquam Palatinus mons multis iam annis ante urbem conditam ædificijs eſſet cõueſtitus, ab Roma Itali filia Valentia, ab Euãdro deinde arce conſtituta, urbéq; orta Reges, & Imperatores ſedem inibi habuerunt, ut nihil ſit apud hiſtoricos, aut poetas magis celebratum, attamen eius etymologia tam uaria traditur, ut ex multis authoribus, quem ſequaris, habeas neminem. Var. quartæ, inquit, regionis Palatium, ꝙ Palantes, qui cum Euandro uenere, qui etiam Palatini, & Aborigines ex agro Rheatino, qui appellatur Palatium, ibi conſederunt. Aliqui uero à Palante proauo Euandri Palatino nomen manſiſſe referunt, ſecundum quos Virg. ait.

Arcades has oras genus à Palante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus urbem,
Palantis proaui de nomine palanteum.

Liuius montem hunc à Palanteo urbe Arcadiæ Palãti-

um, deinde Palatium appellatum tradit. Alij à Palatia Latini uxore. Alij ꝙ Palantó Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum ſuſcepit, hunc incoluerit. Alij à Palantia Euandri filia ab Hercule uitiata, & illic ſepulta. Alij à Palante, qui & ipſe inibi ſepulcrum eſſet cōſecutus. Eundem hunc locum à pecore dictum putant multi, quod paſcens ibi balare conſueuerit. Tibullus.

Sed tunc paſcebant herboſa palatia uacæ,
Et ſtabant humiles in Iouis arce caſæ.

Vnde Næuius Balantiū nominauit. uel ꝙ palare ideſt errare ſolerent armenta. Cephalon autem Gergitius memoriæ prodidit, hominem quendam comitem Aeneæ occupato monte, qui nunc Palatinus dicitur, urbem condidiſſe, Romamq́ denominaſſe. Tremellius uero Palatinum Romuleum montem uocat, cum inquit. Fuit eius ſtatua in pede montis Romulei ante Sacram uiam, inter templum Fauſtinæ, ad arcum Fabianum. Is mons hodie Palatium Maius uocitatur.

De Victoriæ. Cereris. Iunonis Soſpite. Matris deum, & Libertatis Templo, & eiuſdem Porticu, ac de domo Caſsij. Cap. II.

CVm Romani plurimis uictorijs partis, imperij fines propagaſſent, Victoriæ deæ gratiam referentes, & quo in futurum proſperos ſucceſſus daret, ei Templum in Palatio conſecrauere, in ea inquam parte, quæ uidet hortos diuæ Mariæ no-

uæ. in infimo cliuo cuius ſupra indicauimus Romulũ Romanam portam inſtituiſſe. Vbi autem uictoria prius (ut prodidit Antias) Val.Max.inter alios honores Domus publice ædificata fuerat. Licet. L. Iginius dicat P. Val. Voleſi filio Publicolæ domũ, quæ ſub Velis erat, ubi poſtea fuit ædes Victoriæ, ex lege, quam ipſe tulerat, populum conceſſiſſe. De Victoriæ æde meminit & Liuius. L. Poſthumius inquit, Coſ. ædem Victoriæ, quam Aedilis curulis ex multatitia pecunia faciendam curauerat, dedicauit. Diony. uero ſcribit in uertice Palatini montis ab Arcadibus, qui cum Euandro uenerát, Victoriæ Templum erectum eſſe, cui deæ anniuerſaria fierent ſacrificia, ab eiſdémq; Cereris Aedem, cuius ſacra à ſolis mulieribus celebrarentur. Sed de alia Victoriæ æde intellexiſſe Diony. & locus, & tempus ſatis oſtendunt. Prope hanc, Aediculam Victoriæ Virginis poſuit Portius Cato, quam biennio ante uouerat. iuxta quam fuit & Iunonis Soſpite. In Victoriæ templum Matrem deum Peſinunte oppido Phrygiæ aduectam perlatam fuiſſe memorant; ibíq; manſiſſe donec illi Aedem ſtatuis, columníſq; pretioſis cum pauimentis diuerſorum lapidum exornatã ſtruxere Romani: Vnde Liuius. ædes Magnæ Matris Ideæ dedicata eſt, quã deam. P. Cor. aduectam ex Aſia in Palatium à mari detulerat. Locauerant ædem faciendã. M. Liuius, C. Claudius Cenſores. Dedicauit Iunius Brutus, Ludíq; ob dedicationẽ eius facti, Megaleſia appellati: de quibus Cic. ita meminit. Nã quid ego de illis ludis loquar quos

in Palatio noſtri maiores ante templum in ipſo Magnæ matris conſpectu megalenſibus fieri, celebrarique uoluerunt, qui ſunt more, inſtitutiſque maxime caſti, ſolennes, religioſi? Aduecta eſt autem Mater deorum carmine in libris ſibyllinis inuento. Pelli Italia alienigenã hoſtem poſſe, ſi deportata eſſet Romam. Erat enim lapis, quem incolæ hoc appellabant nomine. Libertatis autem & Templum, & Porticum ſtruxit. P. Clodius in parte domus Ciceronis, prope Iouis Statoris tẽplũ.

De Fano, & Ara Febris. Aede Larum. Deæ uiriplacæ Sacello, ac de Templo Fidei. & Iouis Victoris Aede. Cap. III.

Fanum febris in Palatio fuiſſe Val. Max. ſic docet. Febrem ad minus nocendum templis colebant, quorum adhuc unum in Palatio, alterũ in ara Marianorum, tertium in ſumma parte uici Lõgi, in eáque remedia, quæ corporibus ægrotorum ãnexa fuerant, deferebantur. Docet & Cic. his uerbis. Illud profecto confiteamini longe aliter rem ſe habere, átque hominum opinio ſit; eos enim, qui dij appellantur, rerum naturas eſſe, non figuras deorum. qui tantus error fuit, ut pernicioſis etiam rebus nõ nomen deorum tribueretur, ſed etiam ſacra conſtituerentur? Febris enim Fanum in Palatio uidemus. Et ſecundo de le. Ara, inquit, uetus ſtat in Palatio Febris. Hic autem notandum ſecundum Stoicos unum eſſe deum, cui nomina uariantur pro acti

bus, & officijs: unde etiam duplicis ſexus numina eſſe dicuntur, ut cum in actu ſint, mares ſint, fœminæ cum patiendi habent naturam. Aedem Larum *idē* Cic. Palatinam *facit: ſicuti* Val. Max. *deæ* Viriplacæ *ſacellum; in quo uiri, & uxores contentione animorum depoſita concordes domum reuertebãtur.* Agathocles, Diony. Cæteriq; Græci *ſcribunt* Aeneam *cum* Aſcanio, & *eius filia* Rhoma *in* Italiam *ueniſſe, cōdidiſſéque in* Palatio Templum Fidei, *à puellæ nomine dicatum, ſub hoc titulo.* TEMPLVM FIDEI. *Orta deinde multis poſt annis inter* Romulum, & Remum *contentione de nomine urbis appellandæ.* S.P.Q.R. *placuiſſe urbem* Romam *à puella nominare, cuius elogium in tēpli frontiſpicio ex inſcriptione legiſſent.* Sex. Pom. *refert* Rhomã Aeneæ *neptē hoc tēplū poſuiſſe,* Numã *uero* Diony. & Liuius. *Longis poſt ſeculis uetuſtate lapsū* Auguſtus *inſtaurauit.* Templum Iouis Victoris *à.* Q. Fabio *bello* Sabino *uotum, in eodem* Palatino *mōte fuiſſe uolunt, dedicatumq;* Idibus Aprilis Oui. Sic.

Occupat Apriles *idus cognomine uictor*
Iuppiter, hoc illo ſunt data feſta die.

De Heliogabali, Apollinis, & Penatium Templo, ac de Aede Orci, locoque Palladij Cap. IIII.

Ntoninus Heliogabalus, Heliogabalum *deum in* Palatino *monte conſecrauit, eiq; Templū fecit, eo in loco, ubi prius* Orci *ædis fuerat,*

ſtudioséq; curauit Matris deum Typum, & Veſtæ ignem, Palladium, Ancylia, & omnia Romanis ueneranda, religionem Iudeorum, & Chriſtianorum deuotionem in illud trãsferre contendit, agens ne quis deus, niſi Heliogabalus coleretur, auth. Lampridius. quo in loco cyphum, non typum legendum puto, propter ea; quæ infra ſequuntur, uidelicet. Et adeo ebacchatus eſt ut cyphum eriperet. Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus Auguſtus excitauit, quã fulmine ictã deſyderari à deo aruſpices pronunciarunt, eiq; Porticum auth. Suet. addidit, quam laudat Propertius, & fores templi eburneas facit. ſuper faſtigium autem currum ſolis ex auro ſplendentem: quatuórq; boues ideſt preti-das æneas à Myrione factas in ara, ponit. Ouidius uero in Apollinis Belides, cum ait.

Ducor ad intonſi candida templa dei,
Signa peregrinis ubi ſunt alterna columnis
Belides, & ſtricto ſtat ferus enſe pater.

In hoc templo Auguſtus iam ſenior ſæpe Senatum habuit, & decurias iudicum recognouit. In eodem pendebant Lychni inſtar arboris mala ferentis, ubi probati poetæ ſcripta ſua reponebant. hinc Horatius in arte poetica.

Scripta palatini quæcunq; reponit Apollo.

Huius autẽ templi ueſtigia extare uidentur ſupra circum Maximum prope uineam Fedræ, in qua Tiberiana fuerat Domus.

De apollinis etymologia plura Plato in Cra. de apol-

linaribus uero ludis Mac. in Sat. Aedis deorũ Penatium in ea parte palatini montis fuit, quæ boream ſpectans, Velia dicebatur. Liuius quinto quintæ dec. De prodigijs deinde nunciatis Senatus eſt conſultus, Aedes deorum Penatium in Velia de celo tacta erat. Diony. Templum, inquit, Romæ oſtenditur haud procul à foro, in quo ſunt deorum Troianorum imagines inſcriptionem habentes. D. PENATES. Sunt enim adoleſcentes duo ſedentes pilam tenentes ueteris artis opera. Timæus autem hiſtoricus ferreos, & æneos lituos, átque troianum uas quoddam fictile eſſe, ſcriptum reliquit, Labeo uero Apollinem, & Neptunum. Exhauſta incendio æde Veſtæ, in Veliam tranſlatum fuit Palladium à quo eccleſia. S. Andreæ inibi ſita cognomen deinde accepit, in Pallara enim uocatur. Memorant quidã Liuiam. D. Auguſto Templum in Palatio erexiſſe.

De Domibus palatinis, & Saliorum Curia. Cap. V.

CVm Romulus, & Remus uitam paſtoralẽ agerent, sæpe ex lignis, & harundinibus tabernas ſtruxere, quarum unam ſcribit Diony. ætate ſua fuiſſe in angulo ex Palatio in circum ducente, Caſam Romuli dictam, per multasque ætates manſiſſe, & ſi quid uetuſtate, aut alio quouis caſu corruiſſet, cuſtodes loci nihil magnificentius addentes, uerum omnia prioribus reſtituentes, reficere conſueuiſſe. Quo in loco nunc Virgilij de mantaco ciue Ro. domuncula ui

ſitur. Tullus autem hoſtilius, priuſquam Curiam condidiſſet, in Velia Domum habuit: ubi poſtea fuit ædes prædicta deorum Penatium, auth. Solinus. Catilinæ uero haud procul hinc, in ea parte Palatij, quæ uidet forum Romanum, & inde ad. M. Scauri breuis tranſitus. de qua Aſc. ſic inquit. Demonſtraſſe uobis memini hanc domum in ea parte Palatij eſſe, quæ cum ab Sacra uia diſceſſeris, & per proximum uicum, qui eſt ab ſiniſtra parte prodieris, poſita eſt. Domum Ciceronis emptam uicies ſextertio à. L. Craſſo uolunt fuiſſe ſupra ædem Iouis Statoris. Et certe in celeberrima Palatini montis parte erat, propeque Palatium ſita, ut pro Domo ſua ipſe Cic. his uerbis teſtatur. Domus ardebat in Palatio, non fortuito, ſed oblato incendio. & infra. In conſpectu totius urbis domus eſt mea. Admonendi autem eſtis eo in loco, ubi dicit, Ardebat in Palatio, non accipi ſecundum nunc uulgi opinionem, pro monte Palatino, cum ijs temporibus Palatium exiguam ipſius partem occuparet: neque etiam ſignificare domum Ciceronis intra palatium ipſum comprehenſam, ſed inuidioſe additum eſſe in Palatio, ac ſi diceret orator. Catilina in cõburendo domum meam adeo ira erat accenſus, & furore amens, ut nullam prorſus rationem haberet locorum publicorum, & ipſius Palatij, cui eadem domus mea fuerat iuncta. Iuxta quam ponit Domum. M. Flacci: qua euerſa. Q. Catulus de manubijs Cĩbricis Porticum extruxit. Craſſi oratoris, & Viturbij Domos in Palatio euerſas fuiſſe. L. Aemilio Mamerco, & C. Plantio

Coſſ. Pli. eſt auth. Vani ducis Domum in palatio ſtatuit Liuius. Sicut Auguſtanam, Tiberianámq; Cor. Tac. de quibus ſuperiori capite memini. Auguſtanam autem ab Auguſto, qui, ut ſcribit Suet. natus eſt in regione Palatij ad capita Bubula, ubi nunc, inquit, Sacrarium habet aliquanto poſtquam exceſſit conſtitutum. Et alibi refert primo iuxta forum Romanum, ſupra ſcalas Annularias in Domo, quæ Calui oratoris fuerat, habitauiſſe, poſtea in Palatio, nihilominus ædibus modicis hortenſianis. De tiberiana idem Cor. mentionem ſic facit. Otho ex æde Apollinis diſcedens per Tiberianam domum ad Miliarium aureum peregit. Curia Saliorum in Palatio, quæ cum flagraſſet inuentus eſt Lituus Romuli illæſus, auth. Cic. Plut. ut. L. Iginius, tradit Publicolam Domum habuiſſe Subueliam nuncupatam, foróq; imminentem. Tarquinij uero priſci Domus ad Iouis Statoris templum fuit. Liuius. Quum clamor, impetúſq; multitudinis uix ſuſtineri poſſet, ex ſuperiore parte ædium per feneſtras in uiam Nouam uerſus (habitabat enim rex ad Iouis Statoris ædem) populum Tanaquil alloquitur. Ser. ait Auguſtum, poſt actiacum bellum, Palatium ex ſuo præcepto ædificatum, quum eſſet domus priuata, reipu. donauiſſe.

De Summa Velia, Statuis palatinis, aliiſq; rebus in genere. Cap. VI.

u Eliam Summam ad eam Palatij partem, quæ celſior uerſa eſt in ortum æſtiuum, diuæq; Mariæ Nouæ ædem fuiſſe, diximus; cui, ut uult Var. ex eo inditum eſt nomen, ꝙ ibi paſtores palatini, ante tonſuram inuentam, uellere lanam conſueuerint. Auguſtus in Palatio iuxta Fidei templum Bibliothecam extruxit latinam, græcámq; cum Porticu, quæ Palatina dicebatur, in qua Senatus Statuam Numeriano impe. poſuit, cum inſcriptione.

DIVO NVMERIANO ORATORI POTENTISSIMO.

Statua M. Var. uiuentis adhuc eandem porticum exornauit, teſte Pollione. Bibliothecam uero Apollinis Coloſſus, thuſcanicus. L. pedum à pollice ære nobilior, an pulchritudine, dubium. Fuit in Palatio Auguratorium ideſt locus ubi auguria captabantur: & Apollo cognomento Palatinus opus Scopæ, Latonaq; in palatij delubro, ut ait Plin. Suet. Commemorat. Titum Imp. Statuam auream Britanico in palatio poſuiſſe. Arbor fuit in eodem Palatino nata ex haſta Romuli, qui captato augurio haſtam ipſam de Auentino monte in Palatinũ iecit, quæ fixa fronduit, & arborem fecit. Laurúſq; nata eo die, quo Auguſtus, unde triumphantes coronari conſueuerunt, Balneæ quoq;, quas Cic. pro Roſio palatinas appellat. cuius ueſtigia extant ſupra circum

Maximum

Maximum, haud procul à uinea Fedræ. Iulius Capitolinus refert locum fuiſſe in eodem monte, qui Sicilia dicebatur, & alterum, qui Iouis Cenatio: & Lampridius Plateas pulcherrimas ſaxis Lacedemonijs, ac porphyreticis ſtratas, quas Antonianas uocauit. Quæ ſaxa, inquit, uſque ad noſtram memoriam manſerunt, ſed nuper eruta, & excecta ſunt. Fuit in colle palatino Vicus Padi, & Fortunæ reſpicientis, Inibique feriæ celebrabantur, in quibus ſacrificium, quod fiebat, Palatual dicebatur, auth. Antiſtius Labeo.

De Palatio nunc Maiori, Atrio, & Veteri Porta ipſius Palatij. Cap. VII.

Qualis autem, & quanta fuerit Palatij moles, & pulchritudo indicant ruinæ ingentes, quæ ibi conſpiciuntur, indicant & picturæ, ſtatuæque præclariſſimæ, pretioſæque columnæ in eo repertæ. Quis autem tanta ædificia auxerit, nullus, inquit Blon. ſcribit, quod nulla alia ratione factum crediderim, quam quod unuſquiſque, nulla inſigni conſtructione facta, particulas addidit, quas ſcriptores, ut parum dignas, mandare litteris omiſerunt. Nos autem diximus Auguſtum ſuam priuatam domum reip. donauiſſe, quæ iuncta fuerat Palatio. Præterea Plin. prodidit, Caligulam partem Palatij ad forum uſque promouiſſe, ſéque bis uidiſſe urbem totam cingi duabus domibus duorum principum, ſcilicet Caligulæ, & Neronis. Caligula autē

in eo promouendo effecit ut ædes Caſtoris, & Pollucis, quæ erat in medio foro, eregione ueſtibuli ſuarum ædium eſſet. Sed quod ſcribit Blon. de Palatio Maiori, id quoque de Palatio Vaticano nũc dicere poſſemus. Atriũ autem Palatiũ habuit augurato conditum, in quo conſulebatur Senatus, arietéſque immolabantur. Palatij uetus porta ad quã bello Sabino fuſos eſſe Romanos cõmemorat Liuius, fuit prope Roſtra. & ſi quis ad illius uerba diligenter attenderit, nullibi, quam eregione ædis diui Laurentij in Miranda exiſtimabit. quidam hanc Romuli portam appellant. Palatinus autem collis præter unam, atque alteram domunculam, & ædem. S. Andreæ prædictam, nullum nunc habet ædificium: totus enim uinetis plenus, aut paſcuus ager non ouibus magis, quam caballis, & capris eſt relictus, ut uere Balantium poſſit nominari.

De templo Iani. Auguſti, & Fauſtinæ. Cap. VIII.

QVartam partem ſitus urbis aggredientes à rebus diuinis, diiſque immortalibus principium facturi rite uidemur, in primiſque ab eo, qui omnium rerum ianua habetur, hoc eſt à Iano, cuius Tẽplum, præter capitolinum, aliud in foro Tranſitorio fuiſſe, ſic probat Ser. Captis Faliſis ciuitate Thuſciæ inuentum eſt ſimulacrum Iani cum frontibus quatuor, (fuerat enim bifrons apud theatrum Marcelli) unde quod Numa inſtituerat tranſlatum eſt ad forum Tranſitori-

um, & quatuor portarum unum templum inſtitutum: In qua autem parte fori, parum liquet; ſed crediderī in ea, quæ in fo. Ro.*eſt uerſa, prope* Baſilicam Pauli, *ut ſequatur quod ait* Mar.

Et *fora tot numeras* Iane, *quot ora geris.*

Procopius *tradit ætate ſua* Iani *templum fuiſſe in medio foro ex aduerſo* Capitolij, *paulo ſupra eum locum, quem tunc* Romani *tres* Parcas *appellabant.* Erat, *inquit, ſacellum totum ex ære conſtitutum, quadrata quadam dimenſione, tantæq; amplitudinis, quanta integri* Iani *ſtatua poterat ænea quinquepedalis capi, capite dumtaxat bifrons. portæ utrinq; æneæ, quæ pacis tẽpore claudebantur, inſtante autem bello aperiebantur, uocabaturq;* Ianus Geminus. Verum *alterum erat ab eo, de quo* Ser.*quia, ut diximus, plures fuere* Iani. De *quadrifronte autem intellexit* Mar.*cum dixit.* Et *lingua pariter locutus omni. nam omnes de duobus non dicitur.* Templum Auguſti *in fo.*Ro.*poſitum erat, q̃d* Tiberio *imparante imperfectum* Caligula *abſoluit, pōtéq; ſuper ipſum tranſmiſſo* Capitolium Palatio *coniunxit. unde ex tribus columnis eius pontis prope palatinum montem, & totidem ad radices* Capitolij *adhuc erectis, facile poſſumus conijcere ubi nam eſſet* Auguſti *templum, ſuper quod pontem tranſmiſerit* Caligula. Veſtigia Templi Fauſtinæ, *quam* Hadrianus *maritus permiſit diuinis honoribus à ſenatu coli delatis circenſibus,* Flaminibúſq; *multa, inſigniáq; extare uidemus poſt nunc eccleſiam.*S.Laurentij *in* Miranda. De *quo*

Spartianus ſic meminit. Inter *deos relatus eſt, habet templum, habet* Salios, *habet ſodales* Antonianos, *qui* Fauſtinæ *templum, quod ei ſub tauri radicibus fundauerat maritus; in quo poſtea filius huius* Heliogabalus Antoninus *ſibi, uel* Ioui *Syrio, uel* Soli, *incertum id eſt, templum fecit.*

De Caſtoris, & Pollucis templo. Cap. IX.

CAſtoris, & Pollucis Templum in fo. Ro. *ab omnibus ſcriptoribus collocatur.* Lucretio O*fellæ conſulatum petenti Sylla impedimento erat; illæ autem ſolicitatus à multis in forum uenerat, quem miſſus ab eo centurio iugulauit; ipſe in* Caſtoris *æde ſedens cædem è ſuggeſto ſuperne ſpectabat,* Plut. Martius *de* Hernicis *triumphans in urbem rediijt, ſtatuáq; equeſtris in foro decreta eſt, quæ ante templum* Caſtoris *poſita eſt,* Liuius. Non *ne ab* A. *poſthumio ædem* Caſtori, *&* Polluci *in foro dicatam uides?* Cicero. In *qua autem parte fori permagna eſt dubitatio, & inter antiquæ urbis ſcriptores uaria opinio.* Volateranus *ubi diui* Coſmæ, *&* Damiani *eſt eccleſia ponit.* Pomponius *uero* Letus, *certum non ſignans locum, in fine fori. Quidam in uia Sacra.* Fuluius *ſub palatio iuxta* Iuturnæ *fontem, ubi nos* Iouis Statoris *templum: cui uidentur ad ſtipulari* Diony. *uerba quæ ſequuntur.* Huius *autem inopinatæ, admirabiliſq; apparitionis cum ſigna adhuc* Romæ *multa, tum uero eſt ædes* Pollucis,

& Caſtoris, quam ſupra foro extruxit ciuitas, ubi uiſa ſunt illorum ſimulacra. & rurſus. Specie pugi= lum, equóſq; madidos ſudore ad ſcaturiginem, iuxta ædem Veſtæ manantem, abluiſſe ait. Et Ouidius locũ tetigit his carminibus.

Fratribus illa dies, fratres de gente deorum,
Iuxta Iuturnæ compoſuere lacus.

Vnde cum Diony. dicit ædem ipſam ſtructam ubi illo- rum uiſa fuerant ſimulacra, & ſubiungit, iuxta ædẽ Veſtæ, cum Ful. ut diximus, uidetur conuenire, à Blõ. uero diſcrepare. Var. namq;, inquit Blon. cum dixiſſet. Tullum hoſtilium curiam Hoſtiliam ædificauiſſe, ſic ſe quitur. Ante hanc Roſtra, ſub dextera huius Comitio locus ſubſtructus, ubi nationum ſubſiſterent legati, qui ad Senatum eſſent miſſi. Hinc Græcoſtaſis à parte, ut multa. Senaculum ſupra Græcoſtaſim, ubi ædes Con cordiæ, & baſilica Opima. qui ergo deſcriptum ſu= pra à nobis forum Romanum cognoſcit, & Var. uer- ba conſyderat, facile intelliget Roſtra templum ad ra= dices Palatij fuiſſe, ubi nunc eſt parua. S. Marie de In ferno eccleſia. Si igitur & Caſtoris templum ad radi ces Palatij, ubi Ful. ponimus: non uideo quo modo habe bit Roſtra eregione, quemadmodum uult Plin. cuius uer ba hæc ſunt. Ex his Romuli ſine tunica, ſicut & Ca- milli in Roſtris, ante ædem caſtorum fuit. Cic. in Ver. locutus de Caſtoris templo, eiúſq; columnis ſubdit. Qui ædem Caſtoris teſtem furtorum tuorum eſſe nolueris, quam Po. Ro. quotidie, iudices etiam tum, cum de te

ſententiam ferrent, uiderent . Et *cum ſententiæ in* Ro*ſtris ferri ſolerent, patet quod* Plin.*etiam teſtatur,* C*aſtoris ædem ante* R*oſtra,uidelicet apud* F*auſtinæ templum, nunc.*S.L*aurentij in* M*iranda, fuiſſe.quo in loco paucis diebus ante urbis direptionem à barbaris factam, uidimus marmora mira arte ſculpta, columnáſque pulcherrimas effodi, ut exiſtimem eas eſſe columnas, eáque eſſe ornamenta de quibus memini* C*ic. multa loqui. quod, niſi uelimus ibi* C*aſtoris ædem, ut par eſt, collocare; neceſſe eſt, ſecundum* F*ul. alibi, quam in radice* P*alatij,* R*oſtra ſtatuere; non enim procedit quod utrunque ſit ad radices* P*alatini montis, &* R*oſtra ante ædem* C*aſtorum* . S*i autem eandem ædem apud* V*eſtæ libet ponere: dicendum duas fuiſſe apud forum, quarum alteram.*A.P*oſthumius dictator bello* L*atino uouit, eiúſque filius duumuir creatus dicauit.* A*lteram.*L.M*etellus* D*almaticus de manubijs poſuit. quanquam* A*ſc.dicit* M*etellum inſtauraſſe, non poſuiſſe.*N*on deſunt autem qui ædem diuo* C*oſmæ &* D*amiano nunc ſacram,* C*aſtori, &* P*olluci attribuant: quorum templum cum maximum, nobiliſſimumque, ac multis columnis exornatum fuiſſe in* V*errem, ut dixi, oſtendat* C*icero, horum opinionem refutamus.* C*oſmæ enim &* D*amiani talium columnarum nullum præ ſe fert ueſtigium, aut ſignum.* H*uius ædis gradus reuulſos à* C*lodio memorat idem author pro domo ſua, & pro* S*ex.qui alibi etiam.*S.C. *concionéſque in eadem ſæpe habitas eſſe docet.* F*uit autem ſta*

iuls, & nobili pictura à Cecilio Metello perbelle exornatum, qui, ut refert Plu. Floræ Simulacrum pulchritudine inſigne in eodem poſuit. Inerat & Tabula monimentum ciuitatis equitibus campanis datæ.

De Cæſaris, & Veneris Genitricis Templo, eiuſdémq; Veneris Atrio. Cap. X.

Iuus autem Cæſar Templum prope forum ſuum habuiſſe dicitur, de quo Cor. Tac. ſic meminit. Ante ædem diui Iulij iacuit primo ictu: loquitur enim de Galba ad lacum Curtium interfecto. Pli. narrat Auguſtum in Templo Cæſaris patris Caſtores, ac Victoriam poſuiſſe. In eodem foro Veneris Genitricis Templum ſtatuit Apianus. Poſt uictoriam, inquit, contra Pompeium Cæſar Atrium templo Veneris circumduxit. Quod Hadrianus longo tempore poſt inſtaurauit. Nam, ut ſcribit Dion. Apollodoro architecto deſcriptionem, & formam templi Veneris miſit, ſignificans ſine illius opera, & miniſterio etiam ingentia ædificia extrui poſſe. Quærebat itaq; an ædificium illud recte, & commode ſe haberet. Reſcripſit de templo ſublime illud, & concauum fieri oportere, ut ex loco ſuperiori in Sacram uſq; uiam inſignior proſpectus eſſet, & magis conſpicuum concauum ad excipiendas ludorum machinas, quæ in eo loco latenter compingi, & item ex occulto in theatrum duci poſſent. Quod ſi aliud fuit ab eo, quod poſuit Cæſar uotum bello phar

ſalico, fuit omnino prope uiam Sacram, ſicut & Cæſaris, uidelicet poſt Fauſtinæ templum, nunc. S. Laurentij in Miranda. Auguſtus Aedem Martis Vltoris bello philippenſi uotã in ſuo excitauit foro, de qua Suet. ita meminit. Publica opera plurima extruxit, è quibus præcipua forum cum æde Martis Vltoris. Meminit & Ouidius his carminibus.

Vltor ad ipſe ſuos celo deſcendit honores,
Templaq; in auguſto conſpicienda foro.

Plin. autem dicit ſe uidiſſe Scyphos è ferro dicatos in eodem templo, antèq; ipſum duas Statuas Alexãdri Magni tabernaculum ſuſtinentes. Cor. uero Tac. Senatores decreuiſſe ut Germanicus, átq; Druſus ouantes urbem introierent, circumq; latera eiuſdem templi ſtructos eſſe arcus cum effigie Cæſarum. Arbitramur autem Martis diuæ Martinæ ceſſiſſe templo, aut certe prope fuiſſe.

De Vulcani, Concordiæ, Pacis, Romuli, ac Veneris Cloacinæ Templo. Cap. XI.

u Olcani Templum ſupra Comitium locauit Sex. Pomp. eius ſunt hæc uerba. Statua Ludienis, qui quondam fulmine ictus in circo, ſepultus eſt in Ianiculo, cuius oſſa poſtea ex prodigijs, oraculorúmq; reſponſis Senatus decreto intra urbem relata, in Volcanali, quod eſt ſupra Comitiũ, obruta sũt. Et cũ Comitiũ, ut uidebimus, ſit intra Palatinũ mõtẽ, Romuli & Remi, atq; Pacis tẽplũ, dicimus Volcani ad

radices Palatini *eregione fermè eiuſdem pacis fuiſſe.* Diony.de Tatio, & Romulo *loquens.* Tractantes, *inquit, in* Volcani *templo negotia, quod ſuperſtat foro.* Hinc *conſtat* Volcani *ædem in urbe* Romulum *poſuiſſe, contra* Blondi *opinionem, qui ſcribit* Romulũ *exiſtimauiſſe* Volcanum *quidem colendum, ſed, ne urbs incendijs eſſet expoſita, urbe excludendum. cui ſuffragari* Vitruuij *hæc uerba uidentur.* Extra murum Veneris, Volcani, Martis *phana ideo collocari, uti non aſſueſcat in urbe uenerea libido,* Volcaniq; *uis è mœnibus religionibus, & ſacrificijs euocata, à timore incendiorum uideantur liberari. Quod ſi conſyderemus tẽpora inueniemus* Vitruuium *quidem cum* Pompeio, & Diony.*optime conuenire,* Blondum *uero non recte ſenſiſſe.* Nam Romuli *ætate cum mille, ut ait* Plut. *domus tantum eſſent, admodum in eo ambitu raræ, non erat metu incendij* Volcanus *urbe excludendus, ſicuti, ut hominum, ita ædificiorum urbe aucta,* Verũ *ſi* Blõ *in locorum deſcriptione rationem temporis habuiſſet, quia aliter, ut ipſe uult, in primis conditæ urbis, & naſcentis reip. temporibus: aliter nata, & aucta rerum opulentia ædificatum ſit, non tam facile in hunc incidiſſet errorem.* Volcani *templum dedicauit* Tatius, *ut* Solis, & Lunæ, Saturni, Rheæ, Veſtæ, Dianæ, Quirini. *Idem* Diony. *tradit, ſicut &* Plut. Romulum *ſecundum triumphum ducentem currum æreum templo* Volcani *obtuliſſe, eũmq; prope effigiem ſui ipſius collocaſſe.* Coclitiſq; *Statuam in eo poſitam eſſe, & con*

ciones ſolitas haberi. In huius autem area Concordiæ Templum ſtatuit Sex. Pomp. & Plin. Si intelligit de eo, quod Fuluius ille, libertino patre natus, uouit, ſi populo reconciliaſſet ordinem Senatorum, & equeſtrem, ſtructum, annis. CCCIII. poſt capitolinum, ſumma inuidia nobilium, ex multaticia pecunia fœneratoribus cōdēnatis: ī radice Palatini mōtis, fuiſſe opinamur: nō autem in Palatio, ut putat Blon. ſequeretur enim, ſecundum ipſum, in eodem monte fuiſſe & Volcani, quod adduci ad ſuſpicandum nullo modo poſſum, cum in Concordiæ area à dictis auth. collocatum ſit. Inſecuto uero tempore Graccho, & Fuluio trucidatis templum hoc inſtauratum fuit ab Opimio Coſ. ſummo populi dolore. Vnde noctu inſcriptum fuit. OPVS VECORDIAE TEMPLVM CONCORDIAE FECIT.

Apianus ait iuſſu Senatus erectum eſſe. In huius autē area Liuius refert. C. Bebio Pamphilo, &. L. Aemilio Coſs. per biduum ſanguine pluiſſe. Concordiæ templum erexit & Liuia Druſilla ob uiri cū ea concordiā quod Tiberius dedicauit, Suet. meminit, & Oui. ita.

Templáq; feciſti, quam colis ipſe, deæ,
Hæc tua conſtituit genitrix, & rebus, & ara.

quod ī porticu Liuiæ his carminibus collocaſſe oſtēdit.

Te quoq; magnifica Concordia dedicat æde
Liuia, quam charo præſtitit illa uiro.

Quo in loco deinde Veſpaſianus mira celeritate Templum Pacis, à Claudio prius inchoatum, poſt bella ciuilia ædificauit. cuius templi pars prope diuæ Mariæ

Nouæ ædem adhuc extare uidemus. Fecit, *inquit, Suet. noua opera templum Pacis foro proximum; & Ioſephus. Poſt triumphum, & romani imperij firmiſſimum ſtatum Paci templum ædificauit. Fuit autẽ hoc templum maximum longitudine, & latitudine, quadrata forma, maximis, pulcherrimiſq; exornatum columnis, quarum una ibidem adhuc eſt erecta tantæ craſſitudinis, ut tribus ulnis uix amplectatur.* In *eodem templo, uaſa, & ornamenta templi* Hieroſolymi *triũpho* Titi *aduecta repoſuit* Veſpaſianus; *& uniuerſa donaria in eo conſecrauit, auth. diuus* Hierony. *Venerémq; dedicauit.* Incendio *autem exhauſtum eſſe tempore* Commodi *imp. ſcribit* Herodianus *in hæc uerba.* Nam *cum neq; imbres, neq; nubes, tantumq; exiguus terremotus anteceſſit, ſeu nocturni caſu fulminis, ſeu igni aliquo in ipſo terrarum motu ueluti extrito totum deimprouiſo* Pacis *templum conſumptum incendio eſt, quod unum ſcilicet opus cunctorum tota urbe maximũ fuit, átq; pulcherrimum: idem templorum omniũ opulentiſſimum, egregiéq; munitum, multóq; ornatum auro, & argento.* Quippe *uniuerſi fermè illuc diuitias, quaſi in theſaurum, congerebant.* In Pacis Ganimedis *Statuam fuiſſe oſtendit* Iuu. *cum inquit. &* Ganimedẽ *Pacis, & aduectæ ſecreta palatia matris.* Aram *autẽ* Pacis *primus excitauit* Auguſtus*: auxit deinde* Agrippa. Ouid.

Ipſum nos carmen deduxit Pacis *ad aram,*
Hæc erit à menſis fine ſecunda dies.

Quo autem in loco parum liquet. Intra Pacis, & Fau
ſtinæ extat antiquiſſimum Templum, & *eius porticus duæ columnæ, nunc diuo* Coſmæ, Damianoq; *dicatũ*, *qđ*.P.Vic.Remi *fuiſſe ſignificat*:Petrus *uero* Lateran. *bibliothecarius & alij*, Romuli, *ſiue* Quirini & Remi.*idq; à* Caruilio Coſ.*uictis Samnitibus dedicatum ẽ*, *átq; ſpolijs hoſtiũ exornatum: quorum tanta fuit copia, ut non modo templum hoc*, & *forum, ſed etiam ſocijs ad templorum publicorúmq; locorum ornatum diuiderẽtur, author* Liuius.Var.*uero uult* Tatium *regem* Quirini *dedicauiſſe templum: ſed de eo intellexiſſe arbitror, cui ad radices* Palatini *montis locũ dedimus*. Hoc *autem habet primam partem in ipſo ingreſſu circularẽ cum teſtudine*, & *foramine, ſicut* Pantheon, *æneas quoq; ualuas, quæ prius ſignis, æreiſq; ornamẽtis erãt conſpicuæ*. *Sed quæ olim ad ornatum erant maxime, nunc tantum, ad claudendum factæ eſſe uidentur*. Veneris Cloacinæ Aedem *prope ſacram uiam ſtatuit* Ouidius *in faſt*.Cloacinæ *autem Simulacrum in* Cloaca maxima *repertum conſecrauit* Tatius *rex*. & *quia cuius eſſet effigies ignorabat, ex loco illi nomen impoſuit*.

De Telluris. *Salutis*. Victoriæ. *Solis*, & Lunæ Tẽplo, de Domo Caſſij. & de Armamentario.

Cap. XII.

[T]*Emplum* Telluris, *quod in quarta regione antiquæ urbis conſtituit*.P.Victor, Palatio *propius, quam* Eſquilijs *fuiſſe putat* Ful.Aliqui

uero in ſuburra, ubi nunc eccleſia. S. Saluatoris in Tel*lude, eregione diui* Petri *in uinculis.* At Ser. *ſuper eo hemiſtichio.* Lautis *mugire carinis, contra* Fului *opinionem, uidetur prope* Eſquilias *collocaſſe, dicens* Cari*nas intra templum* Telluris *eſſe. quare ego crediderim fuiſſe prope cliuum, qui ducit ad prædictam diui* Petri *ædem, ubi nunc eccleſia diui* Pantaleonis*: cui opinioni ad ſtipulantur, quæ ſequuntur,* Diony. *uerba.* Poſt Caſsij *mortem* Domus *eius euerſa fuit, & huc uſque ſub dialis dimittitur. is locus extra ædem* Telluris*, quam poſtea extruxit ciuitas in parte quadam eius, ſecundũ eam uiam, qua itur ad* Carinas. Patet *ergo* Fuluium*, & reliquos antiquitatis authores locum ignoraſſe.* Sem*pronium autem hoc templum uouiſſe probat.* L. Florus *ſic.* Domiti *hinc* Picentes. *Sed caput gentis* Aſculum Sempronio *duce: qui tremente inter prælium campo* Tellurem *deam promiſſa æde placauit.* Val. *autem* Max. *ait.* S. P. Q. R. *hanc ipſam ædem deſignauiſſe in area ædium* Caſsij *regnum affectantis, in qua patres frequenti ſenatu de rebus dubijs conſultare ſolerent. quod* Cic. *pluribus in locis teſtatur, ſed in ph. ſic.* Te *autem.* M. Antoni *appello unum illum diem, quo in ædem* Telluris *ſenatus fuit.* Ad. Q. Fratrẽ *ãt inquit.* De Telluris *æde, & porticu.* Q. Catuli *me admões, fit utrunque diligenter. ad* Telluris *quidem etiam tuam* Statuam *locaui: & pro domo ſua.* Sp. Caſsij *domus ob eãdẽ cauſam euerſa eſt, atque in eodem loco ædes poſita* Telluris. Alibi *uero ad* Telluris Armamẽtariũ *fuiſ*

ſe ſic memorat. Putant enim non nulli ad me pertinere Armamentarium Telluris aperire. In hoc ambitu fuit Salutis Aedes, uota bello Samnitico à. C. Iunio Bibaculo Coſ. ab eodèmq; Cenſore locata, & Dictatore dicata. Liuius author. Habuit hæc pars ſitus urbis, Victoriæ Aedem, quã prope forum. L. Volumnius Aedilis ex multatitia pecunia faciendam curauit. Habuit & Apollinis Aram, de qua meminit Solinus, & Liuius. Pomp. Letus uult Concordiæ, & Aeſculapij Tẽplum fuiſſe in hortis diuæ Mariæ Nouæ, uerſus Amphitheatrum: Iſidis autem & Serapidis autumat Fuluius ꝙ P. Victor ſcribit tertiæ urbis regionem fuiſſe Iſidis, & Serapidis, in qua ea ſunt templa, & ꝙ Vitruuius ita dicit. Templa dijs ſic diſtribuenda Mercurio in foro. Iſidis, & Serapidis in emporio, quódq; Var. innuit emporium ibi fuiſſe ſic. huiuſce, inquam, pomarij ſumma Sacra uia. Ego uero ſolis, & Lunæ crediderim, cum ex duabus teſtudinibus duorum templorum uideamus alteram ortum ſolis: alteram uero occaſum ſpectare, Varroq; tradat Tatium regem Solis, Lunæ, & Volcani ædes dedicauiſſe, quæ inuicem prope erant.

De Foro Traiani, & de ijs quæ in eo fuere, uel ſunt, Cap. XIII.

INſtauratis maxime locis ſacris, ac renouatis, quæ ad hoĩum memoriã, & laudẽ, ſpectãt, breuiter reſtituamus, ab optimoq; illo Traia

no auſpicemur. Traiani *igitur Forum fuit inter* Neruæ, Capitolium *, & collem Quirinalem, cuius architectum* Apollodorum *fuiſſe, his uerbis oſtendit* Dion. Hadrianus Apollodorum *architectum, qui* Traiani *forum* Metodeum *, &* Gymnaſium *, illo iubente, fabricauerat, primum urbe expulit: poſtea interfecit.* Huius *autem fori tectum æneum fuiſſe, ſcribit* Pauſ. Gellius. *in foro, inquit,* Traiani *ſimulacra ſunt ſita circumundiq; inaurata equorum, átq; ſignorum militarium, ſubſcriptum q; eſt ex manubijs. Quæ ſimulacra ob aliquod in remp. meritum ſumptu publico locari conſueuiſſe, oſtendit titulus exciſus in marmore, in eodem foro reperto, qui eſt talis.*

ANNIO PAVLINO IVN. PROCOS. ASIAE ET HELESPONTI COS. ORDINARIO PRE FEC. VRBI VICE SADRA IVDICANTI OB MERITVM NOBILITATIS ELO. Q VII IVSTITIAE ATQ VE CENSV. RAE Q VI PRIVATIM ET PVBLICE CLARVS EST PETITV PO. RO. TE. STIMONIO SENATVS IVDICIO D. D. N. N. TRIVMPHATORVM AVGG. CAESARVMQ. STATVAM SECVNDAM AVRO PERFVSAM LOCARI SVMPTV PVBLICO PLACVIT.

Huius autem Porticus cum ampliſſimis, excelſisq́ co lumnis, magniſq́ epiſtylijs tantam afferebat intuentibus admirationem, ut non hominum, ſed Gigantum manu omnia facta crederentur, in qua ſumorum uirorum ſtatuas pulcherrimas undiq́ ab Alexandro *Seuero tranſlatas fuiſſe admonet* Lampridius. Ad *quem nēpe locum cum* Conſtans Conſtantini *filius perueniſſet ſingularem ſtricturam primum attonitus cernens, pérq́ giganteos contextus circunferens mentem, omni ſpe talia conficiendi ammota,* Traiani *equum ſolum locatū in atrij medio imitari ſe uelle dicebat: cui regalis* Ormiſda *reſpōdit. Stabulum prius tale condas.* Huius *autem equi imaginem in eius numiſmatibus uidimus, cum hoc indice.* S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI. Ex *colum nis uero, quas diximus, duæ miræ magnitudinis ſub tellure adhuc iacent prope eccleſiam.* S. Mariæ *cognomento* Loreti. Forum *autem exornauit etiam* Arcus *triumphalis eiuſdem principis, de quo* Dion. *ſic loquitur.* Tri *umphalis tunc arcus, præter alia multa, quæ in honorem eius, & decreta, & facta fuerant, in illius foro ſubſtructus eſt.* Traianus *quidē ibi* Palatium *etiā uarijs marmoribus, intus uero picturis, ſtatuísq́ exornatum habuiſſe dicitur,* Vopiſcus *uero ſcribit* Aurelianum Imp. *iuſiſſe tabulas publicas ad priuatorum ſeueritatem in* Traiani *foro exuri.* In *cuius medio ſtat adhuc* Cochlidis, *eius columna, in qua circunquaque rerū geſtarum* Simulacra *ipſius mira arte cælata uiſuntur: & in primis* Dacicum *bellum.* Intus *uero gradus centum*

tum octuaginta quinq; in eius faſtigium præbent aſcen-ſum. habet autem feneſtellas quadraginta quinq;: altitudinem uero pedum centum uiginti octo, uel, ut ſcribit Eutropius*, centum quadraginta: in ſummo* Traiani *oſſa aurea pila condita fuere: quanquam* Dion *ait* Hadrianum *in* Columna *oſſa* Traiani *condidiſſe, cuius ſunt hæc uerba.* Ingentem *columnam in foro ſtatuit, ſiue ut ea pro ſepulcro eſſet, ſiue in oſtentationē eius operis, quod ille circa forum egit.* Cliuus *ſurgebat, quem effoſſa quoquo uerſus terra ita complanauit, ut undiq; columna conſpiceretur, forúmq; deinde in areæ modum æquatum manſit.* Hanc *autem columnam* Traiano *bellum gerenti apud* Parthos Senatum *dedicauiſſe, ipſumq; principē eam non uidiſſe ferunt. nam è* Perſis *rediens apud Seleuciam Syriæ urbem fluxu ſanguinis deceſſit.* Hunc *uero ſolum omnium imperatorū in urbe ſepultum eſſe tradit* Eutropius*. Quod autem in columna ratio eſt. quia apud maiores, principes, nobilés q; ſub montibus ſepeliebantur. hinc* Virg.

Monte *ſub aerio, qui nunc* Miſenus *ab illo*
Dicitur.

Et *cum in omnibus locis, ubi erant ſepulcra excitanda, non eſſent montes, natum eſt ut ſuper cadauera, aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ, quæ licet proprie ſint, quæ culmen ſuſtinent, tamen, & ad magnificentiam erectæ, hoc nomine appellantur; qualis hæc, in cuius baſi talia leguntur.*

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS.

IMP.CAESARI DIVI NERVÆ TRAIANO AVG. GERM. DACICO PONTIF. MAXIMO TRIB.POT.XVII.IMP.COS.VI.P.P.AD DECLARANDVM QVANTAE ALTITVDINIS MONS ET LOCVS TANT IBVS SIT EGESTVS.

De Foro, Palatio, & Porticu Neruæ. Cap.XIIII.

*N*Eruæ autem Forum occurrit poſt ædem nũc S.Hadriani in tribus foris, in medio cuius columna ænea ingentis magnitudinis exiſtens tectum, ex laminis auricalchi extructum, ſuſtinebat, intrinſecus uero lumen erat ambiguum, auth.Pauſ. Hoc forum iam antea inchoauerat Domitianus. Suet. Nouam, inquit, excitauit ædem in Capitolio Ioui cuſtodi, & forum, quod nunc Neruæ uocatur. Fuiſſe autem uarijs columnis, & ſtatuis exornatum teſtatur Spartianus de Alexandro Seuero loquens, his uerbis. Statuas iocoſas, uel pedeſtres nudas, uel equeſtres diuis imperatoribus in foro Neruæ, quod nunc Tranſitorium dicitur, locabat, omnibus cum titulis, & columnis æreis, quæ geſtorum ordinem continerent. Tranſitorij inde traxit nomen, ꝙ ab eo in Auguſti, Cæſaris, & Romanum forum tranſiretur. Extare enim adhuc uidetur pars Porticus ipſius fori incendio abſumpta, cum quibuſdam columnis excelſis, & pulcherrimis, ubi literæ leguntur titulos Neruæ præferentes, quæ ſunt huiuſmodi.

IMP.NERVA CÆSAR TRIB.POTEST.II. IMP.II.*collapſis epiſtylijs deſunt nõ nulla.is locus corrupto uocabulo pro arcu* Neruæ,*arca* Noei *dicitur.*Eiuſ*dẽ* Neruæ *Palatij ꝑs ex lapidibus quadratis,ĩgẽtéſq; columnæ cernuntur adhuc inter* Comitum , & Militiæ *turrim, cum eccleſia.* S. Blaſij *incluſa* .

De Foro Romano , Carcere Tulliano , & Marforij Simulacro. Cap.XV.

R Omanum Forum , *quod &* Latium *appellauit* Statius , *à radicibus* Capitolij *producebatur ſcd̃m lõgitudinẽ uſq; ad eccleſiã.*S.Mariæ Nouæ, *ut teſtatur* Diony.*memorans* Valerium *in colle imminenti foro domum habuiſſe : cunq; ſupra demonſtratum ſit domum hanc in* Velia *fuiſſe,eregione eiuſdem eccleſiæ,fuit neceſſe forum eouſq; perueniſſe, quo ei immineret .* Ab *origine autem urbis anguſtiores fines habuiſſe opinamur .* Nam *cum* Liuius *narret* Curtium *ab arce decucurriſſe , egisséq;* Romanos *effuſos toto quantum foro eſt ſpatium , uſq; ad portam* Palatij , *uisúmque ſit* Romulum Iouis Statoris *templum in radice* Palatini *montis, ubi exercitum firmauerat,poſuiſſe, ſatis conijcimus forum ipſum non ultra primas radices eiuſdẽ mõtis terminos habuiſſe .* Multos *uero poſt ãnos ampliauit* Auguſtus,*teſte* Suet.Comitium *uero erat foro iunctum , uel potius ipſius fori pars,à prædicta porta ad eandem diuæ* Mariæ *eccleſiam .* At *priuſquã de*

eo agamus, quæ in foro uidendum eſt. In radice *Capi tolij, qua parte mons ipſe ortum brumalem ſpectat, Car cerem ædificauiſſe* Ancum Martium *ſic docet Liuius.* *Fecit* Carcerem *media urbe, imminentem foro ad terro rem creſcentis audatiæ.* Partem *deinde addidit* Tullius, *cui* Tulliano *nomen impoſuit: de quo* Calp. *Flaccus ita ſcribit.* Video Carcerem *publicum, ſaxis ingentibus ſtructum, anguſtis foraminibus, & oblongis lucis umbrā recipientibus: in hunc abiecti rei robur tullianum aſpi- ciunt, & , quoties iacentes ferrati poſtis ſtridor exci- tat, exanimantur, & alienum ſupplicium ſpectando, ſuum diſcunt. Sonant uerbera intus, recuſantibus ſpur ca manus carnificis ingeritur, ſedet ianitor inexorabi- lis pectore, qui flente matre ſiccos tenet oculos, illuui es corpus exaſperat, manus cathenæ premunt.* Deſcri *bitur perbelle etiam à Sal. hoc modo.* Eſt *locus in carce re, quod* Tullianum *appellatur, ubi paulum deſcende- ris depreſſus ad læuam circiter.* XX. *pedes, eum muni unt undiq; parietes, atq; inſuper camera lapideis forni cibus iuncta, ſed inculta tenebris, & odore fœdo, at- q; terribilis eius facies.* Vnde *autem dicatur, hæc de clarant* Var. *uerba.* Carcer *à coercendo, quod exire pro hibētur, in hoc pars, quæ ſub terra,* Tullianum, *ideo q; additum à* Tullio *rege, quod Syracuſis, ubi hac de cauſa cuſtodiuntur, uocantur lathomiæ.* Lathomiæ *enī ex græco, & maxime à Syracuſanis, qui* Lathomias *& appellant, & habent, ad inſtar carceris, ex qui- bus locis exciſi ſunt lapides ad extruendā urbem. auth.*

Sex.Pom.Cic.ſeptima actione in Ver. *lathomias, inquit, Syracuſanas oẽs audiſtis, plerique noſtis, opus ẽ ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum, totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſum, & multorum operis penitus exciſum, nihil tam clauſum ad exitus, nihil tam ſeptum undiq;, nihil tam tutum ad cuſtodias, nec fieri, nec cogitari poteſt.*Sen.Sabinum *in lathomias fuiſſe damnatum tradit;* Liuius *uero principes* Aetolorum *tres & quadraginta: inter quos* Democritus, *& frater eius erat,* Romam *à.*M.Attilio *deductos, in lathomiáſq; coniectos.* Erat *autem* Tullianum, *ſicut hodie uidemus, duplex: ſuperior, & inferior camera. ſuperiori extat adhuc foramen ſpiraculi cã additum, ut retulit* Flaccus. Locus *nunc diuo* Petro *cognomento in* Carcere *eſt dicatus.* Ante *hunc iacet marmoreum ingens ſimulacrum* Marforium *uocitatum, quẽ* Piſtorum *deum, ſiue* Panarium Iouem, *ꝙ tumores inſtar panum circunquaq; promineant, multi eſſe affirmant.* Nam *(ut author eſt* Lactantius *) eo tempore, quo* Romani *obſeſſi in* Capitolio *erant,* Iuppiter *ꝑ quietem admonuit, ut ex omni frumento, quod haberent, panem facerent, in hoſtiumq; caſtra iactarent: eoq; facto ſoluta eſt obſidio, deſperantibus* Gallis *inopia ſubigi poſſe* Romanos, *quare* Ioui Piſtori *non ſolum* Arã, *uerum etiam* Statuam *in perpetuam rei memoriam poſuerunt.* At, *cum in ſcopulo ſimulacrum hoc ſit collocatum,* Rheni Germaniæ *fluminis eſſe tenemus, ꝙ autẽ ſit* Nar *flu. ut uult* Fuluius, *non placet: nulla enim*

apparet ratio cur Nar *ueniret à* Romanis *excitandus.* Marforium *cur uocitent, nihil eſt certi, quod dicatur, niſi uelimus ex eo, ꝙ in* Auguſti *foro eſſet, ut quorundam eſt opinio, ubi & Martis templum.*

De Secretario Po. Ro. Arcu Septimij. Templo Saturni, ac de Aerario. & Officina cudendi pecuniam. Cap. XVI.

Poſt autem Marforij ſimulacrum, eregione arcus Septimij, ſequitur ædes diuæ Martinæ nunc ſacra, ubi olim Secretarium populi Romani *fuiſſe in marmore ĩciſus index probat huiuſmodi.*

SALVIS. DD. NN. HONORIO ET THEODOSIO VICTORIOSISSIMIS PRINCIPIBVS SECRETARIVM AMPLISSIMI SENATVS QVOD VIR ILLVSTRIS FLAVIVS ANNIVS INSTITVERAT ET FATALIS IGNIS ABSVMPSIT FLAVIVS ANNIVS EVGARIVS EPIFANIVS. VC. PREF. VRB. VICE SACRA IVD. REPARAVIT. ET AD PRISTINAM FACIEM REDVXIT.

Eregione huiuſce ædis, ad radices rupis Tarpeiæ *ſtat adhuc* Arcus, *ut diximus.* L. *Septimij, omnium pulcherrimus, & parum mutilatus: in utroꝗ; frontiſpicio cuius inciſæ ſunt alatæ uictoriæ cum trophæis, & terreſtris, naualiſꝗ; belli ſimulacra, cum hac inſcriptione.*

IMP. CAES. LVCIO SEPTIMIO. M. FIL. SEVERO. PIO. PERTINACI AVG. PATRI PATRIAE. PARTHICO. ARABICO. ET PARTHICO ADIABENICO PONTIF. MAXIMO TRIBVNIC. POTEST. XI. IMP. XI. COS. III. PROCOS. ET IMP. CAES. M. AVRELIO. L. FIL. L. ANTONINO AVG. PIO FELICI TRIBVNIC. POTEST. VI. COS. PROCOS. P.P. OPTIMIS FORTISSIMISQVE PRINCIPIBVS OB REMPVBLICAM RESTITVTAM IMPERIVMQVE POPVLI ROMANI PROPAGATVM INSIGNIBVS VIRTVTIBVS EORVM DOMI FORISQVE.

S P Q R

H*abet hic arcus à latere marmoreos gradus, per quos ego multoties euaſi ad faſtigium.* I*llud autem ſciendum Seuerum triumphum reſpuiſſe, ne de ciuili uictoria uideretur triumphare, tum etiam* ꝙ *morbo articulari in curru haud facile conſiſtere poterat. Sequitur ſtatim recta nunc diui* Hadriani*, olim Saturni* Templum*, a* N*umatio* P*lanco conditum, auth. Sue. uel inſtauratum, quia conſtat antiquiſſimum eſſe.* Et *quidam dicunt inſcriptionem locationis accepiſſe.* T. L*argium.* V*ar. autem.* L. T*arquinium regem, ipſum* L*argium dedicauiſſe.* L*iuius uero* A. *Sempronio & M. Minutio Coſſ. ait eſſe dedicatum, & a* P*lanco reſtitutum. in quod ex capitolino ærarium* P*o.* R*o.* T*ranſlatum ferunt, ut etiam*

Aſc.ſignificare uidetur his uerbis. Dum teſtes exami- narentur (agebatur enim cauſa pro Roſtris) Pompeius ad Aerarium ſedens tumultu clodianæ multitudinis per turbatur. & mox. Euntibus ad tabellam ferendam po ſtero die iudicibus clauſæ fuere tota urbe tabernæ, præ ſidia in foro, & circa omnes fori aditus Pompeius di ſpoſuit; ipſe pro ærario, ut pridie, conſedit. Aerarium in Saturni templo ideo reponit Sex. Pomp. & Macro- bius quod ſub illo nullum furtum fuerit commiſſum, aut quia nihil erat cuiuſquam priuatum. Plut. in prob. quæ rens cauſam cur ærarium fuerit in æde Saturni. an, inquit, ex eo q́ fama obtinuit, Saturni tempore, nec auaritiam, nec improbitatem uſquam in hominibus fuiſ ſe, ſed iuſtitiam, & fidem. Cyprianus autem refert Saturnum in Italia primum inſtituiſſe numos ſignare; & propterea Saturni ærarium uocari. In ærario pro mulgata ſeruabantur: Cic. tertio de le. Qui agent auſpi cia ſeruanto. Auguri publico parento. Promulgata pro poſita in ærario cognita agunto. Seruabantur & libri elephantini, in quibus, XXXV. eſſent conſcriptæ tri- bus, omnéſq; publicarum rationum libri. Suet. in Cæ ſaris rebus geſtis. Tabulas ueteres ærarij, & debito- rum, uel præcipuam calumniandi materiam, exuſit. Seruabantur & ſigna militaria. Liuius Signa, inquit, eo die à quæſtoribus ex ærario prompta. quorum duo communia erant, roſcum pro peditibus cum titulo. S. P. Q. R. & ceruleum pro equitibus, color enim cerule us eſt maris, à deo cuius inuentum equum fabulantur.

Aſc. dicit ueterum diligentiam fuiſſe, ut quod quiſq; de ſubiugata prouincia per triumphum apportauiſſet perſcriptum in tabulis in ærarium reponendis conſeruaretur, idq; ēt Cic. tertia actione in uer. hinc. L. Florus ait Catonem Cyprias opes liburnis per Tyberinum hoſtium inuexiſſe, quæ latius ærarium Po. Ro. quam ullus triumphus impleuere. & Liuius primo decadis quîtæ Ap. Claudium Centonem ex Celtiberis ouantem millia pondo argenti, & quinq; millia auri in ærarium tuliſſe. Cenſores in Saturni iuſiurandum ſubire cogebātur. Inter nunc diui Hadriani, & Caſtoris, Polluciſq; olim templum cudendi pecuniam priſcis temporibus ſtabat Officina, argumento quod eo ĩ loco uidimus effodi ingētem numoꝝ copiā, eius precij, ut coniectura aſſequebamur, cuius nunc eſt quadrans, cæterum igne corrupti.

De Miliario Aureo, Ponte Caligulæ, & de Roſtris, ac Curia. Cap. XVIII.

Miliarium autem aureum in capite fori Romani collocatur a Plinio: à Cor. uero Tac. iuxta Saturni ædem, narrante cohortem ad aureū Miliarium ſub æde Saturni perexiſſe, uterq; recte. Erat autem Miliarium aureum columna prope arcum Septimij, in qua inciſæ omnes Italiæ uiæ finirent, & à qua ad ſingulas portas menſuræ regionum currerent. Meminit Suet. his uerbis. Ergo deſtinata die præmonitis conſcijs ut ſe in foro, ſub æde Saturni, ad Miliarium.

aureum opperirentur, mane Galbam ſalutauit. Caligula *per forum* Romanum *à colle palatino ad capitolinum* Pontem *marmoreum duxit; quo nihil ambitioſius tota urbe: ſuſtentabatur enim octuaginta ingentibus columnis, candidiſſimi marmoris, quarum tres ad huius, totidémq; ad illius montis radices adhuc ſtantes cernuntur, prope quas paucis ante annis effoſſa fuere marmora cum circulari huiuſmodi inſcriptione.* VICENALIA IMPERATORVM. *Altera autem pars habuit ſacerdotes taurum ſacrificantes. Secus ipſum pontem, in medio foro, atq; e regione ædis diui* Hadriani *extat ingens marmorea columna, quam exiſtimo unam ex illis eſſe, quæ equum æneum, inauratum* Domitiani *ſuſtinebant, de quo quidem equo* Papinius *mentionem ſic facit.*

Quæ ſuper impoſito moles gemmata coloſſo
Stat Latium *complexa forum.*

Ad pedes cuius procubuit Rheni *flu.* Germaniæ *ſimulacrum, de qua prouincia triumphum egiſſe* Domitianũ *diximus, & idem author tetigit, cum inquit.*

Aenea captiui crinem tegit ungula Rheni.

Cui ſimulacro Marforium *nunc dicunt nomen.* Ex *roſtris nautum* Antiatium *ſuggeſtum in foro, quod* Roſtra *denoĩauere* Romani, *fabricatum eſſe,* Liuius *ſic commemorat.* Naues Antiatium *partim in naualia* Romæ *ſubductæ, partem incenſæ,* Roſtríſq; *earum ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit,* Roſtráq; *id templũ appellatũ.* Romanũ *forũ ubi nunc* Roſtra *ſunt, ait* Ser-

Fuere autem Roſtra ad radices Palatij, ubi nunc diuæ Mariæ liberatricis eſt ſacellum, in medio foro. Vnde Apianus loquens de capite Marij iunioris abſciſſo narrat Syllam fori in medio, ante Roſtra, illud appendiſſe. Quod autem M. Var. dicit fuiſſe ante curiam Hoſtiliam, ſic accipimus, inquit, Blondus, ut partim curia Hoſtilia à Cœlio monte, in quo eam fuiſſe certiſſimum eſt pro ſui magnitudine Roſtra uerſus, partim Roſtra à Palatino mõte in illã protẽderẽtur. Hanc profectò rationẽ, ſi quis locorum ſitum conſyderet, planè abſurdam, & ineptam iudicabit, nimirum uiam expeditiſſimam, quæ deinde Appia eſt denominata, omneſq; Palatij fermè aditus occupaſſent. præterea non ſit uerisimile in ea rerum frugalitate tam amplam, tamq; magnificam curiam Tullum ædificauiſſe. Quare dicimus fuiſſe Roſtra Noua ad radices Palatini montis, & Vetera apud Curiam. De nouis quidem paulo ante Ser. meminit, de ueteribus uero Suet. in funere Auguſti, his uerbis. Bifariam laudatus eſt, pro æde diui Iulij à Tiberio, & pro Roſtris ueteribus à Druſo Tiberij filio, ac Senatorum humeris delatus in campum, crematúſq;. Aſc. ſcribit Clodij corpus, ut uulnera uideri poſſent, delatum in foro, & pro Roſtris poſitum, populumq; deinde in curiam tuliſſe, átq; cremauiſſe, eóq; igne Curiam, Portiámq; baſilicam ei coniunctam conflagraſſe. ſubdit longe poſt. Erant enim Roſtra, non eo loco, quo nunc, ſed ad Comitium prope iuncta Curiæ. Si ergo Roſtra in Comitio ante Curiam, ut uult Var. dicimus

fuiſſe. intelligẽdum eſt duas extitiſſe Curias Hoſtilias, unam prope forum, ubi nunc templum Pacis, in cuius ruinis inuentum eſt marmor cum indice huiuſmodi. IN CVRIA HOSTILIA. *aut certe iuxta ipſum, ut poſſit Roſtra ante ſe habere. alteram uero in Cælio monte, de qua infra uidebimus. In Roſtris agebantur cauſæ, quemadmodum apud Liuium legitur de Virginea, utrum ſerua, an libera eſſet. ferebantur leges. auth. Cic. pro Rab. habebantur conciones, idem in Piſ. Cæſar Iuliam amitam, uxorémque Corneliam defunctas pro Roſtris laudauit. Suet. & Plut. auth. Plinius, concionaturi, inquit, Roſtra aſcendebant. In eiſdem clariſſimorum uirorum ſtatuæ erigi ſolebant. hinc Cic. in ph. Cn. Octauij clari & magni uiri, qui prius in eam familiam, quæ poſtea uiris fortiſſimis floruit, attulit conſulatum, Statuam uidemus in Roſtris. Aſc. pro. M. Scauro Camilli togatam, ſine tunicis in his collo cat. ante hæc uero Apianus Syllæ equeſtrem ex auro conflatam, cum hac inſcriptione.* COR. SYLLAE IMPERATORI FORTVNATO. *In præclaro fori Romani loco, pro Roſtris, ſuper leonem lapideũ impoſitum fuiſſe corpus Fauſtuli, qui ibi cecidit, dum certamen Romuli, & Remi dirimere uellet, tradit Diony. M. autem Var. poſt Roſtra Romuli ſepulcro locum fecit. Fuit pro Roſtris Herculis ſtatua tunicati, habitu æleo, facie torua: ſubſcripta.*

L. LVCVLLVS IMPERATOR DE MANVBIIS HOSTIVM DEDICAVIT.

Plin. Sibyllæ, inquit, tres iuxta Roſtra in foro ſunt, una, quam Pacuuius Taurus ædilis pl. inſtituit, duæ, quas. M. Meſſala. Inter antiquiſſimas fuere Tulij, Cœlij. L. Roſcij, & Sp. Matici Fulcinij à Fidenatibus, & Gn. Octauij apud Antiochum in legatione interfectorum. Propterea. L. Florus ait Romæ capita cæſorum proponere in Roſtris uſitatum eſſe.

De Lacu Curtio, Cloaca Maxima, & Doliola. Cap. XIX.

M. Var. refert in foro Romano Lacum Curtium fuiſſe, priuſq̃ cloacæ eſſent, per quod innuit Cloacam per ipſum lacum ſequenti tẽpore deriuatam, quam alta tellure opertam uidimus nuper in radicibus Palatini montis, per forum Romanũ fluentem, perque eiuſdem montis radices in Velabrũ, & inde cadentem in Tyberim. Quare patet lacum Curtium, ſicut & Cloaca Maxima, in medio foro extitiſſe, haud procul ab equo Domitiani, hinc Papinius.

Ipſe loci cuſtos, cuius ſacrata uorago,
Famoſúſq; lacus nomen memorabile ſeruat.

Cum igitur dictum ſit equum Domitiani ſtetiſſe in medio foro, ubi nunc unica erecta cernitur columna, præter alias rationes, ex his Statij carminibus iudicamus lacũ Curtiũ fuiſſe in hortis dictæ colũnæ adiacentibus. Diony. eſt, inquit, hic locus repletus, uocaturq; ab il-

lo caſu lacus Curtius *in medio maxime* Romani *fori.* Liuius.*eodem anno ſeu motu terræ, ſeu qua ui alia, forum medium fermè ſpecu uaſto collapſum in immenſam altitudinem dicitur, nec eam uoraginem coniectu terræ, quum pro ſe quiſq; gereret, expleri potuiſſe, priuſq; deum monitu quæri cœptum, quo plurimum populus* Romanus *poſſet, id enim illi loco dicandum uates canebant, ſi remp.* Ro.*perpetuam eſſe uellent, tum* M. Curtium *iuuenem bello egregium caſtigaſſe ferunt dubitantes, an ullum magis romanum bonum, quam arma, uirtuſq; eſſet: ſilentióq; facto templa deorum immortaliũ, quæ foro imminent,* Capitoliúmq; *intuentem, & manus nunc in cœlum, nunc in patentes terræ hiatus ad deos manes porrigentem, ſe deuouiſſe, equo deinde q̃ poterat maxime exornato inſidentem armatum ſe in ſpecum immiſiſſe, donáq; ac fruges ſuper eum a multitudine uirorum, ac mulierum congeſtas, lacúmq;* Curtium, *non ab antiquo illo* T. Tatij *milite* Curtio Metio, *ſed ab hoc appellatum.* At *de hac re cum triplex ſit hiſtoria, hanc ſequitur* Val. Max. & Porcilius. Piſo *uero in annalibus bello* Sabino, *quod fuit* Romulo, & Tatio, *uirum fortiſſimum* Metium Curtium Sabinum Romulo *cum ſuis ex ſuperiore parte impreſſionẽ faciente, in locum paluſtrem, qui tum fuit in foro, anteq̃ cloacæ eſſent factæ, ſeceſſiſſe, atq; ad ſuos in* Capitolium *illæſum perueniſſe, ab eóq; lacum inueniſſe nomen, memoriæ prodidit.* Cornelius *uero &* Luceius *eũ locum eſſe fulguratum, & ex.* S. C. *à* Curtio Coſ.

ſeptum, & ab eo lacum Curtium appellatum, apud quem Galbam interfectum, & morientem ſanguine lacũ ipſum infeciſſe ait Cor. Tac. & Suet. Sequitur Cloaca Maxima, de qua ita ſcribit Liuius. Tarquinius foros in circo faciendos curauit, cloacámq; Maximam receptaculum omnium purgamentorum urbis ſub terram agendam, quibus duobus operibus uix noua hæc magnificentia quidq̃ adæquare potuit. Eundem ferè ſenſum Plinij hæc habent uerba. Cloacam operum omnium dictu maximam ſuffoſſis montibus, urbe penſili, ſubtus nauigata fecit. Hæc autem ad Iouis Statoris ædem in tres ductus diuiditur, quorum duo nunc clauſi, tertius limpidiſſima fluens aqua in Velabro oſtenditur, deinde canali è ſaxis quadratis extructo in Tyberim, ut dictum eſt, dimittitur. Plures fuiſſe rbis cloacas ſic oſtendit idem Liuius. Poſt incenſam urbem à Gallis, dum inſtauraretur, feſtinatio curam exemit uicos dirigendi, dum omiſſo ſui, alieníq; diſcrimine in uacuo ædificant, ea eſt cauſa ut ueteres Cloacæ primo per publicum ductæ, nunc priuata paſſim ſubeant tecta, formáq; urbis ſit occupata magis, quã diuiſæ ſimilis. Quod ſi tunc difficile, difficillimum certe nunc uideri põt ut quis urbis regiões diuidere poſſit, cũ locorũ & uiarũ ueſtigia uix extent, & ea quidem perpauca, & incerta. Quare nos non more priſco regiones diuiſſimus, uerum eo ordine, quo omnia faciliora, & magis perſpicua uideri poſſunt. Sed ad rem redeamus. Cloacarum autem curatores fuiſſe probat inſcriptio in

marmore apud pontem Aurelium inuento huiuſmodi.
IMP. CAESARIS DIVI TRAIANI PAR THICI. F. DIVI NERVAE NEPOTIS TRAIANI ET ADRIANI AVG. PON. MAXI. TRIB.POT.XXII.IMP. II. CONS. III. TIRR. RVSTICVS CVRATOR AL VEI ET RIPARVM TYBERIS ET CLOA CARVM. *Rurſus in alio marmore.*
EX AVCTORITATE IMP. CAESARIS DIVI NERVAE .F. NERVÆ TRAIANI AVG. GER. DACI. PONT. MAX. TRI. POT. VII. IMP. IIII. COS. V. PP. IV LIVS FEROX CVRATOR ALVEI ET RIPARVM TYBERIS ET CLOACARVM VRBIS TERMINAVIT RIPAM. R. R. PROX. C. PPP.C.XV. A. FABIO. A. F. *Cloaca inquit Pompeius à cloacando.i. inquinando, uel à colando ideſt fluendo. Iuxta Cloacam erat locus, qui uocabatur Doliola, à doliolis ſub terra, ubi non licebat ſpuere. uetuſtior autem memoria eſt eo in loco myſtica quædam Numæ condita eſſe, ſunt qui putant Gallorum ſcnonum cineres.*

De Comitio, Templo Veneris Genitricis. Statuis, & ſimulacris, quæ in eo, & Foro Romano fuere, ac de Cæſaris Columna. Cap.XX.

COmitium fori Romani partem eſſe ſuperius dictam eſt, incipiens à porta Palatij, terminanſq;

nanſq; apud ædem diuæ Mariæ nouæ: ita appellatum quod fœderis conditiones ibi inter Tatium, & Romulum firmatæ, ſancitæque ſint, unde à coeundo comitio nomen manſit, auth. Plut. Aſc. ait Comitium eſſe locũ propter Senatulum, quo coire equitibus, & populo Romano liceret. Blondus uero quo coibant Comitijs centuriatis, & litium cauſa, neq; ibi Conſules, Prætores, Ædiles, Cenſores, & Tribunos, ſed in campo Martio, fuiſſe delectos. Subdit deinde. Locus autem ita euanuit, ut, poſt diruta iam pridem, quæ ſolo ſupereminebant ædificia effodiendis fundamentorum lapidibus in calcem coquendis, intra ſanctorum Hadriani, & Laurentij in Miranda baſilicas, intérque fora Magnum, & Neruæ tranſitorium, multo ſudore decimo tandem anno inſpexerimus, hæc in triumphanti Roma. In inſtaurata uero inter turrim, quæ Pallara appellatur, & lacum Curtij, collisq; Palatini radices, & Fauſtinæ monumenta fuiſſe commemorat, in qua quidem re ſibi contradicit. Etenĩ attendere diligenter ſi uelimus, quæ ſupra ex Cor. Tac. de ficu ruminali adducuntur, illa exploſa, hanc comprobabimus ſententiam, Satis enim conſtat ficum ruminalem, quam in comitio ſtatuit, in palatij radicibus fuiſſe, conſequens ergo eſt & ibi comitium, de quo meminit Cic. pro Sex. Is locus diu caruit tecto. eo autem anno, quo primum Annibal in Italiam uenit, tectus fuit, ut docet Liuius ſeptimo bel. pu. qui tamen trigeſimo aliter ſentire uidetur, cum dicit comitia indicta p=

ſici tempeſtates ſæpe prohibuiſſe. Longo autem tempo re poſt Cæſar locum inſtaurauit, authore Tranquilo. & Aſc. Ludi ſæpe in eo celebrati ſunt, inibiq; libri Sibyllini. P. Cornelio & M. Bebio Coss. cremati, ut in Numæ uita ſcribit Plut. In Comitio fuit Coclitis Sta tua, quæ cum de celo tacta eſſet, ex aruſpicis reſpon- ſis in area Vulcani, loco altiori, poſita eſt, ex qua re bene Po. Ro. ſucceſſit Liuius. In cornibus uero eiuſdẽ comitij fuit Statua Pithagoræ, & Alcibiadis, in gradibus uero ad læuam Curiæ Actij, Plin. author, cu ius Actij Cotem, & Nouaculã ibidẽ defoſſam, ſupérq; impoſitum Puteal ait Cic. idemq; Liuius. Statæ matris Simulacrum in foro colebatur, poſtq̃ id coluſtrauit, ne lapides igne corrumperentur: qui plurimus ibi fiebat no cturno tempore, magna pars populi in ſuos quiſq; ui- cos retulerunt eius deæ cultum, ut refert Sex. Pomp. In foro, ante Veneris Genitricis ædem, fuit Cæſaris Statua, equeſtris, & Q. Marcij ante Caſtoris, e- queſtris & ipſa, ac Tremellij togata, æream. M. At- tio uelatam in eodem foro poſuit Tarquinius: Plinius ue ro Cæſaris Simulacrum cometam in capite habens. At hoc in loco ſi ſtatuas præclaris uiris in Fo. Ro. ſicut in Roſtris erectis recenſere uellem, finem profecto non inueniret oratio. Illud autem ſatis erit admonuiſſe hoc munere dignos habitos eſſe eos omnes, qui, ut dixi mus, aliquod egregium facinus obijſſent pro rep. autem mori non dubitaſſent, quod probant Cic. hæc uerba. Ac ſi tunc. P. Sextius Iud. in templo Caſtoris, animam,

quam uix retinuit, edidiſſet, non dubito quin, ſi modo eſſet in rep. Senatus, ſi maieſtas Po. Ro. reuixiſſet, aliquando ſtatua huic ob remp. interfecto in foro ſtatueretur. Nec uero illorum quiſquam quos à maioribus noſtris morte obita poſitos in illo loco, atq; in roſtris collocatos uidetis, eſſet P. Sextio præponendus. Populus autem Romanus in Cæſaris gratiam Columnam marmoream lapidis numidiæ. XX. pedum, cum Titulo, hoc. PATRI PATRIÆ. *in foro ſtatuit, de qua Lactā tius meminit, & idem Cic. in hæc uerba. Talis animaduerſio fuit Dolobellæ cum in audaces, ſceleratóſq; ſeruos, tum in impuros, & nefarios liberos, taliſq; euerſio illius execratæ columnæ, ut mirum mihi uideatur tam ualde reliquum tempus ab illo uno die diſſenſiſſe.*

De Columna Mœnia, Pila horatia. De Cæſaris, Conſtantini, Domitianiq; Equo, ac de Templo, & Ara eiuſdem Cæſaris. Cap. XXI.

Habuit forum Columnam Mœniam denominatā, à qua Labeo iureconſultus Mœniana deduxit, cum inquit. Inter immiſſum & proiectum hoc intereſſe putant, quòd proiectum eſſet id, quod ita proueheretur, ut nuſq̄ requieſceret, qualia mœniana, & ſubgrunda eſſent. Immiſſum, quod in aliquo loco requieſceret, ueluti tigna, trabes, quæ immitterentur. In quæ uerba cum ANTONIVS *Triuul*

tius, & SCARAMVTIA eius frater nobiliſſimi adu leſcentes, & ĩ iuris ciuilis ſciẽtia ſupra ætatẽ egregie do cti, incidiſſent, rogarunt me, unde dicerentur Mœniana, quibus ita reſponſum eſt. Mœnius cum domum ſuam uenderet Catoni, & Flacco Cenſ. ut ibi baſilica ædificaretur, exceperat ius ſibi unius columnæ, ſuper quam tectum proijceret, & pro uolantibus tabulatis inde ipſe, & poſteri eius ſpectare munus gladiatorum poſſent, quod etiam tum in foro dabatur: ex illo igitur Colũna Mœnia uocitata eſt, hinc Mœniana. Mœniana, inquit Sex. Pomp. à Mœnio cenſore, qui primus in foro ultra columnas tigna proiecit, quo ampliarentur ſuperiora ſpectacula. De Columna meminit Aſc. & Cic. de Diu. ac pro Sex. in hæc uerba. Venit, ut ſcitis, ad Columnam Mœniam, tantus eſt ex omnibus ſpectaculis uſq; à Capitolio, tantus ex fori cancellis plauſus excitatus, ut nunquam maior conſenſio. Fuit enim in ea parte fori, ubi baſilica Portia, de qua infra erit mẽtio. In foro, inquit Diony. erat petra angularis, ſuper qua poſita fuerant ſpolia Tergeminorum albanorum, Pila horatia dicta, ſed arma collapſa ſunt uetuſtate. Decorauit autem forum Romanum equus Cæſaris, & Cõſtantini, ſicut Domitiani, Atrium Mineruæ, & tabernæ Nouæ, ac Veteres, de quibus ſic loquitur Liuius. Eodem tempore ſeptem Tabernæ, quæ poſtea quinq;, & argentariæ, quæ nunc nouæ appellantur, arſere. De his intellexit Iuuenalis cum dixit. ſed quinq; tabernæ quadraginta parant. In foro magiſtratus imperiũ Ro-

mani deponere conſueuere, auth. Herodianus. *Apianus memoriæ prodidit cadauer Cæſaris in forum relatum, eóq; in loco Aram, mox Templum illi erectū eſſe.*

De foro Cæſaris. Baſilica, & Bibliotheca Pauli. Cap. XXII.

Xpoſitis ijs, quæ ad Fo. Ro. pertinere uidebantur, redeamus ad templum Saturni, unde digreſſi ſumus de ærario locuti, uideamúsq; quid poſt ipſum ad latus eiuſdem fori in ortum æſtiuum uergens fuerit, aut ſit. ſed in primis de Foro Cæſaris, quod (ut quorundā eſt opinio) fuit in eo loco, qui poſt Fauſtinæ templum ualde depreſſus cernitur, de quo ſic loquitur Apianus. Poſt uictoriam contra Pompeium Cæſar Atrium templo Veneris circūduxit, quod Romanum forum eſſe uoluit, non rerum quidem uenalium, ſed eorum quæ ad iura conuenirent. In hoc ſtatuas pulcherrimas collocauit, inter quas loricatam ſibi dicari paſſus eſt. Breui quidē, ait Plin. ſpatio forum, ſed inter urbis ornamenta perſpicuum. Area ſupra ſextertium millies conſtitit. Pauli Baſilicam Cic. in medio foro ſtatuit, uerba ipſius ex libro quarto ad Atticū hæc ſunt. Paulus in medio foro baſilicam iam penè texuit, iiſdem antiquis columnis, Illam autem quam locauit fecit magnificentiſſimam, Hanc Plin. inter urbis magnifica enumerat, columnis ex phrygibus mirabilem. Papinius autem Domitiani equum deſcribens à ſiniſtra Pau-

li regiam poſuit his carminibus.

At laterum paſſus hinc Iulia templa tuentur,
Illinc belligeri ſublimis regia Pauli,
Terga pater, blandoq; uidet Concordia uultu.

Cæſar, inquit Plut. Paulum Æmilium collegam Cai Marcelli in conſulatu mille, & quingentis talentis ſibi amicum, defenſorémq; parauit, ex qua mox pecunia nobiliſſimam ille in foro baſilicam extruxit, quæ Pauli baſilica dicebatur. Quam publicam conſtituiſſe refert Apianus. Fuit autem prope Caſtoris & Pollucis templum, quo in loco uidimus effodi multa fruſta earum columnarum, quibus mirabilem fuiſſe dicit Plin. In hac ad Ianum ſtabant fœneratores. unde Hor. Hæc Ianus ſummus ab imo perdocet. Et in Sermonibus. Poſtquam res mea Ianum ad medium fracta eſt. Cic. ita ne? Ianus medius in. L. Antonij clientela ſit? quis unquã in illo Iano inuentus eſt? qui. L. Antonio mille numum ferret expenſum, Eiuſdem Pauli Bibliothecam baſilicæ iunctã fuiſſe, quibuſdam authoribus, crediderim.

De foro Auguſti. Porticu Antonini. Fauſtinæ: & Liuiæ ac de Cæſaris Domo. Cap. XXIII.

FOrum Romanum, Cæſaris, & Auguſti inuicem prope fuiſſe innuit Papinius in ſyluis cum dicit.

Nec ſaltem tua dicta continentem,
Quæ trino iuuenis foro tonabas.

Et Mar. his carminibus.

Cauſas, inquis, agam Cicerone diſertius ipſo,
Atq; erit in triplici par mihi nemo foro.

Auguſti autem forum licet apud Marforij ſimulacrum quidam ponant, nonnulli tamen poſt Fauſtinæ templum, ſed prior opinio magis probatur. Breue quidem, ſicut etiam Cæſaris, fuit, quia ipſe princeps nõ eſt auſus proximas domos poſſeſſoribus extorquere, erat tamen multis ſtatuis ornatiſſimum. Inerat enĩ Caſtoris & Pollucis cum uictoria Alexandri Magni. Coruini & in eius caſſide pugnacis corui ſimulacrum. Apollinis eburnea, d̃ qua Hor. Sic me ſeruauit Apollo: & Iuu. Iuriſq; peritus Apollo. Fori autem extruendi cauſa fuit hominum, & iudiciorum multitudo; quæ uidebatur, non ſufficientibus duobus, etiam tertio indigere, itáq; feſtinantius, necdum perfecta Martis æde, publicatum eſt. cautúmq; ut ſeperatim in eo publica iuditia, & ſortitiones iudicum fierent, ſanxítq; ut de bellis, & triumphis hic conſuleretur Senatus. Prouincias cum imperio potituri hinc deducerentur. quiq; uictores rediſſent huc inſignia triumphorum inferrent. Quod forum inſtaurauit poſtea Hadrianus auth. Spar. Idem Suet. docet forum ipſum duas Porticus habuiſſe, in quibus ſtatuas omnium triumphali effigie dedicauit Auguſtus. Blon. autem in Roma triumphanti hoc forũ, & Martis templum in campo Martio his reſtituit uerbis. Campi Martij proprium locum fuiſſe oſtendimus, cui columna Antonina fuit appoſita, eóq; continebatur campo Au-

guſti forum, templo Martis contiguũ. Sed quum Suet. dicit breue forum ſtruxiſſe, quia non eſt auſus proximas domos poſſeſſoribus extorquere, & extruẽdi cauſam hominum, & iudiciorum multitudinem fuiſſe: ſatis oſtendit, ſicut & P. Victor, in celeberrima urbis parte ſtetiſſe: cum cãpus Martius extra urbẽ; neq; priuatorum domibus occupatus, latiſſimum, cuicunq; foro, præberet campum. Quare Blondi opinio prorſus reijcienda. Porticus Antonini, & Fauſtinæ pulcherrimæ, uariiſq; marmoribus exornatæ extant apud diui Laurentij in Miranda columnæ ingentes cum huiuſmodi indice.

DIVO ANTONINO ET DIVÆ FAVSTINÆ, EX. S. C.

Fuit aũt in uia Sacra, in qua uia publica Domo, ſita ubi templum Pacis, Cæſarem habitauiſſe ſcribit Suet. quã domum Auguſtus à Liuia nepte nimis ſumptuoſe ornatam ſolo æquari iuſſit; in cuius area excitata eſt deĩde Porticus Liuiæ. Plin. tradit Cæſarem Dictatorem totũ forum, uiámq; Sacram à domo ſua ad cliuum Capitolinum, in munere gladiatorio linteis operuiſſe. De domo & porticu Ouid. in faſt. ſic meminit.

Diſce tamen ueniens ætas ubi liuia nunc eſt
Porticus, immenſæ tecta fuere domus.

At de porticu etiam primo de arte ita.

Nec tibi uitetur, quæ priſcis ſparſa tabellis
Porticus, authoris Liuia nomen habet.

Dion refert Neruã in Auguſti foro, nunc in portico

Liuiæ pro tribunali litigantes audiuiſſe. *Claudiam etiã porticum appellatam accepimus*. Mar.

Claudia diffuſas ubi porticus explicat umbras,
Vltima pars aulæ deficientis erat.

A Nerone *autem euerſam ſub nomine priſco* Domitia- *nus reſtituit; cuius pars umbraculis unius uitis erat o- perta*. Plin. *Vna, inquit, uitis* Romæ *in* Liuiæ *portici bus ſubdiales ambulationes umbroſis operculis opacat, eadémq; duodenis muſti amphoris fœcunda.*

De *Sororio* Tigillo, Vico Cyprio, & *Scelerato, atq;* M. *Antonij* Domo. *Cap.* XXIIII.

S *Ororium* Tigillum *locus erat ſacer cauſa ex- piationis ab* Horatio, *ob ſororem à ſe interfe- ctam, in honorem* Iunonis *conſtitutus, quem locum prope* Carinas *ſtatuit* Diony. *Libro enim tertio ait locum, in quo* Horatium *purgarunt, in angiportu ferente à* Carinis *deorſum eſſe, ijs qui ad* Cyprium *per agerent angiportum, ubi aræ manerent tunc erectæ, & tigillum, duobus inter ſe contrarijs parietibus fultũ, ſuper eas extenderetur. quibus uerbis ſignat* Vicum Cy- *prium prope cliuum, qui ad templum diui* Petri *in* Vi- *culis nunc ducit. Sequenti uero libero* Vicum Cypriũ *prius, deinde Sceleratum ex facinore* Tulliæ *uocitatũ tradit*. Var. *tamen* Vicum Cyprum *(ſic enĩ apud ipſũ legitur,) prope Sceleratum, non autem eundem eſſe oſten dit, his uerbis*: Vicus Cyprus *à* Cypro, *q; ibi* Sabini

ciues additi conſiderunt, qui à bono omine id appellarunt, prope hunc Vicus Sceleratus. Miror autem *qua ratione* Blon. *Sceleratum uicum eſſe uelit uiam, quæ nunc ducit ad* Triuij *fontem, contra* Diony. *opinionẽ, & præter hiſtoriæ fidem. Solinus enim tradit* Ser. Tullium *in* Eſquilijs *ſupra cliuum* Virbium *habitauiſſe; quẽ uico* Patricio *ſupereminere probat* Sex. Pom. *quum dicit,* Vicum Patricium *appellatum, quod ibi iubente* Ser. Tullio *patricij habitauerunt, ut ſi quid aduerſus ipſum molirentur, ex locis ſuperioribus opprimi poſſent.* Vnde *poſtq̃* Tullia *interfecto patre properans à* Curia, *foróq;* Romano *in paternam poſſeſſionem ad uicum* Cyprium *peruenit, auriga, ut inquit* Liuius, *dextera in* Virbium *cliuum carpentum flexit, ut in collem* Eſquiliarum *eueheretur. quocirca ſtultum erat per uiam* Triuij, *fuerat enim neceſſe, ſecundum nos, per* Quirinalẽ, Viminaléq; *collẽ trãſire; quod abſurdũ eẽ uidetur, cũ breuior & expeditior eſſet per eum, quem diximus cliuum, qui haud procul à* Virbio *erat, cui iam propinquum interfectum eſſe regem fugientem innuit* Diony. Alia *eſt ratio contra* Blon. *quod conſtat inter omnes uiam* Triuij *extra urbem tunc fuiſſe.* Haud *procul à templo diui nũc* Pantaleonis, *olim* Telluris. M. Antonium Domum *habuiſſe teſtatur* Apianus *his uerbis.* Iis *peractis decretum noctu perlectum eſt,* Antonium *ſequenti die in templo* Telluris, *haud longe ab ipſius domo,* Senatum *habiturum.*

De *Buſtis* Gallicis. Cap. XXV.

Vſta Gallica locus ubi Galli, à Camillo interfecti, ſepulti fuere. Liuius uero commemorat Gallos morbo interemptos buſtorum Gallorum nomine locum, ubi fuere ſepulti, inſignem feciſſe. Is autem locus fuit ubi nunc eccleſia. S. Andreæ ad buſta Gallica, quæ corrupto nomine Portugallo uocatur, abeſt haud multum ab Amphitheatro, quod in media urbe à Tran. in Tib. collocatur, ſicut à Liuio buſta Gallica, cuius ſunt hæc uerba. Quũ eſſet ſatis altum Ianiculum ubi ſedens proſpectaret hoſtem, deſcendit in æquũ, atque illo ipſo die media urbe, qua nunc buſta Gallorum ſunt. Et alibi refert Flaccum porta Capena ingreſſum, media urbe per Carinas, Eſquiliáſque contendiſſe, recta ergo ad Amphitheatrum. Var. autem contra Liuij opinionem, ut infra demonſtrabitur, buſta Gallica prope Æquimelium ſtatuiſſe uidetur. Æquimelium inquit quod æquata Melij domus publice quod regnum occupare uoluit. Is locus ad buſta Gallica, quod Roma recuperata Gallorum oſſa, qui poſſederunt urbem, ibi coacervata, ac conſepta. locus qui uocatur Doliola ad cloacam Maximam. Si uero ita libet diſtinguere ut uerba hæc. Is locus ad buſta Gallica. iungantur cum ſubſequentibus, optime Var. conueniet cum Liuio, cæterum ordinem & ſenſum uix elicies. Quare uidendum ne aliquis error hos authores diſcordes efficiat. Quidam prope Marforium Buſta gallica fuiſſe perperam putarunt.

De uia Sacra, Arcu Fabiano, & Veſpaſiani. Cap. XXVI.

Iam Sacram principium habuiſſe à curia Ve
a teri in angulo palatij, iuxta arcum Conſtanti
ni uulgaris eſt opinio. Var. autem à Carinis. Carinæ, inquit, Cerionia, ꝙ hinc oritur caput Sacræ uiæ, ab Sterniæ Sacello. Quibus uerbis adducor in maximum dubium, ne hæc uia aliquando per hortos diuæ Mariæ Nouæ, ſecus templum Pacis, & forum Cæſaris recta ad arcem Capitolij eſſet producta, præſertim ꝙ in eiſdem hortis ſecundum eum, quem dicimus, curſum, uidimus uiam ex lapide quadrato ſtratam. Si quis dixerit arcum Veſpaſiani ſignare nobis fuiſſe ſecũdum radices Palatini montis, reſpondebimus, ampliata curia Veteri, erectiſq; baſilicis partem ipſius eò tranſlatam. Sacræ quidẽ, obtinuit nomen ꝙ per eam augures ex arce profecti ſolerent inaugurare, ſacráq; quotquot menſibus in arcem ferre, ſecundũ Var. Sex. autem Pomp. Sacram ideo uocat, ꝙ in ea fœdus ictum ſit inter Romulum, & Tatium. In ſumma huius habitauit Ancus Martius, prope ædem Larum, de qua in urbis Romuli deſcriptione facta eſt mentio. Quo in loco ſi quis conſyderauerit quæ dicuntur à Cor. Tacito de ſpatio eiuſdẽ urbis, non improbabit forte quæ de uia Sacra diximus. Sacra in hac uia Cœliæ Statuam ponit Plut. In ſumma uero parte fuit Mutij. In eadem fructus uenundatos eſſe Ouid. de arte ſic docet.

Rure ſuburbano poteris tibi dicere miſſa
Illa, uel in ſacra ſint licet empta uia.

Var. de re ruſtica. huiuſce inquam pomarij ſumma Sa-

era uia, ubi poma ueneunt. Arcus Fabianus *in hac uia ſtetit, iuxta regiam, à* Fabio *cenſore, qui deuicit* Allobroges *excitatus, ut ſcribit* Aſc. *in quo ſculpta fuerát eius ſcuta, & ſigna uictoriæ.* In oratione pro Cn. Plãtio Cic. *de eo hæc habet uerba.* Equidem *ſi quando, ut fit, iactor in turba non illum accuſo, qui eſt in ſumma Sacra uia, cum ego ad* Fabianum *fornicem impellor. fuit apud baſilicam* Pauli*, ad quem arcum* Scribonius Libo *ſedem, & prætoris tribunal,* Puteal *dictũ, poſuit, de quo* Hor. *meminit, cum inquit.* Putealq́ Libonis *mandabo ſiccis.* Et Oui. *hoc carmine.*

Qui puteal, I*anumq́ timent, celereſq́ calendas.*

Fœneratores *enim ſtabant ad* Ianum*, & apud* Fornicem Fabianum *ius dicebatur.* CATELANVS *autem* Triuultius Epiſcopus Placen. & Co. *ſummi ingenij nobiliſſimus adoleſcens, & probe doctus, qui orationem quandam, qua* Bocc. Pinum *florentinum patria eiectũ conſolatur, felici ſtylo ex uulgari in latinum conuertit ſermonem, oſtendit mihi numisma argenteum eius precij, quo denarius, in altera parte cuius uiſitur caput* Libonis *cum hac inſcriptione,* LIBO BONE VENI. *in altera uero tribunal cum indice,* PVTEAL SCRIBONI. In *eadem uia Sacra ſtat adhuc* Arcus *marmoreus* Veſpaſiani Imp. *oïum antiquiſſimus nunc exiſtentium: ſed mutilatus: in quo legitur titulus talis.*

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS.
DIVO TITO DIVI VESPASIANI. F.

VESPASIANO AVGVSTO.

Extructus autem fuit deuictis hieroſolymis, in quo ſculptæ ſunt uictoriæ cum arca fœderis præcedentibus.xij. faſibus conſularibus, ab altero fronte ſpectantur triumphi ſpolia, aureum candelabrum, ſeptem habēs ramos, in quibus erant ſeptem Lucernæ, erraticas ſignificantes ſtellas, duæque tabellæ legis moſaicæ. Vaſa templi, menſa aurea ponderis talentis magni. de quibus plura Ioſephus. Licet ipſe arcus melius, quam Ioſephi deſcriptio, nobis ea omnia declaret. Huius autem uictoriæ mentio habetur etiam ex marmore in circo Maximo effoſſo, quæ eſt hæc.

S. P. Q. R.

IMP. TITO CÆS. DIVI VESPASIANI FILIO VESPASIANO AVG. PONT. MAXIMO TR. POT. X. IMP. XVII. XIII. P. P. PRINCIPI SVO QVI PRÆCEPTIS PATRIÆ CONSILIISQ. ET AVSPICIIS GENTEM IVDEORVM DOMVIT ET VRBEM HIEROSOLIMAM OMNIBVS ANTE SE DVCIBVS REGIBVS GENTIBVS AVT FRVSTRA PETITAM AVT OMNINO INTENTATAM DELEVIT.

De Græcoſtaſi. Curia. Baſilica Opimij, & Portia. Cap. XXVII.

Rægoſtaſis locus ad dexteram Roſtrorum è
g Comitio, ubi nationum ſubſiſterent legati, qui ad Senatum miſſi eſſent Var. At animaduertendum Var. de ueteribus roſtris intelligere. Idem prope Grægoſtaſim Opimij Baſilicam ſic ſtatuit. Senaculum ſupra Grægoſtaſim, ubi ædis Concordiæ, & baſilica Opimij. Senaculum uocatum ubi Senatus, aut ubi ſeniores conſiſterent, dictum γερουσία apud Græcos. Liuius primo ab ur. con. ait Curiam in Comitio, ſed idem quod Senaculum eſſe innuunt Var. uerba. Pli. memoriæ prodidit Cæſarem in curia, quam in comitio conſacrauit, duas tabulas impreſſiſſe. cui curiæ Plut. iuxta forum locum fecit. Curia locus ubi publicas curas gerebant: duplex tamen, ubi ſacerdotes res diuinas, & ubi Senatus humanas curabat. Curia ubi dabatur Senatus templum erat, ut diximus. Var. in libris ad Opianicum ait. S.C. non poſſe fieri niſi in loco per augurium conſtituto, quod templum appellaretur, propterea & in curia hoſtilia, & in Pompeia, & poſt in Iulia, cum prophana ea loca fuiſſent, templa eſſe per augurium conſtituta, ut in ijs. S. C. more maiorum iuxta fieri poſſent. In curia Aram Victoriæ fuiſſe Herodiani hæc docent uerba. Cæteris ante fores præſtolantibus duo, tréſue ad ſummũ curioſiores audiendi Curiã ingreſſi ſic, ut ultra Arã quoq; Victoriæ, penetrarent. Ferunt quidã huius deæ Signum ex auro puro in gradibus curiæ fuiſſe. Neſcio autem quo authore iuxta forum à Fuluio Curia Calabra collocetur, quam nos,

ex Ser.opinione,in Capitolio poſuimus. Plut. Comme*morat* Catonem Ba*ſilicam,ex ære publico uicinam fo-ro ſub curia à ſe ædificatam,* Portiam *appellauiſſe.* Erat, *inquit, baſilica quædam* Portia, *quam* Magnus Cato *in cenſura ediderat, eius baſilicæ trib.pleb.quoniam in illa ius dicere conſueuerant columnam, quæ ſellas eorũ impedire uidebatur, decreuerant tollere.* A*ſc.etiam baſilicam hanc iunctam* Curiæ *fuiſſe tradit.*Palatiũ Ro-*muli apud ædem diuæ* Mariæ Nouæ *non nulli reſtitu-unt.* Illud *autem ſciendum hæc omnia loca inuicem prope fuiſſe, totúmq; id ſpatium occupauiſſe, quod eſt à* Comitio *eundo uerſus* Pacis*, diuæ* Mariæ Nouæ *tem-plum, & hortos, penè ad* E*ſquiliarum radices; niſi* ꝙ *interiacebant templa quædam, qui-bus ſuperius à nobis ſedes eſt aſſignata*

De Templo Iani, & Pietatis, ac de Carcere. Pl. Ro. Cap. I.

QVatuor urbis partibus iam deſcriptis, recte uidemur quintá, à dextera Tyberim, Auentiniq; partem, à ſiniſtra uero rupẽ Tarpeiam, & Palatium, uallémq; inter ipſos montes comprehenſam habentem, à theatro Marcelli auſpicati, quibuſcunq; certis ſedibus, quoad fieri poterit, locatis, aggredi. Nam cum multa memoratu digna contineat, niſi ordine quodam perſpicuo fuerimus progreſſi, maiorẽ partẽ illorum & locum incertum ſortiri, & obſcura fieri, erit neceſſe. Quare relicto Marcelli theatro ad eam partem, quæ planã urbem complectitur, quæ ab ipſo ad extremam circi partem fuere, hodiéue ſunt, ſingulatim percurramus. Et quia Ianus omnium rerum principium habetur, ab eo exordiri conueniens erit. Numam regem Iani Templum circa imum Argilætum, iuxta theatrum Marcelli in duobus breuiſſimis templis feciſſe, ſcribit Ser. cuius portæ duæ, quas legitimum erat aperire cum bellum eſ

ſet: in pace uero claudi, ut apertis in armis eſſe ciuitatem, clauſis uero pacatos circa omnes populos ſignificarent. Clauſum eſſe ferunt Ianum ſemel ab ipſo, à quo conditum; iterum à. T. Manlio Cos. Tertio ab Augusto poſt bellum actiacum. Oroſius ſcribit Auguſtum ter Iani templum clauſiſſe. Claudendi autem, uel aperiendi ratio, uaria eſt. Alij, ut diximus, uolunt Romulo contra Sabinos pugnante, quum eo eſſet ut uinceretur, calidam aquam ex eo loco, ubi templum Iani, erupiſſe, quæ exercitũ Sabinorum fugauit, hincq; tractum morem ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo fuerat conſtitutum, quaſi ad ſpeciem priſtini auxilij. Alij uero ꝙ Tatius, & Romulus facto fœdere hoc templum conſtituerint, unde & Ianus ipſe duas facies habet, quaſi ut oſtendat duorum regum coitionem. Huius q̃dẽ templi poſtes is Cos. aperiebat, qui prior creatus eſſet. Virg.

Inſignis aperit ſtridentia limina conſul.

Cor. autem Tac. refert Cn. Duilium Iani templũ ædificauiſſe, eius ſunt hæc uerba. Eodem in loco à. L. M. Publicijs Iano templum, quod apud forum holitoriũ Cn. Duilius ſtruxerat, Speiq; Ædes à Germanico ſecratur. hanc Atilius uouerat eodem bello. Idem, alibi, narrat Tiberium Cæſarem Iani templum dedicauiſſe apud forum holitorium, uotum à Duilio bello maritimo aduerſus Pœnos proſpere peracto. quod in platea nunc Montanaria ſtatuit, diuerſúmq; ab illo Numæ putat Ful. Sed cum Xenon primo Italicarum uelit Ianum omnium pri

mum dijs templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum, ob idque in ſacrificijs præfectionem meruiſſe perpetuam, figurarique cum claui, & uirga, quaſi portarum cuſtos, & rector uiarum, cenſemus Numam *ei templum inſti tuiſſe apud portam* Carmentalem, *poſt ſacellum.* S. Ca*terinæ, nūc ſolo æquatum, ut ſit, ad imum* Argilætū, *iuxta theatrum* Marcelli, *ut* Ser. *placet, & ut* Liuio *&* Ouid. *à dextera* Fabijs *exeūtibus ad bellū, ac extra portā* Carmētalē, *q̄d ait* Sex. Pō. *Si uero, ut quibuſdā placet, legimus apud* Var. *ſcdm* Tyberī *ad* Ianū *forum* Piſcariū, *de eo ītelligere opinamur, q̄d poſuit* Duilius. *Dictū ē enim apud priſcos unum fuiſſe* Ianum, *plures uero apud poſteriores, ut mirum uideri minime poſſit, hæc duo tē pla prope inuicē ſtetiſſe, ſicut & fora.* Vnde Oui. *īquit*

Cum tot ſint Iani cur ſtas ſacratus in uno,

Hic, *ubi iuncta foris templa duobus habes?*

Neque Ouidius*(ut* Blon. *eſt opinio)de* Boario, *ſed* Holi*torio, &* Piſcario *intelligit foro, aitque ex multis ī hoc ſolo ſacratum, propter eius ſimulacrum ab* Auguſto *ex* Ægypto, *ut author eſt* Plin. *aduectum, & in eodem* Iani *templo collocatum.* Templum Pietatis *in foro holi torio, apud nunc eccleſiam.* S. Nicolai *cognomēto in carcere, uel certe eo ipſo in loco. quod à.* M. Attilio Gla*brione dedicatum tradit* Liuius. Plin. *autem locum his uerbis patefacit.* Humilis *in plebe, & ideo ignobilis puerpera, ſupplicij cauſa carcere incluſam matrem cum impetraſſet aditum à ianitore, ſemper excuſſa ne quid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibus ſuis ale s: quo*

miraculo matri ſalus donata filiæ pietate eſt, ambæq; perpetuis alimentis, & locus ille eidē conſecratus ē deæ C. *Quintio, &* M. *Attilio* Coſſ. *templo* Pietatis *extru-cto in illius carceris ſede, ubi nunc* Marcelli *theatrum eſt.* Sex. *autem* Pom. *non matrem, ſed patrem incluſū carcere uberibus filiam clam aluiſſe ſcribit.* Et quia Pli. *ubi theatrum eſt* Marcelli *dicit, ita accipiendum, thea trum eo uſq; perueniſſe, ut ueſtigia ex ſaxo quadrato, apud eandem ædem exiſtentia, ſatis oſtendunt.*

Hoc *autem templum tactum fuit de celo* Coſſ. Cotta, *ut primo de diu. teſtatur* Cic. Cauſa *quidem carceris ex truendi fuit, q̄ aucta multitudine cum indies magis, magiſq; flagitia creſcerent, neq; tot ſceleſtis, noxiiſq; unus ſatis eſſet carcer, creatis decemuiris alterum ex truere decreuerunt, quare electo ad id opus* Ap. Clau *dio decemuirum uno, eum inter* Capitolium, *&* Ty-*berim, ubi nunc prædictam eccleſiam.* S. Nicolai *ſitam uidemus, conſtituit, quem locum* Carcerem, *ſiue domi-cilium pl.* Ro. *nuncupauit, in quo reus iudicij ipſe ſibi mortem conſciuit, ut docet* Liuius *tertio ab ur. co.*

De Foro Holitorio. Æde Iunonis Matutæ, & Spei, Sacrario Numæ. Columna Lactaria, ac de Ara & Fano Carmentæ. Cap. II.

F*Orum Holitorium extra portam* Carmen-*talem fuiſſe teſtis eſt* Aſc. *in toga candida.* Eū locū plateā Montanariā *nunc eſſe quidā*

arbitrantur. In *quo fuit* Ædes Iunonis Matutæ, *quæ ceſit diui* Andreæ *eccleſiæ cognomento in mertuza, pro* Matuta, *in radice Capitolij nunc ſitæ. Sed* Iunonis Matutæ *uota, & locata à.* C. Cornelio *Coſ. gallico bello: qui deinde* Cenſor *eam dedicauit, auth.* Liuius *quarto belli mac.* Idem *in eodem foro Spei* Templū *uarijs exornatum marmoribus fuiſſe tradit, idq; primo belli pu. libro fulmine ictum, & quarto eiuſdē belli.* Q. Fabio *conſulis filio, &.* T. *Sempronio* Graccho Coſſ. *incendio conflagraſſe.* Conſecrauit *autem* Collatinus. Cic. *de legibus.* Recte *etiam Spes à* Collatino *cō ſecrata eſt.* Columna Lactaria, *ad quam infantes lacte alendi deferebantur, in foro* Holitorio *ſtetiſſe aſſerit* Sex. Pomp. *quod forum ubi holerum copia antiquum fuit* Macellum, *auth.* Var. *Sacrariū* Numæ *apud theatrum* Marcelli *circa imum* Argilætum. Ser. *ait* Euādrū *Aram matri extinctæ iuxta portam feciſſe, quæ à* Carmenta Carmentalis *eſt dicta.* Ara *autem hæc ſub* Capitolio *ponitur à* Diony. Habuit Carmenta *& tēplum, ſiue, ut author eſt* Solinus, Fanum *apud eandem portam, ubi diximus extare ruinas ædiculæ diuæ* Caterinæ. Nam *cum uehicula, quibus.* S.C. *priuatæ erant mulieres, fuiſſent deinde ipſis reſtituta, gratiam deæ referentes ei ædificarunt templum, quæ* Euandri *mater fuit,* Nicoſtrata *prius appellata, & quia carminibus oracula ederet,* Carmenta *eſt dicta, ob quam & carmina. auth.* Plut. *in probl.*

De Foro Piſcario, & Templo Fortunæ Virilis. C. III

Ecundũ Tyberi ad Iuniũ Forꝶ Piſcarium uocant, inquit Var. quibus uerbis iuxta incendium, quod ſexto belli pu. deſcribitur à Liuio, licet exiſtimare fuiſſe inter. S. Mariæ in porticu, & Ægyptiacæ templa, intraq; portam Carmentalẽ: quod haud longe à Boario ponitur à Volaterano, ſed certe neq; prope eſt dicendum. In eo autem male ſentire uidetur, ꝙ Cupedinis, Piſtoriũ, & Holitorium iuxta ædẽ Veſtæ eſſe putat, ſi enim ita eſſet, ſequeretur contra Aſc. forum Holitorium intra portam Carmentalẽ fuiſſe, quod falſum eſſe multis argumẽtis apparere poteſt, niſi uelit Veſtam extra ipſam portam templum habuiſſe, ſed id quoq; caret authore. Templum autem. S. Mariæ Ægiptiacæ nunc dicatum, iuxta Tyberim, & eiuſdem cognominis pontem, quidam Aſyli. i. miſericordiæ templum dicunt, Alii Fortunæ, Alii Pudicitiæ, ut Vol. & Ful. Sed Fortunæ, Pudicitiæq; patriciæ ſacras ædes in foro Boario fuere, ut infra demonſtrabitur. Non ẽ enim ueriſimile (quod innuit Ful. quum dicit Pudicitiæ ædem eſſe, quam nunc dicatam. S. Mariæ diximus, eámq; in foro Boario ſtatuit) ipſum forum à Velabro, & Iano, ubi conſtat eſſe, perueniſſe ad hanc uſq; ædẽ, in ripa Tyberis ſitam, eo maxime ꝙ is locus eſt extra rectam uiam ab ipſo Velabro in Auentinum, neq; conueniret cum Liuio, qui ait uirgines à foro Romano, uico Thuſco, Velabróq; per Boarium forum in cliuum Publicum, atq; in ædem Iunonis Reginæ (erat enim in Auentino) perueniſſe, quibus uerbis oſtendit forum

Boarium fuiſſe prope Ianum nunc quadrifrontem ſiue quatuor portarum, uerſus Auentinum, non autem Tyberim. De templo Miſericordiæ nihil certi habetur, niſi ꝙ *Blon. eo in loco, ductus tantum coniectura, quia ibi Aſylus, collocauit. Sed nos dicimus eſſe Fortunæ Virilis templum, deámq́ ipſam in eo ambitu duo habuiſſe templa, alterum in foro Boario, alterum uero prope Tyberim. Huic enim opinioni ſuffragantur Diony. uerba, quæ ſequuntur. Duobus extructis templis Fortunæ, altero in foro Boario, altero ad ripas Tyberis ei, quam uirilem appellauit. In hoc autem fuit ipſius Ser. Tullij lignea ſtatua auro perfuſa, quæ orto incendio cæteris concrematis ſola incorrupta permanſit. auth. Val. Max.*

De Tẽplo Veſtæ; Salinis: & Coclitis Arcubus. C. IIII

D Mariæ autem Ægyptiacæ extat Ædes antiquiſſima diuo Stephano nunc dicata: cuius forma circularis eſt, columnæq́ in circuitu diſpoſitæ eius teſtudinem, quæ unica totam operit ædem, ſuſtinent. hanc Matutæ, ſiue Auroræ Pomp. Letus adiudicat: quam Liuius in foro Boario ſtatuit. quare eadem ratione, quæ eſt de. S. Mariæ Ægyptiacæ æde, non recte ſentire arbitramur, quemadmodũ nec Vol. nec Ful. qui uolũt hãc ipsã Herculis eſſe. Romulus enim, ut ſupra ait Cor. Tac. à foro Boario ſulcum deſignandi oppidi incipiens Magnam Hercu

lis aram, ubi poſtea templum habuit, complexus eſt, Si templum, ut autumat Ful. fuiſſet ubi nunc diui Stephani eccleſia, & Ara ad portum Tergeminam, quo modo ipſam intra mœnia comprehendens Romulus quadratam, ut eſt omnium opinio, urbem poſuiſſet? Quapropter uelim iſtos diligentiores eſſe, neq; incerta pro certis affirmare. Blon. autem ex Ouidij carminibus Veſtæ eſſe nititur comprobare. Ouidij carmina hæc ſunt.

Syluia ueſtalis (quid enim uetat inde moueri?)
Sacra lauaturas mane petebat aquas.
Ventum erat ad molli decliuē tramite ripam,
Ponitur è ſumma fictilis urna coma.
Feſſa reſedit humi, uentóſq; accepit aperto
Pectore, turbatas reſtituítq; comas.
Dum ſedet, umbroſæ ſalices, uolucréſq; canoræ,
Fecerunt ſomnos, & leue murmur aquæ.

At hi uerſus non probant ædem Veſtæ prope Tyberim extitiſſe, ſicuti Diony. hæc uerba. Sunt qui conſtructionem templi Veſtæ Romulo aſcribant, conſentaneum eſſe exiſtimantes urbe condita à uiro diuinationis perito conſtructam eſſe primum Veſtam communem, urbis conditore, eius præſertim Albæ nutrito, in qua uetus huius deæ, ex quo urbs condita fuit, templum erectū erat, neq; quicquam antiquius Romulo eſſe debuit, quā Veſtam colere, qui eius deæ ſimulacrum ex Ilio tranſtulerat. Sed de conſtitutione templi, quod nunc extat, iſti uidentur ignoraſſe. neq; enim locum illum, in quo nunc ſacer cuſtoditur ignis, Romulus dedicauit deæ, cu

ius rei magnum argumentum eſt, q́ is extra eam eſt, quæ quadrata dicta eſt Roma, quam Romulus muro cinxit. Hinc apparet *templum Veſtæ, quod inter Capitolium, & Palatium obtinuit locum, à Romulo: hoc uero à Numa excitatum, de quo Sex. Pomp. ita meminit. Rotundam ædem Veſtæ Numa rex conſecraſſe uidetur, quod eandem eſſe terram, qua uita hominum ſuſtineretur, crediderit, eámq; pilæ formam eſſe, ut ſui ſimili templo dea coleretur.* Ouidius *autem uult anno urbis quadrageſimo erectum eſſe, ſphericámq; formam, ſicuti* Pomp. *aſcribit.* Et *nos uidimus Albæ ædem uetuſtiſſimam ipſius Veſtæ circulari forma, in uertice foramen lucis cauſa habentem. Simulacrum autem nullũ ipſam deam habuiſſe, ut ignis nullam certam habet effigiem, idem poeta teſtatur his uerſibus.*

Eſſe diu ſtultus, Veſtæ ſimulacra putaui:
Mox didici curuo nulla ſubeſſe tholo.

Dicta enim eſt Veſta, q́ uarijs ueſtita ſit rebus. Cic. de nat. deorum Veſta, inquit, nomen à Græcis, *ea enĩ eſt, quæ ab illis* ἑστία *dicitur. uis autem eius ad aras, & ad focos pertinet, itaq; in ea dea, quæ eſt rerum cuſtos intimarum, omnis & precatio, & ſacrificatio externa eſt.* Prope *Veſtæ* Matrem *deum* Cellam *habuiſſe auth. eſt* Blon. *Salinæ fuit ſalis publici receptaculum in ea ripa* Tyberis, *quæ nunc à prædicta æde Veſtæ in* Auentinum *& ad naualia pertinet, de quibus* Liuius *ſic meminit.* Romæ *fœdum incendium per duas noctes, ac diem unum tenuit: ſolo æquata omnia inter*

Salinas, ac portam Carmentalem. Hinc conſtat hanc portam non fuiſſe ad radices Auentini, quemadmodum Blon. putauit. Arcus Horatij Coclitis ad primas Auẽtini radices inter ipſum ſcilicet montem, & Tyberim fuere, ubi paucos ante ãnos eruta ſaxa huiuſmodi inſcriptionem habebant.

P. LENTVLVS. C. N. E. T. QVINTIVS CRISPINVS VALERIANVS COSS. R. S. C. FACIVNDVM CVRAVERE IIDEMQ. COMPROBAVERE.

De Foro, & Arcu Boario. Cap. V.

Xpoſitis ijs, quæ in hac quinta parte à dextera ſecundum Tyberim ſteterant, conſentaneum eſſe uidetur, ut in ſiniſtram diuertamus, & quidquid occurrerit explicemus. Sed quia ex fori Boarij deſcriptione unaquæque res proprium locum facilius accipiet, de ipſo prius uidebimus. Forũ igitur Boariũ licet ĩter Romanũ, et Tyberĩ a Ful. ſit collocatũ, tamẽ Liuij uerba, ĩ ipsũ p nos paulo ante adducta, clare indicant fuiſſe prope Velabrum, & Ianum, inter Palatinum montem, & Scholam græcam. oſtendit & deſcriptio urbis Romuli à Cor. Tac. ab æneo tauri Simulacro incœpta. Vnde ex uno in plures ĩcidere errores Ful. apparet. Boarium ab eodem tauri Simulacro dictũ quidam uolunt, quidam uero ob taurum immolatum interfecto Caco, átque bobus recuperatis, Quid. priorẽ ſe

quitur opinionem, eius ſunt hæc carmina.

Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter unum
Victor, & Euandrum, ruricolaſq; uocat.
Conſtituitq; ſibi, quæ maxima dicitur, aram,
Hic, ubi pars urbis de boue nomen habet.

& alibi.

Pontibus, & magno iuncta eſt celeberrima circo
Area, quæ poſito de boue nomen habet.

Sex. uero Pomp. q; ibi boues uenundarentur, cui adſtipulatur Var. cum inquit. Quo quidem genera conferrent forum appellatum, additúmq; ab eo cognomen, ut forum Boarium. Liuius etiam primo belli pu. innuit boues ibi uenundatos eſſe, memorans in eodem foro bouẽ in tertiam contignationem aſcendiſſe. In frontiſpitio ãt portæ marmoreæ, adhuc apud eccleſiam. S. Georgij exiſtentis, inſculpta hæc ſunt uerba.

IMP. CÆS. M. AVRELIO ANTONINO PIO FELICI AVG. TRIB. POT. VII. COS. III. P.P. PROCOS. FORTISSIMO FELICISSIMOQVE PRINCIPI. ET IVLIÆ AVG. MATRI AVG. ET CASTORVM ET SENATVS ET PATRIÆ. ET IMP. CÆS. M. AVRELII ANTONINI PII FELICIS AVG. PARTHICI MAXIMI BRITANICI MAXIMI ARGENTARII ET NEGOCIANTES BOARI HVIVS LOCI QVI INVEHENT DEVOTI NVMINI EORVM.

Ibidem autem uiſuntur taurorum immolationes, & in

ſtrumenta cũ uictimarijs, & ſacrificolis ad ſacrificia ipſa peragẽda accictis. In *foro* Boario *gladiatorũ munus primũ* Romæ *eſt datum.* Liuius *refert* Fabio, & Marcello *Coſſ. in eodem ſanguine pluiſſe, puerumq́ ſemeſtrẽ triumphum proclamaſſe* Val. Max. *licet* Liuius *in* Holitorio *dicat.*

De Templo Herculis Victoris, & Ara Maxima. Cap. VI.

H*Erculis* Victoris Templum, *præter illud, quod ad portam* Tergeminam, *iuxta* Tyberim Octauium Herenum *impetrato à magiſtratibus loco conſecraiſſe ſcribit* Macrob. *alterum rotundum in foro* Boario *ponitur à* Liuio, & Solino, *in hæc uerba. Sacellum* Herculis *in* Boario *foro eſt, in quo argumenta, & conuiuia maieſtatis eius remanent. nam diuinitus neq́ muſcis illò, neq́ canibus ingreſſus eſt. Etenim cum uiſcerationem ſacricolis daret* Miagirum *ideſt muſcarum congregatorem deum dicitur imprecatus, clauam uero in aditu reliquiſſe, cuius olfatu refugerunt canes, idq́ uſq́ nunc durat.* Romæ, *in quit* Plin. *in ædem* Herculis *nec muſcæ, nec canes intrant.* Hoc *templum cum multis antiquitatibus dirutum tempore* Xyſti. IIII. Pont. Max. *ſcribit* Pomp. Letus, *haud procul à ſchola* Græca, *ubi ænea ipſius dei ſtatua fuit reperta, quæ hodie, ut diximus, in ædibus* Conſeruatorum *eſt ſita.* Eodem *autem in loco, quo* Simula-

rerum effoſſum eſt marmor cum hoc titulo.

DEO HERCVLI INVICTO
C.IVL. POMPONIVS PVDENS SEVERIA
NVS. V. C. PRÆF. VRB. *Item.*

HERCVLI INVICTO
M.CASSIVS HORTENSIVS PAVLINVS
PR. VR. XV. VIR SACRIS FACIVN-
DIS DONVM DEDI.

Idem Plin. ait Euandrum Statuam Herculi *in foro* Boa*rio ſacrauiſſe, quæ triũphalis* Hercules *dicebatur: per triumphos enim triumphali habitu ueſtiebatur.* Verum *non arbitramur hanc eſſe ſtatuam, de qua egimus. quæ enim nunc extat, in æde ipſius* Herculis. M. *Fuluio, &* Cn. *Manlio Coſſ. poſita fuit. Ædes autem ipſa celebrata eſt* Pacuuij *poetæ nobili pictura, in qua lectiſternium eſſe non licebat, & in ſacris nec ſeruis, nec libertis intereſſe, quorum ſacrorum initium docet Ser. gram. &* Liuius. *hãc eãdẽ ædem* Neronis *incendio conflagraſſe teſtatur* Cor. Tac. Tertiam Herculi Aedem *fuiſſe ibi prope putauit* Ful. *à Senatu monitu carminum ſibyllinorum conſecratam, Sylla dictatore eius dedicationem approbante, adducitq;* Ouidij *hæc* Carmina.

Altera pars circi cuſtode ſub Hercule tuta eſt,
Quod deus euboico carmine munus habet.

& reliqua. Sed Ouidius *intelligit de circo* Flaminio, *ut, ubi de ipſo agetur, infra apparebit.* Regnante *autem* Euandro Aram *ſolum* Hercules *habuit, in foro* Boario *prope Scholam græcam, quam* Maxima *à magnitudi-*

ne fabricæ appellarunt. Eſt enim ingens ſicut hodiéq; uidemus, inquit Ser. de qua poeta ſic meminit.

Hinc aram luco ſtatuit, quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.

et Propertius.

Maxima quæ gregibus deuota eſt ara repertis,
Ara, per has inquit maxima facta manus.

Fuit autem uenerationi inter accolas præcipuæ, ad quã Hercules bouum decumas obtulit, dixítq; illos uitam beatiſſimam uicturos, qui ſibi bonorum decumam dicauiſſent, quod fecit Sylla, Lucullus. M. Craſſus, & decima herculanea nuncupatur. Plau. Detraxit, inquit, partem herculaneam. Ab hac ſequeſtrari mulieres uoluit, quæ nihil attingerent, neq; deguſtarent, quod ſupra aram immolatum eſſet.

De Pudicitiæ, Fortunæ proſperæ, Matutæ, Fortis Fortunæ Aede, ac de Vico Publico. Velabro, & Accæ Laurentiæ Sepulcro. Cap. VII.

D Herculis autẽ Pudicitiam Patriciã Aedẽ, [a] ab Aemilio conditam, habuiſſe, ſic teſtatur Liuius. Certamen in Sacello Pudicitiæ Patriciæ, quæ in foro Boario, eſt ortum. Non unam quidẽ, ſed plures Pudicitiæ ſacras ædes fuiſſe in urbe, affirmant, quæ ſequuntur, Propertij carmina.

Templa Pudicitiæ quid opus ſtatuiſſe puellis,
Si cuiuis nuptæ quidlibet eſſe licet?

et Sex. Pomp. hoc modo. Pudicitiæ Signum in foro Boario, ubi familia ediſſet Herculis, cuius ſacra non obibant plebeiæ: quare in uico Longo Pudicitiæ Plebeiæ Sacellum à uirgine plebeia excitatum eſt. Fortunæ Proſperæ, & Matutæ Aedes ſacras in eodem foro conſtituit Ser. Tullius. Proſperam ideo appellauit, quod in ſe ipſo Cœca non fuiſſet. hinc Ouid.

Cœca in hoc uno non fuit illa uiro.

Eo autem in loco mel ex olea fluxiſſe tenet fama, aruſpicéſq; dixiſſe ſumma nobilitate illas ſortes futuras, eorúmq; iuſſu ex illa olea arcam eſſe factam, eáq; conditas ſortes, quæ Fortunæ monitu pueri manu miſcebãtur, átq; ducebantur. Plut. in prob. ſcribit Ser. Tullium omnes actus fortunæ adſcripſiſſe, à qua ſubleuatus fuerat ab ancilla matre ad regnum prouectus: hincq; Fortunæ Primigeniæ, & Maſculæ Templa erexiſſe; aliud conuertentis; aliud bene ſperantis; aliud Fortunæ uidentis, quaſi ab ea nos procul capiamur, & negocijs, ac rebus inhereamus. Conſtruxit etiam Fortunæ Paruæ Templum, quaſi docens homines diligenter attendere debere ne ea, quæ accidunt, quaſi parua, contemnerent. Liuius tertio quintæ dec. prodidit. Q. Marcio Philippo iterũ, & Q. Ser. Cepione Coſſ. in urbe duos æditiuos nuntiaſſe alterũ in æde Fortunæ, anguem iubatum à cõpluribus uiſum eſſe; alterũ in æde Primigeniæ Fortunæ, quæ in colle erat, duo diuerſa prodigia, palmã in area enatam, & ſanguine interdiu pluiſſe. Matutæ Aedes, refecta prius à Ser. Tullio, longo tempore

poſt à Camillo fuit dedicata, qui bello uehientium eam uouerat. Vtriúſq; autem deæ feſtum eodem celebratur die, eodem etiam incendio utraq; ædes exhauſta eſt, eodem auth. qui alibi narrat Caruilium Cos. *ex bello* Hetruſco *æris grauis tuliſſe in ærarium trecenta nonaginta millia, de reliquo ære ædem* Fortis Fortunæ *de manubijs faciendam locauiſſe, prope ædem eiuſdē deæ;* Et *primo quintæ dec. in æde* Matris Matutæ *tabulam cum hoc indice poſitam.*

T. SEMPRONII GRACCHI COS. IMPERIO AVSPICIOQ. LEGIO EXERCITVSQ. P. R. SARDINIAM SVBEGIT IN EA PROVINCIA HOSTIVM CAESA AVT CAPTA SVPRA. L. XXX. MILIA REP. FELICISSIME GESTA ATQVE LIBERATIS VECTIGALIBVS RESTITVTIS EXERCITVM SALVON ATQVE INCOLVMEN PLENISSIMVM PREDA DOMVM REPORTAVIT. ITERVM TRIVMPHANS IN VRBEM ROMAM REDIIT CVIVS REI ERGO HANC TABVLAM DONO IOVI DEDIT.

A *foro autem* Boario *incipiebat* Vicus Publicus, *in* Auentinum *ad templum* Iunonis Reginæ *ducens, ut idem* Liuius *ſupra oſtendit, cum inducit uirgines ab ipſo foro in cliuum aſcendentes publicum, quo in loco ſignat ſedem* Velabri *prope forum* Boarium, *ubi nunc ædes diui* Georgij *cognomento in uelabro.* Auentinus *olī*

erat ab

erat ab reliquis montibus diſcluſus; itaq; eò ex urbe uia qui aduehebantur ratibus quadrantem ſoluebãt, unde Velabrum à uehendo. Velaturam facere, inquit Var. etiã nunc dicuntur, qui id mercede faciunt. Prop.

At qua uelabri regio patet, ire ſolebat
Exiguus pulſa per uada linter aqua. Ouid.
Qua uelabra ſolent in circum ducere pompas,
Nil præter Salices, craſſáq; canna fuit.
Hic, ubi nunc fora ſunt, lintres errare uideres,
Quáq; iacent ualles maxime circe tuæ.

Priusquam enim Tarquinius Priſcus alueum mutaret ex eruptionibus tyberinis ſinus ibi fiebat in morem lacus, ut ſtatim ex Prop. percipiemus. Sepulcrum Accæ ĩ Velabro celeberrimo urbis loco fuiſſe ſcriptũ reliquit Antias: de quo in urbis Romuli deſcriptiõe ſupra facta eſt mentio.

De Vertumno, eiusq; templo, Iano Quadrifronte, Aedibus Africani, & Baſilica Sempronia, ac de Laneis Tabernis. Cap. VIII.

Vertumnum deum antiqui dixere, qui non ſolum rebus uendendis, emendíſq;, ſed etiam humanis mentibus præeſſet, à uertendo, quia hominum cogitationes uerteret. Vertumnus autẽ ipſe duabus alijs ex cauſis ſe id nomen adeptum ait apud Proper. Cuius carmina, quia affirmant, quæ dicta ſunt de ſinu tyberino, non grauabor ſubiungere. ea enĩ

ſunt hæc:

Quid mirare meas tot in uno corpore formas,
Accipe uertumni ſigna paterna dei.
Thuſcus ego Thuſcis orior, nec pœnitet inter
Prælia uulſcinos deſeruiſſe focos.
Nec me turba iuuat, nec templo lætor eburno,
Romanum ſatis eſt poſſe uidere forum.
Hac quondam tyberinus iter faciebat, & aiunt
Remorum auditos per uada pulſa ſonos.
At poſtquã ille ſuis tantum conceſſit alumnis
Vertumnus uerſo dicor ab amne deus.
Seu quia uertentis fructum percepimus anni
Vertumni rurſus credidit eſſe ſacrum.

Aſconius ſignum fuiſſe in ultimo uico Thurario, ſiue, ut ait Var. Thuſco, ſub baſilicæ angulo flectentibus ſe ad poſtruamus dexteram partem, eúmq; deum inuertendarum rerum ideſt mercaturæ eſſe uult. Fuit enĩ prope Ianum nunc quadrifrontem, ubi Aræ Opis, & Cereris. Quidã Vertumnum, & Ianum eundem tradidere. Cic. in uer. locum innuit his uerbis. Quis á ſingno Vertumni in circum Maximum uenit? quin is unoquoq; gradu de auaritia tua commoneretur? Vertumnalia dies feſtus à Vertumno dictus, cuius feriæ octobri menſe celebrabantur. Sex. Pomp. refert Vertumnum Templum habuiſſe. M. Fuluij Flacci triumphantis pictura clarũ, quod in uico Thuſco poſuit. P. Victor. ſi id eſt, quod Iani, certe aliud eſſe ab hoc, quod marmoreum, quadrifronsq; extat in Velabro, opinamur. eſt enim penè

integrum, ut ab aliquo nouiſſimorum imperatorum ex citatum putem, non autem à Numa*, ut falsò edit* Bló. *cuius opinionem quisque facillime reſpuet attendere diligenter ſi uelit, ad ea, quæ dicta ſunt ſupra, ubi de eodem tractauimus templo.* Huius *uero teſtudo quatuor tantum pilis ſuſtinetur, quatuor portarum inſtitutũ, ut diximus, ad quatuor anni temporum ſimilitudinẽ, unde in ſingulis frontibus duodecim loculi, ſiue feneſtræ ſpectantur; quæ uidentur ſignificare ipſum diuũ principium, &* Ianuam *eſſe totius anni in duodecim menſes diuiſi.* Hinc Cic. *de nat. de. cum in omnibus, inquit, rebus uim haberent maximam prima, & extrema principem in ſacrificando* Ianum *eſſe uoluerunt, quod ab eundo nomen eſt deductum: ex quo tranſitiões peruiæ* Iani*, foréſq́ in liminibus profanarum ædium* Ianuæ *nominantur.* Aedes. P. Africani*, &* Baſilicam Sempronij *ad ſignum* Vertumni*, prope nunc.* S. Georgij *in* Velabro *eccleſiam fuiſſe, docent* Liuij *uerba, quæ ex libro quarto dec. quintæ ſunt hæc.* T. *Sẽpronius ex ea pecunia, quæ ipſi attributa erat, ædes.* P. *Africani ponè ueteres ad* Vortumni *ſignum,* Laneáſq́*, & tabernas coniunctas in publicum emit,* Baſilicámq́ *faciendam curauit, quæ Sempronia appellata eſt.*

De Argileto, Domo Cornelij. Aequimelio, & Socordiæ Sacello. Cap. IX.

a Rgiletus à fine uici Thuſci incipiẽs ad Marcelli theatrum terminabatur . Fabius autem Pictor à principio uici Thuſci ſub Cœliolo , inter circum Maximum , & Auentinum, deduxit . Huius etymologia ſecundum Var. trahitur ab argilla, ꝙ ibi eſſet id genus terræ ; ſiue à fabula . Nam Euander Argum quendam hoſpicio ſuſcepit , qui cum de eius cogitaret interitu , ut ipſe regnaret , Euandro hæc non ſentiente , ſocij intellexerunt , qui Argum necarunt, cui Euãder , & ſepulcrum fecit , & locum ſacrauit : de quo poeta ſic ait .

Necnon & ſacri monſtrat nemus Argileti .

Imus autem Argiletus ad theatrum Marcelli fuit , ut ſupra de Iano locuti oſtendimus. In hoc uico erant opificum Tabernæ , Bibliopolarum præſertim , quas Argiletanas appellat. Mar. hoc carmine.

Argiletanas mauis habitare tabernas .

Cornelium Domitiani patris clientem Domũ iuxta uelabrum habuiſſe teſtatur Cor. Tac. in qua fugiens Domitianus delituit. Aequimelium ſub Capitolio ſtatuit Liuius , cum inquit. Subſtructionem ſuper Aequimeliũ in Capitolio , & uiam ſilice ſternendam à porta Capena ad Martis ædem locauerunt. Ad quam partem Capitolij indicat libro quarto bel. pu. inter Salinas, ac portam Carmentalem cum Aequimelio, Iugarióq; uico oĩa ſacra , & prophana igni abſumpta eſſe commemorãs. & tertio eiuſdem belli lupum Eſquilina porta ingreſſum frequentiſſima urbis parte decucurriſſe in forum,

Thuſcóq́ uico, átq́ Aequimelio per portã Capenã pro pè intactum euaſiſſe. Hinc iudicamus Aequimeliũ fuiſ*ſe inter uelabrum, & Capitoliũ. ad tabernas* Laneas. *Vnde autem diceretur idem author* Sp. Melij *regnũ affectantis mortem deſcribens, ſic oſtendit.* Nec *ſatis ẽ eius ſanguinem expiatum, niſi tecta, parietéſq́, intra quæ tantum amentiæ conceptum eſſet, diſſiparentur, bonáq́ contacta precijs regni mercandi publicarentur.* Iubere *itaq́ quæſtores uendere ea bona, átq́ in pu=blicum redigere. domum deinde, ut monimẽto area eſ ſet oppreſſæ nefariæ ſpei, dirui extemplo iuſſit, ídq́* Aequimelium *appellatum eſt.* Oſtendit & Cic. *pro do mo ſua. Sequebatur circus* Maxĩus; *ſed quia Socordia, licet ſero, occurrit, huic ordini poſtremo loco addetur.* Murtiæ *igitur* Socordiæ *deæ Sacellum ſub* Auentino *ſtabat, ad cliuum publicum, quo aſcenditur ad ædem* S. Priſcæ. *unde* Auentinus Murtius *aliquando eſt deno minatus. de hoc uero Sacello* Liuius *ſic meminit.* Tũ *quoq́ multis millibus latinorum in ciuitatem acceptis, quibus, ut iungeretur* Palatio Auentinum, *ad* Murtiæ *datæ ſedes. quidam autem in hoc ambitu* Aſylum *po=nunt, at ſupra oſtendimus in* Capitolio *fuiſſe, ídq́ eti am Strabo affirmat.* Cor. Tac. *ad radices ſaxi* Carmẽ=*talis ſtatuere uidetur. Sed dicendum in* Capitolio *à prin=cipio inſtitutum: multis uero templis in eo iam excita tis: aliò tranſlatum.* Non *enim ueriſimile creditur in domicilium deorum, ubi omnes diuitias, ubi ſpem ſa=lutis urbis, ubi infinita auri, & argenti ſimulacra col*

locaſſent, ubi frequens Senatus de rebus pub. delibera ret, latrones, & infames confugere. S.P.Q.R. per miſiſſe.

Circus quid, unde dictus, & cuius rei cã inſtitutus. Cap. X.

I *Ocuturi de Circis, & in primis de eo, qui primus inſtitutus, Maximus eſt appellatus, conſentaneum eſſe uidetur, de ijs quædam præfari, non minorem utilitatem allatura, quã ipſorum locorum, & ſedis cognitio poſſit afferre. Circus igitur olim locus, ubi ludicra celebrabantur certamina, forma oblonga, ad inſtar arcus, in circuitu habens gradus ſpectatoribus ſedem commodiſſimam præbentes, ita ut alter alterius proſpectum non impediret. In medio campi duæ metæ pari interuallo ſtabant, de quibus Suet. ita meminit. Nam quo laxius dimicaretur ſublatæ metæ, inque earum locũ bina caſtra exaduerſo conſtituta erant. Idem in Claudio. Circo uero Maximo marmoreis carceribus, auratiſq; metis, quæ utraq; tophina, & lignea fuerant, exculto. Quo enim anno Priuernum Romani obſidebant Carceres, qui in prĩa parte circi erant, primum ædificatos ferũt, dicti q; ijs coarcerentur equi, ne inde exirent, quam magiſtratus ſignum miſiſſet. Dicebatur autem circus ſecundum Var. q; circùm ſpectaculis ædificatis ibi ludi fierent, & q; ibi circum metas ferretur pompa, & equi currerent. Lu*

dorum uero celebrationes deorum feſta erant, ſiquidē ob natales eorum, uel templorum nouorum dedicationes ſunt conſtituti, & primitus quidem uenationes, quæ uocantur munera, Saturno attributæ. Ludi ſcenici Libero. Circenſes Neptuno, & alij alijs dijs, uarijsue ex cauſis, ſicuti Siſinius in libris ſpectaculorum memoriæ prodidit. Circenſes, etiam in honorem Cereris celebratos eſſe, probant Cor. Tac. hæc uerba. Tandem ſtatuta circenſium ludorum die, qui Cereri celebratur, & Ouid. Sic.

Circus erit pompa celeber, numeróq; deorum,
Primáq; uentoſis palma petetur equis.
Hinc Cereris ludi, non eſt opus indice cauſæ.
Sponte deæ munus, promeritumq; patet.

Circenſes dicti ſunt q; in littore fluminis agitabantur in altero latere poſitis enſibus. Sed ad circi Maximi deſcriptionem aggrediamur.

De Circo Maximo. Cap. XI.

CIrcum autem Maximum Tarquinium Priſcum inſtituiſſe commemorat Liuius, & Diony. in hæc uerba. Extruxit Circum Max. Tarquinius, qui eſt inter Auentinum, & Palatinum, circa eum primus faciens ſedilia cooperta. primū enim ſpectabant ſtantes ſub tabernaculis ligneis, harundinibus aridis fultis. Longitudo circi eſt trium ſtadiorum cum dimidio; latitudo quatuor iugerum. Circum ue-

ro ſecundum maiora latera, & ſecundum unum minorum ſtagnum in ſuſceptionem aquarum defoſſum eſt, altum, latumq́ pedes denos, poſtq́ ſtagnum ædificatæ ſunt porticus, tectura triplici, harum autem pauimenta habent, ut in theatris, parum ſuperſtantia lapidea ſedilia, in ſuperioribúſq́ lignea. Conducuntur *autem in unum, & coniunguntur inuicem maiores, & minores ad figuram lunarem, ita ut fiat porticus una circularis ex tribus, quæ ab uno ſimul omnes uerbere recluduntur, octo ſtadiorum: capax hominum centum, & quinquaginta millium. reliquum autem minorum laterũ apricum, atq́ habet apertum in modum forficum, equorũ emiſſiones, quæ per unum ſimul omnes ſtimulum recluduntur.* Eſt *autem circa eũdem circum extrinſecus alia porticus unius tecturæ officinas in ſe habens, & habitationes ſuper eas, per quam ſunt ingreſſus, & aſcenſus uenientibus ad ſpectaculum, iuxta quanq́ officinã, ita uti nihil turbet tot millia ingredientium, & abeuntium.* Non *credimus autem ĩ eam amplitudinem, & magnificentiam, quam deſcribit* Diony. T*arquinium circũ poſuiſſe. legimus enim apud* Plinium *extructum à* C*æſare longitudine ſtadiorum trium, latitudine uero unius cum ædificijs.* Exornauit *deinceps* A*uguſtus.* Claudius*, ut diximus, carceres marmoreos fecit, metáſq́ deaurauit.* Collapſum *uero ampliorem, elegantioremq́ reſtituiſſe* Traianum *ſcribit* Dion. Mox Heliogabalus *columnis pulcherrimis, auróq́ illuſtrauit, cuius pauimentum ex cryſocola fecit.* Eſt *enim* Cryſocola *ma*

teries naſcens poſt aurum effoſſum, auri quidem colorem retinens, cum ſit lapis. Suet. in Calig. de Cryſocola ſic meminit. Et *quoſdam præcipuos minio, &* Cry*ſocola conſtrato circo.* Circo *q̃dem* Maximo *pauimentum ideo fuerat poſitum, quo, poſt naumachiã, emiſſa in* Tyberi *aqua. (adhuc enĩ ſubterranei ductus, ab ipſo circo ad* Tyberim, *uidētur.) nullo cœno impediente, reliqua celebrarentur certamina. quod pauimentũ ẽt nũc extat multa copertum tellure.* De Circi *autem pulchritudine* Nazarius *in pan. refert talia.* Circo *ipſi* Maximo *ſublimes porticus, & rutilantes colũnæ tantum inuſitati ornatus dederunt, ut illò non minùs cupide conueniatur loci gratia, quã ſpectandi uoluptate.* Partem *uero huius* Auentino *contiguam* Tiberij *tẽpore deuſtam eſſe teſtatur* Cor. Tac. Annius Viterb. Maximi *obtinuiſſe nomen putat, quia maximo deorum* Vertumno *ſacratus eſſet.* Alij *à ludorum ſumptuoſitate, & excellentia.* Alij *ab amplitudine, ꝙ longe maior eſſet, quã circus* Flaminius, & Intimus. Pli. *enim, ut dixi, facit longitudinem trium ſtadiorum, latitudinẽ uero unius.* Capiebat *ducenta, & ſexaginta millia hominum ſedentium.* Quod *autem* Diony. *dicit centum quinquaginta: intelligendum à principio hunc numerũ, ampliatum uero illum cœpiſſe.* Quinimo *exiſtimo* Maximi *cognomentum inditum longo tempore poſt* Tarquinium, *quod innuit* Liuius *cum dicit, qui nunc* Maximus *dicitur. nunc, quaſi olim hoc epitheto careret.*

De Templis, & Aris, quæ in Circo Max. uel apud fuiſſe leguntur. Cap. XII.

Onſus conſiliorum deus in circo Max. *Tem* c *plum habuit, ſub tecto, ut oſtenderetur tectum debere conſilium eſſe.* Ideò *autem dicato* Conſi *ſimulacro rapuerunt Sabinas, ut tegeretur initum de rapto conſilium.* Iſte Conſus *& eques* Neptunus *dicitur, unde & in eius honorem circenſes celebrabantur.* Plut. *uero ait* Romulum *cuiusdam dei* Aram *conditam ſub terra in circo inueniſſe, eiq; deo indidiſſe nomen* Conſo*, ſiue à conſilio, q; conſiliarius foret, ſiue* Neptuni *equeſtris: aramq; ipſam reliquum tempus latere, in equeſtribus uero certaminibus aperiri.* Diony. *libro tertio prodidit* Arcades Neptuno *equeſtri* Tem*plum, ſolennemq; diem conſtituiſſe.* Aram *uero poſtea* Genio *cuidam arcano occultorum conſiliorum duci, atq; cuſtodi conſtructam, quibus uerbis innuit* Conſum *arã tantum,* Neptunum *uero templum habuiſſe, neq; eundẽ eſſe* Neptunum*, qui conſus: cui adſtipulari uidentur* Var. *uerba, quæ ſunt.* Conſualia *dicta à* Conſo*, q; tũ feriæ publicæ ei deo, & in circo* Maximo *ad arã eius ab ſacerdotibus fiunt ludi illi, quibus Sabinæ ſunt raptæ.* Præterea *anno.* M. D. XXVI. *repertum eſt ſacellum in ipſo circo, poſt diuæ* Anaſtaſiæ *templum, in radicibus montis palatini, ipſius circi fundamentis incluſum, uarijs conchis marinis, uariiſq; lapillis inuicem conſertis pulcherrime exornatum; ſub maioribus con-*

chis latebat rubra pictura, nullam tamen uidebas imaginem, præter aquilæ effigiem, colore candidam, cæterum criſtam rubram habentem, in teſtudine templi ex huiuſce lapillis, & conchis fabrifactam; quo in loco Deum patrem nunc ponere ſolemus. hoc templũ Neptuni fuiſſe conſtans erat omnium opinio. quod cum longe eſſet remotum ab ea parte circi, ubi Cor. Tac. in deſcriptione urbis Romuli aram Conſi collocauit, nõ poſſum non probare quod Diony. uidetur uelle, uidelicet, tẽplum Neptuno, aram uero Conſo fuiſſe ſacram. Quanquã Liuius Conſualia Neptuno attribuit, & Sex. Põ. admonet conſuales celebrari mulis ſolitos eſſe in circo Maximo, quia id genus quadrupedum primo putaretur currui, uehiculóque adiunctum. Habuit Circus etiã tres Aras ſacras, unam Magnis dijs, alteram dijs Penatibus, tertiam dijs Celi, & Terræ: à quibus oĩa oriuntur. Hos Romani Genios, & Penates, urbiſque præſides, & cuſtodes uocant. Liberi, Liberæque, atque Cereris Templo iuxta circum Maximum ſedem Cor. Ta. ſic fecit. Iiſdem temporibus dum ædes uetuſtate, aut igni abolitas, cœptáſque ab Auguſto dedicauit, Libero, Liberæque, etiam Cereri iuxta circum Maximnm. Tradunt alij Caſſium Cos. ædem Cereris, & Liberi, Proſerpinæque, quæ erat ſupra Circi terminos, ultra ipſas miſſiones, dedicaiſſe; cum uouiſſet dijs eam repromiſſiõem pro urbe Poſthumius aduerſus Latinos pugnaturus. At de Veneris talia habet Liuius. Q. Fabius Gurges Cos. filius aliquot matronas ad populum ſtu

pri damnatas pecunia multauit, ex quo multatitio ære Veneris ædem, quæ prope circum eſt, faciendam curauit. & in bello mac. ſcribit in eodem Aedem Iuuentutis à Lucinio duumuiro dicatam. Ouidius uero Mercurij tẽplum circum Maximum ſpectauiſſe. Solis autẽ, & Floræ eodem in loco, quo Cereris locauit Cor. Tac. Verũ Solis Tatium regem alteram ædem prius dedicauiſſe teſtis eſt Var. Plinius narrat Simulacrum Fortunæ Seiæ ſuo tempore in circo fuiſſe.

De *Naumachia* Circi Max. Cap. XIII.

n *Aumachia locus ita appellatus,* οτι αυθοτι ταισ ναυσι μαχεοιντο *ideſt quod ibi nauibus certarent.* Nam *loca inſtar lacunarum fodientes naualis pugnæ ſimulacra ibi committebant, ad exercendam iuuentutem* Romanam, *quæ diſceret & in aquis aduerſus hoſtes pugnare, huiuſmodi ludicra certamina non ſolum in circis, uerum etiam in amphitheatris commiſſa eſſe teſtatur Sue.* Veſtigia *autem illius, quam diximus, comprehenſam inter circum* Maximum, & Auentinum, *ad radices eiuſdem montis adhuc apparent. eſt enim locus ibi depreſſus hortis, perpetuis aquis, irriguis.*

De *Obeliſcis duobus* Circi Max. Cap. XIIII

d Ičturi de circi Maximi Obeliſcis, & dein ceps de aliјs, prout in ſingulis urbis partibus occurrerint, abſurdum nequaquã iudicamus, quædã de ipſis à Marcellino tradita, præmittere, quæ quid ſit obeliſcus, & cuius rei cauſa inuentus, declarãt. eius uerba ſunt hæc. In hac autem urbe inter labra ingentia diuersáſq; moles figmenta Aegyptiorum numinũ exprimentes Obeliſcos uidemus plures, alióſq; iacentes, & comminutos, quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati montium uenis, uel apud extremos orbis incolas perſcrutãtes exciſos, erečtos dijs ſuperis in religione dicarũt. Seqtur qd ſit. Eſt, inqt, obeliſcus aſprimus lapis in figurã metæ cuiuſdã ſenſim ad proceritatẽ cõſurgẽs excelſam, útq; radiũ imitetur graciliſcens paulatim, ſpecie quadrata, in uerticem produčtus anguſtum, manu leuigatus artifici. In pleriſq; uiſuntur literæ hieroglyphicæ inſculptæ. de quibus mentionem ſic facit. Formarum autem innumeras notas hieroglyphicas appellatas, quas ei undiq; uidemus inciſas, initialis ſapientiæ uetus inſigniuit authoritas. Volucrum enim ferarumq; etiam aliena mundi genera multa ſculpentes ad æui quoq; ſequentes ætates imperatorum uulgatius ꝓuenire memoria promiſſa, uel ſoluta regum uota monſtrabant. Non enim, ut nunc, literarũ numerus præſtitutus, & facilis exprimit quidquid humana mens concipere poteſt. ita priſci quoq; ſcriptitarunt Aegyptij. Sed ſingulæ literæ ſingulis nominibus ſeruiebant, & uerbis non

nunquã ſignificabant integros ſenſus, cuius rei ſcientia in his interim duobus habet exemplum. Per *vulturem naturæ uocabulum pandunt, quia nullos mares poſſe inter has alites inueniri rationes memorant phiſicæ; perq; ſpeciem apis mella conficientis indicant regi moderatori cum iocunditate aculeos quoq; innaſci debere. his ſignis oſtendentes, & ſimilia plura.* De *huiuſmodi literis meminit &* Cor. Tac. *Obeliſcos ex lapide Simithe eſſe tradit* Pli. *hoc modo.* Trabes *ex ſimithe fecere reges quondam certamine obeliſcos uocantes,* Solis *numini conſecratos, radiorum eius argumentũ in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine* Aegypti. Primus *omnium rex* Methres *obeliſcum inſtituit.* Obeliſcos *autem, qui* Romæ, *nulla ciuium opera, aut cura exciſos conſtat; ſed* Thebis, *ex* Aegyptiacisue *urbibus perductos, ut idem* Pli. *&* Marcellinus *teſtantur.* In *circo* Maximo *duorum alter octuaginta octo erat pedum; alter uero iacens adhuc in naumachia, obrutus tellure, centũ triginta & dodrantis, præter baſim, quem* Auguſtus *ex* Hieropoli Aegyptiorum *urbe tranſtulit, nunc eſt in duas partes fractus, quod quidem accidit cum ipſe princeps erigere uellet.* Exciſus *à rege* Semnefreteo, *quo regnante* Pithagoras *in* Egypto *fuit.*

De Fornice *Sertinij in Circo,* Loco Tuberonũ. Lupanaribus. Pompei Domo; *&* Iuturnæ Fonte. Ca. XV.

d Ecoratus *autem circus* Max. *erat* Fornice *à* Sertinio *excitato, ut refert* Liuius *his uerbis.* Sertinius *ex ulteriore* Hiſpania, *ne ten*

tata quidem triumphi ſpe, quinquaginta millia pondo ar genti in ærarium tulit, & de manubijs duos fornices in foro Boario *ante* Fortunæ *ædem, &* Matris Matu *tæ, unum in* Maximo *circo fecit; & his fornicibus ſi gna aurata impoſuit.* Heliorum *familia fuit haud di-ues, eodem autem tempore fuere ſexdecim in unis ædi bus* Tuberones*, quibus, ut ludos ſpectarent, in circo* Max. & Flaminio *locus ob uirtutem publice eſt dona tus: auth.* Val. Max. *Apud circum* Lupanaria*, ubi meretriculæ corporis quæſtum faciebant, unde* Iuu. *& ad circum iuſſas proſtrare puellas. Fuere etiam noſtro tempore inter* Ianum *quadrifrontem,* Tyberim*, & ſcho lam græcam, penè ad ipſum circum producta, à pro ſtitutis mulieribus occupata; cæterum quatuor ab hinc annis ſolo æquatis ædificijs remanſit area ruinis oppreſ ſa. Sunt qui in circo fuiſſe columnam* Bellicam *tradunt, propter* Oui. *quæ ſequuntur, carmina.*

Proſpicit à tergo ſummum breuis area circum,
Eſt ibi non paruæ parua columna notæ,
Hinc ſolet haſta manu belli prænuntia mitti,
In regem, & gentem cum placet arma capi.

Nos uero dicimus Oui. *de* Flaminio*, non autem de cir co* Max. *intellexiſſe, ut infra, ubi de circo* Flaminio *agitur, apparet.* Pompei Domus *apud circum, de qua* Pli. *ſic meminit.* Hercules *apud circum* Maximum *in æde* Pompei Magni. Iuturnæ *aquæ* Fontem *in* Velabro *adhuc ſcaturire putat* Ful. *& olim feciſſe lacum in fo-ro* Romano *iuxta templum* Veſtæ*, aquámque ipſam ſa*

luberrimam habitam. Sed, ut declarauimus, antiqua eſt cloaca, uel aquæductus, ut fornices ex ſaxo quadrato in Tyberim uſq; producti, clare oſtendunt.

De Septizonio Seueri. Cap. XVI.

Sequitur in ſexta parte ſitus urbis tertio ordine montium Cœlius, *quem tertium additum urbi ſupra demonſtratum eſt, ſed priuſq̃ hũc aſcendamus pauca quædam dicenda occurrunt de Seueri Septizonio, & Conſtantini arcu, inter ipſum Cœlium, & Palatinum montem excitatis.* Prius *autem quid ſit Septizonium ut uideamus, illud nos admonet, quod annis ab hinc quatuor, dum* Rhodobium *natalem mihi patriam proficiſcerer, eſſentq; uerba de reliquijs urbis cum comitibus, & conterraneis meis* IAC.*bubino, &* IAC.*ſcaramutia uiris, literatis & probis, alter rogauit, quid eſſet, & an aliquod* Romæ *extaret Septizonium, cui memini me his uerbis reſpondere.* Eſt *Septizonium magna quædam moles quadrata, quæ ſeptẽ cingulis ideſt columnarum ordinibus inuicem ſuperimpoſitis in modum quatuor porticuũ, ambitur; ita ut columnæ quanto altiores, eò minores, breuioréſq; diſponantur, in cuius medio quatuor parietes loculos quoſdã facientes ſurgunt, in ſummo regum, uel imperatorum cõdebantur cineres.* Duo *autem* Romæ *fuiſſe inueniuntur; antiquioris meminit* Pli.*&* Suet.*qui ait* Titũ *apud Septizonium cubiculo paruo, & obſcuro natum quarto*

Cal.

Cal. Ianuarij. Manet, inquit, adhuc, & oſtenditur locus, ubi autem dubitatur. conſtat tamen in uia Noua, haud procul à Seueri fuiſſe Septizonio. Seueri autem adhuc ſuperſunt e regione templi S. Gregorij tres operis ambitioſi uelut Zonæ, columnarum pulchritudine, magnificentia, altitudine ſpectabiles, ex quibus coniectuntur, uix credibilis reliqua altitudo faſtigium ad culmen æſtimantibus, ſi moles integra cum totis, ſeptem zonis ſupereſſet. Quod autem ſit illud antiquum inſtauratum a Seuero, ut autumat Ful. ſtultum eſt credere, cum Seuerus multis annis poſt Titum imperauerit, & Spartianus Septizonium Seueri in uia Appia, & à Seuero extructum conſtituat. Funus, inquit, Getæ illatum eſt maiorum ſepulcro, hoc eſt Seueri, quod ẽ in Appia uia, euntibus ad portam dextera, ſpecie ſeptizonij extructum, quod ſibi ille uiuus ornauerat. Idẽ quum ſeptizonium faceret, nihil aliud cogitauit, quã ut ex Africa uenientibus ſuum corpus occurreret. Duplex autem, præter illam, quam diximus, traditur etymologia. Iulius enim Capitolinus Septodium legit. ſcimus enim Græcos locum ciuibus frequentatum, ad quẽ multæ perducantur uiæ, Septodium appellare, nam ἑπτα ſeptem και ὁδος uia, quaſi ſeptem concurrerent uiæ. Pli. Septiſolium uocat, à ſeptem ſolarijs, in ſingulis enim ordinibus columnæ marmoreis trabibus ſuperius inuicem iungebantur, alijs uero trabibus cum mole ipſa in interiore parte excitata: & ita ſinguli ordine, unam faciebant porticum, ſiue ſolarium, In hu

ius Septizonij frontiſpicio literæ huiuſmodi leguntur.

C. TRIB. POT. VI.

COS. FORTVNATISSIMVS NOBILISSIMVSQVE

Moles enim quæ ſupereſt, ita eſt inclinata, ut iam iã lapſura uideatur.

De Arcu Triumphali Conſtantini Imp. Cap. XVII.

ARcus autem Triumphales in honorem illorum erigebantur, qui prouincijs, aut exteris nationibus debellatis, rebus Po. Ro. feliciter geſtis, triumphum meriti eſſent, à quo triumphales denominantur. in quibus ſimulacra oppidorum, fluuiorum, nauium illorum, quos deuicerant, in rei perpetuam memoriam, incidebant, quemadmodũ in his, qui adhuc ſtant, cernere licet. Sed arcus triumphales ante imperatorum tempora excitauit nemo, ut quorundam eſt opinio. neq; antiquiorem, quam Titi, arcũ in urbe uidemus. Plin. hunc morem ſuo tempore cœpiſſe narrat. prius enim triumphales ſtatuas, uel trophæa ponere ſolebant. Romæ triumphales arcus plures. ex his uero, qui hodie, Conſtantini ad angulum montis Palatini, iuxta Amphiteatrum, triumphalibus ornamentis conſpicuum, cunq; trophæis, & uictorijs allatis, parum læſum conſpicimus: ſuperato Mezentio apud Miluium pontem, à Conſtantino ipſo poſitum, cũ hoc indice.

IMP. CÆS. FL. CONSTANTINO MAXIMO. P. F. AVGVSTO. S.P.Q.R. QVOD INSTINCTV DIVINITATIS MENTIS MAGNITVDINE CVM EXERCITV SVO TAM DE TYRANNO, QVAM DE OMNI FACTIONE VNO TEMPORE IVSTIS REMPVBLICAM VLTVS EST ARMIS ARCVM TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT.

In maiori autem fornice, parteq́ interiori a dextris, & ſiniſtris legitur, hinc.

LIBERATORI VRBIS. *illinc* FVNDATORI QVIETIS. *Superius extra ſic*. VOTIS. X. VOTIS. XX. *quæ uota in maximis fecerat periculis conſtitutus, quemadmodum apparet in quibuſdam nu‑miſmatibus, qui ſunt apud nos.*

De Cœlio monte, & Cœliolo. Cap. XVIII.

COElium montem Querquetulanum prius appellatum ſcribit Cor. Tac. *ꝙ talis Syluæ frequens, fœcundúſq́ eſſet,* Mox *Cœlium à* Cœle Vibenna, *qui dux gentis* Hetruſcæ *fuit, ſedémq́ in eo acceperat à* Tarquinio Priſco, *ſeu quis alius regum dedit. nam ſcriptores in eo diſentiunt.* Recte *ait diſentiunt. Sex. enim* Pomp. *refert* Cœlen Romulo *auxilium præbuiſſe aduerſus Sabinos.* M. *autem* Var. *cõtra* Latinũ *regẽ. hinc poſt* Cœlij *obitũ, ꝙ nimis mu*

nita loca tenerent, neq; ſine ſuſpicione eſſent, deductos in planum, & ab eis uicum Thuſcum appellatum, & ideò ibi Vertumnum ſtare, quòd is deus Hetruriæ princeps. De Cœlianis, qui à ſuſpitione liberi eſſent, traductos uolant in eum locum, qui uocatur Cœliolus id eſt minor Cœlius, de quo Mart. ita meminit. Maior Cœlius, & minor fatigat. Cœliolus, ſiue Cœlicolus, is eſt, ut diximus, ubi nunc diui Euãgeliſtæ ædes, olim Dianæ, uirgo enim uirgini ceſſit. In hoc autem nihil aliud memoria dignum fuiſſe inueni, præter ipſam ædem Dianæ, quemadmodum de reſp. aruſp. teſtatur Cic. Quare ad Cœlium reuertamur. Quẽ Tiberius, appellatione mutata, uocari Auguſtum iuſſit. auth. Suet.

De Fauni, Veneris, & Cupidinis Templo. Curia Hoſtilia. Caſtris Peregrinis. Domo Lateranorum. De Cõſtantini, & Seſoriani Palatio, ac de Equo. L. Veri. Cap. XIX.

IN medio igitur Cœlij montis dorſo extat Tẽplum circulari forma, nunc diuo Stephano, olim uero Fauno dicatum. Faunus enim dictus ἀπὸ τῆς φωνῆς quòd uoce, non ſignis, futura oſtenderet. Ex peregrinis autem dijs quodam tempore hunc ſolum Romani coluere. Manſiones Albanæ ubi S. Mariæ in Dominice ædes. Veneris, & Cupidinis Templum haud procul à porta Næuia ſtatuit P. Vic.

ſiue Sex. Ruffus, eo in loco, ubi nunc eccleſia. S. Crucis in Hieruſalem fuiſſe, accepimus; Curiámque Hoſtiliam duobus in locis, unam, ut diximus, iuxta forum, in qua Hoſtilius rex prius habitauit, prope Pacis templum, alteram in Cœlio monte, ubi nunc diui Ioannis, & Pauli ædes. Liuius. Tullus rex in Cœlio monte templum, ordini ab ſe aucto, curiam fecit, quæ Hoſtilia uſque ad patrum noſtrorum ætatem appellata ē, & quo frequentius habitaretur, eandem ſedem regiæ cœpit. Caſtra Peregrina Auguſtus in Cœlio conſtituit, in ea parte, quæ ad ortum æſtiuum, Eſquiliaſque pertinet, quo in loco nunc ædes Sanctorum quatuor coronatorum eſt ſita. Domus Lateranorum ubi baſilica eiuſdem nominis: de qua Iulius Capitolinus ita meminit. Educatus eſt (de. M. Antonio enim loquitur) in eo loco, in quo natus eſt, in domo aui ſui, iuxta ædes Laterani, & Iuuenalis ita.

Clauſit & egregias lateranorum obſidet ædes
Tota cohors.

Flaui Conſtantini Palatium prope hanc domum inter Conclimontanam, & Gabiuſam portam ſedem habuit. Seſoriam uero apud Næuiam inter ipſam portam, & eccleſiam. S. Crucis in hieruſalē. In Platea lateranēſi ſtat ærea equeſtris Statua, quā M. Aurelij Antonini eſſe multi putant, aliqui tamē L. Veri. non deſunt etiam, qui Septimij Seueri. Herodianus enim literis tradidit poſt adeptum imperium ex ſomnio, quod uiderat, ſtatuam ſibi poſuiſſe.

De Amphitheatro. Statilij Tauri. Cap. XX.

Equitur Statilij Tauri Amphitheatrum. Sed s priuſquã de ipſo agamus, pauca quædã præ libanda ſunt, ut quid ſit amphitheatrum, & cuius rei gratia extrueretur, intelligamus. Theatrum igitur à græca trahitur etymologia, dicitur enim απο του θεωμαι quod eſt ſpecto, & habet hemicycli formam. Amphitheatrum autem oualem, appellatum απο του αμφι και θεωμαι quod eſt circum ſpe cto, quaſi in unum iuncta duo uiſoria. Caſſio. Titum omnium primum amphitheatrum inueniſſe putauit, cius ſunt hæc uerba. Hoc Titi potentia principis diuitiarũ profuſo flumine excogitauit ædificium fieri, & cum Theatrum hemiſpherium græce dicatur, amphitheatrũ, quaſi in unum iuncta duo uiſoria, recte conſtat eſſe no minatum, quod ſpeciem eius arena concludat, & ut currentibus aptum daretur ſpatium, & ſpectantes oĩa facilius uiderent, dum quædam prolixa rotunditas uni uerſa collegerat. At prius. C. Cæſarem amphitheatri molem in Campo Martio poſuiſſe, teſtis eſt Cor. Tac. quam ab illo deſtinatam Auguſtus mox Mauſoleum ædi ficaturus deſtruxit, auth. Suet. qui etiam in Cæſaris ui ta cõmemorat Statilium Taurum prius Tito amphithea trum poſuiſſe, alterúmq; deinde à Tiberio inchoatũ, ſed non perfectum. In amphitheatro autem multi ſpe præmij, quod publice dabatur, cum beſtijs pugnabãt. capite etiã damnati, & bello capti hoc miſerrimo cer

tamine capitis diſcrimen ſubire cogebantur. Claudius *enim* Imp.*pacatis* Aegyptijs*, quum militum non parua manus rebellaſſet, partem illorum occidit, partem* Romam *miſit cum beſtijs pugnaturos.* Vnde*, inquit* Iulius Capitolinus*, tractum ſit ut proficiſcentes ad bellũ imperatores munus gladiatorum, & uenatus darent, breui dicendum eſt.* Multi *apud ueteres dicunt hanc deuotionem factam contra hoſtes, ut non ſanguine litato ſpecie pugnarum ſæuerioris uim quandam fortunæ ſatiarent.* Ituros *autem ad bellum* Romanos *debuiſſe pugnas uidere, & uulnera, & ferrum, & nudas inter ſe cohortes, ne in bello armatos hoſtes timerent néue propter uulnera, aut ſanguinem horrerent.* Eius *autem ſæuiſſimi inſtituti cauſa conſueuerũt ituri ad bella exhibere in ſpectaculis multa gladiatorum paria, & quò quiſq; ditior erat, eò plura.* De *partibus autem amphitheatri uide* Vitruuium. *Statilij* Tauri Amphitheatrũ *magnam partem adhuc extare cernimus apud eccleſiã* S.*Crucis in hieruſalem, prope urbis mœnia, quod extruxit* Auguſto *ciues* Romanos *hortante, ut quiſq; pro uiribus urbem exornare niteretur, auth. Suet. Qui in* Caligula *narrat ipſum principem munera gladiatoria partem in hoc amphitheatro, partim in ſeptis aliquot egiſſe.*

Aquæductus cur inuenti, Quibus modis aquæ deducerentur, cui uſui, quis prius deduxit, & quot aquæ deductæ. Cap. XXI.

Voniam de ductu aquæ Claudiæ locus poſtulat ut loquamur, crebráq; in ſequentibus de aquæductibus erit mentio, placet quædã de ijs præmittere, quo cauſam aquas deducendi, quibus modis, cuiué uſui, & à quo primum, & quot diuerſis temporibus in urbem ductæ ſint, intelligamus. Vrbe enim & ambitu, & hominum numero aucta, paulatim à fluuio hunc, atq; illum locum appetẽdo, magna ciuium pars receſſit, quæ cum longo interuallo aquam petere cogeretur, maximumq; ſentiret incommodum, cogitauerunt priſci uelle huic inopiæ ſubuenire. hinc deducendi aquas origo. Aqua enĩ ex omnibus elementis mortalibus maxime eſt neceſſaria. quare Pindarus ait ipſam optimam eſſe, &, ut aurum inter metalla, cæteris præſtare elementis. Adhæc urbis ſalubritati maxime contuliſſe, ſic teſtatur Frontinus. Sẽtit hãc curam imperatoris pijſſimi Neruæ principis ſui Roma regina orbis, & terrarum domina, cui par eſt nihil, & nihil ſecundum, & magis ſentit ſalubritas eiuſdem æternæ urbis aucto caſtellorum operum munerum, & lacuum numero, nec minus ad priuatos commodum ex incremento beneficiorum eius diffunditur. nam immunditiarum facies, & impurior ſpiritus grauioris celi, quibus apud ueteres urbis infamis aer fuit, ſunt remoti. Duobus autem modis deductas eſſe: arcuato uidelicet opere, & ſubterraneis cuniculis, idem ita declarat. Hi ſunt arcus altiſſimi, ſubleuati, in quibuſdam locis pedes centum nouem, tot aquarum, tã mul-

tis neceſſarijs molibus pyramides uidelicet ocioſas com parem, aut cætera inertia, ſed fama celebrata Græcorum? Per ſubterraneos uero meatus probat Strabo hoc modo. Tanta autem per aquæductus aquarum uber tas influit, ut per urbem, atque cloacas amnes inundare uideantur, & uniuerſæ propemodum ædes ſubterraneos meatus, Siphones, ac fiſtulas undoſas habeant. Præterea etiā hodie ad radices quirinalis in uilla Car. Grimaldi, in dorſo eiuſdem montis, in uico Patricio, & Suburra, in uia Latina, in Auentino, apud Iudeorum plateam, multiſque alijs in locis ſubterraneos aquæ ductus uidemus. Ii autem ſoli in urbem per arcus influebant, qui iuxto æquilibrio per congruentia loca poterant deduci. Deducebantur enim aquæ ex diuerſis locis. & quia Anio Nouus omnium erat altiſſimus, neceſſitate urgente, cæteris ſubueniebat. Quinque ſunt, inquit Fron. ductuum altitudines in omnem partem urbis, ſed his aliæ maiore, aliæ leuiore preſſura coguntur. Altiſſimus Anio eſt Nouus. proxima Claudia. tertium locum tenet Iulia. quartum Tepula, deinde Martia, quæ capite etiam Claudiæ libram æquat. ſextum tenet locum Anio Vetus. ſequitur hanc libram Virgo, deinde Appia. omnibus humilior Alſietina, quæ Tranſtyberinæ regioni, & maxime ſubiacentibus locis ſeruit. Mox uero cui uſui eſſent, ſic oſtendit. Auctores cuiuſque aquæ, ætates, præterea ordinem, & longitudinem riuorum, & ordinem libræ cum proſecutus ſim, non alienum mihi uidetur ſingula ſubijcere, & oſtendere quā

ta ſit copia, quæ publicis, priuatiſq; non ſolum uſibus, & auxilijs, uerum etiam uoluptatibus ſufficit, & per quot caſtella; quibúſq; regionibus deducatur. quantum extra urbem, quantum intra urbem, & ex eo quantū lacubus, quantum muneribus, quantum operibus publicis, quantum nomine cæſaris, quantum priuatis uſibus erogetur. Quid autem ſit Caſtellum in aquæductibus, Vulpianus ita declarat. Caſtellum eſt receptaculū quod aquam publicam ſuſcipit. Quum itaq; ductus aquarum ad uiarum diuortia, uel regionum urbis fines perducti erant, caſtella in formarum ſummitate erant, ex quibus aqua per digitos, uncias, & modulos ædificiis, operibúſq;, & muneribus publicis, ac priuatorū uſibus diuidebatur à Caſtellario. Erat enim Caſtellarius caſtelli aquarum cuſtos, ut probatur epithaphio ſequenti, uidelicet.

. D . . M .

CLEMENTI CÆSARVM . N . SERVO CASTELLARIO AQVÆ CLAVDIÆ FECIT CLAVDIA SABBATIS ET SIBI ET SVIS.

In ſolo autem lacus erant, alia aquarum receptacula, ex quibus cum Romanæ plebis, & fullonum, coriariorum, aliorúmq; opificum neceſſitatibus ſatisfieret, tum horti irrigabantur. Idem uero Fron. cuſtodiam aquis adhibitam eſſe, ſic teſtatur. Tutelam autem ſingularum aquarum locari ſolitam inuenio, poſitamq; redemptoribus neceſſitatem certum numerum circa du-

ctus extra urbem centum ab urbe ſeruorum opificum habendi, & quidem ita, ut nomina quoq; eorum, quos habituri ſunt in miniſterio per quaſq; regiones in tabulas publicas deferrent, eorúmq; operum probandorum curam fuiſſe per Cenſores aliquando, & Aediles, interdum etiam Conſulibus eam prouinciam obueniſſe, ut apparet ex eo, quod factum eſt. C. Luctatio, & Cæſone Coſſ. Quantopere autem curæ fuerit ne quis uiolare ductus aquarum, nec non conceſſam deriuare auderet; cum ex multis apparere poteſt, tum ex hoc, quod circus Maximus, ne diebus quidem ludorum circenſium, niſi Ædilium, aut Cenſorum permiſſu, irrigabatur. Agri uero, quos aqua publica, contra legem, quis irrigaſſet publicabantur, cuius rei cauſa Ædiles curules iubebantur per uicos ſingulos exire, qui in unoquoq; uico habitarent, prædiáue haberent binos præficere, quorum arbitratu aqua in publicum ſaliret. Primus autẽ M. Agrippa poſt ædilitatem, quam geſſit conſularis operum ſuorum, & munerum uelut perpetuus curator fuit, qui iam copia permittente, deſcripſit q̃d aquarum publicis operibus, quid lacubus, quid priuatis daretur. Omnium autem primum Ap. Claudiũ ex agro Lucullano arcuato opere deduxiſſe aquam, ab eodẽ authore literis traditur. qui nouem ſolum aquas ſuo tempore in urbem fluxiſſe ſic commemorat. Nunc autem in urbẽ influũt Appia, Anio Vetus, Martia, Tepula, Iulia, Virgo, Alſietina, quæ eadem uocatur Auguſta, Claudia, Anio Nouus. Quæ autem fuerint iſtæ aquæ,

& unde, quotꝙ paſſuum millibus, uel ſub terram uel arcubus ducerentur, pluribus uerbis ipſemet recenſet. Sex. *uero* Ruffum, *eo poſteriorẽ, quem* Dioclitiani *tem poribus urbem* Romam *deſcripſiſſe putat* Blon. *nouẽ, & decem aquas poſuiſſe animaduerti.*

De Aquæductu *Claudiæ aquæ.* Cap. XXII.

Diuum Claudium duos *aquæductus à* Caligula *incheatos perfeciſſe, ſic declarat* Fron. Altero *imperij ſui anno duos ductus inchoauit, quod opus* Claudius *magnificentiſſime conſumauit, dedicauitꝙ. alteri, ꝙ ex fontibus* Ceruleo, *&* Curtio *perducebatur*, Claudiæ *datum nomen: hæc bonitate proxima* Marciæ. *altera, quoniam duæ* Anienis *aquæ in urbem fluere cœperant, ut facilius appellationibus dignoſcerentur*, Anio Nouus *uocari cœpit.* Suet. *opera, inquit, magna, potiusquã neceſſaria, quã multa perfecit, ſed uel præcipue aquæductum à* Caio *inchoatum.* Meminit & Plin. *his uerbis.* Vicit *antecedentes aquarum ductus nouiſſimum impendium operis inchoati à* Caio, *& perfecti à* Claudio; *quippe lapideã excelſitatem omnes urbes, & montes æquantem, ut lauacra impleret*, Curtios *atꝙ* Ceruleos *fontes adductos, erogata ad id opus talentum ſexaginta millia.* Is *eſt aquæductus, quem à porta* Næuia *per* Cœlij *montis dorſum ĩ* Auentinum *perducit* Caſſi. In *frontiſpicio autem eiuſdem portæ de reſtitutione eiuſdem aquæductus hæc le-*

guntur.

TI.CLAVDIVS DRVSI.F.CÆSAR AVGV STVS GERMANICVS PONTIF. MAXIM. TRIBVNICIA POTESTATE. XII. COS. V. IMPERATOR. XXVII. PATER PATRIÆ AQVAS CLAVDIAM EX FONTIBVS QVI VOCABANTVR CERVLEVS ET CVRTIVS A MILIARIO. XXXXV ITEM ANIENEM NOVAM A MILIARIO. XII. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVCENDAS CVRAVIT.

IMP.CÆSAR VESPASIANVS AVGVST. PONTIF. MAX. TRIB. POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIG.IIII. P. P. AQVAS CVRTIAM ET CERVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET POSTEA INTERMISSAS DILAPSASQVE PER ANNOS NOVEM SVA IMPENSA VRBI RESTITVIT.

IMP. T. CÆSAR DIVI. F. VESPASIANVS. AVGVSTVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNIC. POTESTATE .X. IMPERATOR . XVII . PATER PATRIÆ CENSOR. COS. VIII. AQVAS CVRTIAM ET CERVLEAM PERDVCTAS A VIVO CLAVDIO. ET POSTEA A DIVO VESPASIANO PATRE SVO, VRBI RESTITVTAS.CVM A CAPITE AQVA

RVM A SOLO VETVSTATE DILAPSÆ ESSENT NOVA FORMA REDVCENDAS SVA IMPENSA CVRAVIT.

In eodem aquæductu iuxta hoſpitale lateranenſe, inter alios, hic poſitus eſt index.

M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FELIX AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS. ARCVS COELIMONTANOS PLVRIFARIAM VETVSTATE CONLAPSOS ET CONRVPTOS A SOLO SVA PECVNIA RESTITVIT.

Partem autem huiuſce aquæ in Capitolium à Caracalla fuiſſe deductam ferunt. Extant enim ruinæ formarum in Palatium uſq; . In arcu uero tiburtino, huic aquæductui coniuncto, prope ædem diuæ Mariæ in Dominice, uetuſtate correſæ ſunt literæ tales.

P. COR. P. F. DOLOBELLA COS. C. IVNIVS. C. F. SILANVS FLAMEN MARTIAL. EX. S. C. FACIVNDVM CVRAVERVNT IDEMQVE PROBAVERVNT.

Aquam quidem ipſam à Traiano in Auentinum perductam, Traiani nomen accepit, auth. Front. cuius ad huc apparent formarum ueſtigia apud. S. Priſcam, & in ruinis Thermarum Decij marmor paucis ante annis effoſſum id, quod Frontini uerba, ſignificabat.

De ijs quæ incertam ſedem nunc in Cœlio monte ha=

bent.

Cap, XXIII.

b Rutus primus Cos. pulſo Tarquinio Carnæ deæ Templum in Cœlio monte extruxit, ſacrúmq; uoti reus fecit, quia cordis beneficio, cuius diſſimulatione habebatur idoneus, emendationi publici ſtatus extitit. Hanc enim deam uitalibus humanis præeſſe credebant, ab eáq; petebatur ut iecinora, & corda, quéq; ſunt intrinſecus uiſcera ſalua conſeruaret. Templum Claudij Caſ. conditum à Veſpaſiano, ſed prius cœptum ab Agrippina in Cœlio monte Neronem funditus deſtruxiſſe auth. eſt Suet. Mamurra Formianus fabrorum Cæſaris in Gallia præfectus, Domum, quam in monte Cœlio habebat, primus omnium Romæ marmoreis cruſtis exornauit, Plin. In Cœlio Domum Claudij Centimali fuiſſe, ait Val. Max. de qua Cic. ſic meminit. Cum in arce augurium augures acturi eſſent, iuſſiſſentq;. T. Claudium Centimalum, qui ædes in Cœlio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auſpicijs, emit Calphurnius Lanarius. Domus Tetricorum (inquit Pollio) qui duo, ex triginta, tyrannorũ fuerũt, hodiéq; extat in mõte Cœlio; ĩter duos lucos, cõtra Iſiũ Metellinũ pulcherrĩa. In eodem monte Iunij Senatoris Domum conſtituit Cor. Tac. Adduntur, ait, ſententiæ, ut mons Cœlius in poſterum Auguſtus appellaretur, quando cunctis conflagrantibus ſola Tiberij effigies in domo Iunij Senatoris inuiolata manſiſſet. Habuit Cœlius Domum. T. Clau

dij clypti hymnologi, quemadmodum in eius epithaphio legimus. & Cornelij Domum q, ut alij uolunt, primus eam marmoreis tabellis exornauit. Martialis Campus, in quo, ſi quando aquæ Tyberis Martium campum occupaſſent, equiria fiebant, in Cœlio à Sex. Pom. collocatur, ſicut ab Ouid. his carminibus.

Altera gramineo ſpectabis equiria campo,
Quem Tyberis curuis in latus urget aquis.
Qui tamen eiecta ſi forte tenebitur unda,
Cœlius accipiet puluerulentus equos.

Fuit in eodem monte Macellum Magnum. Antrum Cyclopis. Spoliarium. & Armamentariũ. Sed de Cœlio ſatis. Videamus quid à latere ipſius, quod Auentinum reſpicit, ſit, aut fuerit.

De Appia, & Noua uia. ac de Iſidis, Virtutis, Honoris, atq; Quirini, ſiue Martis Æde, & Almone flu. Cap. XXIIII.

IN ſitus urbis deſcriptione dictum eſt conuallem, Appiámq; uiam, quantum ad ſeptentrionem ſpectat, à Palatino, quantum uero ad occaſum hyemalẽ, à mõte Auentino, Cœlium dirimere. Pom. autem Letus Appiam Brunduſium uſq; producit, à porta autem ad thermas Antonianas Nouam uult appellari. Sed appiam etiam intra urbem fuiſſe uſq; ad Conſtantini arcum innuit Spartianus in ea Septizonium Seueri cum collocauerit, potuit tamen ali-

quando accidere, quod huius pars à Caracalla munita Nouæ nomen adepta ſit. quod autē Solinus dicit Tarquinium Priſcum habitauiſſe ad portam Mugoniam ſupra ſummam Nouam uiam, de alia intellexerim. Sũt qui putant uiam Nouam à porta Palatij inchoaſſe, & per radices Palatini montis ſupra circum Maximum ad infimam Piſcinam perueniſſe, ubi nunc diui Siſti ædes uiſitur. Verum, ut diximus, uiæ Nouæ diuerſis temporibus à diuerſis hominibus nouiter deductæ, aut munitæ plures, & multis in locis fuere. quocirca, niſi diſtinguantur tempora, infinita occurrent apud ſcriptores, quæ inter ſe ſe cõtraria uidebuntur. Ad caput autem uiæ Nouæ in regione Piſcinæ inter prædictam ædem, ſpectandáſq; thermarum Antoniarum ruinas, fuit Templum Iſidis Antenodoricæ, ab Antonino Baſſiano conditũ, iuxta ipſius Thermas, ubi quædã marmora eruta ſunt, cum inſcriptione mutilata huiuſmodi.

SÆCVLO FELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO.

In altero uero fragmento ſic legebatur.

PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANAE REIP. ARCANAQ. MORBIS PRAESIDIA ANNVANT QVORVM NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE.

In uia autem Appia, haud longe à porta, Honoris, & Virtutis ſteterat Templum. quod. M. Marcellus dedicauit, decimo ſeptimo anno poſteaquã à patre eius

primo conſulatu uotum in Gallia ad Claſtidium fuerat. huius meminit Cic. de nat. deo. Martis Templa duo, inquit Ser. unum Quirini intra urbem, prope portam; quaſi cuſtodis, & tranquilli. alterū in Appia uia extra urbem, quaſi bellatoris, & gradiui. Ful. uero ſcribit duo extra portam fuiſſe Martis templa. Vnum quatuor milliarijs ab urbe diſtans: alterum paulo extra portam. quod ſi ita eſt, cur Ser. dixit duo, & nō tria eius templa. unum Quirini intra urbem, & duo extra: quod erat conſentaneum, ſcd̄m ipſum. Almo flu. per uiam Appiam, Auentiniq; radices in Tyberim influens, longe ab urbe ad. X mil. paſ. in agro maritimo oritur, Appiiq; Riuum uulgo nunc nominant. in quo Mater deorum Cal. Aprilis ſingulis annis à Gallis ſacerdotibus abluebatur. unde Papinius.

Eſt locus ante urbem, qua primum naſcitur ingens
Appia, quáq; Italo genitus Almone Cybelle
Ponit, & Idæos iam non reminiſcitur amnes. Ouidius
Eſt locus, in Tyberim qua lubricus influit Almo,
Et nomen à magno perdit ab amne minor.

De Thermis in genere. Cap. XXV.

Hermæ græcum eſt uerbum, quod neq; latinum nomen, neq; ſignificationem unica dictione recipere poteſt. τερμον calidum tan

tum ſignificat. Nos uero loca quæ calentibus aquis, aut ſine ipſis ſolo fornice calefacto lauandi, & ſudandi uſibus deputata ſunt, eodem nomine, quo Græci, thermas appellamus. Priſci namque Romanis lauandi uſū fuiſſe prope quotidianum ſatis conſtat, quo uel puluerem, ſordéſque abluerent, uel ſudorem prouocarent, crudámque adiuuarent digeſtionem, quod tetigit Iuu. cum inquit.

Et crudum pauonem in balnea portat.

Sæpe tamen uoluptatis tantum cauſa id factitarunt, propterea uel mediocriter diues priuata balnea, ſiue lauacra habuiſſe, illud argumento eſt, quod Cic. Terentiam uxorem monet, ut curet labrum in balneo ne deſit, certioremque facit. Q. Fratrem Aſiæ procos. de balneis, quas in Arpinati extrui curabat. Multa deinde balnea paulatim extructa, in quibus ad libitum plebs lauaret. Primus autem omnium Sergius Orata penſilia facere inſtitut, ſicuti Val. Max. commemorat. Re poſtmodum ad principum luxuriam, & faſtum producta, cœpere lauacra in modum, ut ait Ammianus, prouinciarum extruere, quas thermas appellarunt. in quibus ædificandis nullum neque modum, neque menſuram ſeruaſſe ex illarum, quæ nunc extant, ueſtigijs, facile unusquiſque poteſt iudicare. Varia enim & propemodum infinita habebant loca, uarijs uſibus, & uoluptatibus deputata, quædam ad calefaciendas aquas forma circulari, ex quibus per ſiphones, & fiſtulas balneis, nedum in ſolo expoſitis, uerum etiam

penſilibus calidam miniſtrabant, quæ poſt lauationem inutilis per canales in inferiorem partem, inde ſubterraneis meatibus in Cloacas mittebatur. Habebant Thermæ etiam Apodyteria, in quibus balnea ingreſſuri ueſtes deponebant, ut oſtendit Pli. in epiſtolis. habebant & areas ampliſſimas porticibus ſpacioſiſſimis circundatas, cameratáque ſuperbiſſimis fornicibus ædificia in circuitu habentes, in queis diuerſi coloris marmoreæ, ingentéſque columnæ, quarum quædam ſtantes, nonnullæ uero iacentes adhuc cernuntur, multæ ad templorum ornamenta tranſlatæ. Pauimenta uero lithoſtrata diuerſis lapidibus conſpicua, parietéſque marmoreis tabellis in multis incruſtati. Erant etiam Xyſti, nemora, & natatoria populi ludis, delitiiſque expoſita, propterea frequens in thermis uerſabatur: principéſque ad id inſaniæ uenerant, ut cum eo promiſcue lauarent. Spartianus de Hadriano. publice, inquit, & frequenter cum omnibus lauit. Vnde cum ueteranum quendam notum ſibi in militia dorſum, & cæteras partes corporis uidiſſet atterrere, perconctatus cur ſe marmoribus diſtringendum daret; ubi audiuit hoc iccirco fieri, quod ſeruum non haberet; ſeruis eum donauit, & ſumptibus. Verum cum alio die cõplures ſenes ad prouocandam principis liberalitatem hoc idem facerent euocari eos iuſſit, & alium ab alio defricari. Tradunt autem. M. Aurelium Antoninum lauacra mixta præbuiſſe. Lauandi uero tanta fuit Cõmodo Imp. uoluptas, ut ſepties in die lauerit, in

balneiſq; ſæpe cœnitauerit. Iulius Capitolinus ſcribit Gordianũ iuniorẽ ſepties in æſtate, hyeme bis lauiſſe. qui cum ſæpe mulieres pulchras, & puellas, & cũ ijs anus deformes admitteret, ſe iocoſe id facere dicebat. Alexander ſyluas in thermis deputauit, oleúmq; luminibus thermarum addidit, quum antea, non ante auroram paterent, & clauderentur ante ſolis occaſum.

De Thermis, & Palatio Antonini Caracallæ. Cap. XXVI.

a Ntoninum Caracallã Thermas, quæ ab eo Antonianæ ſunt denominatæ ſtruxiſſe, in eius uita Spartianus ſic teſtatur. Opera Romæ reliquit, thermas ſui nominis eximias, quarum cellam ſolearem architecti negant poſſe ulla ratione fieri, niſi qua facta eſt. nam ex ære cupro cancelli ſubpoſiti eſſe dicuntur, quibus cameratio tota concredita eſt, & tantum eſt ſpatij, ut id ipſum potuiſſe fieri negant docti mechanicis. Lamp. uero has ĩchoatas ab Antonino Seuerum perfeciſſe, atq; exornaſſe refert. Viſuntur adhuc in radicibus Auentini, ad uiam olim Ardeatinam, & apud nunc. S. Balbinam, harum ingentes ruinæ, cum altis parietibus, columniſq; ſemiſepultis miræ & magnitudinis, & pulchritudinis. Magnum autem ambitum amplectebantur. & ductus ille aquarum, q; ante portam Capenam tran

ſit in eas olim aquam deducebat. Sub thermis Antoni-
nus ipſe nobiliſſimum poſuit Palatium,
cuius ueſtigia uix ſuperſunt.

De Auentino. Caput. I.

AVentinus autem collis, quartus in ordine montium fuerat collocatus; de cuius ambitu, & formæ cum multa ſupra dicta ſint, reliquum ē, ut quibus ædificijs exornatus eſſet nūc uideamus, prius tamen unde dicatur. Auentinum igitur montem ab auibus, quæ ueſperi ex T*yberi illuc cubitum aduolabant, denominatum quidam uolunt, hinc* V*irg.*

Dirarum nidis domus opporuna uolucrum.

de Auentino *locutus.* A*lij à rege* A*boriginum illic & occiſo, & ſepulto.* V*ar. tamen dicit in gentē* Po. Ro. Sabinos *à* Romulo *ſuſceptos iſtū accepiſſe montem, quē ab* Auente *prouinciæ ſuæ fluuio appellarunt* Auentinum. Conſtat *ergo uarias opiniones poſtea ſecutas.* N*ā à principio* Auentinus *dictus eſt ab auibus, uel rege* Aboriginum *. unde hunc* Herculis *filium conſtat nomen à monte accepiſſe, non præſtitiſſe, auth.* Ser. Idē *āt* V*ar. poſt uarias quorundam opiniones, ſubiit.* Ego *maxime puto ab aduectu. nam olim paludibus mons*

erat ab reliquis diſcluſus, itaq; eò ex urbe uia qui ad uehebantur ratibus, quadrantem ſoluebant. Alij ab ad uentu hominum, quod commune latinorum ibi Dianæ templum ſit conſtitutum. Huic autem monti Remurio aliquando dixere nomen. Et quanquã Sex. Pomp. refert Remuriam locum eſſe in ſummo Auentino, ubi Remus de urbe condenda auſpicatus fuerat; non tamen obſtat quin totus mons Remurius appellaretur, quem Romulus neminem paſſus eſt habitare, ſed ſacrum fratri eſſe uoluit uſq; ad hybernam. Diony. autem prodidit Ancum Martium Auentinum muro cinxiſſe, contra Gelij opinionem, qui, ut demonſtratum eſt, dicit neq; Ser. Tullium, neq; quempiam alium, ad diui Claudij tempora uſque, hunc montem, tanquã auibus obſcœnis ominoſum, intra pomerij fines recepiſſe. Quare aut poſt Ancum ſtatim excluſus, aut ſecundum Liuium, ab eo nouæ multitudini datus, non tamen urbi additus eſt. iuxta eiuſdem Gellij opinionẽ, qui uult urbanum auſpicium pomerij finem facere. Quæ autem in eo fuiſſe traduntur, breuiter exponamus.

De Dianæ, Bonæ deæ, Herculis Victoris, Iunonis Reginæ, & Monetæ, Lunæ, Victoriæ, Mineruæ, & Libertatis Templo, ac Ara Iouis Elicij. Cap. II.

IN uertice autem Auentini montis, qui Tyberim deſpicit, ſtat diuæ Sabinæ Templum, quo in loco olim Dianæ; ad eam nempe par

tem, quæ naualia ſpectat. Apianus enim commemorat Gracchum hoc aſcendiſſe templum, átq; inde ad alteram fluminis partem per pontem ligneum tranſiuiſſe. De hoc quidem tẽplo Sex. Pom. ſic meminit. Seruorum dies feſtus exiſtimatur idibus Auguſti, q; eo die Ser. Tullius natus ſerua ædem Dianæ dicauerit in Auentino, cuius tutelæ ſunt cerui, à quorum celeritate fugitiuos uocent ſeruos. Commune autem erat omnibus Latinis, quod ideo inſtituiſſe uidetur, ut oſtenderet lege naturali ſeruos nihil diſtare à cæteris hominibus. Diony. enim huius templi Ancum Martium authorem feciſſe uidetur. Traductis, inquit, ex Tillenis, Politorio, aliíſq; urbibus quoſcunq; cœperat colonos, ibi collocauit, perſuasitq; ut templum Dianæ ædificarent, adijceréntq; ſtatutis temporibus inducias, ut ſi qua facta inter eos offenſio eſſet, per hæc ſacra diſſoluerent, poſteáq; rex pecunijs, quas contulerant urbes eæ omnes, extruxit Dianæ fanum, in maximo Romæ colliũ Auentino collocatum; legéſq; in baſe ærea conſcripſit, in delubro Dianæ ſita. Hinc patet, q; ſi prius hoc templum non fuit in Auentino, quam tempore Anci regis, non potuiſſe ab aduentu hominum Auentinus appellari: cum conſtet ante Anci imperium hoc nomen obtinuiſſe. Sequitur in eodem Vertice, haud procul hinc, ædes. S. Mariæ cognomento Auentinæ, ubi Bonæ deæ templum extitiſſe ferunt, in honorem Fatuæ caſtiſſimæ ſororis Fauni à Claudia ueſtali conditum, poſtea uero à Liuia reſtitutum. Bonæ deæ autem ſacra à ſolis fœminis pe-

tangebantur, neq̃ licebat uiris intereſſe. unde Cic. cri minatur. P. Clodium ꝙ *auſus ſit hæc ſacra, quæ pro ſalute* Po. Ro. *fiebant ſua præſentia turbare, atq; polue re. Spartianus ait* Hadrianum *ædem* Bonæ *deæ tran ſtuliſſe, quo autem non dicit.* In *crepidine ad eundem fluuium pertinente, ubi nunc diui* Alexij, *fuit* Herculis Victoris *templum, & ab eo haud procul* Iunonis Regi *næ, ex parte* Veientanæ *prædæ à* Camillo *conditum: de quo ſecundo bel. pu. mētionem facit* Liuius. *Sed* Her *cules alterum habuiſſe dicitur, eo in loco, ubi nunc in ruinis thermarum* Decij *imperatoris eccleſia diuæ* Pri *ſcæ eſt ſita.* In *dorſo autem* Lunæ *conſtituit* Ouid. *his carminibus.*

Luna regit menſes, huius quoq; tempora menſis
Finit Auentini *Luna colenda iugo.*

Liuius. *Atrox cum uento tempeſtas forem ex æde* Lu *næ, quæ in* Auentino *eſt, raptam tulit.* I*ſtis autem certum locum à peritis topographiæ urbis aſſignari ſo let, incærtum uero ſequentibus, ueluti* Victoriæ Tem *plo, quod ab* Arcadibus *extructum, ab eiſdémq; ſa cra eidem deæ conſtituta narrat* Diony. Mineruæ *autē à* Sex. Pomp. Iunonis *uero à* Valerio Max. *in eodem monte collocatur: à* Liuio *uero* Libertatis, *ex multatitia pecunia cum æreis columnis, & ſtatuis pulcherrimis à patre.* T. Gracchi *& conditum, & dedicatum. cu ius* Atrium *ab* Helio peto, *&* Cor. Cethego *cenſori bus fuit refectum, & ampliatum, & nouiſſime a* Pol *lione, ut tradit* Suet. *inſtauratum. de quo* Liuius *quin*

ro decadis quintæ meminit his uerbis. Hæc inter ipſos diſceptata, poſtremo eò deſcenſum eſt, ut ex quatuor urbanis tribubus unam palàm in Atrio Libertatis ſortirentur. Libertatem enim deam in primis coluere Romani, utpote Libertatis aſſertores. Habuit Auentinus & Aram Iouis Elicij à Numa dicatam, quæ ab eliciendo, ſecundum Var. nomen adepta eſt. Habuit & Murcææ ueterem Aram. nam priſci Venerem murceam uocabant, à myrto ei dicata, uel, ut alij, ꝙ præter modum non moueret, ac faceret hominem murcidum, ac nimis deſidioſum, & inactuoſum. Iunonis Monetæ Ædem etiam in Auentino fuiſſe, literis traditur, Camillus autem dictator in eodem Matutæ matri Templũ conſecrauit. author Blon. qui ex Plin. refert Laurentiũ Syluam Ioui ſacram fuiſſe in hoc ipſo colle, & in ea Valentinianum, Gallæ Placidiæ filium, interfectum. De ſylua hac uide Var. & Liuium.

De Caco, & eius Spelunca. Cap. III.

Caci Speluncam ſupra ædem diuæ Mariæ in ſchola græca, qua parte Auentinus Palatium uidet, fuiſſe, putat Blon. at locus accliuis nullum ſpeluncæ præ ſe fert ueſtigium. Virgilius autẽ in montis crepidine, loco maxime edito, ponit his carminibus.

Stabat acuta ſilex præciſis undiq; ſaxis
Speluncæ dorſo inſurgens altiſſima uiſu.

Melior eſt ratio, ꝙ facit ad Tyberim incumbere dum ſubdit.

Hanc, ut prona, iugo læuũ incumbebat ad amnem,
Dexter in aduerſum nitens concuſſit, & imis
Auulſam ſoluit radicibus, inde repente
Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther,
Diſſultant ripæ, refugitꝙ exterritus amnis. *Quod ſi placet ſpeluncam ipſam ad Palatinum montem pertinere, non procedit, quod ait poeta. incumbebat ad amnem. abeſt enim locus ille à fluuio ad teli iactum, à Tyberiꝙ eſt auerſus. Quod autem Ser. dicit Tyberim per circum Maximum fluxiſſe, de alio tempore, quã quo Hercules in Italiam uenit, loqui opinamur. Si enim ad Herculis aduentum referre uolumus, obſtant quæ de ipſo à Vir. & Liuio tradita ſunt. quemadmodum de ficu ruminali ſcribentes ſupra demonſtrauimus. Arbitramur igitur Caci ſpeluncam eregione. S. Mariæ Auentinæ ædis fuiſſe, ubi fluuius accedit quã maxime prope Auentino, & mons ipſe plurimus attollitur, rupéſꝙ tota eſt ſcabra, & ſpeluncis aptiſſima. quod innuit Diony. prope portã Tergeminam ſpeluncam ipſam qui conſtituit, narrans Herculem Caco claua mactato, & ſpelunca euerſa Aram Iouis Inuentoris erexiſſe ei loco proximam, eámꝙ ſuo tempore iuxta portam Tergeminam extitiſſe. Cacus autem ſecundum fabulam Vulcani filius fuit, ore ignem, ac fumum uomens, qui uicina omnia populabatur. Veritas tamen habet. hunc' fuiſſe Euandri nequiſſimum ſeruum, ac furem. nouimus enĩ*

malum à Græcis κακον dici, quem ita Arcades illo appellabant tempore: poſtea tranſlato accentu Cacus dictus. Scalæ autem Caci ad ipſam ſpeluncam fuiſſe fabulantur.

De Armiluſtro, & quibuſdam alijs rebus in genere poſitis. Cap. IIII.

Armiluſtrum putauerim, inquit Volateranus, id ſpacij, quod in teſtaria nunc eſt: nam in regiõe Auẽtini ponitur, nec ſanè aptior locus recẽſcendis armis, ac militibus oſtẽditur. hác ſequitur Ful. Plut. autem ait Armiluſtrum locum in Auentino, ubi Romulus Tatium ſepeliuit. Vnde apparet iſtos nõ recte ſentire, quia aliud eſt eſſe in Auentino, aliud in Auentini regione. Var. tamen Armiluſtrum, & circum Maximum eundem eſſe arbitratur. Sex. uero Põ. feſtum, quo res diuinas armati faciebant, ac dum ſacrificarent tubis canerent. quare opinor locum in quo feſtum hoc agebatur, ſiue in Auentino ad Tatij ſepulcrum, ſiue in circo Maximo, eodem nomine appellatum, quo & locus, ubi perfectis bellis arma reponebãtur. Romani enim arma priuatim non tenebant, ſed in reditu exercitus in Armiluſtrum, aut in Tarpeiá rupem reponebant. hinc Spartianus dicit, Veſpaſianum ex Armiluſtrio arma legionibus permiſiſſe, & Lucanus. Iam rupes tarpeia ſonat. In Auentino autem, iuxta Iunonis Reginæ templũ, fuere Gemoniæ Scalæ,

per quas nequam, & ſontes unco trahebantur. erat enī locus præceps in quem facinoroſi tracti excarnificaban tur. Suet. in Tiberij Imp. funere. Alij, inquit, uncū, & Gemonijs minabantur. & in Vitel. Tandem apud Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificatus, inde unco tractus in Tyberim. Domum Phylidis apud Dianæ templum. Propertius. Phylis auentinæ quædam eſt uicina Dianæ; & reliqua. Remoria locus, ut dixi, in Auentino, ubi Romulus Remum ſepeliuit, quando quidem & uiuens eum locum ille ſedibus deſtinabat. Thermas Decianas in honorem Decij Imp à. S P Q. R. ædificatas in eodem monte fuiſſe uolunt; & apud has Varianas. Traiani uero cum priuatis ædibus in uinea Franciſci Albertini eius, qui quædam curſim de antiquitatibus urbis in lucem edidit. Fabulantur in Auentino fuiſſe Fauni, & Pici Antrum, Fontémq́ ex quo bibebant, átq́ Numam illic uino appoſito eos ebrios factos conijeciſſe in uincula, & ab his fulmina elicere didiciſſe. de hoc autem fonte Ouid. in Faſt. ita meminit.

Lucus Auentino ſuberat niger ilicis umbra,
  Quo poſſes uiſo dicere numen adeſt.
In medio gramen, muſcóq́ adoperta uirenti
  Manabat ſaxo uena perennis aquæ.

M. Cato Italum Auentinum coluiſſe, Liuius uero in eodem cum plebs à patribus in montem Sacrum receſſiſ ſet, decem trib. pl. creatos, & Cor. Tac. Diui Tiberij tempore incendio exuſtum eſſe, memorant. Hacte=

nus autem de Auentino.

De Teſtaceo monte, & de ijs quæ in eo ambitu fuere. Cap. V.

INter Auentinum montem, & Tyberim, ac urbis mœnia, quatuor laterum inæqualiũ planiciem collocauimus. in qua, haud procul à mœnibus ad ortum hyemalem pertinentibus, ſurgit collis, quem uulgo Teſtacium uocant. Quò cum animi recreandi gratia munificentiſſimus uir NICOLAVS rens, prot. ap. qui rerum experientia, & ſingulari fide Gallorũ regis à ſecretis exiſtit, me adduxiſſet, eſſentq́ue unà AMBROSIVS recalcatus, & ANTONIVS Carpanus Mediolan. & quidam alij honeſti uiri, in quorum numero fuit etiam BART. de forbicibus, ac FRAN. pontius placen. (hos enim omnes literis, honeſtisq́ue moribus ornatos, & integerrimos honoris cauſa nomino) rogaſſent que, an collis ipſe ex fragmentis uaſorum fictilium, in quibus prouinciæ tributum Po. Ro. ferebant, eſſet coaceruatus: reſpondi, inueteratam opinionem illam prorſus ridiculam eſſe, neq́ue apud aliquem ſcriptorem inueniri ſubditos Romanis tributa teſtaceis uaſibus detuliſſe, ſed (ut etiam Blon. refert) conſueuiſſe quæſtores in prouincias mitti, quibus ea exigendi cura eſſet, exactáq́ue legionibus in ſtipendia diſtribuendi, niſi in ærarium Romam malent deferri, Catonémq́ue Vticéſem quæſtorem in Aſiam, Cyprúmq́ue

miſſum habita à prouincialibus tributa non fictilibus urnis, ſed ſacculis in ſumma nauis puppi geſtauiſſe, ſubere ea ratione longiſſimis alligatis funibus, ut ſi naufragio cum naui ipſe periјſſet, ſupernatans ſuber oſtenderet in fundo depoſitum, tributorumq; pecunia Po. Ro. *ſalua eſſet, propterea me credere collem ipſum aggeratum quidem eſſe ex fictilium fragmentis, at ex ijs, quæ à figulis in ea regione officinas habentibus, contuliſſent. quandoquidem* Plin. *oſtendit fictilium. maximum uſum fuiſſe apud maiores, adeo ut deorum ſimulacra, templorumq; ornamẽta; & ipſa parietũ cruſtamẽta ex fictilibus conficerẽtur, cuius ſunt hæc uerba.* Turianúmq; *à* Fragellis *accitum, cui locarat* Tarquinius Priſcus Io*uis effigiem in* Capitolio *dedicandam fictilem fuiſſe eam, & ideo non mirari ſolere fictiles in faſtigio templi eius quadrigas, de quibus ſæpe diximus. ab hoc eodem factum* Herculem, *qui hodieq; materiæ nomen in urbe retinet. hæ enim tamen effigies deum laudatiſſimæ erant, nec pœnitet nos illorum, qui deos tales coluere. aurum enim, & argentum ne in dijs quidem conficiebatur. durant etiamnum pleriſq; in locis talia ſimulacra.* Et *mox.* At *qui* Numa *rex ſeptem collegia figulorum inſtituit. Quin & defuncti ſe ſe fictilibus dolijs cõdi maluere. maior pars hominum terrennis utitur uaſis.* M. *etiam* Var. *figulos uno in loco fuiſſe indicat, quum dicit* Venerẽ Myrteam *fuiſſe inter figulos.* Et Sex. Ruf*ſi urbis* Romæ *deſcriptio habet, in regione prima porta* Capena *fuiſſe* Vicum Vitriariorum. *Cum itaq; figulo*

rum

rum eam eſſe opificij conditionem uideamus, ut longe ab aquis haberi non poſſit, cum etiam eius artis purgamenta, ſi nimis multa in aruis diſpargantur, ea reddant cæteris uſibus inutilia. ſin in flumen abijciantur, aut illud in breui compleant, aut difficillime eruantur: prudenti conſilio factum tenemus, ut tam multa figulorum collegia à Numa rege inſtituta myrteis, & ſecus flumen apud Vitrariorum uicum ibi fuerint locata, ubi nunc teſtaceum inter montem, & Tyberim uineas uidemus. quod ſi Numæ regis temporibus figulorum collegia fuerunt ſeptem, quanto plura credimus eſſe addita, Romani populi multitudine non minus aucta, quàm fuit imperium dilatatum. hæc omnia attente conſyderantes mirari ſolemus cur Teſtaceus mons, ſupra fidem eorum, qui non uiderunt, arduus non in alpem potius inſurrexerit. Ambitus autem huius duobus millibus uix perficitur pedibus. altitudo uero centum ſexaginta, cucurbitæque habet formã, cuius latior pars ad Tyberim, inter tranſtyberinam regionem, & urbem fluentem, pertinet. In eadem planicie fuiſſe etiam Lignarios, & Emporium oſtendit Liuius.

De Pyramidibus, & Sepulcro. C. Ceſtij. ac Horreis Po. Ro. Cap. VI.

PYramides appellantur quadratæ moles more flamme ſurgentes, unde ἀπὸ τοῦ πυρὸς deductas multi uolunt. Steph. autem aliam

huius nominis tradit etymologiam. Pyramides, inquit, in Aegypto ædificium in quod feruntur expenſa fuiſſe in cepas, allia, & caſeum talenta decem millia, & quingenta. Nominatæ ſunt autem pyramides ἀπὸ τῶν πυρῶν *id eſt à tritico, quod illuc conducẽs rex penuriam fecit frumenti per totam Ægyptum. Rationem excidendi, atque ſtatuendi pyramides docet Plin. hoc modo. Dicantur pyramides in eadem Ægypto regum pecuniæ ocioſa, ac ſtulta oſtentatio, ne pecuniam ſucceſſoribus, aut emulis inſidiantibus præberent, aut ne plebs eſſet ocioſa. Extat adhuc ex omnibus una apud portam hoſtienſem mœnibus urbis incluſam. quæ fuit ſepulcrum. C. Ceſtij ſeptemuiri epulonum, quemad modũ huiuſcemodi probat index.*

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO. PR. TR. PL. VII. VIR. EPVLONVM.

Inferius uero literæ minores leguntur hæ.

OPVS. ABSOLVTVM. EX. TESTAMEN TO. DIEBVS. C C C X X X.

ARBITRATV.

PONTI. P. F. CLAMELÆ HEREDIS ET PONTHI. L.

Blondus autem fuiſſe totius collegij ſeptemuirum epulonum ſepulcrum exiſtimauit. Epulones enim dicebantur qui epulas dijs inſtituendi poteſtatem habebant, auth. Cic. tertio de oratore. Horrea Po. Ro. c xxxx. iter Teſtaceum, & Tyberim fuiſſe marmor effoſſum i

uinea Marcelli de Capozucchis tali inſcriptiõe oſtẽdit.
NVM. DOM. AVG. SACRVM GENIO CONSERVATORI HORREORVM GALBIANORVM. M. LORINVS FORTVNATVS MAGISTER. S. P. D. D.

Ab alio uero latere hæc leguntur.

NVM. DOM. AVG. SACRVM FORTVNÆ CONSERVATRICI HORREOR. GALBIANORVM. M. LORINVS FORTVNATVS MAGISTER. S. P. D. D.

Apud Tyberim, in eo ambitu, fuit hylernæ lucus de quo. Ouid. ita meminit.

Adiacet antiquus tyberinæ lucus hylernæ,
Pontifices illuc nũc quoq; ſacra ferunt.

Capenam autem oppidulum in eodem ambitu fuiſſe, quidam tradidere.

De meta, quæ Sudans dicta eſt, & Iouis Simulacro. Cap. VII.

POſt Auentini montis deſcriptionem Ianiculũ recto ordine ſequi dixeramus, eum autẽ commodius relicturos ad eam partem ſitus urbis, quæ Tranſtyberinam complectitur regionem. Succedẽt igitur Eſquiliæ; quas à meridie, ſiue ortu hyemali uia Labicana, ab occaſu uero uſq; ad Amphitheatrum conualle. c c c c. pedum latitudine eandem uiam complectente, à Cœlio monte diuiſimus. prius tamen quam

ipſas aggrediamur, q̃d in hac ipſa uia; & conualle fuerit, aut ſit, breuiter dicendum. Ab hortis itaq; templi diuæ Mariæ nouæ, unde digreſſi ſumus, auſpicari conueniens erit. Ante Conſtantini triumphalem arcum extat antiquæ metæ latericia, & dimidiata rotunditas, quæ Meta Sudãs à P. Victore appellatur, q̃ ex ea aquas manaſſe fama eſt, quibus plebs ex proximi Amphitheatri ſpectaculis ſitim extingueret. In huius uertice Iouis æneum Simulacrum ſtabat. Illud aũt hoc loco notandum. maiores ad percutiendum fœdera Iouis Simulacrum adhibere conſueuiſſe, quod cum tediosum eſſet, præcipue quando cum longe poſitis gentibus percutiebantur, inuentum eſt ut ſceptrum tenentes, quaſi imaginem ſimulacri redderet Iouis, cuius proprium eſt ſceptrum, ea peragerent.

De Amphitheatro Titi Veſpaſiani, ac de Templo Fortunæ, & Quietis. Cap. VIII.

Vrgit inter Cœlium montem, & Eſquilias Amphitheatrum, uulgo Coloſſeum appellatum, quod media urbe, ut deſtinaſſe compererat Auguſtum, Veſpaſianus excitauit; Titum deinde eius filium dedicauiſſe oſtendit Suet. his uerbis. Et tamen nemine ante ſe munificentia minor amphitheatro dedicato, thermiſq; iuxta celeriter extructis munus apparatiſſimum, largiſſimumq; dedit. Vtriq; tamen id eſt patri Veſpaſiano, & Tito eius filio amphithea-

tri opus attribuere uidetur. Euſebius uero extructionis, & dedicationis Titum authorem facit: & Caſſiodorus, qui, ut diximus, aſſerit ipſum Titum, falsò tamen, primum omnium huiuſcemodi excogitauiſſe molem. Titum autem uel inchoauiſſe, & perfeciſſe, uel cum genitor cœpiſſet, abſoluiſſe nemini dubium uideri poteſt; ſi quis reliqua ædificia ab eodem prope extructa cognorit. Mar. uero hanc ipſam molem Domitiano attribuit, ſed id factum eſt per adulationem. Coloſſeo enim fuit nomen à Neronis Coloſſo, qui erat in porticu domus, ut in æreis eius numiſmatibus ſæpe uidimus. Verum utrum Titus intra amphitheatrum concluſerit, aut poſtea eò tranſtulerit, aut ædificando prope ſtare permiſſerit, parum liquet. & tamen à coloſſo nomen obtinuit, quo in loco ipſius Neronis ſtagna prius fuiſſe, idem Martialis ſic teſtatur.

Hic, ubi conſpicui uenerabilis amphitheatri
  Erigitur moles, ſtagna Neronis erant.

Ipſum autem amphitheatrum Arenam appellatum legimus, quod ſolum arena ſparſum eſſet, ea nempe de cauſa ut gladiatores, certatoréſque reliqui ſine periculo caderent; ſimúlque ſanguis illico tegeretur, ne illius aſpectu pugnantes aduerſarios timerent, minúſque alacriter in certamen deſcenderent: & nudati perunctique pugiles eo puluere perfuſi ſolidiores uiciſſim præberent amplexus. Amphitheatrum, inquit Plin. Tiburtino lapide extructum tantæ altitudinis, ut eò uix humanus oculus inſpicere poſſit. Habet au-

tem forinſecus porticum unius ſtructuræ, per quam fuerant ingreſſus, & aſcenſus. In *ſingulis uero arcubus ſuperioribus marmoreæ ſtatuæ cum incruſtatione, & ſignis intrinſecus, & extrinſecus. in quibuſdã uero fornicibus ornamenta ex gypſo adhuc cernuntur. ſub ipſa mole deductæ ſunt* Cloacæ, *quibus magna pars ſuſtinetur auth.*Pom.*letus.* Caucã, *quæ ludorũ diebus liteis operiebatur, loca ſeptem, & octuaginta millia cœpiſſe refert.*P.V*ictor.*At *ſedentium loca, & cunci qualiter eſſent diuiſi, & quibus gradibus ſinguli ordines ad ſedes ſuas aſcenderent, facilius ex* Veronenſi, *quam e* Romano *amphitheatro cernere licet. cuius, cũ uetuſtate, tum barbarorum inuidia, & immanitate magna pars euerſa eſt. Quæ enim penitus delere non poterant impia lancinarunt manu. quemadmodum in pleriſque alijs ædificijs feciſſe uidemus.* Extant *&* Albæ *in hortis.*S.P*auli antiquiſſimi amphitheatri ueſtigia.* For*tunæ* E*queſtris* Æ*dem, apud amphitheatrum, à* Fuluio Flacco *poſitam eſſe* Liuius *ſecundo quintæ dec. his uerbis declarat.* Q. Ful.F*laccus cenſor ædem* For*tunæ equeſtris uouerat, faciebat enixo ſtudio ne ullum* Romæ *amplius, aut magnificentius templum eſſet, magnum ornamentum ſe templo ratus adiecturum, ſi tegulæ marmoreæ eẽnt, profectus in* Brutios Iunonis La*ciniæ ad partem dimidiam detegit, id ſatis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur.* Fortunam *autem pluribus in locis templa habuiſſe teſtatur* Tacitus *ſeptimo libro.* In *uia* L*abicana fuit* Quietis Æ*des.*

De Eſquilijs. Cap. IX.

Squilias in plures partes à.M. Var. diuiſas eſſe dictum eſt. & quia ipſius uerba nõ modo earum partium nomina, uerum etiam unde denominatæ ſint Eſquiliæ, declarant, ſubtexere hic non grauabor. Secundæ, inquit, regionis Eſquiliæ. Alij has ſcripſerunt ab excubijs regis dictas. alij ꝙ excultæ à rege Tullo eſſent. huic origini magis conueniunt luci uicini, ꝙ ibi lucus Martis, Iunonis Laciniæ, Fagutalis, & larium. querquetulanum Sacellum, & Lucus. Eſquiliæ duo montes habiti, ꝙ pars Ceſpius mons ſuo antiquo nomine etiam in ſacris Argeorum ſcriptum eſt ſic. Oppius mons princeps eſquilinum lucum fagutalem ſiniſtra, quæ ſub mœrum eſt. Oppius mons terticeps lucũ eſquilinum dexterior uia in Tabernola eſt. Oppius mons quadriceps lucũ Eſquilinum uiam dexteriorem in figulis eſt. Septius mons quinticeps lucum pætiliũ, ex quibus ē. Ciſpius mons ſexticeps, apud ædem Iunonis Laciniæ, ubi æditimus habere ſolet. Hæc autem montium nomina aduentitiorum Ducum fuiſſe, memoriæ proditum eſt, qui eos ante urbem conditã coluere. His etenim Varoni opinionibus, alteri quidem ſuffragantur Ouidij hæc carmina.

Adde, quod excubias, ubi rex romanus agebat,
Qui nũc Eſquilias nomina collis habet.

Alteri uero. M. Cato, qui ait Eſquilias ab excubijs, ſed quas Romulo Lucmo dedit. XII. lictorum. & . C C C.

armatorum ad corporis cuſtodiam, ſimúlq; dignitatẽ, cum. T. Tatius in fide ſocietatis non ſine ſuſpicione eſſe uideretur. Alij ab aucupibus, quod ibi quisquilijs ſparſis aues illuderentur. Volũt tamen eam partem, quæ, ſecundum uiam labicanam, hinc ad ſanctorum quadraginta Martyrum, & Clementis, inde ad. S. Petri in Vinculis, & Martini in montibus eccleſias perducit, Carinarum nomen habuiſſe, quod Liuius probat, cum ſexto belli pu. inquit. Media urbe per Carinas Eſquilias contendit, ubi unum ab altero diuidit. Et quoniã hæc pars, anteq̃ Ser. Tullius Eſquilias augeret, prima urbi erat iuncta, ab ipſa recte auſpicaturi uidemur.

De Carinis: Curia Veteri, & Noua. Cap. X.

Carinæ ſunt ædificia facta in modum Carinarum; quæ erant intra templum Telluris, auth. Ser. Lautas dixit Poeta, aut propter elegantiam ædificiorum, aut propter Auguſtum, qui natus eſt Cunis ueteribus, & nutritus in lautis Carinis. quo in loco uidendum ne apud Ser. ulubris, non cunis, ſit legendum. Scribit enim Porphyrio Auguſtum nutritum eſſe in auito ſuburbano iuxta Velitras, locumq; Vlubrem appellari quãq̃, ut dixi, Suet. uelit ipſum natũ ad capita Bubula. & Porphy. nutritum, non natum ſcribit. Carinæ, inquit Var. poſtea cerionia, q; hinc oritur caput ſacræ uiæ ab Sterniæ Sacello. In ea autẽ parte Carinarum, ubi nunc apud ædem. S. Petri ad uincu

la fornices maximos, inter ruinarum uaſtitatem, contra amphitheatrum extare cernuntur, Curiā ueterem fuiſſe autumat Blon. fuerunt & Nouæ proxime compitum fabricium ædificatæ, quod parum amplæ erant ueteres à Romulo factæ, ubi is populum, & ſacra in partes XXX. diſtribuerat, ut in ijs ea ſacra curarent, quæ quando ex ueteribus in nouas euocarentur ſeptem curiarum per religionem euocari non poterant, ita ꝙ Forienſis, raptæ, uellienſis: uelitiæ res diuinæ fiunt in ueteribus curijs auth. Sex. Pomp. Curia in qua habebatur ſenatus templum fuit. hinc Vir. hoc illis Curia templum, quod autem hæ, quas Blon. dicit Veteres, ſint à Romulo ædificatæ, non ſequitur, quia fuiſſent extra urbem à ſe conditam, & Romulum in urbe curiam feciſſe omnium eſt opinio. Arbitramur igitur aut nouas fuiſſe, aut ueteres appellatas ratione aliarum, longo tēpore poſt, quæ fuerunt ædificatæ.

De thermis Titi. & Philippi, Statua Laocoontis, Palatio Veſpaſiani. Domo Balbini, & Pompei. Cap. XI.

Hermarum autem Titi Imp. ueſtigia non longe ab eccleſia. S. Martini in montibus uiſuntur. ſunt enim ciſternæ, quæ hodie Capaces dicuntur, uulgo Septem Salæ, à numero ciſternarum ſeptem adhuc exiſtentium. Magnum ambitum amplectebantur. quarum fornices quidam ſtant in hortis diui Petri in uinculis. Has autem Titum maxima celerita

te abſoluiſſe dictum eſt. hac quidẽ Domus Aurea *Neronis prius deducta erat, ut teſtatur* Mar.*his carminibus.*

Hic*, ubi miramur uelocia munera thermas,*
Abſtulerat miſeris tecta ſuperbus ager.

In *his thermis duo marmoris fruſta inuenta ſunt, in quorum altero erat flamma ſculpta, cum hoc titulo.* IOVI. In *altero uero.* VESPASIANVS AVG. PER COLLEGIVM PONTIFICVM FECIT. H*inc haud procul ãno.* M.D.VI. F*œlix ciuis romanus in uinea ſua* Laocoontis Statuam *reperit, ea ſpecie, qualis à* Poeta *deſcribitur. de qua* Plin. *ſic meminit.* Laocoon *in* Titi Imperatoris *domo, opus omnibus, & picturæ, & ſtatuariæ artis præponendum; ex uno lapide eum, & liberos, draconumq́ mirabiles nexus de conſilij ſententia fecere ſummi artifices* Ageſander, & Polydorus, & Anthenodorus Rhodij. Nunc *autem uiſitur in* Vaticano. Palatium Veſpaſiani, & Titi *apud eaſdem* Thermas. *poſt quas inter ortum, & boream in ſupercilio montis apparent ruinæ ingentes* Thermarum*, ut uolunt,* Philippi Imp. *Quidam putat ſupra thermas* Titianas*, iuxta prædictam eccleſiam.* S. Martini*, fuiſſe thermas* Hadriani*, argumento ꝙ ibi repertæ ſint duæ* Statuæ Antinoi *pueri* Hadriano *imp. dilectiſſimi; & ꝙ locus hodie* Hadrianelus *nuncupetur.* Domus Balbini*, inquit* Lampridius*, etiam nũc* Romæ *oſtenditur in* Carinis *magna, & potens, & ab eius familia hucuſq́ poſſeſſa.* In *eisdem* Pompeium De

mum habuiſſe auth. Tran. in Tib. & in libro de grammaticis: ubi Lenæus Pompei libertus grammaticam docuit.

De Cliuo Virbio, & Domibus Ser. Tulij, Aurea Neronis, Virgilij. ac de Turri Mecœnatis, & Hortis, ſimulq; de Fortunæ, & Fœlicitatis Templo. Cap. XII.

A autem Eſquiliarum pars, quæ plurima ecclesiæ. S. Laurentij in fontana imminet, Cliuus Virbius eſt appellata, ubi lucus Fagutalis, quo in loco Ser. Tullium domum habuiſſe uiſum ẽ ſupra, ubi de uico Scelerato egimus. Domus Aurea Neronis totum id ſpacij occupauit, quod eſt ab ea Palatij parte, quæ nunc. S. Gregorij ædem eregione habet, recte ueniendo per Conſtantini arcum, Coloſſeum, átq; Carinas, quouſq; in Eſquilias, paulo ultra. S. Mariæ Maioris eccleſiam, perueniamus, & Mecœnatis ſattingamus hortos. quod probat Cor. Tac. his uerbis. Eo tempore Nero Antij agens non ante in urbem regreſſus eſt, quam domui, qua Palatium, & Mecœnatis hortos continuauerat, ignis propinquaret, neq; tamen ſiſti potuit, quin & Palatium, & domus, & cuncta circum haurirentur, & infra. Cæterum Nero nixus ẽ patriæ ruinis extruere domum, in qua non tam gemmæ, & aurum miraculo eſſent ſolita pridem, & luxu uulgata, quã arua, & ſtagna, & in modum ſolitudinũ, hinc ſyluæ, inde aperta ſpacia, & proſpectus. Suet.

Nero, inquit, domum à Palatio Eſquilias uſq; fecit; quã primo Tranſitoriam, mox incendio abſumptam, reſtitutámq; Auream nominauit. Huius autem amplitudinem oſtendit ille, qui dixit.

Roma domus fiet, Veios migrate Quirites.
Si non & Veios occupat iſta domus.

Tanta q́dem fuit eius laxitas, ut porticus triplices miliarias haberet. item ſtagnum maris inſtar, circumſeptum ædificijs ad urbium ſpeciem. rura inſuper aruis, atq; uinetis, & paſcuis, ſyluiſq; uaria cum multitudine omnis generis pecudum, & ferarum. In cæteris partibus cuncta auro lita, diſtincta gemmis, unionumq; conchis. erant cænatiões laqueatæ, tabulis eburneis uerſatilibus, ut flores fiſtulis, & unguenta deſup ſpargerentur. præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuo diebus, ac noctibus, uice mondi, circumageretur. Balneæ marinis, & albulis aquis fluentes. Huiuſmodi domum cum abſolutam dedicaret hactenus comprobauit, ut ſe diceret quaſi hominem tandem habitare cœpiſſe. in cuius ueſtibulo ſtabat, ut diximus, eiuſdem prĩcipis Coloſſus altitudine. C.XX. pedum, qui eo defuncto mutato nomine Soli fuit dicatus. hunc Zenodorũ è Gallia accitum feciſſe tradit Plin. ſtatuarúmq; moles turribus pares coloſſos uocari. Sex. Pomp. à primo ĩuentore Coloſſum denominatum ſcribit. Idem Plin. commemorat Neronem in domo aurea Ædem Fortunæ incluſiſſe, quæ ex lapide phengite translucens foribus clauſis claritatem diei intus haberet, háncq; prius

a Ser. rege ſacratam, & Seiam à ſegetibus appellatam. Apud thermas Dioclitiani, ſecundum eam uiam, quæ nunc eſt ab ipſis ad. S. Antonij ædem, loco Eſquiliarum editiſſimo, fuit celeberrima illa Mecœnatis Turris, ex qua crudeliſſimus Nero ſcœnico habitu alioſim Troiæ canens, urbis incendium ſpectauit. cuius incendij initium ab ea parte circi Maximi originem habuit, quæ Palatino, Cœlióq; montibus contigua eſt, finis autem ad imas Eſquilias, auth. Suet. quãq; Cor. Tac. uult Neronem Antij tunc fuiſſe, ut uiſum eſt. De hac turri ſic meminit Hor. Molem propinquam nubibus arduis omitte mirari. ubi interpres in Mecœnatis hortis ſtatuit. qui amœniſſimi erant in campo Eſquilino, de quibus Suet. hæc habet uerba. Deducto in forum filio Druſo ſtatim è Carinis, ac Pompeiana domo in hortos Mecœnatis trãſmigrauit. In his colebatur Priapus, ut idem Hor. Saty. octaua innuit, cum inquit. Nunc licet Eſquilijs habitare ſalubribus. Virgilius apud hos hortos Domum habuit, quanq; ſeceſſu Campaniæ, & Siciliæ plurimum uteretur. Felicitatis Templum, quod erat in parte domus aureæ, combuſit Nero. Supra Mecœnatis hortos Tarquinij Aggeres adhuc apparent. de quibus Plin. ita ſcribit. Clauditur urbs ab oriente aggere Tarquinij Superbi inter prima opere mirabili. nã q; eum muris æquauit, qua maxime patebat aditu plano, cœtero munita erat excelſis muris, aut abruptis montibus, niſi q; expatiantia tecta multas addidere urbes. De his uero Aggeribus perperam ſenſit Blon.

De Baſilica Siſimini. Campo, & Foro Eſquilino, Luco Querquetulano, Iuncnis Laciniæ, & Martis: ac de Fano, & Ara Malæ Fortunæ. Cap. XIII.

BAſilica Siſimini ciuis romani apud ædem S. Mariæ Maioris fuiſſe memorant. Campũ uero Eſquilinum, ab Eſquilijs denominatũ, prope Mecœnatis turrim, inter montem ſuperaggere & urbis mœnia, quo in loco apud priſcos cadauera ſcpeliebantur. hinc Cic. ait Senatum cenſcre, atq; è rep. exiſtimare Aedilium curulium edictum, quod de funeribus habeant Ser. Sulpitij. Q. F. Lemoniæ Rufi funeri mittere: utiq; locum ſepulcro in campo Eſquilino. C. Panſa Cos. ſeu quo in loco uidetur, pedes triginta quaque uerſus deſignet, quo Ser. Sulpitius inferatur: quod ſepulcrum ipſius liberorum, poſterorúmq; eius ſit. Hunc autem campum nunc Focalum uocant, ab antiquis uſtrinis. Nam priſci cadauera ibi comburere ſolebant: cuius rei nidor cum urbi eſſet pernicioſiſſimus, Auguſtus ſtuduit aerem emendare, & . S. P. Q. R. conſenſu campum illum Mecœnati conceſſit, ubi ille, ut dixi, hortos ſuos fecit. In his quidam ſcribunt inuentum marmor cum indice huiuſmodi. CVRTIA. L. PRAPIS CVIVS PARS DIMIDIA HVIVS MONVMENTI CONCESSA EST AB. C. MECOENATE HELIO SIBI ET. P. CVRTIO

SP . F . COL . MAX . FILIO ET TI. IVLIO . AVG . L . GLICONI ET SV. IS POSTERISQVE EORVM.

Illud autem notandum Pli. uelle, ante Syllam, nemi nem crematum eſſe, cúmq; ideo cremari uoluiſſe, quia reliquias Marij apud Anienem cum diſcipari iuſſiſſet; uerebatur ne ſuæ hoſtibus itidem ludubrio eſſent. Si de patricijs intelligimus uerum eſt, nam prius cremari conſueuiſſe oſtendit Terentius in And. In campo Eſquilino Claudius Imp. ciuitatem Romanam uſurpantes ſecuri percuſit. Forum Eſquilinum in Eſquilijs. Apianus. Dum Marius, & Sulpitius ad Eſquilinum forum illi occurrunt. Hæc autem pars, quæ pertinet ad collem Viminalem, habuit Lucum Querquetulanum, & Iunonis Laciniæ. de quibus ſupra, ſicut apud Ouid. his carminibus, fit mentio.

Monte ſub eſquilio multis inceduus annis
Iunonis magnæ nomine lucus erat.

In eiſdem Eſquilijs Fanum, & Ara Malæ Fortunæ. de Fano meminit Plin. de Ara uero Cic. in libris de nat. de. his uerbis. Aram Malæ Fortunæ in Eſquilijs uidemus. In eo autem ſuper cilio Eſquiliarum, qui imminet templo. S. Laurentij in fontana circum fuiſſe putauit Ful. argumento q; formam circi ueſtigia oſtendant. Sed conuallis illa inter Viminalem, & Eſquilias non facilem locum circo præſtare uidetur. intercluſiſſet enĩ Vicum Patricium, uel ſuburræ partem; neq; magis

circi, quā maximarum domorum illa ſunt ueſtigia; cum ibi Ser. Tullius habitauerit, habitauerint & Patricij, à quibus uicum nomen adeptum eſſe, oſtendimus. In ea. autem uia, quæ ad portam Interaggeres ducebat, in ipſis Tarquinij aggeribus, Gordiani Arcus ſteterat, marmoreis ornamentis triumphis inſculptis conſpicuus, cuius marmora ad Palatij. S. Georgij in Damaſo ſubſtructionem fuere tranſlata.

De Cliuo Suburrano. Arcu Galieni. Macello Lybiæ. Via Præneſtina, & Marij Trophæis. Ca. XIIII

IN *capite Suburræ ſeqtur cliuus ab ipſa Suburra Suburranus appellatus, ī Eſquilias facilem præbens aſcenſum. Recta mox, apud ædē. S. Viti, occurrit Arcus triumphalis Galieni Imp. ex tiburtino lapide haud multis ornamentis inſignis, ī quo legi ur tantum hic titulus.*

GALIENO. CLEMENTISSIMO PRINCIPI CVIVS INVICTA VIRTVS SOLA PIETATE SVPERATA EST. M. AVRELIVS VICTOR DEDICATISSIMVS NVMINI MAIESTATIQVE EIVS.

Prope fuit Lybiæ, ſiue, ut ſcribit. P. Victor, Liuianū Macellum, à quodam Macello denominatum, qui in urbe latrocinium exercebat, quo damnato Cenſores Æmilius, & Fa uius ſtatuerunt ut domus eius publicaretur, uenderentúrq; ibi obſonia, auth. Plut. in Prob.

Var.

Var. uero, præter hanc, aliam ponit huius nominis etymologiam. Hæc omnia, inquit, poſtquã contracta in unum locum, quæ ad uictum pertinebant, & ædificatus locus Macellum appellatus, ut quidam ſcribunt, ꝙ ibi fuerit hortus. Alij ꝙ ibi domus fuerit, cui cognomen fuerat Macellum, quæ publice ſit diruta, & ædificatum hoc, quod uocetur ab eo macellum. Præneſtina autem Via, ad Eſquilinam ducens portam, hinc principium ſumit, in qua à ſiniſtra occurrit ſemidiruta moles lateritia. in ea erecta ſunt duo marmorea Trophæa ideſt trunci cum ſpolijs, quorum alterum habet thoracem cum ornamentis, & clypeis, & ante ſe imaginem captiui iuuenis brachijs poſt tergum uinctis. alterum uero inſtrumenta omnia ad pugnandum, & clypeos. quæ fuiſſe dicuntur. C. Marij de triumpho cĩbrico erecta. Hæc ſunt quæ à Sylla aiſiecta. C. Cæſarem dictatorem inſtauraſſe memorat Suet. Locus hodie ab incolis Cimbrum uocatur. Erant autem Romæ pluribus in locis trophæa. Marij autem duo, ut teſtatur Val. Max. Trophæum enim dixere ſaxum, aut arborem deciſis, ut inquit Poeta, ramis, aut arcum, aut columnam erectam, cum aliqua in laudem uictoris inſcriptione. Truncatis ait Suet. arboribus, & in modum trophæorum adornatis. Plut. conqueritur imprudenter ſimul, & aſpere nimis egiſſe primos ex Græcis, qui trophæa aut marmore inciſa, aut ære ſculpta facientes odiũ ſimul & bellum a conſeruata uicti ignominia perpetuum reddidiſſent. Figebantur trophæa lo-

cis eminentioribus. *Sal. de Pompeio. Deuictis* Hiſpa-*nis trophœa in Pyrenneis iugis conſtituit*.

De Domo *Æliorum. Sacello Mariano. Regione* Ta-*bernola. Thermis*, & *Domo Gordiani. Baſilica Caij*, & *Lucij, ac de Palatio Liciniano*. Cap. XV.

D*omus Æliorum, inquit Val. Max. ubi nūc ſunt Mariana monimenta, & Sacellum Marianum, in quo illud. S. C. de reditu Ciceronis in patriam, Lentulo Cos. referente, factum eſt. Hinc ea tota Eſquiliarum pars, quæ eſt plana, Eſquilias inter, & Cœlium montem, baſilicamq; Lateranenſem, uergit. hodie dicitur Merulana pro Mariana. apud ueteres regio Tabernolæ dicebatur, ut refert Var. his uerbis. Eſquilinus dexterior uia Tabernolæ. A ſiniſtra, uia Præneſtina, prope. S. Euſebij templum Thermæ, & Domus Gordiani Imp. fuere, de quibus Capitolinus ita loquitur. Domus Gordianorum etiam nunc extat, uia Præneſtina ducentas columnas uno ſtilo habens, & Thermas quales, præter urbem, nuſquā haberet orbis terrarum. quod ruinæ multæ, ac ingentes, etiam nunc oſtendunt. Inter portam Eſquilinam, & Næuiam haud procul à mœnibus, uetuſti, inſigniſq; ædificij ruinæ ſpectantur, & inter has concameratus fornix penè integer, quo poſt Pantheum nullus nunc in urbe maior. locum hunc Galutij thermas uulgo uocant. Fuit autem inſignis illa Baſilica,*

& Porticus, quam Cæſar ſub nomine nepotum Caij & Lucij erexit. Haud hinc procul, iuxta. S. Balbinæ ædem, ad urſum Pileatum, fuit Palatium Licinianū.

De Aqua Marcia, ſiue Traiana: & Iſidis Templo. Cap. XVI.

Quæ autem Marciæ ductus ſuper Taurinam a transiens portam per Eſquilinum campū ad Diocltiani Thermas primum, deinde in proximos colles, ut ueſtigia oſtendunt, perducebatur. de aqua ipſa ſic loquitur Plin. Clariſſima aquarum omniū toto orbe frigoris, ſalubritatiſq; palma præconio Marcia eſt, īter reliqua deū munera urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Auféia. Fons autem ipſe Piconia. oritur in ultimis montibus Pelignorum. tranſit. Marſos, & Fucinum lacum Romam haud dubie petens. mox ſpecu merſa in tiburtina ſe aperit. Primus eam in urbem auſpicatus Ancus Martius unus ex regibus. Poſtea. Q. Marcius rex in prætura deduxit, rursúſq; reſtituit. M. Agrippa. Frontinus hanc uia Valeria ad miliarium. XXXIII. ſuo tempore in Auentinum à Traiano deductam, & ab eo denominationem habuiſſe docet. Marciamq; potui, reliquas uero alijs uſibus aſſignat. Plin. autem natationi, Virginem uero tactu præſtitiſſe ſcribit. In frontiſpicio autem porte Eſquilinæ ita legitur.

IMP. CÆS. M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FELIX. AVG. PARTH. MA

XIM . BRIT . MAXIMVS : PONTI-FEX . MAXIMVS . AQVAM . MAR-CIAM . VARIIS . KASIBVS . IMPEDI-TAM . PVRGATO FONTE . EXCISIS ET PERFORATIS MONTIBVS . RESTI TVTA FORMA . ADQVISITO ETIAM FONTE . NOVO. ANTONINIANO IN SACRAM VRBEM SVAM PERDVCEN-DAM CVRAVIT.

IMP . TITVS CÆSAR DIVI . F. VESPA SIANVS AVG . PONTIF . MAX. TRI-BVNICIÆ POTESTAT . IX . IMP. XV. CENS . COS . VII . DESIG . RIVOM AQVÆ MARCIÆ VETVSTATE DILA PSVM REFECIT. ET AQVAM QVAE IN VSV ESSE DESIERAT REDVXIT.

Huius autem aquæ Cor. Tac. *ita meminit. Luxus, cupido infamiam, & periculum Neroni attulit; qui fontem aquæ Marciæ ad urbem deductæ nando inceſſerat. Iſidis templum in regione Eſquilina ponitur à* P. Victore.

De *Suburra*, Domo Cæſaris, & *Leliæ, ac de uico Patricio.* Cap. XVII.

p *Riuſq; Viminalem collem aſcendamus, pauca quædam dicenda ſunt de Suburra, & Vico Patricio. Suburra igitur principium habu*

it à Fo. Ro. & recta ueniendo per forum Neruæ ad cliuum Suburranum, unde initium uiæ Prænestinæ eſt, deſinebat. Alij tamen (quod non probatur) à regione Tabernolæ ſupra Coloſſeum, ubi caput uiæ Labicanæ eſt, inchoaſſe uolunt, & per Eſquiliarum radices uſ= quam ad ædem. S. Luciæ in Orphea perueniſſe. dicta quod ſub muro terreo Carinarum eſſet. Iunius uero ſcribit ab eo, quod fuerit ſub antiqua urbe. Var. autem à Pago ſuccuſano litera detrita, & . c. in . b. mutata. De Suburra meminit Liuius tertio ab ur. co. Iuu. uicũ frequentiſſimum fuiſſe bis oſtendit carminibus.

Cædere namque foro iam non eſt deterius, quam.
Eſquilias à feruenti migrare Suburra.

In hoc uico Cæſarem Dictatorem Domum habuiſſe Suet. ſic probat. Habitauit prius in Suburra modicis ædibus; & meretrices quæſtũ corporis feciſſe, ſic Mar.

Famæ non nimium bonæ puellæ,
Quales in media ſedent Suburra.

Ser. autem Tullius urbem in quatuor regiones diuidens unam ex his ſuburranam appellauit, cuius princeps fuit Cœlius, auth. Var. Vicus Patricius, oblique Eſquilias à Viminali ad Dioclitiani thermas prope uſque di= ſterminans, à Patricijs eſt denominatus; qui iubente eodem Tullio ibi habitauere, ut, ſi quid molirẽtur aduerſus ipſum, ex locis ſuperioribus opprimi poſſent, In hoc Læliã Domũ habuiſſe oſtendit idẽ Mar. cũ ait.

Sed domus in uico Lælia patricio.

De Suburra Plana, Templo Siluani, & teſtamento militari Iocundi. Cap. XVIII.

u Iminalis autem collis ab occaſu partem Quirinalis oppoſitam habet, & ualli interiacenti Planæ Suburræ fuit nomẽ, ubi, ad radices tamẽ Vimĩalis fermè e regiõe. S. Agathæ, Siluani Tẽplũ, extitiſſe, cum ex marmoris fruſto ipſius diui memoriam continenti, tum ex militari teſtamento in Luſitania reperto, didicimus. quod pulcherrimum, memoratuq; dignum IACOBI Simonetæ Epiſc. Piſaurien. & Rottæ auditoris clariſſimi monitis, libuit hic ſubiũgere.

IOCVNDI.

e Go Gallus Fauonius Iocundus. P. Fauonij. F. qui bello contra Viriatum occubui Iocundũ, & Prudentem filios è me, & Quintia Fabia coniuge mea ortos, & bonorum Iocundi patris mei, & eorum, quæ mihi ipſe acquiſiui, heredes relinquo. hac tamen conditione, ut ab urbe Roma huc ueniant, & oſſa hinc mea intra quinquennium exportent, & uia Latina condant, in ſepulcro iuſſu meo condito, & mea uoluntate. In quo uelim neminem mecum, neq; ſeruum, neq; libertum inſeri. Et uelim oſſa quorumcũq; ſepulcro ſtatim meo eruantur, & iura Ro. ſeruentur in ſepulcris ritu maiorum retinendis uoluntatem teſtato

ris. Et ſi ſecus fecerint, niſi legitimæ oriantur cauſæ, uelim ea omnia, quæ filijs meis relinquo, pro reparando templo dei Siluani, quod ſub Viminali monte eſt, attribui, Manéſq; mei à Pont. Max. & à Flaminibus Dialibus, qui in Capitolio ſunt opem implorent ad liberorum meorum impietatem ulciſcendam. Teneantúrq; ſacerdotes dei Siluani me in urbem referre, & ſepulcro me meo condere. Volo quoq; Vernas, qui domi meæ ſunt, omnes a Prætore urbano liberos cum matribus dimitti, ſingulíſq; libram argenti puri, & ueſtem unam dari. In Luſitania in agro. VIII. Cal. Quintiles, bello Viriatino. De templo Siluani meminit Vopiſcus. In eadem autem ualle fuere Decem Tabernæ, ita à numero denominatæ, quemadmodum apud ædem. S. Agathæ effoſſi tiburtini lapides indicarunt. Puteus diuæ Probæ, quem Proba fecit, iuxta ædem. S. Mariæ, cognomento in Campo.

De Viminali. Palatio Decij. Lauacro Agrippinæ. Thermis Olympiadis, & Nouati, ac de Domo. Q. Catuli. Craſſi, & C. Aquilij. Cap. XIX.

Viminalis autem inter Eſquilias à. M. Var. connumeratur, collémq; non montem appellat, à Ioue Vimineo, q eius aræ ibi eſſent, & q ibi uimina nata. Anguſtam ſed oblongam formam habere in ſitus urbis expoſitione uiſum eſt. In primo autem cliuo, apud. S. Laurentij in panis perna

ædem, Decij Imp. Pal*atium fuiſſe inuenio*, & *rui-næ ingentes oſtendunt*. Hinc *haud procul*, *in ea par-te*, *quæ*. S. Vitalis *deſpicit eccleſiam*. Lauacrum Agrippinæ *matris* Neronis. *ubi ſuperioribus ānis duo ſimulacra* Bacchi *reperta fuere*, *cum hoc indice*.

IN LAVACRO AGRIPPINAE.

At, *quæ Suburram*, Thermæ Olympiadis *ponūtur ab ijs*, *qui* Beati Laurentij *geſta narrant*. Nouatianæ *uero ubi*. S. Pudentianæ *templum*. Blon. *tamen unas potius putat*, *quā duas*. *Sed* Olympiadis *in montis ſuper cilio extant ueſtigia*, *ad radices uero* Nouati: *quas par uas fuiſſe canales fuliginoſi*, *qui nunc ſunt in eadem*, *aperte oſtendunt*. Habuit Viminalis *inter cœtera*, *tres nobiliſſimas domos*. *unam*. M. Craſſi. *aliam*. Q. Catuli *illius*, *qui cum* Mario Cimbros *fudit*, *ac* Capi*tolij tegulas inaurauit*. Tertiam *uero*. C. Aquilij *equi tis romani*, *quem clariſſimum iuris ciuilis ſcientia fe-cit*. *harum domorum ueſtigia ex fundamentis uinetis contectis in dorſo eiuſdem montis adhuc cernuntur*. *In eodem colle fiebat olim ſacrificium nomine fagutal*, *ut memoriæ prodidit* Antiſtius Labeo.

De Thermis Dioclitiani. *Bibliotheca uulpia*. Campo Viminali. *Porta* Interaggeres, & *ualle* Quirinali. Cap. XX.

Hermæ Dioclitiani *ī dorſo* Viminalis *maio-ri ex pte dirutæ adhuc cernuntur*. Fornices *ta mē āpliſſimi exiſtētes*, *et colūnæ*, *atq́ cōcame*

rata loca miræ amplitudinis, & capacitatis operis magnificentiam ſatis declarant: Has Dioclitianus, & Maximianus Herculeus Imp. *inchoarunt, in quibus extruendis memorant. xl. millia Chriſtianorum pluribus annis in modum ſeruitij habuiſſe.* In*choatæ igitur à ueteribus prĩcipibus à nouis* Conſtãtio, & Maximiano *dedicatæ fuere, & ſtatuis proprijs, conditorumq́ erectis exornatæ, ut marmor ibi effoſſum oſtendit huiuſmodi titulo.*

M. AVRELIVS VAL. MAXIMIANO INVICTO AVG. PONT. MAX. IMP. VIII. COS. III. P. P. P.

In altero uero hæc legimus.

THERMAS DIOCLITIANAS A VETERIBVS PRINCIPIB. INSTITVTAS OMN.

Item.

D. D. N. N. DIOCLITIANVS ET MAXIMIANVS INVICTI SENIORES AVGVSTI PATRES IMPERATORVM ET CAESARVM CONSTANTIVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGG. ET SEVERVS ET MAXIMIANVS NOBILISS. CAESARES THERMAS FELICES DIOCLITIANI AVG. FRATRIS SVI NOMINE CONSECRAVIT COEPTIS AEDIFICIIS PRO TANTI OPERIS MAGNITVDINE OMNI CVLTV PERFECTAS ROMANIS SVIS DEDICA.

Quam autem inſano ſumptu extruerentur docet Sen. his uerbis. At *nunc quis eſt, qui ſic lauari ſuſtineat? pauper ſibi uidetur, & ſobrius, niſi parietes magnis, & pretioſis orbibus refulſerunt, niſi alexādrina marmora numidicis cruſtis diſtincta ſunt, niſi thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circundedit; in quas multa ſudatione corpora exanimata dimittimus, niſi aquam argentea epiſtomia fuderint. & adhuc plebeias fiſtulas loquor? quid cum ad* Balnea *libertinorum peruenero? quantum ſtatuarum? quantum columnarum eſt? nihil ſuſtinentium ſed in ornamentum poſitarum, impenſæ cauſa. quantum aquarum per gradus cum frigore labentium.* Hic Iulius Capitolinus. L*auacra in modum prouinciarum extructa.* B*ibliothecam autē* V*ulpiam* H*adrianus in* Dioclitiani *thermas poſuit, & in ea libros linteos, elephantinóſq́, principum geſta, & .S.C. conſcripta, auth.* Pollione, *de hac ēt* V*opiſcus ita meminit.* V*ſus ſum præcipue libris ex bibliotheca* V*ulpia, ætate mea thermis* Dioclitianis, *& alibi.* Bibliotheca *uulpia elephantini pugilares in ſexto armario ſiti. Sunt qui hmōi conſtitutionē* Traiano *aſcribant.* In *uinea enī poſita inter ipſas thermas, & uiā ad portā* Numentanā *ducentē, me ſpectante repertum eſt Sacellū, cuius teſtudo in morem conchæ marinæ ſculpta, ex duobus fruſtis marmoris candidiſſimi, conſtabat. huius aūt ornamenta contēplatus, cui deo eſſet dicatus nullo potui ſigno cōprehendere. Poſt thermas, ſub aggere* Tarquinij, V*iminalis* Campus *uſq́ ad mœ-*

nia diffunditur, ubi porta Interaggeres clauſa adhuc cernitur. quã q̃ nobis placet ipſam in Eſquilino campo ſitã eſſe. Inibi autem fuerat Puteus aquæ Salientis, qui dicebatur puteus Viuarij, quo nomine nunc appellatur cãpus ille ab incolis, quia eo in loco apud antiquos animalia includerẽtur. Extant adhuc ad mœnia cauernæ opera hominum ad id factæ, ueluti ferarum latibula. Hæc de Viminali, qui licet à thermis Dioclitiani ad mœnia, hinc cum Eſquilijs, inde cum Quirinali iungatur, pars tamen, quæ eſt à Dioclitiani uſque ad Cõſtantini thermas, diuiditur ualle, quæ Quirinalis dicitur: de qua meminit Iuu. cum inquit. Offi ium cras primo ſole mihi peragendum ualle Quirini. Et alibi. In uallem deſcendo Quirini. In hac ferunt Romulum cum celum aſcenderet. Iulio Proculo Alba redeũti ante lucem apparuiſſe. Sunt autem qui uelint in cliuo montis, ſupra ædẽ nunc. S. Vitalis. In eadem ualle fuit Fortunæ Publicæ Ædes. de qua Ouid. ſunt hæc carmina.

Qui decet quondam ſacrata in ualle Quirini
 Hac fortuna die publica, uer ut erit.

Montem nunc Caballum Quirinalem eſſe, contra Blõdi opinionem. Cap. XXI.

D Eſcriptis quinque mõtibus ex ſeptẽ, quos urbs Roma cõplexa ẽ, reſtat citra Tyberĩ ultimus Quirinalis, cuius ædifi ia priuſq̃ attingamus, libet cõtra Blon. opinionẽ eũ eẽ, q uulgo mons Caballus dicitur, demoſtrare. & q̃q̃ diligenter conſideratis

ijs, quæ de urbis ampliatione ſcripta ſunt, quisq; in noſtram ſententiam facillime ueniet, tamen ad ea, hæc addimus. q. P. Victor. poſtq̃ Eſquilinam regionem, cum turri, & colle Viminali in quinto regionum ſtatuit ordine: in ſexto altam ſemitam ponit, & in eo Domum Pomponij Attici, cæteraq; omnia, quæ ex uarijs rationibus, & authoribus in Quirinali fuiſſe traduntur, in ea inquam parte, quæ à Blondo inter Eſquilias eſt cõprehenſa. q ſi, ut ipſe uult, accipimus collem, quem nos hortulorum dicimus, Quirinalem eſſe, multa ſequentur inconuenientia: uerum illud maxime, q Campus intra urbem receptus uideretur, quem extra fuiſſe dubium eſt nemini. unde Apianus ait Cæſarem exercitum propius urbi admouiſſe, in campum, qui Martius diceretur. Prætcrea cum Diony. libro ſecundo inquit, inter Quirinalem, & Capitolium caſtra poſuit, ſatis innuit Caballum montem Quirinalem eſſe. non enim aliter procederet caſtra inter ipſos montes poſita eſſe, ſi eum in Eſquilijs ſtatueremus. Huic opinioni ſuffragantur &, quæ ſequuntur, eiuſdem auth. uerba. Vrbẽ maiorem effecere adijcientes Quirinalem, & Cœliũ. Romulus quidem Palatium occupans, & Cœlium Palatio propinquum. Tatius uero Capitolium, quod ab initio cœperat, & Quirinalem rupem. Quare non ſit ueriſimile Tatium interiecta, ſecundum Blon. Eſquiliarum parte, ſecundum nos Quirinali, collem hortulorum occupauiſſe. Inſuper ſi Mecœnatis horti in monte caballo fuerant, qui erat neceſſe, quod ait Suet. Tiberio dedu

ſto filio in forum, inde in Carinas, & in domum pompeianam peruenire, ut hinc in illos transmigraret; cum rectior, breuiorq; eſſet uia à ſiniſtra, quam à dextera. Adhæc natura loci ſatis oſtendit Blon. non bene de quirinali ſentire. Miror autem Pom. Letum in frontiſpicio domus ſuæ, in Eſquilijs ſcripſiſſe, cum in eius monimentis eum collem, ut quirinalem, agnoſcat. Sed iam ipſius etymologiam, & quid in eo ſit, aut fuerit, uideamus.

De quirinalis etymologia. Turri Militiarum. Balineis Pauli. Saccello Neptuni. Thermis Conſtãtini. & de Domo, & Vico Corneliorum. Cap. XXII.

MOntis quirinalis etymologiam docet Var. his uerbis. Tertiæ regionis colles quinq;, à deorũ fanis appellati, è queis nobiliſſimi Viminalis, à Ioue uiminco: quirinalis à quirini Fano. Varronem ſecutus Ouid. in faſt. ait.

Templa deo faciunt, collis quoq; dictus ab illo eſt.
Et referunt certi ſacra paterna dies.

Sunt autem qui à quiritibus, qui cum Tatio Curibus uenientes ibi caſtra poſuerunt, eam denominationẽ accepiſſe uelint. Collis eſt oblongus. ſicut Viminalis, ſed eo ampliorem habens ambitum, q etiam (ut quibuſdã placet) complectitur eum collem, qui eſt a Collina ad Collatinam portam, in quo iacet obeliſcus ægyptiacis literis ĩſcriptus, Lunæ, ut ferunt, dicatus. Et ſecundum ue

ro latitudinem Viminalis porrigitur à ſeptentrione in meridiem inſtar curuati ad cubitum brachij, uſque ad turrim nunc Comitum. unde exordiri ex ſitus urbis deſcriptione optime conuenit. In primo igitur cliuo, ſupra forum Traiani, ſtatim occurrit Turris Militiarum, cui milites Traiani, ibi ſtationem olim habentes, nomen fecere. quo in loco, inferius tamen, extant triplici concameratiõe fornices, & in hemicycli forma cryptoporticus, à fronte caueam theatralem reddentes, prope quæ loca effoſſa fuere marmora hoc titulo notata.

POTENTISSIMA DOS IN PRINCIPE LIBERALITAS, ET CLEMENTIA.

Haud ita multo poſt, eodem cliuo Balinea Pauli ſtetiſſe ferunt. qui locus corrupto uocabulo Bagnanapoli nũc dicitur. In deſcenſu uero eius partis Quirinalis, cui planam Suburram ſubiacere ſcriptum eſt, in hortis Leonardi bartholini ſtat adhuc Sacellum uariorum piſcium, marinarúmque concharum nobili pictura eleganter exornatum, quod ex ipſa pictura Neptuno ſacrum fuiſſe ſuſpicari licet. Hinc autem in ſeptentrionem quis progrediens in maximi olim ædificij illico incidet ruinas, quas, licet domum Corneliorum reliquias eſſe multi opinentur, fornices tamen ampliſſimi, & concamerata loca ingentia, non aliam, quã thermarum oſtendũt formam. quod ſi conſueuere principes omnia ſui monimenta uno in loco ædificare, dicimus ſtatuas Conſtãtini pedeſtres, militari habitu, quales in numiſmatibus ipſius uidimus, nunc in angulis baſis equorum Phidiæ, &

Praxitelis ſtantes, argumento eſſe thermas Conſtantini ibi fuiſſe. Domus uero Corneliorum in uico eiuſdem gentis adhuc retinenti nomen. Sed ad thermas redeamus. quas Ful. auth. Apollodoro, & Marcellino aſſerit à Conſtantino extructas eſſe. At Marcellinus de Lauacro conſtantiano tantum meminit, neq; apud ueterem ſcriptorem ulla apparet ratio cur pro certo teneamus, has Conſtantinum excitauiſſe, præter illam, quam diximus, & quod in his olim legebatur talis inſcriptio.

PETRONIVS PERPENNA MAGNVS Q_VADRATIANVS. V.C. MI. PRÆF. VRB. THERMAS CONSTANTIANAS LONGA INIVRIA ET ABOLENDAE CIVILIS. VEL POTIVS FOEDALIS CLADIS VASTATIONE VEHEMENTER AFFLICTAS ITA AGNITIONE SVI EX OMNI PARTE PERDITA DESPERATIONE CVNCTIS REPARATIONIS ADFERRANT DEPVTATO AB AMPLISSIMO ORDINE PARVO SVMPTV Q_VANTVM PVBLICÆ PATIEBANTVR ANGVSTIÆ AB EXTREMO VINDICAVIT ET PROVISIONE LONGISSIMA IN PRISTINAM FACIEM SPLENDOREMQVE RESTITVIT.

Et quod inuentum eſt marmor continens ipſius Conſtãtini memoriam huiuſmodi.

Q. FABIVS HONORA
TVS . T . ANNAEVS
PLACIDVS AMPLIFICA
TORI VRBIS ROMAE
DOMINO NOSTRO
CONSTANTINO MA-
XIMO PIO FELICI VI-
CTORI AC TRIVM-
PHATORI SEMPER
AVG. ANITIVS PAVLI
NVS IVN. V. C. CON
SORDANIVS PRAEF.
VRBIS ET IVDEX SA-
CRARVM CONSTITV-
TIONVM PIETATI
EIVS SEMPER DEDICA
TISSIMVS.

De Saturni . Bacchi . Solis , & Quirini Templo & *Porticu. Capitolio Veteri . Sacello* Iouis , Iunonis, & *Mineruæ , ac de* Domo Pomp. Attici. Cap. XXIII.

Pollodorus , de quo proxime eſt mentio, memoriæ prodidit, in uico Corneliorum fuiſſe Statuas duas coloſſeas ſenum ſeminudorum , qui cum reliquo corpore iacerent, pectore fuerant erecti , alteráq; manu cornucopiam tenerent , quas Saturno, & Baccho adiudicauit, additíq; in proximis rui-

nis,

nis, quorum frontiſpicium non omnino corruiſſet, eorum deorum extitiſſe Templa. E regione autem thermarum Conſtantini, in montis ſupercilio planam urbem deſpiciente, ſurgit marmorea dimidiata Turris, Meſa uulgo appellata, quam Blon. Mecœnatis eſſe putat, quod meſa ſincopato nomine pro Mecœnatiana dicatur. At multis rationibus ſupra patuit. Mecœnatis turrim ſub Aggeribus Tarquinij fuiſſe. Nõ deſunt enim qui hanc turrim ponant inter ornamenta templi Solis ab Aureliano Imp. excitati, quod ſi non ibi, haud inde procul certe fuit, de quo Vopiſ. ita ſcribit. Aurelianus Romæ Soli templum poſuit in maiori honorificentia cõſecratum. Ferunt quidam eius matrem Solis ſacerdotem, & ob id Solis templum in eius gratiam excitauiſſe. Nos uero in huius principis numiſmatibus legimus. SOLI INVICTO. *In dorſo montis, prope dictas thermas, Equi duo marmorei, Praxitelis unus. alter uero Phidiæ, ut tituli indicat. quibus equis aſtant uiri nudi loro eos trahentes. Tiridatis regis hos fuiſſe Sex. Ruffi urbis deſcriptio admonet. Romã eñi delati, quo tempore Nero, ut laute ipſum regem exciperet, uno die Pompei theatrum inaurauit. Ea autem Quirinalis pars, quæ uallem Martiam deſpicit, Mons cũ templo Clatræ, & Apollinis uocitata eſt. Haud ita multo poſt ſurgit collis alter, ubi Capitolium Vetus, Sacellum Iouis, Iunonis, & Mineruæ fuiſſe literis traditur, eáque prius capitolinis condita. A dextera, e regione horum locorum, prope S. Vitalis ædem Pom*

ponius Atticus Domũ habuit, cognomento Pamphilianam, ab auunculo hæreditate relictam, cuius amœnitas non ædificio, ſed ſylua conſtabat. auth. Cor. Nepos. quo in loco Quirini templum poſtea conditũ fuit. ex cuius ornamentis in uinea Hierony. genutij effoſſis ſtructi ſunt gradus in Capitolio, ad Aræceli eccleſiã. Quirini autem templum omni tempore erat clauſum, quod aperire non licebat, quaſi arcanum habere uellẽt, humi ne iaceret, an in deorum numerum relatus eſſet. Quidam, prope Quirini templum, uolunt fuiſſe Porticum eiuſdem nominis, quo conueniebant homines componendorum negociorum cauſa, ibiꝗ aliquando ſponſalia eſſe peracta. de qua porticu Mar. ita meminit. Vicini pete porticum Quirini.

De Alta Semita. Domo Sabini. Vico & Statua Mamurri. Foro & Hortis Saluſtij: ac de Cãpo Scelerato. Cap. XXIIII.

A Lta autem Semita à thermis Conſtantini ad portam Viminalem per Quirinalis dorſum erat producta, cuius ueſtigia (erat enim ex quadrato lapide ſtrata) nuper in uinea Sodoleti uidimus ipſi. in eadẽmꝗ ad Malum Punicum fuiſſe Domum Flaui Sabini, in qua Domitianum natum eſſe ſcribit Suet. ex tiburtino lapide ibi effoſſo didicimus. In eo enim legi indicem huiuſmodi.

INTER DVOS PARIETES PRIVATVS

ANDITVS FLAVI SABINI.

Extant in eadem uinea, uno lapide ſculpta, tria deorum ſimulacra, quorum à ſiniſtra ſedens unum, Genio Cœlimonteis*, ut titulus oſtendit, erat conſecratum. alterum à ſiniſtra ſtans,* Herculi Iulio. Tertium Ioui Cœlimonteis. *Viſuntur ibidem, in radice montis, antiqui aquæductus ueſtigia, cum aquis limpidiſſimus, & potui non ingratis.* Vicus *autem* Mamurri*, in quo illi ſtatua fuerat poſita, apud eccleſiam.S. Suſanæ à diuo* Ambroſio *conſecatur. fuit enim haud procul à Saluſtij foro. cuius* Horti *ab eadem eccleſia ad campũ Sceleratũ, prope portam* Collinam *exiſtẽtem, diffundebantur. in quibus hortis uolunt fuiſſe aquas ſubterraneas hominum opera ſcaturientes ad irrigandum ipſos hortos commodiſſimas.* At *de* Hortis Cor. Tac. *meminit his uerbis.* Ventitabat Nero *ad pontem* Miluiũ, *quo ſolutius urbem extra laſciuiret.* Igitur *regrediente per uiam* Flaminiam *compoſitas inſidias, fatóq; euitatas, quoniã diuerſo itinere Saluſtianos in hortos remeauerit. &* Vopiſcus *de* Aureliano *loquens ſic.* Diſplicebat *ei, cum eſſet* Romæ, *habitare in* Palatio, *ac magis placebat in hortis Saluſtij, uel* Domitiæ *uiuere.* Saluſtius *enim patrocinio, &* Cæſaris *fauore conſecutus dicitur præturam* Africæ *interioris, ex qua diues factus hos hortos comparauit, & uillam* Tiburtinam, *quæ illi à* Cic. *identidem obijcitur.* Extant *adhuc hortorum ueſtigia in profunda ualle inter montem, & uiam quæ ducit ad portam* Salariam, *cuius uallis partem*

hi horti cum ciſternis occupabant . unde collis , in quo quota pars Domus Saluſtij conſpicitur , ab incolis Sa-luſtricum dicitur . quo in loco effoſſum fuit marmor cũ hoc indice.

M . AVRELIVS PACORVS . M . COC CEIVS STRATOCLES ÆDITVI VENE RIS HORTORVM SALVSTIANORVM BASEM CVM PÆMENTO MARMORA-TO DIANÆ . D . D .

Vltra át hos hortos , prope portã Collinã, locus eſt editus , ubi olim Veſtales, quæ inceſtum commiſiſſent uiuæ ſepeliebantur , & totus ille campus , ſicut & uia ad eum , Sceleratus appellatus . auth. Sex.Pomp . Liuius , Eo anno , inquit , Mutia Veſtalis facto inditio uiua ſub terra ad portã Collinam dextera uia ſtrata defoſſa ſcelerato campo ; ab inceſto id ei loco nomen factum .

De Templo Salutis . Dij Fidij . Fortunæ primigeniæ . Genij Flauiæ . Honoris. Herculis. Quirini. ac de natali loco Domitiani , & Sanatulo mulierum. C.XXV

b Abuit autem Quirinalis multas ædes ſacras, quibus non eſt certus in eo locus , ueluti Apis, Salutis, à Fabio pictore depicta , Claudij uero tempore incenſa . hanc cum Iunius Bibaculus dictator de Equis triumphans uouiſſet , Cenſor locauit, & Dictator dicauit. Sãctus, Fidius dij fuerũt Sabinorũ;

quos domo demigrantes in collem Quirinalem cum cætera ſupellectile detulerunt, idq; numen uerbis trinũ, re unicum eſſe dixerunt. unde licet tribus ipſis eſſet in eodem colle Templum *dicatum, unius tamen ſancti uocabulo appellabãtur, obtinuitq; huiuſmodi nominis opinio ſanctitatis magnam uim habere iuſiurandum, quo in trino, & unico numine medium eſſe quis Fidium affirmaret. Plaut. Per deum fidium credis iurato mihi. Fortunæ* Primigeniæ *Ædes in eodem monte à* Domitio *prætore urbano poſita fuit.* Herculis Templum *in eodem, eregione Quirini. ſimiliter* Honoris*, ut teſtatur* Cicero *de leg. Senatulum mulierum, inquit Lampridius in* Heliogabali *uita, id eſt mulierum ſenatum, in Quirinali fecit, in quo ante fuerat conuentus matronalis, ſolennis duntaxat diebus.* Agonalia *etiam in Quirinali celebrata fuiſſe legimus.*

De Foro *Archimonij. Pila tiburtina.* Domo *Martialis.* Circo *Floralium.* Floræ Templo. *Officinis minij; &* Cliuo *Publico.* Cap. XXVI.

INſtauratis *urbis* Romæ *reliqis, ijs quæ ad ſex montes citra* Tyberim *pertinere uidebantur, reliquum fuerat in* Tranſtyberinam *tranſire regionem, &* Ianiculum*, ſeptimum antiquæ urbis montem, his adiungere. uerum cum multis iam annis, ne dicam ſeculis, collis* Hortulorum *cum campo Martio intra pomerium ſit receptus, prius hunc, totáq;*

urbem planam percurrere optimum fore arbitramur. Inter igitur ipſum collem, & quirinalem, uallem quadrangularem; ſed oblongam formam habentem iacere, in deſcriptione ſitus urbis declaratum eſt, in cuius parte ſub Clitræ, & Apollinis monte, Archimonium forum fuiſſe memorant. argumento quod ibi ſit ædis S. Nicolai cognomento de Archimonijs. Haud ita multo poſt fuit locus, Pila tiburtina, quaſi tibur, denominatus; ubi Mar. ſe Domum habuiſſe, his teſtatur carminibus.

Sed tiburtinæ ſum proximus accola pilæ,
Qua uidet antiquum ruſtica flora Iouem.

Sequebatur deinceps Circus ubi floralia in honorem deæ Floræ agitabantur. Flora enim cum magnas opes ex arte meretricia quæſiuiſſet, Po. Ro. ſcripſit hæredem, certámque pecuniam reliquit, cuius ex annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur, editione ludorum, quos appellabant floralia. quod quia Senatui flagitioſum uidebatur, ut pudendæ rei quædam dignitas adderetur, deam finxerunt eſſe, quæ floribus præeſſet, eámque oportere placari, ut fruges cum arboribus bene, proſperéque floreſcerent. Sunt autem qui huiuſcæ deæ templum in quirinali ſtatuant. ſed ſiue in colle, ſiue in ualle, omnino fuit prope circum. Paulo ultra circum, Officinæ conficiendi minium occurrebant, ut ſcribit Vitruuius. prope quas Publicium cliuum fuiſſe ſic docet Var. Cliuus proximus ad florales, uerſus Capitolium Vetus.

De Colle Hortulorum. Templo Solis. & Sepulcro Neronis. Cap XXVII.

Expoſitis ijs, quæ uidebantur pertinere ad uallem ſupradictam, ipſum aſcendamus Hortulorum collem, qui licet magnũ habeat ambitum, tamen ob eam rationẽ ꝙ priſcis temporibus extra pomerium fuerat, pauca memoratu digna complectitur, inter quæ Domum Pincij Senatoris, qui & colli, & portæ cognomen fecit. hodie enim mons Pincius, Pincianáq; dicitur porta. Huius autem domus ueſtigia extare traduntur apud partẽ antiqui muri laxata compage inclinati, cadentiq; ſimilis. Hinc autem ſecundum muros progrediens longo interuallo occurrit moles ĩ hemicycli formam, quam Solis templum quidam fuiſſe autumant. In hoc ipſo colle fermè eregione, ſecundum aliquos, ſepulcri Marcelli in uia Flaminia poſiti, Nero ſuum ſortitus eſt, ut docet Suet. his uerbis. Reliquias Aegloge, & Alexandria nutrices, cum Actia concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt, quod conſpicitur è Martio campo, impoſitum colle Hortulorum. in eo monumento ſoliũ porphyretici marmoris ſuperſtanti lunenſi ara circumſeptum è lapide thaſio. Hic collis Hortulorũ q̃dem obtinuit cognomen, ꝙ ſub ipſo olim fertiliſſimi, & perpetuis aq̃s irrigui fuerãt horti, ut ubi de Auguſti Mauſoleo mentionem facimus, infra apparebit. Ex Hortulorum colle magiſtratus petituri in Martium cam-

pum olim deſcendebant. Deſcendamus nos in eundem, urbémq; planam.

De urbe Plana, & Theatro in genere. Cap. I.

IN urbis Planæ deſcriptione ut quid, quóue loco ſit, aut fuerit certis ſedibus collocatis magis pateat, à Capitolio ꝑ Pantheona (eſt enĩ Pantheon huius urbis umbilicus) ad fluminis ripam, prope. S. Rochi ædem, linea recta deducatur, quæ ita deducta in duas propemodum æquales partes hanc urbem interſecabit. quarum altera à fronte, & à latere ad Tyberim. altera uero à foro Traiani, uſq; ad portã Flumentanam, ad Quirinalis, hortulorúmq; collis radices, iacebit. Illud autem in primis ſciendum difficillimum eſſe omnia ad huius partis cognitionem pertinentia adunguem explicare, ꝙ prioris ſeculi homines priſca illa, & diuina quodamodum urbis ornamenta, quo ſordidiſſimas exornarent domunculas, ita diſtraxere, aut uiliſſimis oppreſſere ædificijs, ut ueteris fundamẽti ueſtigia paucis in locis agnoſcantur. Quare uelim doctos, urbiſq; priſcæ ſtudioſos non mihi magis, q̃ ipſis iſtorum manibus iraſci, ſi pauca uidebor attigiſſe. Sed

iam ad locorum declarationem aggrediamur. & quia à Theatro Marcelli *principium recte facturi uidemur, pauca de theatro prælibanda ſunt.* Theatri *igitur origi nem huiuſmodi tradit* Caſſiodorus. Cum *agricultores ferietis diebus ſacra diuerſis numinibus per lucos, uicoſque celebrarent,* Athenienſes *primum agreſte princi pium in urbanum ſpectaculum collegerunt,* Theatrum *græco uocabulo uiſorium appellãtes, quod eminus aſtãs turba conueniens ſine aliquo impedimento uideatur.* Et *infra.* Ritus Romani, *ſicut cœtera externa, ad ſuã remp. non inutiliter trahentes, ædificium alta cogitatio ne conceptum magnanimitate mirabili condiderunt.* Theatra *prius ad tempus lignea poſita fuere: poſtea uerſotilia inuenta, quæ modo unam, modo alteram fa ciem oſtenderent, qualia duo.* M. Curius *in funebri pa tris munere iuxta fecit.* Primum *autem theatrum* Romæ *fecit.* M. Scaurus. *in ædilitate ſua.* XXX. *dieꝝ ſpa cio duraturum, omnium maximum quæ unquã huma na manu facta fuere. cauea enim hominum octuaginta millia capiebat.* L. Mumius *primus, theatro tempora neo ludos ſuo triumpho dediſſe dicitur, deinde Scaurus.* Vitruuius *autem ſcribit poſt Scænam porticus eſſe con ſtituendas, uti cum imbres repentini interpellarint, ha beat populus quo ſe recipiat ex theatro, & non modo porticus, ſed etiam ambulationes, quæ ita collocaban tur, ut duplices eſſent, haberéntq; exteriores colum nas doricas, cum epiſtylijs, & ornamentis ex ratione modulationis perfectas. & alibi.* Tectum, *inquit, por*

ſtcus quod futurum eſt, in ſumma gradatione cũ ſcœnæ altitudine libratum perſpiciatur, ideo ꝙ uox creſcens æqualiter ad ſummas gradationes, & tectum perueni et. Sed symmetrias, & locorum diſtinctiones docet li bro quinto.

De Theatro Marcelli, & Bibliotheca. ac de Porticu, & Curia Octauiæ. Cap.II.

Vguſtus multa ſub alieno nomine condidit, & in primis Theatrum Marcelli *nepotis ex ſorore* Octauia*; cuius pars uetuſtate, ignéq; corrupta, ubi nunc eſt* Palatium Sabellorum *inter* Capitolium*, &* Tyberim*, adhuc cernitur.* Capiebat *autem loca octuaginta millia. opus ſanè maximum, ſimul & pulcherrimum. utpote ab eo excitatum, qui maxime exoptabat multis, & præclaris ornamentis urbẽ illuſtrare.* In hoc*, ſcæna reſtituta,* Veſpaſianus *ludos edidit.* At *de hoc theatro lege* Aſconium. Iuxta *theatrũ* Porticum Octauiam *in gratiam* Octauiæ *ſcroris idem* Auguſtus *condidit, quam mox incendio deformatam, reſtituit.* In *hac porticu raptus* Proſerpinæ, Bacchus, *&* Satyrus *fuere,* Praxitelis *opera.* In *eadem* Apollinem, Dianam, *nouem* Muſas *fecit* Timarchites. Intra *hanc ipſam porticum* Iunonis Ædem *ponit* Plin. *in qua eiuſdem deæ ſimulacrum* Dionyſius, *&* Polycles *fecere.* Idem *auth. ae* Octauiæ Curia *meminit, & in ea* Cupidinem *fulmen tenentem ponit.* Conſentaneum *aũt*

eſt hanc curiam fuiſſe ubi porticus, quam ante theatrũ ſtatuit Apianus. Includebatur autem inter ædes ſacras diui Nicolai in carcere, & .S. Mariæ, quæ ab ea in Porticu cognomen obtinuit, qui locus ex. ruinis & Curiæ & porticus eminentior cernitur, ibiq́ ſaxa tiburtina, & marmora plurima effodiuntur. Defuncto uero Marcello prope theatrum Octauia mater Bibliothecam instituit ideſt librorum repoſitorium, quæ Libraria etiã dicitur. Gellius. forte, inquit, in liberaria ego & .L. Paulus poeta uir memoria noſtra clariſſimus conſederamus. Tradunt autem Piſiſtratum. tyrannum primum omnium Athenis diſciplinarum liberalium libros publice legendos poſuiſſe. Romæ uero Aſinium Pollionem.

De Circo Flaminio, & Templo Apollinis. Cap. III.

C Ircus autem Flaminius ubi fuerit, permagna eſt inter ſcriptores dubitatio, & contentio. Blon. namq́ quibuſdam coniecturis admodum leuibus conatur oſtendere, quem nunc Agona, olĩ Circum Flaminium appellatum. cuius rei nullum habẽs argumentum, Pandulphum lateranenſis eccleſiæ hoſtiarium tantum adducit, qui ſcribit Hadrianum Pontificem. S. Apollinaris ædem ædificauiſſe, ubi prius Apollinis fuerat. Pom. uero Letus, quem deinde ſecutus eſt Ful. eum eſſe uult, cuius ueſtigia quibuſdam in locis adhuc extant apud Apothecas obſcuras, in cuius

medio nunc ædes.S. Caterinæ *eſt ſita, & funes torquentur. Quidam uero* Blon.*opinionem approbãtes* Bal*bi* Theatrum *hoc in loco fuiſſe contendunt. Quare in re tam antiqua, tam dubia, in tantáq; ſcriptorum uarietate, quem potiſſimum ſequeremur, nulla erat certa ratio, coniecturæ uero non ualde probabiles, in his animi anxietatibus diu uerſatus, tandem forte fortuna, qd probarẽ, inuenimus. Sedebamus enĩ nup in* Libraria Pon.Max.Ego,IOANNES Morenus Epiſcopus Mu*tinen.magni ingenij,magnæque probitatis iuuenis nobiliſſimus, nec non* THOMAS Cadamuſtus *patricius* Lauden. *iiſdem ornatus animi uirtutibus, humanarũ q; literarum ſtudio uirorum doctorum fautor, & ſingulare præſidum. Sedebant & quidam prudentes uiri, in ciderat q; mentio de* Mario *iuniore, de cuius morte cũ quidã dubitarẽt,quid,inquit* Epiſc.*dubitatis de re oĩbus nota.heus puer affer.* M.T.Ciceronis *oratiões.* Legeba*tur in toga candida,* Catilinam *caput* Marij *plenum ad huc animæ, & ſpiritus geſtauiſſe ab* Ianiculo *ad ædẽ* Apollinis. *tunc* THOMAS *antiquitatis urbis ſtudioſiſſimus & in medicina alter* Apollo *in me conuerſus ubi,inquit,erat* Apollinis *ædes. Iube inquam* Aſc.Pe*dianum afferri, apud ipſum quædam uidi, quæ nunc memoriæ non occurrunt, eo allato hæc legimus. Omnia ſunt manifeſta,ſed tamen ne erretis, quod his temporibus ædes* Apollinis *in* Palatio *fuit nobiliſſima, admonendi eſtis non hãc à* Cicerone *ſignificari, quam poſt mortem* Ciceronis *multis annis* Imp.Cæſar, *quem nũc*

Diuum Auguſtum dicimus, poſt actiacam uictoriam fecerit: ſed illam demonſtrari, quæ eſt extra portam Carmentalem, inter forum Holitorium, & circum Flaminium. Quibus uerbis obſeruaui nullo modo Agonium campum circum Flaminium eſſe. Et ſi quis conſyderet forum Holitorium, ædémq; Apollinis īter ipſum, & circum Flaminium uoluerit collocare, certe Pomponij opinionem facillime probabit. non enim procul à porta Carmētali fuit Apollinis ædes. Liuius Ab æde Apollinis boues fœminæ duæ, albæ, porta Carmentali in urbem ductæ. Quæ uero à Blon. adducuntur, ea omnia, præter Pandulphi argumentum, non magis ſuam confirmant, quam deſtruunt opinionem. Quid enim ſibi uolunt hæc Liuij uerba? Itaq; inde Cóſules ne criminationi locus eſſet, in prata Flaminia, ubi nūc ædes Apollinis eſt, iam tum Apollinarem appellabant, aduocauere Senatum. nempe nihil aliud, quā ſæpenumero Romanos è proximo Capitolio conſultandi gratia in circū Flaminium deſcendiſſe. Vnde alibi Liuius. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminio. Quid Caſſiodori? Solitos eſſe ab Auguſti Mauſoleo ſex portis dimitti iunctos currus, qui per Equiria in Flaminium circum currerent? nihil, niſi ab Equirijs, ubi ædes. S. Mariæ in Equiro, recta currus ſolitos eſſe uenire ad Apothecas obſcuras, & per portā antiquā, cuius ueſtigia adhuc exiſtunt circum ingreſſos metas circuire. q; ſi de Agonio intelligatur campo, non recta à Mauſoleo Auguſti, uerum ad dexteram neceſſe erit currus flectere, ut in

Agonium peruenias campum, quem in Martio, cum in pratis Flaminijs circus Flaminias, eſſe conſtet. Circus Flaminius, inquit. M. Var. dicitur, qui ædificatus eſt circum Flaminium campum, & quod ibi quoque ludis tauricis equi circũ metas currunt. Sex. uero Pó. à Flaminio Cos. apud lacum Traſumenum ab Annibale interfecto circum, ſimul & uiam, denominationẽ cœpiſſe refert. Plut. uero in probl. de huius nominis etymologia dubitare uidetur. Quid eſt, inquit, quod circus Flaminius dictus eſt, an quod Flaminius quidam priſcus cum ciuitati agrum reliquiſſet equeſtribus ludis eius fructu, & uectigalibus utebantur, nam cum pecunia ſupperet uiam quoque Flaminiam munierunt. Cui autem uſui eſſet illa indicant Var. uerba paulo ante adducta, & quæ retulimus ex Liuio. quod Circo Flaminio inundato ludi Apollinares extra portam Collinã portati ſunt. Inter. S. nunc Angelli, olim, ut quidam putant, Iunonis Aedem, & Citranguli turrim, marmoreæ columnæ tres mire altitudinis, & craſſitudinis adhuc extant, quo in in loco Martis Templum fuiſſe tenemus. columnæ enim reliquiæ uidentur earum, quæ in huius diui templo ab Ouidio mirum in modum celebrantur. Apollinis uero Aedes ubi nunc eccleſia diuæ Mariæ cognomento ſub Capitolio, inter forum Holitoriũ, & circum Flaminiũ, ſecundum Aſc. & prope portam Carmẽtalem, quod inuit Liuius, qui primo dec. quintæ decet. S. C. in ea ſæpe factũ eẽ, eius ſunt hæc uerba. Cn. Cornelio Scipiõe Hiſpalo, & Q. Petilio Spurino Cos. Senatus ĩ æde Apol

linis legatorũ uerbis auditis ſupplicationem in biduũ decreuit. In eodẽ circo ẽt Neptunũ Ædem habuiſſe teſtatur epitaphium quod ſequitur.

ABSCANTO AVG. LIB. ÆDITVO ÆDIS NEPTVNI QVAE EST IN CIRCO FLAMINIO FLAVIVS ASCANIVS ET PALLANS CAES. N. SER. ADIVTOR A RATIONIBVS PATRI PIISSIMO FEC.

De Vulcani, *Martis*, Bellonæ, Herculis, Iouis Statoris Templo, *ac de* Colũna Bellica, Ara Neptuni, Porticu Corinthia, & Coloſſo Martis. Cap. IIII.

Vere autem cum in circo Flaminio, tũ apud, aliæ celeberrimæ deorum ædes ſacræ, ueluti f *Vulcani, in qua pro edituis canes fuiſſe fabulantur, ſacrilegis tantum allatrantes. Martis iuxta eundem circum, ut diximus, Simul & Bellonæ uerſus portam Carmentalem inquit. P. Victor. inter Martis, & Apollinis templum, ac portam Carmentalem. qui locus ex ruinis eminentior nunc cernitur. ubi frequenter Senatus habebatur. Liuius quinto dec. quintæ. M. inquit, Pompilius Cos. Romam rediјt, Senatuq; extemplo ad ædem Bellonæ uocato. Ante Bellonæ, exiſtentis, auth. Sex. Pom. ante portã Carmentalem, fuerat Colũna marmorea index belli inferrendi Bellica denominata, à qua Romani in bellum profecturi*

haſtam

haſtam in eam partem uerſus mittebant, in quam ituri erant, quia laborioſum admodum uidebatur propagato imperio ad hoſtium fines ex inſtituto peruenire, in eorúmq; agros iacere. Hanc columnam Blon. iuxta circũ Maximum perperam ſtatuit, deceptus illis Ouidij carminibus, quæ ſunt ſupra à nobis adducta, ubi de ipſo circo, & ijs, quæ in eo erant, ſumus locuti. Ædis Bellonæ Appium Claudium cæcum authorem Ouid. ſic facit.

Hac ſacrata die thuſco Bellona duello
Dicitur, & Latio proſpera ſemper adeſt.
Appius eſt author Pyrrho qui pace negata
Multum animo uidit, lumine cæcus erat.

Herculi magno cuſtodi circi Flaminij Ædis ponitur à. P. Victore, de qua idem author, ut quidam aiunt, ſic meminit.

Altera pars circi cuſtode ſub Hercule tuta eſt,
Quod deus Euboico carmine munus habet.

Steterat autem in aditu circi, ubi nunc eccleſia diuæ Luciæ in Apothecis obſcuris, & propterea Ouidius cuſtodem illius ipſum Herculem appellauit, argumento etiã quod aperientibus Veſpilliõibus ſepulcrum quoddam legimus in fruſto marmoris reperto cognomentum, quod in antiquis monimentis ubiq; Herculi datur, uidelicet. IN VICTO. Decoratus eſt circus Flaminius altera Æde cognomento Herculis Muſarum, q; cum Muſis eſſet cõmunis, à. M. Fuluio Nobiliori ex pecunia cenſoria ædificata. ea ratione q; in Græcia acceperat Herculẽ Mu

ſagetem eſſe ideſt comitem, ducémq; Muſarũ, idémq; primus nouem ſigna, hoc eſt omnium Camœnarum ſimulacra ex Ambracienſi oppido tranſlata ſub tutela fortisſimi numinis conſecrauit. quia mutuis operibus, & præmijs ornari, iuuaríq; deberent, Muſarum quies defenſione Herculis, & uirtus Herculis uoce Muſarum. lege Eumenium. Ædem autem hanc uetuſtate deformatá Martius Philippus Auguſti uitricus refecit, quod Oui. in faſt. ſic tetigit.

Sic ego, ſic Clio, clari monimenta Philippi
Aſpicis, unde trahit martia caſta genus.

In eodem Circo Macro. Iouis Statoris ſtatuit Delubrũ. Et calices fieri ſolitos, ſic teſtatur Mar.

Accipe de circo pocula Flaminio

Plin. uero Arã Neptuni fuiſſe ait, eámq; olĩ ſudore manaſſe. Et à cóſulatu Octauij, q̃ de Perſeo rege triũphũ nauale egit, factã Porticũ duplicẽ apud eundẽ circũ, quæ à capitulis æreis columnarum Corinthia, & ab authore Octauia eſt appellata. Fuit autem inter ipſum circũ, & eccleſiam. S. Nicolai cognomento in chalcaria, quod cognomen ab ipſa porticu retinuiſſe uidetur, χαλκοσ enim æs dicitur. Idem tradit Coloſſum Martis fuiſſe ĩ templo Bruti Callaici apud circum Flaminium.

De Porticu Mercurij, & Octauij. Pompei theatro. Domo, Atrio, & Porticu eiuſdem. ac de templo Veneris Victricis. Cap. V.

INter Flaminium circum, & Tyberim extat Porticus in ueſtibulo ædis nunc. S. Angelli in piſcina, olim Mercurio, uel, ut alij, Iunoni ſacra. quam igne exhauſtam. L. Septimium Seuerũ reſtituiſſe inſcriptio oſtendit huiuſmodi.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS
SEVERVS PIVS PERTI-
NAX AVG. ARABIC. A-
DIABENIC. PARTHIC.
MAXIMVS TRIB. POTE
STAT. XI. IMP. XI. COS.
III. P. P. &
IMP. CÆS. M. AVRELIVS
ANTONINVS PIVS FELIX
AVG. PONT. MAX. TRIB.
POT. VI. COS. PROCOS. IN
CENDIO CONSVMPTAM
RESTITVERVNT.

Porticum autem illam, quæ nunc diruta apud plateam Iudeorum Ceuram appellant, Seueri Imp. fuiſſe tenet fama. nos uero de hac nihil certi habemus. Sequitur Theatrum Pompei, inter Marcelli, & molem Hadriani ferè medium, quod manſurum primus omniũ ipſe Põpeius extruxit. quin, inquit Cor. Tac. Cn. quoq; Põpeium accuſatum à ſenioribus ferunt, quod manſuram theatri ſedem poſuiſſet, Nam antea ſubitarijs gradibus, ſcæna in tempus ſtructa. Sed conſultum parſimoniæ, ꝙ perpetua theatro ſedes locata ſit, potius q̃

immenſo ſumptu per ſingulos ãnos conſurgeret, ac ſtrue retur. Et licet Pópeius inchoauerit, magnáq; ex parte extruxerit. C. Caligulam tamen abſoluiſſe ſcribit Suet. cum fortuito igne conſumptum ſe extructurum pollici- tus eſſet Tiberius. Longo autem tempore poſt Theodori cus Oſtrogatorum rex magna ex parte diſturbatum in- ſtaurauit. ſicuti Caſſio. uerba ad Senatum indicant, quæ ſunt. Et ideò theatri fabricam ſe mole ſoluente cõſilio ue ſtro credimus eſſe roborandam; ut quod ab authoribus noſtris in ornatum patriæ conſtat eſſe conceſſum, nõ ui deatur ſub melioribus poſteris immunitum. quid nõ ſol- uas ſenectus, quæ tam robuſta quaſaſti? Montes facili- us cadere putarentur, quã ſoliditas illa, qua tenetur; quando moles ipſa ſic tecta cautibus fuit, ut præter ar tem additam, & ipſa quoq; naturalis eſſe credatur. Hoc potuiſſemus forte negligere ſi nos contigiſſet talia non uidere. & reliqua. Huius magnitudinem ex eo eti am coijcimus, q Nero nobilibus Germanis Po. Ro. mul titudinem oſtenſurus, eos in hoc theatrum populo ple- num introduxit. Capiebat enim loca. LXXX. millia. cuius ueſtigia in cella uinaria, & in ſtabulo Vrſinorum in campo Floræ adhuc cernũtur. Veneris Victricis ædẽ in eo fuiſſe ſcribit Porphyrio, & Plut. in ipſius Pópei uita. Ego uero anno. M.D.XXV. poſt ædem. S. Ma riæ cognomẽto ĩ cripta picta uidi effodi marmor in quo erat index talis. VENERIS VICTRICIS. Prope theatrũ autem Atrium, ſiue Curiam, & Domum, & ãte ipſam Porticũ Pópeius habuiſſe dicitur. Plut. Atqui

inquit, Pōpeius ipſe uſq; ad tertiū triumphum modice, atq; incompoſite habitauit, pulchrum deinde theatrum longe à Romanis diffamatum cum ſtruxiſſet, ſplendidiorem domum, ueluti theatro appendicem, ædificauit. Curia *ea fuit in qua.* C. *Cæſarem occiſum eſſe docet Suet. Is locus nunc Satrium addita litera. ſ. pro atrium appellatur.* De Porticu *uero* Oui. *ſic meminit.*

Tu *modo* Pompeia *lentus ſpaciare ſub umbra,*
Dum *ſol herculei terga leonis adit.*

Cāpum, *quē* Floreum *uocitant, à* Flora *à* Pompeio *adamata ita denominatum putauerim, non à loci præſtantia, quaſi floreum, ut autumat* Ful. Hæc *autem* Pōpei *monimenta* Philippo*, qui poſt* Gordianum *imperauit, regnante, igni abſumpta ſunt, auth.* Pom. *letus.* Nam *cum* Philippus *ipſe in theatro ludos ſcœnicos celebraret tribus diebus, totidémq; noctibus peruigil populus ſpectauit funalibus, atq; lychnis tenebras uincentibus, & cum multitudo ſolennibus ludis intenta eſſet, incendium, aut ex luminaribus, aut ex ignibus coalitum, in* Curiam *deuagatum eſt, arſit theatrum, & ei propinquum hecatonſtylon, ideſt centum columnarum porticū.* Iuxta *theatrum* Tiberio Cæſ. Arcum *marmoreum, prius à Senatu decretum, ſed omiſſum, peregit.* D. Claudius. Suet.

De Thermis Agrippinis, Pantheone, eiuſq; Porticu, ac Boni Euentus Templo. Cap. VI.

Iſcedens quis à Pompei theatro in ſeptentrio
d *nem ad locum perueniet, qui nũc Cyambella dicitur, prope Pantheona, ubi.* M. Agrippæ *Thermarum reliquiæ adhuc extant. eis namq; Agrippinis à ſuo nomine nomen impoſuit* Agrippa. *de quibus meminit* Plin. *his uerbis.* M. Agrippa *ruſticitati, quam delitijs propior, unicumq; felicitatis exemplum multa, & egregia in urbe perfecit opera* Auguſto *eius ſocero imperante.* Idem *thermas de ſuo nomine excitauit, has lithoſtrato, & encauſto pinxit, arcus, & pauimenta ex uitro poſuit.* Et *rurſus.* Lithoſtrata, *& pauimẽta cœptauere iam ſub Sylla paruulis certe cruſtis. extátque hodie quod in* Fortunæ *delubro* Præneſte *fecit. pulſa de inde ex humo pauimenta in cameras tranſiuere, ut pronum uitium, & hoc certe inuentum ab* Agrippa *in thermis, quas* Romæ *fecit. figlinum opus encauſto pinxit, reliqua albaria adornauit, non dubie uitreas facturus cameras, ſi prius inuentum fuiſſet.* Cõſpicitur *prope thermas* Templum *inter antiqua urbis ædificia ualde conſpicuum, & fermè integrum ab antiquis, quaſi omnibus dijs ſacrum,* Pantheona. *à noſtris, à circulari forma.* S. Maria *rotunda, nuncupatum.* Eſt *enim ſpherica forma, & ueteri ſtructura. quod* Ioui Vltori *ab eodem* Agrippa *poſitum eſſe teſtatur* Plin. Dion *uero, ſiue quod* Matri *deum, atq; omnibus dijs ſacrum eſſet, ſiue quod mundi formam haberet,* Pantheona *appellatum tradit.* Id *cum* Agrippa Auguſto *uellet dedicare, ac ille reſpueret,* Marti *&* Veneri *conſecrauit.* Huius *aũt*

magnificentiam, & pulchritudinem non facile uerbis quis exprimeret. Habet enim intrinſecus lithoſtratum *uarijs marmoribus perpulchre exornatum, columnáſq; circunquaq; nobili ſtrictura, & epiſtylijs optime concinatas, ac inter ipſas ſacella in quibus per ambitum ſtatuæ olim erant collocatæ. Syracuſana, inquit* Plin. *sũt in* Pantheo *capita columnarum à.* M. *Agrippa poſita. in columnis templi eius probantur inter pauca eius opera, ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minus celebrata.* Altitudo *enim brachia continet* LXXVII. *& totidem latitudo.* Huius *templi concamerata teſtudo, mira arte laqueata, habet in ſummo uertice circulare foramen, quo ſolo liberum lumen celi admittitur, & ad huius imbres excipiendos recto diametro in ipſo lithoſtrato impluuium. uerum ne teſtudo immenſo pondere grauaretur, uacui circunquaq; ſpecus ab imo ad ſummum relicti ſunt.* Intus *tota ædes, aut marmorata, aut marmoreis cruſtis exornata eſt. exterius tectorio illita. à fronte uero æreis laminis argento, auróq; illitis tecta.* Teſtudo *nunc plumbeis, olim argenteis laminis cooperta fuerat, quas* Conſtantinus *tertius* Heraclij *nepos* Romam *ueniens ſuſtulit, ſimúl q; omnes ſtatuas ex ære, & marmore ad urbis ornatũ poſitas, omniaq; templorum ornamenta paulo decentiora detraxit, nauibúſq; ad id paratis impoſitis aſportauit.* Portæ *uero templi æreæ, miræ magnitudinis, ueteri ſtructura, cum æreis ſupra ualuas cancellis.* In *pronao* Auguſti, *&* Agrippæ *fuere ſimulacra.* In *ipſo ue*

ro templo Martis*, & *Veneris*, ex cuius auribus pen=debat unio miræ magnitudinis, & taxationis, quem ut ſcribit* Macr. *Cleopatra in auribus gerebat, cuius magnam partem aceto conſumpſerat in conuiuio, quo* M. Antonium *ſumptibus ſuperare contendebat, quæ uno hauſtu centies ſeſtertium ebibit. ſed qui ſuperfluit uicta regina, capta* Aegypto Romam *delatus, diſe=ctúſq; eſt, & factæ ex una margaritæ duæ, poſitæ, ut diximus,* Veneris *ſimulacro. Phidias, inquit* Plin. *fecit ex ebore Mineruam* Athenis*, quæ eſt in* Pātheo*ne, aſtans. Hercules in* Pantheone*, ad quem* Pœni *oī bus annis humana ſecrificant uictima, humi ſtans.* Virg. *enim* Didonis *deſcribens templum alludere uidetur ad hoc, in quod tot gradibus nunc deſcenditur, quot olim aſcendebatur, ut columnarum baſis in porticu ipſius exiſtentium oſtendit, ſimul & area ex quadrato lapide ſuperioribus annis detecta. ex quo deprehendi poteſt quantum ruinis creuerit urbis ſolum.* Notandúmq; *etiā hoc in loco omnia templa apud ueteres in ſublimi condi ta gradibus aſcendi, atq; unum tantum habuiſſe aditū.* Vnde Var. Omne *enim templum debet eſſe continuo ſe ptum, nec pluſquā unum introitum habere.* Agrippa *autem templo* Porticum *addidit, à quibuſdam prothy=rum appellatam, cuius uerbi ſignificationem* Acurſius Iurecon. *ſe ignorare fatetur.* Eſt *autem locus ornamenti cauſa ante ianuam, ueluti ueſtibulum, aut porticū. quaſi* πρὸ τῆς θύρας. Hæc *uero porticus pulcherrima, & fermè integra adhuc ſtat, cuius tectum æreis, ac ina*

ratis trabibus canalium modo compactis ſuſtentatur: ro tundis, ingentibúſque attollitur columnis. de qua Baptiſta Leo hæc habet uerba. Extant in hanc uſque diem ad porti cum Agrippæ contignationes æneis trabibus pedum. xl. opus in quo neſcias impenſam ne magis, an artificis ingenium, mirere. *Præter columnas rotundas, habet quasdam alias quadratas, quæ dicuntur anthæ. anthes quadraturam ſignificare* Nonius *affirmat. In huius frontiſpicio literæ cubitales, operis authorem oſtendentes, ſunt hæ.*

M. AGRIPPA. L. F. COS. TERTIVM FECIT.

De inſtauratione uero eiuſdem templi infra minores literæ leguntur, hæ.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX ARABICVS ADIABENICVS PARTHICVS MAXIMVS PONTIF. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. PP. PROCOS. &.

IMP. CÆS. M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FELIX. AVG. TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEON VETVSTATE CORRVPTVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.

Spartianus autem ait Hadrianum *prius* Pantheum *inſtauraſſe.* Iulius Capit. *in uita ipſius* Antonini *pij de ipſa inſtauratione ita meminit. Opera eius hæc extant, templum* Hadriani *honori patris dicatum. inſtauratũ amphitheatrum, ſepulcrum* Hadriani, *templũ* Agrip

pæ. Porticus autem numinibus priſcos dedicare conſue-
uiſſe, probat in marmore exciſus hic index.

SILVANO SANCTO. L. VALLIVS SOLON PORTICVM EX VOTO FECIT. DEDICAVITQVE KAL. APRILIB. PISONE ET BOLANO COSS.

In area autem Pantheonis uiſuntur pari forma duo leonum ſimulacra ex marmaridum lapide ſubnigro, ſub ſuis baſibus collocata, cum hieroglipbicis literis, inter duo porphyretica labra. quæ in proximis Agrippæ, aut Neronis thermis fuiſſe multi opinantur. Templi Boni Euentus ueſtigia quadrata, & oblonga ſpectantur inter Mineruæ, & S. Euſtachij plateas. Colebatur aũt Euentus ut omnia proſpere, feliciterq́; euenirent. quare Var. ad Fundaniam ſcribens ipſum inuocauit, cuius ſimulacrum erat habitu pauperis, dextera manu paterã, ſiniſtra uero tenens ſpicam. Praxitelem huius diui Simulacrum in Capitolio feciſſe, teſtatur Plinius.

De Thermis Neronianis, & Alexandrinis. ac de Circo, qui Agon dicitur. Cap. VII.

T Hermarum olim Neronis fornices, & arcus quidam adhuc extare uidemus, poſt. S. Euſtachij ædem: inter Pantheonis, & Longobardorum plateas: de quibus Mar. Quid Nerone peius, quid thermis melius Neronianis? Has Alexandrum inſtauraiſſe nonnulli arbitrantur. Lampridius uero no-

uas iuxta Neronianas *Alexandrum excitauiſſe. cuius ſunt hæc uerba.* Thermas *ſui nominis fecit, iuxta eas, quæ neronianæ fuerunt, aqua inducta, nunc* Alexandrina *quæ dicitur.* Nemus *thermis de priuatis ædibus ſuis, quas emerat, diruptis ædificijs fecit.* Pulcherrimum *ferè omnium artium uectigal inſtituit: ex eóque iuſſit thermas, & quas ipſe fundauerat, & ſuperiores populi uſui exhiberi. Syluas & in thermis publicis deputauit.* Et *quia thermarum ueſtigia late patent, à.* S. Euſtachio *uſque ad domum* Gregorij Narnien. *uiri optimi, & hũaniſſimi, in cella uinaria cuius uidimus thermarum pauimenta, & plumbeas fiſtulas,* Lampridij *opinionem potius probamus, uidelicet* Alexandrum *nouas prope neronianas excitauiſſe thermas. præſertim quod in eadem domo, & in proximis, ſunt putei aquis limpidiſſimis, qui nulla arte poſſunt exſiccari, ut exiſtimem eſſe ductum illius aquæ, quæ ab* Alexandro *inducta, eiuſdem adquiſiuit nomen.* Iuxta *autẽ has.* P. Victor *thermas* Hadriani *poſuit. quidam ferunt fuiſſe, ubi nunc.* S. Aloiſij *templum. ſed cum nulla ibi appareant* Thermarum *ueſtigia, certum locum illis non audeo aſſignare.* Viſuntur *hodie in celeberrima urbis planæ parte ueſtigia ſpacioſiſſimi circi, quem nunc* Agonem *uocitant. quod in eo ad.ix. diem* Ianuarij Agonalia Iano *ſacra celebrarentur, à* Numa*, ut ſcriptum reliquit* Antias*, inſtituta.* Is *enim deus rebus agendis præſidere credebatur.* Ego *uero crediderim ibi non ſolum* Agonalia*, uerum uarios ludos, uariáque edita ſpectacula, &*

communi nomine Agonem denominatum, quo nomine cuiuſlibet generis ſpectacula appellant Græci. Non enī placet, quod uult Ful. huic loco Equiriæ nomen fuiſſe, quia, ut diximus, rectior erat uia ab Auguſti Mauſoleo ad. S. Mariæ in Equiro ædē, ut inde currus in circū Flaminium, ſicuti Caſſio. ait, dimitterentur. Præterea ædes ipſa in Equiro dicitur, non in Aquiro. neq; legitur uſquā locum ibi fuiſſe paludoſum, ut ab aquis ædes ipſa nomen ſit adepta. Leue ſane eſt argumentum ꝙ æreæ anates in ea fuiſſe dicantur. ſolent enim antiqua hominum, & deorum ſigna, ſimul & animalium ad locorum ornatum, huc, illuc transferri; ſicuti uidemus æneos pauones in. S. Petri baſilica, quos olim in pinu ænea ad Scipionum ſepulcrum fuiſſe memorant. Quare cum ſolerēt principes, ut ſupra patuit, omnia ſui monimenta uno in loco extruere, Neronis, ſiue Alexandri circum exiſtimauerim. Sunt enim horum thermarum ueſtigia prope, & fermè contigua. Non negamus tamen in eo Equiria, ſicut alia certamina, fuiſſe celebrata. Sunt autem Equiria ludi quos apud Elidē Græciæ ciuitatem Oenomaum primum omnium edidiſſe ſcribit Sex. Pom. & Pindari interpres. Romulus poſtea eum imitatus eosdem in raptu Sabinarum Italiæ oſtendit. de quibus Oui. ſecundo faſt. ita meminit.

Iamq; duæ reſtant noctes de menſe ſecundo,
Marsque citos iunctis curribus urget equos.
Ex uero poſitis permanſit equiria nomen.
Quæ deus in campo præſtitit ipſe ſuo.

Quidam autem aiunt in uia triumphali Arcum Theodoſij, Valentiniani, & Gratiani Imp. fuiſſe, quo in loco nunc pecunia ſignatur. nos uero de his nihil certi inuenimus, niſi ꝙ fragmenta quædam ſuperioribus annis apud ædem. S. Celſi inuenta dicuntur, horum principum de arcu inditium facientia. Aliqui dicunt in eo arcu titulum inſculptum eſſe huiuſmodi.

IMPPP. CÆSSS. D. D. D. N. N. N. GRATIANVS VALENTINIANVS. ET THEODOSIVS PII FELICES ET SEMP. AVGGG. ARCVM AD CONCLVDENDVM OPVS OMNE PORTICVM MAXIMARVM ÆTERNI NOMINIS SVI PECVNIA PROPRIA FIERI ORNARIQ. IVSSERVNT;

De Templo Neptuni, Terento, Ara Ditis, ac Palude Caprea. Cap. IX.

IN *ripa autem* Tyberis, *ubi nunc.* S. Blaſij, *olim* Neptuni *ſtabat* Ædes, *ab* Hadriano *reſtituta, quemadmodum in marmore ibi inuento titulus nobis ſignificauit.* In Neptuni *naufragio ſeruati ſolebant tabellas naufragium ipſum pictum habentes ponere, auth.* Fulgentius. Terentus, *inquit* Pom. *locus in campo, dictus ꝙ eo loco* Ara Ditis *patris occultaretur, uel ꝙ profluentis* Tyberis *ripas aquarum curſus tereret.* Quo *in loco* Euander *ex* Arcadia *profectus*

cum claſſe ſubſtitiſſe dicitur. hinc Ouid.

Iamque ratem doctæ monitu Carmentis in amnem.
Egerat & thuſcis obuius ibat aquis.
Fluminis illa latus, cui ſunt uada iuncta Terenti
Aſpicit, & ſparſas per loca ſola caſas.

Notandum autem non ſolum Ditis, ſed & Proſerpinæ Aram ſubterraneam fuiſſe, quam Val. Max. tradit egeſta terra ad. XX. pedum altitudinem, apud Terentum inuentam Valeſio quodam authore, è Sabinis locuplete, & ruſticæ uitæ homine, qui liberatis tribus filijs ibi trinoctium furuæ hoſtiæ ſacrificium exhibuit. unde Auſonius.

Terna terentino celebrata trinoctia ludo.

Ipſam qdem aram Romani bello albano conſtituerant, atq; alta occultauerant terra, ut omnibus, præterq̃ ipſis, eſſet ignobilis. Capream Paludem in campo Martio ante urbem ſtatuit Liuius. Plut. uero locum eſſe dicit uerſus mare in rheumatibus Tyberis, ad quem unus erat aditus, & propterea tutus; ubi Romulus cum exercitum recenſeret, ſubita orta tempeſtate, ſublatus è medio apparere deſijt.

De Domo Coruina. Via Lata. & Templo Iſidis. Cap. X.

a Ltera autem pars urbis planæ, ſecundum radices quirinalis, à foro Traiani ad portam Flaminiam producta, habuit prope Capitoliũ Domum Coruinam: à qua locus in hanc uſq; diem no=

men ſeruat, Macellum enim Coruorum uulgo dicitur. ubi in pariete domus Virgilij de mantaco tiburtinis ſa-xis inſculpta leguntur hæc.

C. POBLITIO. L. F. BIBVLO ÆD. PL. HONORIS. VIRTVTISQVE CAVSA SENATVS CONSVLTO POPVLIQVE IVSSV LOCVS MONVMENTO QVO IPSE POSTERIQVE EIVS INFERRERENTVR PVBLICE DATVS EST.

Vbi notādum honoris, uirtutiſq; cauſa additum, quia Duellio Cos. cautum fuerat. S.C. ne quis in urbe ſepeliretur niſi, qui uirtutis cauſa, legibus non tenerentur. Vnde Cic. Hominem mortuum, inquit, lex in. XII. tabulis, in urbe ne ſepelito, néue urito. credo propter ignis periculum. atqui in urbe ſepulti ſunt clari uiri. Credimus eos, quibus ante hanc legem, uirtutis cauſa, tributum eſt, ut Publicolæ, ut Tiburtæ, quod eorum poſteri iure tenuerunt. aut eos, ſi quibus hoc, ut. C. Fabricius uirtutis cauſa ſoluti legibus non ſunt ſecuti. Propterea imperatores, & uirgines Veſtæ, quia legibus non tenerentur, in ciuitate habebant ſepulcra. Deniq; etiam nocentes uirgines Veſtæ, licet uiuæ, tamen intra urbem campo Scelerato obruebantur. Sed unde digreſſi, eò reuertamur. A Macello Coruorum ad ſepta campi Martij uia Lata, adhuc priſcum obtinens nomē, producitur: à qua ædes. S. Mariæ in uia lata nomē accepit: prope quam nunc multa eruuntur marmora, in quibus trophæa, triumphaléſq; imagines uidi, cū hac

*inſcriptione.*VOTIS. X. ET. XX. *qualē eſſe in arcu* Conſtantini *dictum eſt ſupra.ex quo conijcimus arcum triumphalem ibi ſtetiſſe. hactenus tamen nihil aliud apparuit, ut cuius eſſet iudicaremus.* Ferunt Innocentium *octauum pontificem, in renouatione præ dictæ ædis, hunc diruiſſe.* In *hac ipſa uia* Iſidis Tē *plum extitit.*Blon.*autem ex* Sex. Ruffi *deſcriptione ubi ædes nūc.*S. Marcelli *ponit.in quo* Veſpaſianū, & Titum *nocte illa, quæ triumphum præceſſit,quieuiſſe memorat* Suet. Iuuenalis *uero prope ſepta ſtatuit, cum inquit.*

A meroe portabat aquas, quas ſpargat in ædem
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit ouili.

Et licet ædes prædicta non multum à Septis diſtet, nō tamen proxima dicetur. Vnde *alij poſuere* Iſidis *in* Pla*tea nunc Sciarræ, nonnulli apud ædem.*S. Mariæ *in* Equiro. At *certum locum nobis nō licet aſſignare. ni ſi quod prope.*S. Marcelli *templum inuentum eſt mar mor hoc titulo inſculptum.*

TEMPLVM ISIDIS EXORATÆ.

Fuit autem Iſis Aegyptiorum *dea, & in magna apud ipſos ueneratione, cuius ſacra* Romam *aduecta eſſe teſtatur* Lucanus. Lampridius *in* Com. Ant.Imp *uita.* Sacra, *inquit,* Iſidis *ita coaluit, ut & caput raderet,* Iſiacos *uero pineis uſq; ad perniciem pectus tundere iu bebat.*Colebatur *autem* Iſis *cum* Oſiride *uiro, qui* Se*rapis eſt nominatus; à quibus* Iſeum, & Serapeum *lo ca publica in regione* Flaminia *nomen ſumpſere.* In Iſi-

dis

dis autem templo magna dabatur adulteriorum occaſio, unde Ouid. ad Amantem.

Ne fuge niliacæ memphitica ſacra iuuencæ,
Multas illa facit, quod fuit ipſa Ioui.

Quo in loco non de latrocinijs, quemadmodum opinatur Fuluius, uerum de adulterijs, & ſtupris intelligit. Oui. Nam & Ioſephus cõmemorat iuuenem quendam nomine Mundum Paulinam generoſam, & pudicam aliequi matronam cum impatienter amaret, ſacerdotes Iſidis pecunia corrupiſſe, qui nouo religionis commento mulierem in templum uocarent, eóſq; finxiſſe, per noctem cum Oſiride collocutos, perſuaſisséq; eam à deo deſyderari, illam uero cum in templum uenisſet à iuuene, tanq̃ ab Oſiride, compreſſam, & cum mox petulãtius ſtuprum ei exprobaſſet, mulierem marito rem detuliſſe Tiberio, atq; ipſum indignatum ſacerdotes cum Mundi liberta, quæ facinoris fuerat conciliatrix, cruci bus affixiſſe, temploq; Iſidis euerſo, ſimulacrum eius in Tyberim præcipitari iuſſiſſe. De incendio autem huius templi meminit Dion. his uerbis. Ignis diuinitus, potiuſq̃ ab homine Romæ excitatus, eámq; depopulatus. Nã Serapis, & Iſidis templum, & Septa, Neptuni ædem, thermas Agrippæ, Pantheũ. Diribitorium. Balbi theatrum, Pompei Porticum, Octauiæ domũ cũ bibliotheca, Tẽplũ Iouis Capitolini cũ ædibus, & ſacellis cõiũctis exhauſit. Pluribus ãt ĩ locis fuiſſe Iſidis templum teſtatur Spartianus in uita Caracallæ. Idẽ ait ſacra Iſidis Romam deportauiſſe, & templa ubi-

ꝙ magnifice eidem deæ feciſſe.

De Arcu Camilli. Templo Mineruæ. & Foro Suario. Cap. XI.

DIſcedens quis à uia Lata uerſus Pantheona, nõ multo poſt illi occurret rudis, nulliſq; ornamentis inſignis arcus: cæterum, ut uidetur, antiquiſſimus: quem Camillianum, tanq̃ Camillo erectũ, nunc uocitant. At neſcio quo modo uelint Camillũ arcum habuiſſe triumphalem, cuius uſus multis ſeculis poſt Camillum inuentus à multis dicitur. prius enĩ triumphalia tantum ſigna cum ſtatuis, & trophæis ducibus, & triumphatoribus erigi ſolebant, qualia Marij eſſe adhuc uidemus. ꝙ ſi, ut par eſt, triumphalem arcum eſſe concedimus, non alicuius imperatoris, aut ducis fuit, quã ex ijs, qui poſt. C. Cæſarem fuerunt. Sequitur ſtatim inter Pantheona, & hunc arcum, Templum Mineruæ, a quo nunc diuæ Mariæ ſacrum, nomen retinet. Illius autem antiqui extãt in cœnobio fratrum parietes oblongam, & quadratam formam templi oſtendentes, ſed non magnam. Quod templum olim teſtudinatum, multiſq; ornamentis inſignitum Pompeius condidit: in quo triumphalia & geſtorum breuiarium poſuit, ut in marmorea tabula legimus, & eiſdem ferè uerbis Plin. ſic teſtatur. Toties imperator antequam miles. poſtea ad tot maria, & deinde ſolis ad ortus miſſus hos retulit patriæ titulos, more ſacris certami

nibus uincentium, neq; ipſi coronantur, ſed patrias ſuas coronant. hos ergo honores urbi tribuit in Delubro Mineruæ, quod ex manubijs dedicabat Cn. Pompeius, *Magnus imperator.* Bello. XXX. *annorum confecto, fuſis, fugatis, occiſis, & in deditionem acceptis hominum centies uicies ſemel.* LXXXIII. *millibus. depreſſis, aut captis nauibus.* DCCCXLVI. *Oppidis, caſtellis mille quingentis.* XXXVIII. *in fidem receptis. terris à* Mœotis *lacu ad rubrum mare ſubactis, uotum merito* Mineruæ. *hoc breuiarium eius ab oriente.* Ad *radices autem Quirinalis in hortis* Columnenſium *prope cliuum, qui nunc in montem* Caballum *ducit, Forum Suarium olim fuerat, ita denominatum, quod eo in loco ſues uenundarentur. quapropter.* S. Nicolai *ædes inibi nunc ſita, in* Porcilibus *cognomentum retinet.* M. *quidem* Var. *docet antiquos habuiſſe loca conſtituta ubi res peculiariter uenderentur, quæ loca nomen ſortirentur ab ipſis rebus. ut* Boarium *ubi boues,* Piſcarium *ubi piſces,* Holitorium *ubi holera, Suarium ubi ſues. Quidam in radice eiuſdem montis, in regione uiæ* Latæ, *campum* Agrippæ, *& Septa fuiſſe, authore* Lampridio, *aſſerunt. ſed certum locum non oſtendunt* Lampridij *uerba, quæ ſunt hæc.* Inſtituerat *&* Alexander *Seuerus baſilicam* Alexandrinam *inter campum* Martium, *& ſepta Agrippina.*

De Campo Martio, ſiue Tyberino. Cap. XII.

Vanquã in eo capite, quod eſt de uario urbis ambitu, ſatis declaratum arbitror, quid de campi Martij terminis, finibusq́ ſentirē: tamen cum ad eum peruenerimus, libet quædam, inter ſe ſe contraria quæ uidentur, addere, quo euidentioribus coniecturis, & argumentis pateat Ful. haud recte hũc montium radicibus, fluminiſq́ ripa terminauiſſe. licet Liuius, quem habet authorem, agrum Tarquiniorum Marti conſecratum inter urbem, & Tyberim iacere dicat. quia aliud eſt inter urbem, & Tyberim, ab eo, quod ipſe uult, inter montes, & Tyberim. ex quo Liuij uerba non repugnant ijs, quæ diximus. uidelicet mœnia à porta Collina deducta per mediam urbem planam ad ripam Tyberis fuiſſe, eregione murorum ſtructorum ab Anco rege in tranſtyberina regione. At melior eſt ratio. Si urbis mœnia montes non excedebant, cur idem Liuius ĩ pratis flaminijs ea omnia acta dixit, & non in campo Martio. cum flaminij prata ĩter mõtes, & Tyberim quin iaceant, negare poſſit nemo? nempe quia non erant campi Martij pars. Non fit quippe uerisimile eum agrum, qui fuerat Marti ſacer, in ius priuatum tranſiuiſſe. Præterea cum Diony. omnia circum urbem habitata commemoret, domúſq́ priuatas in hac planicie fuiſſe legerimus, ut Coruinorum, Pompei, Martialis, in campo Martio has ſtatuemus? iúſq́ priuatis hominibus ſtruendi domos in loco ſacro dabitur, aut forum in quo ſues uenundentur inſtituetur? Quare huius planiciei partem ædificijs, tanq̃ fo.

Ro. proximiorem, ſecundum Diony. occupatam, Martij campi non eſſe partem, tenemus. Nunquid urbis? & intra mœnia receptam? Licet locorum natura, quibusdámue contecturis quandoq; muris ſeptam conijcere uidear; Liuius tamen ſexto belli pu. facit, ut quo tempore fuerit ſepta, non auſim affirmare. Scribit enī ab æde Apollinis boues fœminas duas, albas, porta Carmentali in urbem ductas. cui portæ cum ſub Capitolio fuerit locus, omnia ab ipſo ad Tyberim extra urbem extitiſſe uidentur. Illud autem non prætereundū. Ful. non ſatis de campo Martio ſibi conſtare. Nam in eo capite, quod eſt de quirinali, ex Suet. refert Domitianum natum ad malum Punicum in domo, quam poſtea in Templum gentis Flauiæ conuertit, iuxta hortos Saluſtianos, quorum, inquit, ueſtigia adhuc extant in profunda ualle inter portam Salariam, montem quirinalem, & collem hortulorum; & ſic ipſos hortos in urbe ponit. ubi uero de obeliſcis agit. Alter, ait, obeliſcus Lunæ dicatus adhuc cernitur in colle Hortulorū, in hortis Saluſtianis, qui locus Gyrlus ab incolis nunc dicitur. & cum collis Hortulorum fuerit extra urbem, neceſſe eſt eoſdem hortos extra fuiſſe. & ita non ſolū de loco, uerum & de uulgari nomine titubat. Hic enī Gyrlum: illic Saluſtricum ait. quinimmo campū ipſū Martium totum, nedum partem, mœnibus modo excludit. modo, portam Aureliam prope Hadriani molem transferendo, intra urbem recipit. Sed ad Campi deſcriptionem aggrediamur. qui Martius ideò cognomi

natus dicitur, quia Marti à maioribus fuerat conſecratus. Nam cum cœteri campi regis Tarquinij, qui ob iuſticiæ contemptum dictus eſt ſuperbus, poſt eius exilium datus ijs eſſet, qui agros non haberent, unus hic ager Marti fuit conſecratus, campusq; Martius dictus auth. Liuius, & Diony. meminit, & Strabo in hæc uerba. Veteres illi Romani neceſſarijs rebus magis ĩtẽti urbis pulchritudinẽ cõtẽpſere. Poſteri uero, & ij præſertĩ q̃ noſtris fuere tp̃ibus, innumerabilibus, & præclariſſimis impleuerunt inſignibus. Pompeius enĩ & D. Cæſar, & Octauius, & eius filij, & familiares & uxor, & ſoror cunctorum ſtudium ſimul, & impenſas ad præparanda decora ſuperauerunt. Maximã autem hoꝝ partem Martius cãpus habet, præter natiuam locoꝝ amœnitatẽ artis, & ſolertiæ exercitatiões admittens. Campi enim admirabilis magnitudo, ſimul & curules pariter curſus, & alia equeſtria certamina expedita ſuppeditat. nec minus tam multis, pilam circulum, palæſtram exercitatione tractantibus aliaq; incumbentia ſimul opera. Quid perennes ſolo herbas, coronatóſq; ad fluminis alueum colles? Scœnicarum oſtentatio picturarũ, eiusq; generis ſpectacula, præſtant, ut difficulter, & inuitus abſcedas. Priusq̃ enim Marti conſacraretur Tyberinus, auth. Gellio, dicebatur Campus, ſicut Tyberis Martius, ut teſtis eſt Statius ſecundo Syl. Beliſarium autem huius campi partem (erat enim ad pontem Miluium uſq; productus) muris per radices collis hortulorum, & inde ad Tybe

rim ductis, intra urbem recepiſſe, ſcribit Procopius. *Sciendū ꝙ in cāpo* Martio, *ueluti in* Capitolio, *ſtatuæ uirorum illuſtriū erigebantur.* Vnde Caligula *quaſdam ab* Auguſto *ex capitolina area, propter anguſtias illò tranſlatas, ita ſubuertit, atq; diſiecit, ut reſtitui ſaluis titulis non ualuerint. Sed alia eius ornamenta iam percurramus.*

De Porticu, *Templo*, Columna, *&* Palatio Antonini Pij, *ac de Septis, ſiue Ouilibus.* Cap. XIII.

Xtat *hodie inter* Sciarræ, Pantheoniſq; *plateas, iuxta ædem. S. Stephani de* Trullio, *Porticus, cuius principium, & finis licet non appareat, columnæ tamen marmoreæ, ingentes, numero undecim, quæ ſuperſunt, ita diſpoſitæ cernuntur, ut ſtadiatam porticum* Antonini Pij *imp. fuiſſe multi arbitrentur. quo in loco* Templum *etiam habuiſſe dicitur. argumento ꝙ literæ cubitales, in marmore ibi inuento inciſæ, huius templi memoriam continerent. Sunt tamen qui* Martis *templū ibidē fuiſſe contendant.* Hinc *enim ipſius* Antonini *cochlidis* Columnam *parum diſtare uidemus, quam inſtar* Traiani *ipſe ſibi erexit. altitudinis pedum.*CLXXVI.*cum interiore cochlea, & gradibus.*CVI.*ac feneſtellis.*LVI.*incēdio parꝫ deformatam. circunquaq; res à ſe geſtæ inciſæ nunc ſpectantur. in uertice uero eius olim ſimulacrum nudum, quale in ipſius numiſmatibus cernere licet.*Columnam *aūt* Sex. Ruffus *in ara* Flaminij *eſſe ſcribit. inter quam, &*

porticum Imperator *ipſe* Palatium *habuit. ex cuius rui nis locus paulo eminentior factus uidetur.*Inter *ipſam át columnã, & aquam* Virginem Septa *fuere.* Erant *enim ſepta loca tabulis incluſa, & uallata, in quibus* Po.Ro. *ſuffragia laturus claudebatur.* Martialis. In *ſeptis* Mamurra *diu, multúmq; rogatus.* Ouilia *etiã, ſumpta ſimilitudine ab ouium ſeptis, ſunt appellata. licet* Blon. *uelit* Ouilia *fuiſſe minoris ambitus loca, in quibus centuriæ à tota tribu ſeparatæ de agendis, priuſq̃ citarentur, conſultabant. de hijs* Lucanus. Et *miſe ræ maculauit* Ouilia Romæ. Hæc *iuxta uiam* Fornicatam, Flaminiámq; *à* Liuio *ponuntur.* Notandum & *hoc in loco* Fuluij *contrarietatem.* Lucanus, *inquit, nõ de Septis, ut creditur, ſed de uilla* Publica *intellexit, ubi* IX *debitorum millia cæſa dicũtur authore.* Sylla. De*mus autem in uilla* Publica *iſtos caſos fuiſſe, nunquid ipſam uillam* Ouilia *appellauit* Lucanus? *certe non: ſed ideò* Ouilia *maculaſſe ait* Syllam, *quia ex ea nonnulli fugientes in* Ouilibus *ſunt interfecti. niſi dicamus ratione uicinitatis locum pro loco poſuiſſe, cui opinioni uerba ipſius* Fuluij *aperte repugnant, quæ ſunt.* Satis *cõſtat ſepta fuiſſe in eo ambitu, ubi nunc columna cochlidis* Antonini *pij. Supra uero uillam* Publicã *ſub* Capi*tolio ponit, quæ, ex uerbis* Ciceronis, *per ipſum etiã adducta, prope ſepta fuiſſe, mox apparebit.*

De Monte Citatorum. *Villa* Publica, Templo Neptu*ni, &* Ponte *in campo* Martio. Cap. XIIII.

Vrgit inter columnam Antonianam, *&* . S. Laurentij *in* Lucina *ædem tumulus, nunc* Citorus *mons pro* Citatorum *uocatus. non* ꝙ *ibi eſſet mons, uerum* ꝙ *eò* Po. Ro. *ad creandos magiſtratus citatus olim conueniret. Sunt qui* Acceptoriũ *ab acceptandis ſuffragijs, ſiue* Septorum *à proximis ſeptis, nomen obtinuiſſe uolunt.* Non *placet autem, quod putat* Fuluius, *locum editum factum ex egeſtione terræ ex fundamẽtis colũnæ* Antonini. *quia nõ ſit* ꝗppe *uериſimile tumulo terræ, & ruderibus eum locum occupatum eſſe, qui celeberrimus erat ædificijs, & comitijs, aliiſꝗ publicis negocijs deſtinatus.* Et *cum planities illa æqualis late pateat, niſi ab ea parte ubi mons ipſe* Citorus *attollitur, abſurdum eſt etiam dicere, quod* Fuluius, *poſitum pro aggere ad reprimendũ* Tyberis *inundationes, quia circularem propemodum habens formam, nullam præ ſe fert aggeris ſpeciem. Quare credimus potius ex ruinis alicuius ædificij, ueluti porticus,* Amphitheatri, *aut uillæ* Publicæ *locum excreuiſſe.* Erat *enĩ* Villa Publica *domus ampla, ueluti* Curia, *in qua hoſtium legati, quibus neꝗ in urbem aditus patebat, neꝗ in* Græcoſtaſi *hoſpitium concedebatur, recipiebantur: & de publico alebantur.* Liuius. *Macedones deducti extra urbem in uillam* Publicam, *ibiꝗ iis locus, & lautia præbita.* Quod *autem hoſtiũ legati intra urbem non ſuſciperentur,* Rhodiorum *legati apud eundem* Liuium *quinto dec. quintæ conquerentes, ita probant.* Antea Carthaginenſibus *uicti,* Phi-

lippo, Antiocho ſuperatis cum Romam *ueniſſemus, ex publico hoſpitio in curiam gratulatum uobis.* P. C. *ex* Curia *in* Capitolium *ad deos ueſtros dona ferentes, nunc ex ſordidiſſimo diuerſorio uix mercede recepti, ac propè hoſtium more extra urbẽ manere iuſſi, in hoc ſqualore uenimus in* Curiam Romanam Rhodij. No*tandum eſt etiam, eodem authore,* Romanos *conſueuiſſe ſumptum, & locum præbere de publico nonſolum legatis, uerum etiam amicis* Po. Ro. *eius ſunt hæc uerba ex quarto eiuſdem dec.* One*ſimo* Pythonis *filio nobili* Macedoni *ad* Romanos *cum transfugiſſet Senatus locũ,* Lautiam *præberi iuſſit. Sed ad* Villam Publicam re*uertamur, in qua etiam cenſum haberi ſolitum ferunt.* Sylla, *inquit* Val. Max. *in* Publica *uilla, quæ in campo* Martio *erat, quatuor legiones contrariæ partis fidẽ ſuam ſecutas, obtruncari iuſſit.* Meminit *etiam.* L. Florus *et* Cic. *ad* Atticum *his uerbis.* E*fficiemus rem glorioſam: nam in campo* Martio Septa *tribunicijs comitijs marmorea ſumus, & tecta facturi, eáq; cingemus excelſa porticu, ut mille paſſuum conficiatur, ſimul adiũgetur huic operi* Villa Publica. Quo *in loco innuit uillã publicam prope* Septa *excitari ſolitam eſſe. neq; intelligit* Cic. *ſe ſepta alibi, quam ubi prius erant, ſed lignea quæ erant ex marmore, facturum.* Quod *tamen nec* Cic. *ipſe, neq; alius poſtea fecit, bello ciuili, poſt eam epiſtolam ſuborto, prohibente.* Iuxtà autem Septa Neptuni Templum *cũ* Porticu *pulcherrima fuiſſe, ſcribit* Dion. *quem locum.* M. Agrippa *multis decorauit*

ornamentis. Erat *autem apud* Citatorum *montem,* An*toniniq́ columnam* Pons*, per quem citati, poſtq̄ tule= rant ſuffragia ne laturis ſe immiſcerent, & cui fauiſ= ſent dicere poſſent, tranſeuntes ſeparabantur. de quo* Suet. *intelligit, ubi de conſilijs coniuratorum his diſſe= rit uerbis. qui primi cunctati utrum illum i campo per comitia, & tribus ad ſuffragia uocantem partibus di= uiſis è ponte deijcerent, atq́ exceptum trucidarent, an in Sacra uia, uel in aditu theatri adorirentur.* Noni*us* Mar. *refert ſexagenarios per pontem non mittendos, quia ſuffragium non ferant, quod pro ponte fiebat.*

De *Aqua* Virgine. Lacu, & Æde Iuturnæ, *ac* Pie*tatis.* Cap. XV.

Qua autem Virgo*, quæ nunc potu ſuauis an a tiquum retinet nomen, prope pontem* Sala*rium concipitur, & profundiſſimo fluens cu niculo, per* Collatinámq́ *ingrediens portam ſub colle* Hortullorum *attollitur. opere deinde arcuato per* Marti*um campum deducta multis fiſtulis priuatis ædibus, & accolis commodiſſime aquam ſubminiſtrat. Sub hortis uero* Lucullanis *in eodem campo, ſicut* Appia*, &* Alſictina *olim finiebatur.* In *eius equæductu marmor incluſum, hunc indicem inciſum continet.*

TIBERIVS CLAVDIVS DRVSI FILIVS CÆSAR AVG. DVCTVS AQVÆ VIR=

GINIS DESTINATOS PER CÆSAREM A FVNDAMENTIS NOVOS REFECIT AC RESTITVIT.

In hortulo uero Angelli Colotij átiqtatis uiri ſtudioſiſſimi tiburtino lapide ſculpta huiuſmodi leguntur.

TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CÆSAR AVGVSTVS GERMANICVS PONTIFEX MAXIM. TRIB. POT. V. IMP. XI. P. P. COS. DESIGN. IIII. ARCVS AQVÆ DVCTVS VIRGINIS DISTVRBATOS PER. C. CAESAREM A FVNDAMENTIS NOVOS FECIT AC RESTITVIT.

Suet. tamen aquæ Virginis in urbem perductæ. M. *Agrippæ laudem attribuit, ut infra oſtendemus.* For*ma autem huius aquæ magnam* Martij *campi obibat partem* Ouid.

Te *quoq; lux eadem* Turni *ſoror æde recepit.*
Hic, *ubi uirginea campus obitur aqua.*

Ex *quo apparet* Iuturnam Aedem *in campo habuiſſe, iuxta eiuſdem nominis lacum* Fuit *enim* Iuturna Turni *ſoror, quæ lacui, in quo ſubmerſa eſt, nomen dedit. qui locus nunc pro* Iuturna *corrupto nomine dicitur* Lotreglio. H*æc autem aqua apud ueteres ſalubris habebatur.* Vnde Var. N*ympha, inquit,* Iuturna *quæ iuuaret. Quare ægroti propter id nomen ex eo fonte aquam petere ſolebant.*Pietatis Templum, *ut quidam tradidere, fuit in campo* Martio, *ubi nunc ædes.* S.

Saluatoris de Pietate.

De Arcu Domitiani. Obeliſco campi Martij. Amphi theatróq; Claudij Imp. Cap. XVI.

TRiumphalis arcus mutilatus, ſuiſq; ſpoliatus ornamentis, & titulis, inter. S. Syluestri, & Laurentij in lucina ſacras ædes, uiã amplexus Flaminiam, Domitiano Imp. adiudicatur, argumento q; in ipſo cernitur talis, qualis à Suet. deſcribitur, uidelicet ſomnians ſe à Minerua deſtitutum, & illam excedere ſacrario, negantémq; ſe ultra tueri eum poſſe, quod exarmata eſſet à Ioue. De arcu autẽ ipſo ſic meminit Mar. Stat ſacer, & domitis gentibus arcus ouans. Domitianus enim per omnes regiones fecit Ianos, arcúſq; cum inſignibus triumphalibus, quos in ipſius unius titulum, ac nomen ſubſtructos, poſtea diſturbatos eſſe affirmat Dion. Qui uero nunc extat arcus Tripholi uulgo appellatur, quaſi tripolis, ut quibuſdam placet, ob uictoriam trium urbium. uel, ut aliis, à deuicta Tripoli Theſſaliæ ciuitate; de qua Liuius ſecundo quintæ dec. ſic meminit. Conſul cum. III. milia fermè abeſſet à Tripoli (ſceam uocant) ſuper Peneum amnem poſuit caſtra. Vetus autem huius arcus inſcriptio patrum noſtrorum memoria adhuc legebatur. Auguſtus ex urbe hieropoli duos Obeliſcos Romam tranſtulit, quorum maiorem in circo Maximo iacere dictũ eſt. Alter uero minor ped. ix. in campo Martio, prope

S.Laurẽtij in lucina ædem, ĩ cella uinaria cuiuſdã ciuis Ro. uiſitur cõfractus. ĩ cuius baſe hmõi legitur titulus.

CAESAR. DIVI. I. L. AVGVSTVS
PONTIFEX MAXIMVS IMP.
XII. COS. XI. TRIB. POT.
XIV. AEGVPTO IN POTESTATEM
POPVLI
ROMANI REDACT.
SOLI DONVM DEDIT.

De quo loquitur Plin. his uerbis. Is obeliſcus, qui eſt in campo Martio centum decem pedum eſt à Merſodi-de inſcriptus, rerũmq; interpretationem Aegyptiorum philoſophiæ continet. cui Auguſtus addidit mirabilem uſum ad deprehendendas ſolis umbras, dierũmq;, ac noctiũ magnitudĩes, ſtrato lapide ad obeliſci magnitudinẽ, cui par fieret ũbra Romæ cõfecto die ſexta hora, paulati ꝑ regulas, q̃ sũt ex ære ĩcluſæ ſingulis diebus decreſceret, ac rurſus augeſceret. digna cognitu res, & ĩgenio fœcũdo. Mãlius mathematicus apici pilã auratam addidit: cuius uertice ũbra colligeretur ĩ ſemetipsã alia, atq; alia ĩcremẽta iaculãtem apice, rõne, ut ferunt, à capite homĩs ĩtellecta. hæc dier℞ obſeruatio trigĩta ferè ãnis nõ cõgruit, ſiue ſolis ipſius diſſono curſu, et celi aliqua rõne mutato, ſiue uniuerſa tellure aliq̃d á cẽtro ſuo dimota, ut deprehendi, & in alijs locis accipio, ſiue urbis tremoribus ibi tantum gnomone intorto, ſiue inũdatione Tyberis ſedimento molis facto. Ibidem autem effoſſum fuit Horologium cum lineis, & gradibus deau-

ratis. in ſingulis uero quatuor uentorum imagines ex opere muſiuo ſculptæ uiſebantur, cum hac inſcriptiōe. VT BOREAS SPIRAT. *Claudium autem* Imp. *Amphitheatrum iuxta ſepta ædificauiſſe ſtatuis, & columnis pulcherrime exornatum, quod à* Tiberio *im-perfectum fuerat relictum, ſcribit* Suet.*item* Nero*nem ludos ſpectauiſſe è proſceniȷ faſtigio munere, quod in amphitheatro ligneo, in regione* Martiȷ *campi intra anni ſpacium fabricato, dedit.* Iunonis Lucinæ Aedes *ubi nunc.* S. Laurentiȷ *in* Lucina.

De Valle Martia, *Palatio &* Porticu *Auguſti, & de Domitiāi* Naūachia, *ac* Flauiæ *gētis* Tēplo. C. XVII

Allis autem Martia *à campo, cui coheret, uel in quo eſt, nomen ſortita, iacet inter* Ty*berim, & collem* Hortulorum. *In hac autem ad radices eiuſdem collis, loco maxime depreſſo, appa rent* Naumachiæ Domitiani *ueſtigia.* Nam *Suet. ait ipſum edidiſſe nauales pugnas penè iuſtarum claſſiū effoſſo, & circunſtructo iuxta* Tyberim *lacu, atq; in ter magnos imbres ſpectauiſſe; ſtruxiſſéq; Stadium* Me*thodeum, &* Naumachiam, *ac ex eius lapide poſtea circum* Maximum, *deuſtis utrinq; lateribus, extru-ctum.* Hanc *qdem* Domitiani Naumachiam, *ubi pri us* Auguſti, *fuiſſe opinamur,* Auguſtiq; *ſtagnum longa disſuetudine limo repletum ab ipſo expurgatum, deno-minationémq; accepiſſe. Sed cum circa* Tyberim *di-cat* Suet. *non ſub colle hortulorum, de loco dubium fa-*

cere uidetur. Solutio eſt, quod parum diſtat, iuxta dici poteſt. Nam & Strabo colles, qui plus diſtare cernuntur, coronatos ad fluminis alueum dixit. Legimus autem Auguſti, & Domitiani monimenta quædam circa hunc locum fuiſſe, ut par ſit credere (ſicut & natura loci oſtendit) ibi utriuſq; naumachiam ſtetiſſe. Iuxta quam idem Suet. gentis Flauiæ Templum collocauit. cuius quadratos lateres ampliſſimos ex ruinis, quæ eccleſiam. S. Sylueſtri, eiúſq; monialium monaſterium ſepiunt extractos ſe uidiſſe ait Blon. quorũ nõnulli literas haberent in hæc uerba. DOMITIANA MAIOR PARS. DOMITIANA MINOR. *Ex quo ſe conijcere dicit, quidq̃d, ſiue Thermæ, ſiue Methodeum, ſiue Naumachia fuerit, Domitiani opera omnia, quæ ad. S. Sylueſtrum undiq; nunc cernuntur, uſq; ad S. Laurentij in Lucina ædem. Illud autem incertũ naumachia, & lacus unum & idem, uno in loco: an nomine, & loco diuerſa. Iulius Capitolinus refert Auguſtum inſtituiſſe Porticum in campo ſub colle pedum mille, ita ut ab altera parte porticus mille pedum fieret, atq; inter eas ſpatium hinc inde uiridaria eſſent, lauro, myrto, & buxo frequentatã. medium uero lithoſtratum breuibus columnis intrinſecus poſitis, & ſingulis per pedum mille, quod eſſet deambulatorium ita ut à capite eſſet Baſilica pedum quingentorum. cuius ueſtigia in radicibus collis Hortulorum ſecus naumachiam adhuc apparere dicuntur. Sunt qui putant eiuſdem principis Palatium fuiſſe inter ædem. S. Felicis in pin-*

cis, &

cis, & Auguſtam.

De Auguſti Mauſoleo, & ad eū de duobus Obeliſcis, ac de Marcelli ſepulcro. Cap. XVIII

A Vguſtus in ualle Martia, interq; uiam flami niam, & ripam Tyberis ſexto ſuo conſulatu Mauſoleum, nō ſuum modo, ſed omnium imperatorum, & cognatorum ſepulcrum, extruxit. hinc Suet. in ipſius Auguſti funere. Reliquias, inquit, Mauſoleo cōdiderūt. de eodē Caſſio. ita ſcribit. Sed mūdi dominus ad potentiam ſuam opus extollens mirādū Romanis, etiam erigens fabricam in uallem Martiam tetendit Auguſtus, immenſa moles firmiter præcincta montibus continetur, ubi magnarum rerum inditia clauderentur. Biſſena quippe oſtia ad XII. ſigna poſuerunt. Commemoratione, inquit Strabo, digniſſimum eſt, qđ Mauſoleum appellant, in excelſis fundatum molibus, lapide niueo, & perpetuæ uiriditatis arboribus coop-tum, in ſummum uſq; ad uerticem cubitorum. CCL. ad fluminis ripam aggeratum. In ſummo autem poſitum eſt Cæſ. Auguſti ſimulacrum ex ære fabricatum. Sub aggere ipſo ſunt eius loculi, & cognatorum, & neceſſariorum. A tergo uero locus eſt mirifica continens ambulacra. In medio autem campi ſpacio buſti extat ambitus, & hic ipſe niueo perfectus lapide, in circuitu fer

reos cancellos habens, & plantatas interitus præ ſe ferẽtes populos. Huius autem Mauſolei meminit & Hieronymus primo contra Iouianum. Extat adhuc ubi uulgo Auguſta dicitur, iuxta. S. Rochi eccleſiam interior circumferentia reticulato opere. olim uero tres circunferentias fuiſſe ueſtigia ſatis oſtendunt, inuicem ita diſtantes, ut in plures partes interſecarentur, pluréſq; efficerent loculos, quo quiſq; ſeorſum à cæteris ſepeliretur. Habuit enim hic locus in honorem Auguſti Pacis, ac Victoriæ, & P.P. inſcriptiõem. quod uero cognati, & nõ modo imperatores in eo conderentur probat Vir. in Marcelli funere cum ait.

Quantos ille uirum magnam mauortis ad urbem
Campus aget gemitus, uel quæ Tyberine uidebis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem.

Quanq̃ nonnulli molem illam inſtar turris, quæ eſt ad portam nunc Populi ornamentis ſpoliatam Marcelli ſepulcrum eſſe putent. ſed cum ultra ſcorpionis iactum diſtet à Tyberi, rectius intelligemus de Mauſoleo Tyberi incumbenti. Nam poeta eo uerbo præterlabere innuit Marcelli ſepulcrum iuxta fluuium. Et in Mauſoleo etiam libertos, uel certe apud conditos eſſe probat epitaphium cuiuſdam liberti Auguſti in marmore exciſum, ibiq; inuentum, quod eſt.

D. M.
VVLPIO MARTIALI AVGVSTI LIBERTO A MARMORIBVS.

Mauſolei autem nomen impoſuit Auguſtus, quia ad ſimilitudinem ſepulcri Mauſolei regis Cariæ ab Artemiſia eius uxore ſtructi fabricauerat. Apud hoc enī duo fuere Obeliſci magnitudine pares, ſinguli pedū. XLII. *quorum alterum inter ipſum Mauſoleum, & Tyberim confractum iacere in uia uidemus. Alter uero inuentus, nec effoſſus, poſt* .S.*Rochi ædem ſub tellure latet.*

De Via Flaminia, Trophæis Marij, & quibuſdam aliis ornamentis campi Martij in genere. Cap. XIX.

H *Iam Flaminiam, quæ olim iuxta Antonini Pij columnam inchoabat,* Cn.*Flaminius.* M. *Lepidi collega in conſulatu uictor Ligurum ſtrauit.* Hæc *autem per Narniam, Fulgineum, Nuceriam, Callium, Fanum fortunæ, Piſaurum, Ariminum ducebat. Liuius uero ſcribit.* M. *Aemiliū* Cos. *Luguribus ſubactis uiam à Placentia productam Flaminiæ coniunxiſſe. & .Q. Flaminium uiam, quam flaminiam appellauit, ſtrauiſſe, innuitq; habuiſſe fines ab Iſauro, nūc Folia, ad Vaternum Fori Cornelij amnem. Aemiliam uero inde ad Trebiā Placentiæ urbis fluuiū. Sed Flaminia erat conſularis; de qua Suet. in Auguſto ita meminit. Quo facilius undiq; urbs adiretur deſumpta ſibi Flaminia uia Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus uiris ex nauali pecunia ſternendas*

curauit. Et Cic. ad Atticum, Propterea, inquit, ꝙ Thermus curator eſt uiæ Flaminiæ, quæ cum erit abſoluta: & reliqua. In hac autem Auguſti Mauſoleũ inter, & collem Hortulorum Trophæa Marij de Iugurtha fuere, argumento ꝙ ibi marmorea tabula inuenta eſt, cum indice. C. Marij de triumpho Iugurthino huiusmodi

PR. TR. PL. Q. AVGVR TR. MIL. EX SORTEM BELLVM CVM IVGVRTHA MVMID. VEL PROCOS. GESSIT EVM COEPIT ET TRIVMPHANS IN IOVIS AVTEM SECVNDO CONSVLATV ANTE CVRRVM SVVM DVCI IVSSIT. III. CONSVL APSENS CREATVS EST. IIII. TEVTONORVM EXERCITVM DELEVIT. V. CONSVL CIMBROS FVGAVIT EX EIS ET TEVTONIS ITERVM TRIVMPHAVIT REMP. TVRBATAM SEDITIONIBVS ET TR. PL. ET PRÆTOR QVI ARMATI CAPITOLIVM OCCVPAVERANT. VI. COS. VINDICAVIT POST LXX. ANNVM PATRIA PER ARMA CIVILIA PVLSVS ARMIS RESTITVTVS. VII. COS. FACTVS EST DE MANVBIIS CIMBRICIS ET TEVTONICIS ÆDEM HONORI ET VIRTVTI VICTOR VESTE TRIVMPHA

De Tyberino Flumine. Cap. I.

TEmpus erat in Ianiculum, ſiue, ut nunc aiunt, in Tranſtyberinam regionẽ trãſeuntes antiquæ urbis monimentis extremam manum imponere. occurrente autem tyberino flumine, quem regionẽ ipſam ab urbe diſterminare ſupra declaratum eſt, non uidetur alienum de eius etymologia, uarijs nominibus, latitudine, altitudine, natura, & lapſu pauca quædam prius exponere. Tyberis igitur unde dictus uaria eſt opinio. Aliqui dicunt quodam tempore Syracuſanos uictores cœpiſſe Athenienſium hoſtium ingentem multitudinem, & eam cæſis montibus feciſſe ut adderent munimenta ciuitati, & tunc auctis muris, & foſſam intrinſecus factam eſſe, quæ flumine admiſſo repleta munitiorem reddidit urbem, hancq; foſſam per hoſtiũ penam, & contumeliam factam Thybrim uocaſſe ἀπο της ὕβρεως idest à contumelia, & poſtea pro

ſectos Siculos ad Italiam eam tenuiſſe partem, ubi nũc Roma eſt, Albulámq; flumen ad imaginem foſſe ſyracuſanæ Thybrim quaſi ὕβριν uocauiſſe. Alij uero Thybrim regem Thuſcorum fuiſſe, & iuxta hunc fluuium pugnantem cecidiſſe, feciſſéq; ei nomen. Alij uolũt iſtum ipſum regem latrocinatum eſſe circa huius fluminis ripas, & tranſeuntibus crebras iniurias intuliſſe, Thybrimq; quaſi ὕβριν dictum. Quidam à Tyberi uicino regulo Veientum Tebrim appellatum putant, auth. Var. Quod autem à Tiberino Albanorum rege ſit Tiberinus nuncupatus, ut ſcribit Ful. non procedit, ideò quia etiam ante Albam Tybris dictus inuenitur. In ſacris quidem Tyberinus: in communi ſermone Tyberis; in poemate Tybris uocatur. Sed quod prius Albula diceretur, oſtendit Virg. cum inquit. Amiſit uerus uetus Albula nomen, quod à colore aquarum prius obtinuerat. Antea uero Rumon uocabatur, quaſi ripas ruminans, & exedens. & in ſacris Serra. unde eſt, Et pinguia culta ſecantem. In aliqua etiam urbis parte, Terentum, eo ꝙ ripas tereret. Idem poeta ceruleum, Horatius uero flauum appellat. Oritur autem ex Apinino paulo ſupra Arnum, tenuis primũ, deinde. XLII ãnibus auctus, excreſcit, præcipue Nare, & Aniene. Thuſciam primum ab Vmbris, deinde à Sabinis, nouiſſime à Latinis dirimens, urbémq; à ſeptentrione ĩgrediens, à meridie inter hoſtienſem, & portuenſem uiam à dextris Ianiculum, à ſiniſtris urbem relinquẽs, egre-

LI CALCEIS PVNICEIS.

Trophœi autem ſignificatio à Var. in humarco ita traditur. Fuga hoſtium græce uocatur στροφη, *hinc ſpolia capta fixa ſtipitibus appellantur trophæa. Syllæ ſepulcrum Martio in campo ſtatuit Apianus*, *Liuius Hircij & Panſæ, Florus uero Iuliæ. Nam Auguſtus Iulias filiam, neptémq́, ſi quid eis accidiſſet, uetuit ſe pulcro ſuo inferri. auth. Suet. In eodem campo Cor. Tac. Britanici ſepulcrum poſuit, in quo prius expugnationem fecerat. Suet. Druſi, diui Claudij patris. In domo āt & hortulo Angelli Colotij hæc uiſcuntur, Socratis Statua Alcibiadem amplexantis. Iouis hamonis, Prometheiq́, & Aeſculapij ſimulacra. Menſes cum ſignis, & dijs tutellaribus. Scyphius, & Arion equi, quos in Theſſalia, percuſſa terra tridente, Neptunus eduxit, Menſuráq́ pedis Romani, qua nos urbem ſumus dimenſi. Verum in priuatis ædibus, quæ nunc ſunt ex priſcis ornamentis ſi numerare uellemus, longum ſimul, & laborioſum utiq́ foret, fructus uero ꝑtenuis: cum ibi non ſint inuenta, ſed hinc, inde tranſlata. Quare hæc plus ſatis curioſis relinquimus. Martio autem alterum minorem campum proximum fuiſſe quidam uolunt, propter, qui ſequuntur, Catuli uerſus. Si me queſiæris minore Campo. tum innumerabiles circum circa porticus, horti numeroſi, theatra tria, ſimul & amphitheatrum, templa magnificentiſſima inter ſe contigua, ut quaſi aliud agentia, reli*

quam urbis uenuſtatẽ oſtentare uideantur. Viam *rectam appellatam, in campo* Mar*tio fuiſſe ſcribit Sen.*

CL . P . P . CLXXIIII.

De pontibus ſupra Tyberim extructis. Cap. II.

c Vm Tyberis, niſi per pontes, in tranſtyberinam regionem tranſmittat, operæpretium erit uidere, quis omnium primus ſupra Tyberim pontem ſtruxerit, quot nunc extent, quibus appellentur nominibus, à quibusue excitati ſinguli dicantur. Epicardus enim memoriæ prodidit Herculem, occiſo Gerione, cum uictor per Italiam armenta duxiſſet, pontem ſupra Tyberim ad tempus ſtruxiſſe. Vnde ſi quis ſitum locoꝝ, & ea, quæ de Caco, ipſóq; Hercule narrantur, conſyderet, faciliime iudicabit nõ alibi Herculẽ ipſum poſuiſſe, q̄ ad radices Auentini, ubi poſtea Sublicius fuit. Ful. autem ſcribit ante urbem conditam fuiſſe pontem Sacrum, ex authoritate Diony. cuius ſunt hæc uerba. Nam cum per cædes hominum Saturno ſacrificaretur, ad placandam dei iram, hoc more ſublato ab Hercule, factum eſt pro hominibus, qui in Tyberim deijciebantur, ſimulacra eorum ſirpea deijcerent, quos argeos uocabant. creditur ibi ante fuiſſe, ubi poſtea Sublicius, uel idem pons, argumento eſt, quod etiam inde ſimulacra ſirpea eodem more in Tyberim deiecta ſcribit. M. Var. cum inquit. Argei fiunt ex ſirpeis uirgultis ſimulacra hominum, & quotannos è põte Sublicio à ſacerdotibus iaci ſolẽt. Ouidius in faſt.

Tum quoq; priſcorum uirgo ſimulacra uirorũ.

Mittere roboreo ſirpea ponte ſolet.

Sed in his uerbis nulla fit mentio de ponte Sacro. *Sublicium uero poſt urbem conditam poſitum eſſe ſatis conſtat.* Lactantius *uero de ponte* Miluio *præcipitari ſolere ait, in hæc uerba. Saturnus in* Latio *ita cultus eſt, ut homo in* Tyberim *de ponte* Miluio *mitteretur, quod ex reſponſo quoddam factitatum* Varro *eſt author. Sũt autem pontes numero octo.* Miluius. Ælius. Vaticanus. Ianiculenſis. Ceſtius. Fabricius. Palatinus. *Sublicius. quos, præter Subliciũ,* Totilas *olim demolitus ẽ.*

De Ponte Miluio. Cap. III.

Miluius Pons, *quem nunc uulgo* Moluium *uocitant, in uia* Flaminia *ſitus, ultra primum lapidem diſtat ab urbe.* Ferunt *autem hunc ſæpius euerſum, ſæpiúſq; inſtauratum nihil ex ueteri ſtructura, præter fundamenta, retinere. de quo meminit* Pli. *de uiris illuſtribus, &* Ammianus Marcellinus, *aitq; à.* M. *Scauro (qui fuit tempore Syllæ) in cenſura extructum. ad quem pontem* Neronem *uentitaſſe ſupra demonſtratum eſt. In eodem legati* Allobrogum *nocturno tempore cum literis ad* Catilinam *deprehenſi ſunt, quibus coniurationem patefactam eſſe ſcribit* Cic. Apud *eundem pontem* Conſtantinus *magnus* Imp. Mexentiũ *tyrannum* Maximiani *filium magicis artibus deditum militari ſtratagemate materia, ac nauibus ſupra* Tyberim *diſpoſitis, fluuio ſubmerſum, ſuperauit.* Nam *cũ diuerſis certaſſet prælijs, conſpecto demum in æthere crucis uexillo, clamãtiſq; uoce audita* ἐν τούτῳ νίκα

ditur, in maréq; Tyrrhenum prope hoſtiam uno legiti-mo oſtio ſe exonerat; qualibet magnarum nauium mer-cator placidiſſimus. hic Dyony. Ex I*aniculo conſpicua eſt* Rom*a. latitudo* T*yberis quatuor eſt iugerum, al-titudo tanta, ut poſſit magnas perferre naues, neq; pe dibus tranſiri queat, niſi per pontem, qui* Cos. L. E*bu tio* & . P. *Seruilio, unicus erat. Sinum autem, ut di-ctum eſt,* T*yberis effundebat uſq; ad radices* C*apito-lij,* T*arquinius enī primus omnium alueum direxit.* P*oſtea* A*grippa ædilis, & curſum direxit, & alue-um mutauit, magníſq; ſaxorum molibus in utraq; ripa locatis ſolidauit.* A*uguſtus uero ad coercendas inunda-tiones eundem laxauit, ac repurgauit.* L*ongo tempore poſt* A*urelianus* I*mp. firmiſſimo muro utrinq; uſq; ad mare extructo, coercuit; cuius operis ueſtigia multis in locis adhuc cernuntur.* A*ncum autem* M*artium na-ualia extruxiſſe commemorat* Diony. *his uerbis.* C*unq; eſſet amnis uſq; ad pontes fluuialibus ſcaphis latis, ma gnis nauigari idoneus: ad* R*omam autē maritimis quoq; nauibus, onerarijs, magnis, nauale aliquod excogitauit ad egreſſum eius extruere, utens, ut portu, oſtio am-nis ipſius.* P*anditur autem multum in latitudine coniū gēs ſe mari, ſinúſq; concipit magnos, quales portuum maritimorum illuſtrium, nec obſtruitur ad oſtium ma-rino litore, incorruptus ſicut pleraq; alia flumina, nec paludibus, aut ſtagnis errans aliquo in loco conſumitur priuſquā mare contingat riuus: ſed eſt peruius ubiq; na uibus, uno tantum effluit oſtio legitimo, perſecās dor-*

ſum maris. Naues igitur actuariæ per oſtium eius intrant, & Romam uſq; remigio, & funibus tractæ adducuntur, maiores uero ante oſtium ad anchoram fluctuantes fluuialibus euacuatæ ſcaphis exonerantur. Plinius. Pluribus prope ſolus in omnibus terris amnis accolitur, aſpiciturq; uilis, nulliq; fluuiorum minus licet incluſus utrinq; lateribus, nec tamen ipſe pugnat, quanq̃ creber, & nunquã magnis aquis, quã in ipſa urbe, reſtagnantibus. quinimmo uates intelligitur potius monitor auctu ſemper religioſus. Plura autem erant hoc in loco dicenda de huius flu. natura, & cur. Plin. auctu ſuo religioſum eſſe uelit. Sed cum LVDOVICVS *Gometius, quem iuris diuini, & humani ſcientia, ac uitæ integritas præſtantiſſimum* Rottæ *auditorem fecere de his libellum eleganti oratione in lucem ediderit, eadem in noſtrum transferre ſuperuacaneum eſſe duximus. Quare de* Tyberino *flu. hactenus. Illud tamen uos monitos uelim, priſcis temporibus non licuiſſe in huius ripa quidpiam ædificare, tanquã numini ſacra, fuiſſeque aluei & riparum curatores, ut ex indice, apud põtem Ælium reperto, habetur huiuſmodi.*

EX AVCTORITATE IMP. CÆS. VESPASIANI AVG. P. M. TRIB. POT. IIII. IMP. X. P. P. COS. IIII. V. CENSOR. CAIVS CALPETANVS RANTIVS QVIRINALIS VALERIVS CESTIVS CVRATOR RIPARVM ET ALVEI TYBERIS TERMINAVIT. R. R. PROXI.

idest in hoc uictoria: tandem uictor fuit. quæ uictoria extat in eius triumphali arcu ſculpta, & ĩ aureis numiſmatibus ſæpe uidimus ipſi.

De Ponte Aelio, nunc. S. Angelli. Vaticano, ſiue Triumphali. ac Ianiculenſi, ſiue Aurelio. Cap. IIII.

Sequitur, poſt Miluium, Pons nunc. S. Angelli, olim Aelius, ab Aelio Hadriano, qui eum iuxta ſui ſepulcri molem excitauit, denominatus. Spartianus, Fecit, inquit, & ſui nominis pontem, & ſepulcrum iuxta Tyberim. quem pontem nulla alia de cauſa poſuiſſe credendum eſt, quã ut ꝑ ipſũ tranſeuntes propius molem ipſam ſpectarent; eo maxime ꝙ infertus erat pons. ꝙ in Vaticanum montem & campum mitteret, Vaticanus: alio uero nomine Triumphalis nuncupatus: quia per ipſum triumphantes tranſeuntes uia, eiuſdem nominis, in Capitoliũ Ioui gratulatum aſcenderent. & cum nobilium tantum eſſet, nulli ruricolæ per ipſum tranſire licebat. Huius pontis pilæ eregione hoſpitalis. S. Spiritus in Tyberi adhuc extant. Tertius eſt in ordine, à proximo Ianiculo, Ianiculenſis, qui & Aurelij, à uia, uel porta Aurelia, nomen obtinuit. Legebatur olim in eo titulus huiuſmodi,

IMP. CÆS. DIVI TRAIANI PARTHICI DIVI NERVÆ NEPOTIS TRAIANI ET HADRIANI AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. IMP. IIII. COS. III.

DERESIVS RVSTICVS CVRATOR VALETRIARVM TYBERIS ET CLOACARVM VRBIS . R . R. RESTITVIT SECVNDVM PRESIDENT . TERMINATIONEM PROXIMAM. CC. P. P. C. II.

Tradunt autem Antoninum Pium marmoreum feciſſe, & ciuilibus bellis demolitum, pontem ruptum uocitatum. Longitudo ẽ pedum. CCXV. Xyſtus uero Pon. Max. quartus multis poſt ſeculis in eam, quam cernimus, magnificentiam, & pulchritudinem inſtaurauit, quemadmodum titulus ibidem in marmore exciſus oſtẽdit. unde ab eodem nomen accepit.

De Ponte Fabricio, & Ceſtio. Cap. V.

POſt Aurelium pontem ad ſtadium, e regione theatri Marcelli, ſurgit in medijs Tyberinis fluctibus Inſula, quam urbi coniungit Pons prius Tarpeius à Tarpeia rupe propinqua: deinde Fabricius à L. Fabricio, qui eum faciendũ curauit, denominatus. ut teſtatur index in arcu pontis inſculptus huiuſmodi.

L . FABRICIVS. C . F . CVR. VIAR. FACIVNDVM COERAVIT. IDEMQVE PROBAVIT. Q . LEPIDVS . M . F . M. LOLLIVS. M . F. COS . S . C . PROBAVERVNT.

Nunc dicitur pons quatuor Capitum, à quatuor marmoreis ſimulacris quadrifrontibus in aditu pontis collocatis. Qui uero eandem inſulam tranſtyberinæ regioni

conectit, Eſquilinus, ſiue Ceſtius olim, nūc uero Pōs S. Bartholomei, à propinquo huius diui templo, nuncupatur. quem Valentinianū, & Valentem inſtauraſſe à dextris, & ſiniſtris in tabulis marmoreis ibi collocatis hæ inſcriptiones teſtantur.

DOMINI NOSTRI IMPERATORES CÆSARES FL. VALENTINIANVS. PIVS. FELIX. MAX.VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAXIMVS GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRAN.MAX. GOTH.MAX .TRIB. POT. VII. IMP. VI. COS. II .PPP.II. & FL. VALENS PIVS FELIX MAX. VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAX.GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. COS. II. P. P. P. & FL. GRATIANVS PIVS FELIX MAX.VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAX. GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. III. IMP. II. COS. PRIMVM. P. P. P. PONTEM FELICIS NOMINIS GRATIANI IN VSVM SENATVS AC POPVLI ROM. CONSTITVI DEDICARIQ. IVSSERVNT.

Longitudinē autem paſſuum noſtratium. LX. *habere dicitur, ſuperior uero.* LXX.

De *Inſula* T*yberina.* Cap. VI.

P*Riuſquā autem ad reliquos pontes deueniamus, uidēdū eſt unde origo* I*nſulæ* T*yberinæ; quam formam habeat, quanta ſit, quidue in ea fuerit.* P*rincipium uero huius nihil magis cognoſcitur, quam ex uerbis* D*iony.* P*oſtquā enim* T*arquinij in* L*ucretiam ſtuprum commemorauit, ob id ꝙ* T*arquinios omnes ad unum urbe eiectos oſtendit ſubdit.* D*ecretum conſilium deinde bona omnia tyrannorū ferentes in publicum ciuibus omnibus expoſuerunt, ut quicunq; ex eis caperent, quisquis obtineret, agrūmq; omnem, quantum illi poſſederant ijs, qui nullam haberent ſortem, diuiſerunt; unum tantum capientes campum, inter urbem & Tyberim iacētē, quē ſacrum eſſe* M*arti antea decreuerunt, equis pratum, atq; iuuenibus ad bellicas exercitationes ludum oportuniſſimum.* H*unc campum, priuſquā* M*arti ſacrum, aſcribens ſibi* T*arquinius ſeuerat.* N*am cum cætera tyrannorum bona populo auferenda conceſſiſſent, ſed quod in campo illo natum erat frumentum, aliud in areis adhuc iacēs, aliud in culmis, & quod iam tritum erat auferre nemini permiſerunt, ſed ut execrabile, nec idoneum quod in ædes portaretur, iaciendum furcis in flumen eſſe decreuerunt, unde inſula creuit* T*yberina.* L*iuius etiam eadem ferè, quæ* D*iony. de origine inſulæ dicit.* F*ormam autem biremis habet, ut malus ſit inter ipſos pontes,*

tes, párſue ſuperior in acutum magis tendens prora: inferior uero tāquā latior puppis. Latitudo, ubi maior, teli iactum non excedit. longitudo uero ſtadiorum duorum, uel circa. Hanc q̃dem deſcribit Oui. his carminibus.

Scinditur in geminas partes circunfluus amnis.
Inſula nomen habet, laterum quæ à parte duorum
Porrigit æquales media tellure lacertos.

Priſcis autem temporibus Inſula lycaonia uocabatur, licet tota Æſculapio eſſet ſacra, propter eius ſimulacrum ex Epidauro in eam aductum. unde formam eius nauis, qua aductum eſt, locus accepiſſe dicitur. Quū enim ciuitas peſtilentia uexaretur, inſpectis libris ſibyllinis ſacerdotes animaduerterunt non aliter priſtinam recuperari ſalubritatem poſſe, quam ſi ab Epidauro Aeſculapius eſſet accerſitus. Itaq; miſſi legati Epidaurum in templum Æſculapij perducti benigniſſime deum inuitarunt. Numen autem ipſius ſubſecutum eſt. Siquidem is anguis, quem Epidaurij uenerabātur, in triremem Romanorum perrexit, ubi Q. Ogulini legati tabernaculum erat. Legati læti urbi aduexere in Inſulam, ubi ei templum dedicatum. Plin. Atqui inquit, anguis Æſculapius Romam aductus eſt, uulgóq; paſcitur, & in domibus. Viſitur adhuc in hortis. S. Bartholomei forma nauis ex lapide taſio, & in eius latere raptantis ſerpentis ſimulacrum. Ædis uero Æſculapij extant adhuc ueſtigia quædam in eisdem hortis, cui iuncta erat aui ſui Iouis Ædes. Ouidius.

Quod tamen ex ipſis licuit mihi dicere faſtis
Sacrauere patres hæc duo templa die.
Accepit phœbo, nympháq; Coronide natum
Inſula, diuidua quam premit amnis aqua.
Iuppiter in parte eſt, cœpit locus unus utrunq;,
Iunctaq; ſunt magno templa nepotis auo.

Iouis autem.C.Seruilius duumuir dedicauit, uotã ſex annis ante Gallico bello à. L.Furio Purpurione prætore, & ab eodem conſule locatam. In inſula ideò ægroti exponebantur, quia Æſculapius medicinæ deus habetur: & ob hanc ſcientiam in deorum numerum acceptus, auth.Cor.Celſus. Ad Aeſculapij templum,fuit Noſocomion,ideſt locus ubi ægroti curabantur. Vnde Ariſtophanes in Pluto inducit languentes in æde Aeſculapij, ut medelarum fomentis refocillentur, & Plau.in Gur. Lenonem capadocem, lenioſum, iecoroſum, pulmonarium in eiuſdem dei ædem incubantem. Sunt qui uelint Aeſculapio ædem in Inſula ideò conſtitutam, ꝙ ægroti in primis aqua indigere arbitrarentur, uel auth.Plu. ꝙ fluxu, motúq; aquarum aer eſſet ſalubrior, nam alioquin huius ſacræ ædes extra urbem excitari ſolebant. Claudius imp. quum quidam ægra, & affecta mancipia ĩ Inſula tedio medendi exponerent: liberos eſſe ſanxit. Liuius tertio quintæ dec., commemorat Lucretium prætorem tabulis pictis ex præda fanum Aeſculapij exornauiſſe. Habuit hæc Inſula ĩ prora,et Fauni Aedẽ, quæ ita fluctibus ceſſit, ut, ne ueſtigia quidem, appareant. Meminit huius Vitruuius,in hæc uerba.Proſty-

li exemplar eſt in inſula Tyberina, in æde Iouis, & Fauni Ouidius.

Idibus agreſtis fumant altaria fauni

Hic, ubi diſcretas inſula rumpit aquas.

Liuius autem ait Cn. Domitium Aenobarbum, & Cn. Scribonium ædiles multos pecuarios ad populi iuditiū adduxiſſe, tréſq; ex his damnatos eſſe, & ex eorũ multatitia pecunia ædem Fauni in Inſula feciſſe. Probus ſcribit Faunum primum ædificia numinibus, lucóſq; ſacraſſe, & ab eo Fana dicta eſſe. In hac inſula fuit Statua D. Iulij, quæ ſereno, & immoto die ab occidente in orientem conuerſa eſt: ſicuti Cor. Tac. & Suet. teſtantur.

De Ponte Senatorum, ſiue Palatino, & Sublicio. Cap. VII.

Succedit autem infra inſulam, ad teli iactū, ſeptimus pons, à Senatoribus Senatorũ, qui & Palatinus, à Palatino monte propinquo ē denominatus. Nam aucta urbe, & mœnibus, & ciuium numero, cum Sublicius non ſatis uideretur facere, hunc, qui uia Aurelia in maritima, Thuſciámq; mitteret, addidere; de quo intellexiſſe opinantur Liuiū cum inquit. M. Fuluius maioris uſus locauit portum, & pilas ponti in Tyberi, quibus pilis fornices poſt aliquot annos. P. Scipio, & L. Mumius cenſores locauerunt imponendos. Eſt enim pons multiplici fornice compactus ad excipiendos bifidos proximæ imminentis inſulæ alueos, hodie Pons S. Mariæ ægyptiacæ à propin-

qua eius æde nūcupatur. ī eo āt īſculpta ſūt hæc, uidel3

NVMINI DEORVM AVG. IOVI OPT. MAX. AEDEM VOTO SVSCEPTO. Q. LEPIDVS. M. F. M. CVRIVS. M. F. COS. III.

S. P. Q. R.

IMP. CAESAR DIVI TRAIANI PARTHICI NERVAE NEPOTI TRAIANO HADRIANO AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. II. Q. VOVIS OMNIVM PRINCIPVM ET SOLVS REMITTENDO SEXTERTIVM NAVES MILLIES CENTENA MILLIA ENIM DEBITVM FISCI P̃TES EIVS SVAQ. ET POSTEROS SVOS RESTITVIT HAC LIBERTATE SECVROS IVLIA AVG. MATER AVGG. ET CASTORVM MATRONIS RESTITVIT.

SABINA AVGVSTA

MATRONIS

DIVVS AVG. PON. MAX. EX. S. C. REFECIT

Vltimus uero & antiquiſſimus omnium ſequitur Sublicius, ab Anco Martio rege non ad tempus, ut prius Hercules, at in uſu Po. Ro. perpetuo manſurus, extructus, licet totus ligneus. Nam ſine ferreo clauo, ſine fulturis ita diſpoſitus erat contignatione, ut trabes ꝑ bella eximerentur, ac reponerentur. quod quidem ſic facere religioſum fuerat, poſtq̃ Cocite defendente ægre reuulſus eſt, auth. Plin. Sublicius aūt dictus, quia ilex

ſpecies eſt quercus, ex qua confici ſolebat. uel, ut alij, à ſublicibus lignis. lingua enim Volſca magnæ trabes ſublices uocantur. Lapideum *deinde* Aemilium Lepidum *prætorem feciſſe memorant, & ab eo* Aemiliũ *pontem denominatum.* Vnde Ant. *in itin.* Poſt *iterum, inquit, unus effectus (de* Tyberi *enim loquitur) per pontem* Lepidi*, qui nunc abuſiue lapideus dicitur, & reliqua.* Hunc *tyberinis fluctibus læſum reſtituit* Tiberius. Cor. Tac. *refert* Othone *imperante ſubita inundatione fuiſſe perruptum. quem longo tempore poſt* Antoninum Pium *reſtituiſſe, author eſt* Iulius Capitolinus. *Quidam marmoreum poſuiſſe dicunt, & in hunc uſq; diem pontem marmoratum appellari.* Huius *enim ueſtigia in medio alueo ipſius fluminis, parum ſupra* Naualia*, adhuc cernuntur.* Et *quanquam de loco uaria traduntur, conſtat tamen ad* Auẽtini *mõtis radices fuiſſe, quod innuit* Apianus*, cum inquit:* Auentinũ *aſcenderat* Gracchus*; mox inde fugiens per pontem ligneum ad alteram fluminis partem euectus &c.* In *Sublicio autem ponte conſidebant pauperes ſtipem à tranſeuntibus petentes.* Sen. In *ſublicium pontem me transfer, & inter egenos abige, non ideò tamẽ me deſpiciam, quod in illorũ numero conſedero, qui manũ ad ſtipem porrigunt.* Ex *eodem facinoroſi præcipitabantur in* Tyberim. *ex quo &* Heliogabali *imp. cadauer annexo pondere, ne fluitaret, deiectum eſt.* Poſt *uero incenſam à* Gallis *urbem ob inopiam cibariorũ decretum tulerunt, ut ſexagenarij è ponte* Sublicio *in*

Tyberim, tanq̄ patriæ inutiles, deijcerentur, unde depontanei ſexagenarij dicebantur. Veritas tamē hoc habet. quod ſexagenarij à ſuffragio repellebantur, & ita eos ponte deijci ſolitos ferunt. qui pons, ut rettuli, olim erat apud Septa. Illud autem ſciendum pontes, tā qui extra, quā qui in urbe erant, uarijs tpibus à diuerſis fuiſſe reſtitutos hominibus, & inter alios ab Vrſo Alo, ut hoc eius epithaphium teſtatur.

VRSVS ALVS CIVIS SATRAPES EX VMBRIA IN ARMIS FLORVIT ADVLESCENS VERO POSTQVAM FACTVS EST AEQVATVM CAPITOLIVM RECONDIDIT TABVLARIVM LEGES SERVAVIT. R.P.A FALISCIS LIBERAVIT QVIRITES IN EXILIVM PONTES REFECIT PLEBEM PACAVIT DIVISVM IMPERIVM RECONCILIAVIT.

VIX.AN.XLIII. MEN.X.D.IIII.

Sed pontibus extructis, in Trāſtyberinam regionem trāſeamus.

De Tranſtyberina regione. Rauenatium, & Fortis Fortunæ Templo. Thermis Seuerianis. Hortis Cæſaris, ac de Aqua Alſietina, & de Pratis Mutijs. C. VIII

Ranſtyberina regio priſcis tpibus Ianiculi, à monte, qui plurimus ei iminet, nomen accepit. Rauenatium ēt urbem noīatam inuenio. Auguſtus enim contra Antonium, & Cleopatrā ui=

ctoria potitus, binam inſtituit claſſem, unam apud Me*ſenium* Lucaniæ *portum, qua* Italiæ *inſulas, orámq;* Galliarum *maritimam*, Hiſpanias, *Africam*, *Mauritaniáſq; tueretur.* Alteram *apud* Rauenam, *cuius partes eſſent* Adriatici *ſinus*, Illyrici, Dalmatiæ, Græciæ, Thraciæ, Ponti, *&* Aſiæ, *átq;* Aegypti *oræ neceſſitatibus ſubuenire.* Cum *itaq;* Romano Senatui *ea in primis eſſet cura, ut nulla poſſet* Romam *frequẽtare multitudo, cui non eſſet habitandi locus publice aſſignatus, attributa eſt rauenatis claſſis militibus regio* Tranſtyberina, *quæ ex inde urbs* Rauenatium *dicta eſt, ſicut &* Templum, Meritoriáq; *taberna; ubi nũc* S. Mariæ *ædes.* In *hac aũt regione pauca admodũ memoratu digna extitere. quia addita cum fuiſſet urbi nõ inopia loci, ſed ne* Ianiculus *mons arx hoſtium quandoq; eſſet, propter peſtiferos auſtros, quibus infeſtabatur, à uiliſſimis tantum hominibus, ſordidiſſimáſq; exercentibus artes, culta erat.* Quare *minime mirũ uideri poteſt, ſi paucis tranſigi uerbis uidebitur.* Spartianus *tradit* Seuerum Imp. Thermas *ſui nomĩs in regione* Trãſtyberina *feciſſe. &* Vopiſcus, Aurelianum *hyemales, quod aquæ frigidi aeris illic deeſſent. quarum ueſtigia, licet quidam inter montem aureum, & .S.* Franciſci *ædem eſſe dicant, nullibi tamen certa apparẽt.* Cæſar Hortos, *&* Naumachiam *iuxta* Tyberim *habuiſſe dicitur, ubi* Fortis Fortunæ Templum, Tiberij *tpe dicatum.* Alſietina *aqua, quæ &* Auguſta *dicebatur, ex lacu* Alſietino *uia* Claudia *miliario.* XIIII. *ab* Augu

ſto in hortos, & naumachiam perducta Tranſtyberinæ ſeruiebat regioni, de qua ita ſcribit Fron. *Quæ ratio mo uit Auguſtum prouidentiſſimum principem producere Alſietinam aquā, quæ uocatur Auguſta, non ſatis per ſpicio; nullius gratiæ, immo & parū ſalubrem, & nuſq̃ in uſus populi fluentem, niſi forte cū opus naumachiæ aggrederetur, ne quis ſalubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit, & quod naumachiæ cœperat ſupereſſe, hortis ſubiacentibus, & priuatorū uſi bus conceſſit. Solet tamen ex Tranſtyberina regione, quoties pontes reficiuntur, & à citeriore ripa aquæ ex neceſſitate in ſubſidium publicarū ſalientium dari.* Hác *autem aquam* Hadrianum *primum pontificem reſtituiſ ſe, eiúſq; aquæ fontem in platea.* S. Mariæ *tranſtyberinæ extare, tenet fama;* Albionamq; *in hac regione agrum ab* Albionarū *luco, quo in loco bos alba ĩmolabatur fuiſſe,* Pratáq; Mutia *e regióe* Naualiū. Diony. *Mutium aūt mori elligentem pro patria regionem tranſtyberim donauere de publico. hic locus prata* Mutia *uſq; ad hanc ætatem uocantur.* Ludi *piſcatorij in ripa* Tyberis, *prope ubi nunc* Naualia, *olim celebrabantur, auth.* Sex. Pomp.

De *Sepulcro* Numæ, & Cecilij *poetæ,* Tribunali Aurelio Ianiculo, & Hortis *Martialis.* Cap. IX.

Vma rex ſub Ianiculo ſepultus eſt, *inquit* Solinus. Diony. *Iacet autem* Numa *in* Ianiculo *tranſtyberim.* Caſſius Hemina *quar-*

to annalium libro prodidit. Cn. Terentium ſcribam agrũ ſuum in Ianiculo repaſtinantem offendiſſe arcam, ĩ qua Numa ſitus fuiſſet, in eadẽque libros eius repertos. P. Cornelio. L. filio Cethego. M. Bebio. Q. filio Pamphilo Coſs. ad quos à regno Nũæ colligũtur ãni. D. XXXV. & hos fuiſſe ex cartha. De Numæ libris, & ſepulcro Liuius hæc habet uerba. In agro. L. Petilij Scribæ ſub Ianiculo, dum cultores altius moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ octonos fermè pedes longæ, quaternos latæ, inuentæ ſunt, operculis plumbo deuinctis, literis latinis, græciſq; utraq; arca inſcripta erat. in altera Numam Pompilium regem ſepultum eſſe, in altera libros Numæ ineſſe. Eas arcas cum ex amicorũ ſententia dominus aperuiſſet, quæ titulum ſepulti regis habuerat, inanis inuenta: ſine ullo corporis humani ueſtigio: aut alterius rei, per tabem tot annorũ omnibus abſumptis. in altera duo faſces candelis inuoluti ſeptenos habuere libros, non integros modo, ſed recentiſſima ſpecie. ſeptem libri latini de iure pontificio. ſeptem græci de diſciplina ſapientiæ. in quibus cum animaduerteretur pleraq; friuolas religionum cauſas continere, ex. S. C. in Comitio cremati ſunt. Tribunal Aurelium in trãs tyberina regione fuiſſe arbitramur. de quo Cicero ad Quirites ita meminit. Ego cum homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriariq; uidiſſem. Naualia autem priſcis tpibus ubi & nunc, de quibus Liuius qnto quintæ dec. hæc ſcribit L. Aemilio Cos. naues, quæ in Tyberi paratæ, inſtructæq; ſtabant, ut ſi rex poſſet

reſiſtere in Macedoniam mitterentur, ſubduci, & in naualibus collocari, Senatus iuſſit. Sed in Ianiculum tempus eſt aſcẽdere, quem montem Ouid. arcem appellauit. his carminibus.

Arx mea collis erat, quem cultrix nomine noſtri
Nuncupat hæc ætas, Ianiculúmq; uocat.

Hoc illi nomen fuiſſe putãt, quod Ianus ibi, uel ſit ſepultus, uel habitauerit. Virgilius.

Hic duo præterea diſiectis oppida muris
Relliquias, ueterúmq; uides monumenta uirorum.
Hanc Ianus pater, hãc Saturnus condidit urbem.
Ianiculum illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Alij quod ex Ianiculo Romani primũ iter in Hetruriã fecere, & ab eo trãſitu Ianiculũ dictũ. Ianus. n. tranſitus uocatur, ut uiſum eſt ſupra. Plinius. Saturnia, inquit, ubi nunc Roma eſt. Antipolis ubi Ianiculus, in parte Romæ. In hoc colle Mar. hortos amœniſſimos habuit, quos ipſemet libro primo multis celebrat uerſibus. Idem Plin. tradit. Q. Hortenſium dictatorem cum in Ianiculum ſeceſſiſſet legem in æſculeto tuliſſe. Euſebius uero Cecilium Statium, poetam, in eodem ſepultum eſſe. Huius autem collis forma in longum porrigitur, auſpicatur à porta nunc Turrionis, & ſex. plus minus ſtadijs in meridiem extenditur. aſſurgit plurimus ad portam Aureliam.

De Monte, & Campo Vaticano. Templo Apollinis, & Martis. Naumachia, Circo, & hortis Neronis, ac de Obeliſco Cæſ. Cap. X.

E Xpoſitis ijs, quæ ad Tranſtyberinam regionem, ſiue Ianiculum, pertinere uidebantur, Vaticanum dico montem, & campum (q̃q̃ extra urbem) his proximum addere, ex ſitus deſcriptione, admonemur. Vaticanus igitur Mons is eſt, in quo. S. Petri templum, Pontificiſq; Palatium ſpectatur. Vaticani autem uaria traditur etymologia. Gellius enĩ ſcribit, agrum uaticanum, & eiuſdem agri deum præſidem appellatum à Vaticinijs, quæ ui, & inſtinctu dei eius in eo agro fieri ſolita eſſent. Var. in libris diuinarũ aliam tradit iſtius nominis rationem. Nam ſicut Aius, inquit, deus, aráq; ei ſtatuta, quæ eſt in infima Noua uia, quod in eo loco diuinitus uox edita erat, ita Vaticanus deus nominatus, penes quem eſſent uocis humanæ initia, quoniam pueri ſimulatq; parti ſunt, eam primum uocem edunt, quæ prima in Vaticano syllaba ẽ. Sex. uero Pompeius uult collem hunc Vaticanum nuncupatum, quod pulſis Hetruſcis eo potitus ſit Po. Ro. uatũ reſpõſis. Plinius refert tẽpeſtate ſua Ilicem in Vaticano fuiſſe, in qua titulus æneis literis, hetruſcis religione iam tum dignam arborem fuiſſe, ſignaret. Apollinis Templum eo in loco ſtatuunt, ubi nunc ſacellum S. Petronillæ, ſicut Martis, ubi. S. Mariæ cognomento de Febribus, in uia olim Triumphali. Iulium Paulum, Poetam, Prædiolum in Vaticano poſſediſſe commemorat Gellius. Cor. autem Tac. Neronem clauſiſſe in ualle Vaticani ſpacium in quo equos regeret, apúdq; nemus, quod nauali ſtagno circumpoſuit, conſeuiſſe. Con

uenticula, & cauponas extruxiſſe, obtuliſſeq́ꝫ hortos ſuos ad uaria in Chriſtianos tormentoꝝ genera, ſpaci- umq́ꝫ illud circum appellatum. In quo idem Nero *cir- cenſe ludicrꝫ habitu aurigæ edebat, permixtus plebi, uel circulo inſiſtens.* Et quia Plinius Obeliſcum Vaticani in Caij, & Neronis Circo ponit, *arbitrantur nõnulli na uale ſtagnum, ſiue* Naumachiam *ſecus ipſum montem, qua ad portam* Pertuſam *itur, fuiſſe.* Hortos uero à *clauſura illius circi ad* Tyberim. *Obeliſcus autem ſecus eccleſiam* Apoſtoloꝝ, *in uia olim triũphali, ſolus ex ma ioribus omnibus, nunc eſt erectus, his titulis inſcriptus.*
DIVO CÆSARI DIVI IVLII. F. AVGV- STO. TI. CÆSARI DIVI AVGVSTI. F. AVGVSTO SACRVM. *Ab altero uero latere.* DIVO CÆSARI DIVI IVLII. F. AVGV- STO. TI. CÆSARI DIVI AVGVSTI. F. AVGVSTO SACRVM.

In *cuius uertice pila aurata poſita eſt.* De *hoc autem obeliſco* Plinius *ita ſcribit.* Tertius *eſt ĩ* Vaticano Caij, & Neronis *principum circo, ex omnibus unus omnino fractus in molitudine eius, quem fecerat Soſtridis filius* Nuncoreus, & *poſt cæcitatem, uiſu redito, Soli ſa- crauit, altitudine cubitoꝝ centum.* Idem *ubi de magni- tudine arboꝝ tractat, hæc habet uerba.* Abies *admira- tionis præcipuæ uiſa eſt in naui, quæ ex* Ægypto Caij *principis iuſſu* Obeliſcum *in* Vaticano *circo ſtatutum, quatuórq́ꝫ trũcos lapidis eiuſdem adſuſtinendum eum, adduxit. qua naui nihil admirabilius uiſum in mari cer*

tum eſt. centum uigiti modij lentis pro ſaburra ei fuere. Longitudo ſpacium obtinuit magna ex parte Hoſtienſis portus, latere læuo, ibi nanq; demerſa eſt à Claudio principe. Arboris eius craſſitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat.

De Via Triumphali. Aqua Sabbatina. & Sepulcro Scipionis. Cap. XI.

Riumphalis autem Viæ mentio licet facta ſit ſupra, tamen libet hic oſtendere quo tramite in Capitolium pduceret. Parata igitur triumphali pompa in territorio triumphali, p uiam procedebant Triumphalem, cuius ſtratæ ſilicibus particula adhuc cernitur ſub. S. Spiritus hoſpitali, ut p nunc dirutum pontem Tyberis triumphalem ibi proximum, & portam pariter dirutam eius pontis triumphalem, cuius ampla cernere eſt fundamenta, in urbem, & ad Capitolium duceretur. Continuabatur autem uia triumphalis ad poſteriorem olim porticum. S. Celſi. inde. S. Laurentij in Damaſo eccleſiam, & poſt Floræ campum petebat. idq; hinc maxime proximis tpibus cernere fuit, q in continuatis ſup eam domibus fundamenta iacere, aut puteos effodere molientes, ſiliceam ueterem offenderunt, ſpacioſiſſimam, à campo Floræ ad nunc plateam Iudeoꝝ, inde Iunonis templum, nunc. S. Angelli eccleſiam, poſtea ad. S. Geor. in uelabro procedens uia, ſub nouis ædibus, ruiniſq; ab effodientibus inuenitur, quouſq; Iani templ, Velabróq; proxima in cliuum deſitura capitolinam detecta cernitur, Blon. In hortis Pon=

tificis uiſitur hodie Nili *ſimulacrũ, & circũquaque aia lium genera in eo flu. naſcẽtiũ, ac* Tyberis, *cum pueris ur bis conditoribus lupæ mammam tractantibus.* Apollinis *cum arcu, & ſpiculis Signum,* Laocoontisq; *uirgiliani cum duobus filijs, de quo ſupra facta eſt mentio:* Vene ris *paruum* Cupidinem *iuxta ſe deſpicientis, &* Cleo- patræ *fonti appoſitum, exangui ſimilis. Quæ omnia exornandi locum gratia hinc inde eò ſunt tranſlata.* Ex tant *& multa alia antiqua monimenta in porticu eiuſ- dem pontificis, ac in uinea ad primum lapidem fermè eregione pontis* Miluij, *quæ, cum ibi non ſint inuenta, nullam antiquorum locorum præbent cognitionem. Quare his omiſſis ad utiliora ueniamus. Sabbatina aqua à Sab- batino* Anguillariæ *lacu* Romam *perducta erat, cuius formæ ueſtigia quædam extra portam* Aureliam *exta- re dicuntur. hanc* Hadrianus *primus pontifex reſtituit, perduxitq; in* Baſilicam *diui* Petri *ad uſum ſacerdotũ, & ad lauandos pauperum pedes in cœna domini.* In cam po Vaticano, *haud procul à mole* Hadriani *fuit ingens* Meta, *ſiue* Pyramis, *quam* Alexander *ſextus ponti- fex deſtruxit, ut uiam ad eandem baſilicam aperiret, uel ne eſſet hoſtibus tanquam propugnaculũ contra propinquam arcem, cuius fũdamẽta uidimus effodi ſuperioribus ãnis. Sũt ãt qui uelint Septem* Epulonum *fuiſſe ſepulcrũ, uel* Scipionis. *de quo* Acrõ Horatij *interpres ſic meminit.* Deuicta Carthagine *uirtute* Scipionis Africani, *cum* Afri *aduerſus* Romanos *denuo rebellarent, conſulto ora culo reſponſum eſt. ut Sepulcrum* Scipionis *fieret, quod*

Carthaginem reſpiceret, tunc leuati cineres ſunt de pyramide in Vaticano, & humati in ſepulcro eius in portu, ut Carthaginē reſpiceret. Gentile tamen Scipionum ſepulcrum in uia Appia fuiſſe declarabimus. Huius autem pyramidis forma uiſitur in porta ænea eccleſiæ apoſtollorum cælata.

De Mole Hadriani, & Pratis Quintijs. Cap. XII.

Elius Hadrianus Imp. iuxta Aelium ſui cognominis pontem, Molem, ſiue Sepulcrū, eregione Mauſolei Auguſti, excitauit, ut index in ipſa inciſus oſtendit huiuſmodi.

L. HAELIO CAES. DIVI HADRIANI AVG. F. COS. II. F. &

Spartianus. Fecit & ſui nominis ſepulcrū iuxta Tyberim. In hoc autem ipſe primus ſepultus dicitur, & poſt omnium Antoninorum cineres conditos eſſe inſcriptiones, & epithaphia ibidē in marmore inciſa oſtendunt, ex quibus ſatis erit hæc, quæ ſequuntur, notauiſſe.

IMP. CAES. DIVI TRAIANI PARTHICI FILIO DIVI NERVAE. ADNEPOS TRAIANO AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. XXII. IMP. II. COS. III. P. P. ET DIVAE SABINAE IMP. CAES. T. AELIVS HADRIANVS ANTONINVS AVG. PIVS PONT. MAX. TRIB. POT. II. DESIGN. IIII. COS. II. P. P. PARENTIBVS SVIS. *Item*

IMP. CAESARI. L. AVRELIO VERO

AVG. ARMENI AC. MED. PARTHIC. PONTIF. TRIBVNIC. POT. VIIII. IMP. V. COS. III. P. P.

Lampridius autem refert Commodum iuſſu Pertinacis in monumentum Hadriani tranſlatum. Iulius uero Capitolinus Seueri cadauer illatum in Hadriani ſepulcrum, in quo & Cæſar pater eius naturalis ſepultus fuerat. Idem docet Antoninum Pium Hadriani patris ſepulcrum inſtauraſſe, eiq; templum dedicauiſſe. Hanc eādē molem hodie Pontifices pro præſidio habent. Eſt enim ampla, rotunda, ſolida, & inexpugnabilis. olim extrinſecus marmore incruſtata. Dicta eſt etiam arx Creſcenij à Creſcentio quodam factioſo duce ex oppido Nomento, qui illam in ſuam poteſtatem cum redegiſſet, diu tenuit. donec Theutonicoꝝ fidei, qui illam oppugnabant ſe committens, ab illis eſt trucidatus. De ſcribitur à Procopio hoc modo. Hadriani quondam imp. ſepulcrum extra portam Aureliam, ſiue, ut nobis placet, Aeliam, iactu lapidis impoſitum. Primus eius ambitus quadrigati figuram habet, conſtat enim totus ex marmore pario, ſumma artificum diligentia ædificatus. In medio uero huius quadrati rotunda moles aſſurgit, excelſa altitudine, & tanta, ut in ſuprema eius parte area ſit, cuius diameter uix iactu lapidis tranſigitur. Quam molem Belliſarius occupans pro arce, & præſidio contra Gothos uſus eſt. Erant olim in ſumma parte undiq; magnæ ſtatuæ hominum, equoꝝ, quadrigaꝝ miro artificio elaboratæ; has partim integras milites demoliti:

moliti:

moliti: partim confractas in hoſtes deiecerunt. Viſuntur adhuc in hoc monumento boum capita, & quædam alia inſculpta. Prata autem Quintia, à. Q. Cecinnato denominata, in campo Vaticano fuiſſe, Plinius ſic commemorat. Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quītia appellantur, uiator attulit dictaturam. Locus enim nunc Aprata uulgo dicitur. Theatrum in pratis uaticanis inter pontem Miluium, & molem Hadriani ponit Fuluius, auth. Procopio, ad ludos gladiatorios ædificatum: à quo autem non meminit. Extant, inquit, hodie (ut creditur) ueſtigia quædam in uinea Io. Alberini patricij Ro. At Circum nō theatrum eum fuiſſe ego crediderim, ut forma adhuc præſe fert. niſi perperam interpres locum uerterit. Nam in theatris ludi ſcœnici fiebant, in circis uero equorum curſus agebantur.

De ijs quæ extra portam Flumentanam, & Collatinā fuere, uel nunc ſunt. Cap. XIII.

Q Vanq̃ ex ſitus deſcriptione antiquæ urbi, & nouæ iure optimo finem imponere liceret, tamen cum maiorem quandoq; ambitum adepta ſit, ſuburbiáq; in eum producta eſſent ſpacium. ut hīc Tyrrhenū mare, inde Ocriculi attingerēt pōtem, multa memoratu digna extra relinquuntur, ex quibus & tēpis uetuſtate, & bellorum iniuria pauca quædam in noſtrā puenere cognitionem, quæ pcurriſſe non minus conducere, gratáq; fore arbitramur ijs, quæ intra urbis mœnia ſunt comprehenſa. Quare, ex ordine inſtituto, à porta Flumentana exordium ſumamus. à qua vltra primū la

pidem occurrit Miluius *pons : de quo paulo ante ſatis declaratum eſt, ſicut de ortu, naturáq́ʒ* Tyberis, *ac uia* Flaminia*: quæ, ut diximus, à* Cn. Flaminio Arimi*num uſq́ʒ ſtrata, ab eodem etiam denominationem acce*pit. Vias *eñ urbis ex ſilice fermè omnes ſtratas fuiſſe indicāt ueſtigia, tam extra, quá intra urbem multis in locis exiſtentia.* Ideò *fermè omnes dictum eſt, quia* Liuius *primo dec. quintæ ait,* M. Æmilio Cos. *Cenſores uias ſternendas ſilice in urbe, glarea extra urbem ſub ſtruendas, marginandáſq́ʒ omnium primos locauiſſe. et* Plut. Cn. Gracchum *certis regionibus uias direxiſſe, & eas paſſim lapide ſtrauiſſe, partiq́ʒ arenæ muniuiſſe aggeribus, iniqua adæquantem, & quantum ualles, torrentéſq́ʒ abrumpebant, pontibus æquali altitudine cõiungentem.* Quibus *uerbis patet non omnes ſilice fuiſſe ſtratas.* Idem *autem* Gracchus *dimenſo uiaꝶ ſpacio ſingulis miliarijs columnas lapideas, ſpacij ſigna præferētes, conſtituit, lapideſq́ʒ paꝶ inter ſe diſtantes ex utraq́ʒ uiaꝶ parte diſpoſuit, ut ex illis facile in equos eſſet aſcenſus.* In Flaminia Auguſtus *quatuor pontes, præter minoꝶ pontium turbam, maximo extruxit opere, atq́ʒ impendio, ex quibus nunc integer ſolus extat, qui* Ariminum, *ſuburbiumq́ʒ coniungit.* Miluius *multa, quæ ab eo accepit ornamenta, prorſus amiſit : & qui* Tyberi*item ſub* Ocriculo *iungebat, parte una ſucciſſus, in arcis fundamenta conceſſit.* Is *uero qui ſub* Narnea Narē *amplectabatur* Flu. *multis, ut uidetur, ſeculis, uel ſucciſſum, uel collapſum uetuſtate, fornicem medium ami*

ſit, Blon. *In eadem autem uia ſepeliebantur defuncti.* Iuu.

Quorum Flaminia tegitur cinis, atq; Latina.

Viſuntur & hodie in ea magnæ ſepulcrorum moles. Plinius *docet in Flaminia Cæſaris uillam, quæ ad Galinas dicebatur, poſitam eſſe. eius ſunt hæc uerba. Sed & circa diuum Auguſtum cuncta eius digna memoratu.* Nãq; *Liuiæ Druſillæ, quæ poſtea Auguſta matrimonij nomẽ accepit, cum pacta eſſet illa Cæſari, galinã conſpicui candoris ſedenti aquila ex alto abiecit in gremium, illæſam: intrepidéq; miranti acceſſit miraculum, quoniã tenentem roſtro laureum ramum onuſtum ſuis baccis, conſeruari alitem, & ſobolem iuſſere aruſpices, ramũq; eum ſeri, ac rite cuſtodiri, quódq; factum eſt in uilla Cæſarum fluuio Tyberi impoſita, iuxta nonum lapidem Flaminia uia, quæ ob id uocatur ad Galinas.* Eadem *fermè ſcribit Suet. in Galbæ uita.* Huic *autem uiæ iuncta erat Claudia, ubi Horti Ouidij, ut ipſe teſtatur, his uerſibus.*

Nec quæ pomiferis poſitos in collibus hortos
Spectat flaminiæ claudia iuncta uia.

Æmilia uia à lepido Flaminij collega ſtrata, ut quorundam eſt opinio, ab Æmilia regione Bononiam uſq;, cuius ueſtigia multis in locis adhuc cernuntur. Fuerunt autem Æmiliæ duæ, altera quæ Flaminiã excipiebat, altera quam ſtrauit Scaurus per Piſas, & Lunam in Sabatios uſq;. Fuit & Tyberina uia, & Caſſia extra portam nunc Viri lariam, quæ Sutrium, Vetrallam, Vi=

terbiumq́, & Vulſinenſem mittebat, cuius quota pars, ex ſaxo quadrato ſtrata, alicubi adhuc uidetur. Clitellæ, inquit Sex. Pompeius, dicuntur non tã hæ, quibus ſarcinæ colligatæ mulis portantur, ſed etiam locus Romæ per ſimilitudinem, & in uia Flaminia loca quædã deuexa, & accliuia. Galienus autem Imp. parauerat porticum Flaminiam uſq; ad pontem Miluium, ut tetraſtice fieret, ſiue pentaſtice, ut primus ordo pilas haberet, & ante ſe columnas cum ſtatuis, ſecundus, & tertius. deinde diateſſaron columnas auth. Tremellius. perfecerit ne, incertum. Extra autem portã Collatinam uia eiuſdem nominis exit, in qua Virgo aqua cõcipitur: Collatiam olim mittebat, nunc uero, haud procul à porta, Salariæ uiæ iungitur. Et quia mœnia Collinam portam non excedebant, Collatina priſcæ urbis porta non erat, ideo pauca, quæ extra hanc fuere, in cognitionem noſtram poſſunt peruenire.

De ijs quæ extra Portam Collinam fuiſſe traduntur. Cap. XIIII.

S Equitur porta Collina, cuius uia nunc, ut olim, Salaria nuncupatur, quod per eam Sabini ſalem in urbem deferebant. ducit in Sabinos, & apud Eretum in ipſam incidit Numentana. De Salaria meminit Cor. Tac. hoc modo. Tertiũ agmẽ per Salariam Collinæ portæ appropinquabat. In hac Veneris Erycinæ Templum fuiſſe diximus, ubi reſtagnante Tyberi Apollinares celebrabantur. hoc autem tẽplũ prope portam fuiſſe Apianus ſic docet. Cum co-

pijs ſubinde prouectus Sylla ad Collinam portam caſtra locat, non longe à Veneris templo. & Ouid. ſic.

Templa frequentari collinæ proxima portæ
Nunc decet, à Siculo nomina rege tenet.
Vtq; Siracoſias Aretuſidas abſtulit armis
Claudius, & bello te quoq; cœpit Erys.

Votum q̃dem ferunt à Fabio dictatore: dicatum uero à. L. Portio, idq; inſignem Porticum habuiſſe ſcribit Strabo. Veneri autem uirgines paruas imagunculas, quas in delitias habebant, olim offerebant. Perſius. Nẽpe hoc quod Veneri donatæ a uirgine Pupæ. Ad id etiam matronæ uirilis membri figuram diuinis præcolẽtes honoribus magna ſacro℞ pompa perferebant. ubi fuit & ſimulacrum Veneris Verticordiæ, quod homines ab effuſa libidine auerteret. Ouidius.

Roma pudicitia proauorum tempore lapſa
Cunæam ueteres conſuluiſtis anum.
Templa iubet Veneri fieri, quibus ordine factis
Inde Venus uerſo nomine corda tenet.

Pudiciſſima, inquit Plin. fœmina ſemel matrona℞ ſententia iudicata eſt Sulpicia Paterculi filia, uxor Fuluij Flacci, electa ex centum præcipuis, quæ ſimulacrum Veneris ex ſibyllinis carminibus dedicaret. Eadẽ uia, ad. II. lapidem inſigni monumento ſepultus fuit Licinus tonſor Auguſti, prædiues. Secus eãdem uiã extat ſepulcrum quoddam, in templi formam conſtructum, in quo Cereris, Bacchiq; picturæ cum uitibus, & hydrijs cernuntur. Extra uero Collinam portam Honoris templum

ſtatuit Cic.ſecundo de le.cum inquit. Noſtis *extrã portam Collinam Ædẽ* Honoris? *& Arã in eo loco fuiſſe memoriæ proditum eſt,ad eam cum* Lamia *fuiſſet inuẽta, in ea ſcriptum domina honoris, ea cauſa fuit ædis eius ædificandæ.Sed cum multa in eo loco ſepulcra fuiſſent,exarata ſunt. Statuit enim collegium locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari.* Per *Collinã autem memorant* Gallos *Senonas ingreſſos urbem diripuiſſe. Ab ipſa porta tertio miliario procul* Annibal *caſtra cum poſuiſſet, ad* Herculis *templum progreſſus eſt urbẽ expugnaturus, ſed ter imbribus, & grandine repulſus, obſidiõe urbẽ ſoluit.* Via *Salaria ad.*III.*lapidem ſupra* Anienem *occurrit pons Salarius, priſcum adhuc ſeruans nomen, ſicut & uia; In eo autem inciſa ſunt huiuſmodi.*

IMPARANTE. D.N. PIISSIMO. AC. TRIVMPHALI. SEMPER. IVSTINIANO.P.P. AVG. ANN. XXXVIII. NARSES. VIR. GLORIOSVS. EX. PRAEPOSITO SACRI PALATII. EX CONS. ATQVE. PATRICIVS. POST VICTORIAM. GOTHICAM. IPSIS. EORVM. REGIBVS. CELERITATE. MIRABILI. CONFLICTV. PVBLICO.SVPERATIS.ATQVE.PROSTRATIS. LIBERTATE. VRBIS. ROMAE. AC TOTIVS.ITALIAE. RESTITVTA PONTEM VIAE.SALARIAE.VSQVAE.ADAQVAM A'NEFANDISSIMO. TOTILA. TYRAN-

NO. DISTRVCTVM. PVRGATO. FLV-MINIS. ALVEO. IN MELIOREM. STA-TVM. QVAM. QVONDAM. FVERAT RENOVAVIT. *Item carmina hæc.*

Quam bene curbati directa eſt ſemita pontis.
Atq; interruptum continuatur iter.
Calcamus rapidas ſubiecti gurgitis undas,
Et libet iratæ cernere murmur aquæ.
Ite igitur faciles per gaudia ueſtra Quirites,
Et Narſim reſonans plauſus ubiq; canat,
Qui potuit rigidas Gothorum ſubdere mentes,
Hic docuit durum flumina ferre iugum.

Anio, inquit Diony. *ex urbe* Tibure *effuſus per excelſum ſcopulum multus per planiciem* Sabinoꝝ, Romano*rúmq; fertur, diſterminans utranq; regionem, influítq; in* Tyberim *paꝝ infra pontem* Salarium, *aſpectu pulcher, & potu dulcis.* Et *quia ex ſublimi in uallē ſubiectam fertur, præcipitem* Horatius *appellauit; ſicut &* Statius *primo* Syl. In *hoc ſepultam fuiſſe* Iliam *ſcribit* Acron. *Apud eundem pugnauit* Torquatus. *Mariíq; ſepulcrū fuiſſe teſtis eſt* Cic. *de leg. Simulacrum, Sibyllæ* Tiburtinæ, *quæ* Tiburi *colebatur ut dea, in gurgite* Anienis *inuentum eſt, tenens in manu librum, cuius ſacra Senatus in* Capitolium *tranſtulit.*

De ijs quæ extra portam Numentanam, *&* Interag*geres fuere, uel hodie ſunt.* Cap. XV.

*Q*Varto *ordine ſuccedit porta* Numētana. *ab ipſa īcipit eiuſdē nominis uia, qua itur* Numētū,

quod eſt in Sabinis. Dicta *eſt etiam* Ficulnenſis *uia.* Liuius, Decemuiri Numentana, *cui tum ficulnenſis nomẽ fuit, profecti, caſtra in monte* Sacro *locauere.* Ficulnẽſem *autem appellauit à loco ubi figlinæ, ſicut apud* Teſtaceum, *fiebant.* Extra *eandem portam* Neniæ, *quæ cantu querulo funeribus adeſſet,* Templum *fuiſſe legitur.* Nam *deorum, quos obeſſe putabant, templa, extra urbem, ut plurimum, ponebantur. ideò ut plurimum dicimus, quia in* Palatio Febris Fanũ. *in* Eſquilijs Malæ Fortunæ. *ad radices* Auentini Socordiæ, *& apud* Auguſti *forum* Martis Vltoris *templum fuiſſe, uiſum ẽ. quæ numina, non ut opem ferrent, ſed ne obeſſent, colebantur.* Via Numentana, *citra ſecundum lapidem, occurrit à ſiniſtra.* S. Agnetis *ædes, prope quam uiſitur uetuſtiſſimum* Bacchi Templum, *Spherica forma, columnis circunquaq; in gyrum diſpoſitis, templiq; teſtudinem ſuſtinentibus. ubi è muſiuo opere ornamenta picturæ, & ipſius dei geſta effigiata cernuntur, &* Porphyreticum *ſepulcrum uitibus, & uuis inſculptum, quod* Bacchi *eſſe multi fabulantur.* Apparent *autem apud hoc templum, uerſus ſeptentrionem, magni cuiuſdam ædificij ruinæ, ubi* Theatrum *extitiſſe memorant. nos uero nihil certi habemus, quod de ipſo dicatur.* Hic *uero ad ſtadia quatuor, iterum ſe ſe offert* Anio, *ſuper quo eſt pons* Numentanus, *priſcum retinens nomen, ſicut & uia. quem pontem* Narſes *eunuchus extruxit.* Inter *hanc quidem uiam, &* Salariam *ad.*IIII. *miliarium fuit* Suburbanum *liberti* Neronis, *quo fugiẽs ipſe*

princeps ſeipſum interfecit, auth. Suet. Extra autē portam Interaggeres occurrit ſtatim locus planus, inſtar magnæ areæ, quadrata forma, parietibus circūſeptus, qui dicebatur Caſtrum Cuſtodiæ, ubi fuerant olim in ſtatione milites prætoriani Dioclitiani Imp. Procopius uero ſcribit eregione Viuarij forinſecus ueteres Romanos alterꝶ breuem murꝶ modico interuallo adieciſſe, nō ad tutelam, ſed ad delitias, ut leones eo loco, & alias beſtias ſeruarent. Vnde olim locum ipſum Viuarium, hodie uero Viuariolum uocant.

De ijs quæ extra portam Eſquilinam, Næuiam, Cœlimontanam, & Gabiuſam fuere, uel ſunt. Cap. XVI.

Xit à porta Tiburtina eiuſdem nominis uia, e quæ Tibur mittit. In hac apud S. Laurentiū iacet Obeliſcus ī uinetis confractus, haud ita multo poſt, obuius fit ſupra Anienem pons Mameus, uulgo Mamolo appellatus, ab Antonino Pio extructus. qui à Mamea Alexandri matre inſtauratus, eius nomen adquiſiuit. Quartus pons ſuper eundem fluuiū Lucanus nuncupatur, qui propior eſt Tiburi, quá Romæ, ibiq; eſt ſpherica moles. In ponte uero legitur index. Ti. Plantij authoris. Supra Tibur autem. XX. miliario concipitur Anio Vetus, partim in Tiburtinum uſum, partim Romam deductus, qui minus ſalubris in hortorꝶ rigationem, atq; urbis ſordidiora extaret miniſteria, hanc aquam poſt annos. xl. quá Appia perducta eſt, anno ab ur. co. CCCCLXXX. Curius enim dentatus cenſor cum. L. Papirio deducendam curauit ex

manubijs de Pirrho *captis.* Item *poſt biennium actum ē in Senatu de conſumatione eius.tamen ex.*S.C.*duumui ri aquam perducentes creati,*Curius, *&* Fuluius Flac *cus locauerant.*Curius *intra quintum diem, deceſſit.glo ria perductæ pertinuit ad* Fuluium. *Sed quoniam duæ* Anienis *aquæ in urbem fluebant, ut facilius dignoſce= rentur,* Anio *nouus cœpit uocari,priori uero cognomen uetus adiectum.*Nouus *autem* Anio *Sublacenſi concipi tur uia, ad miliarium.*XLII.*iungitur ei riuus* Hercu= *laneus,oriens eadem uia ad miliarum.* XLIII. *Ductus* Anienis Noui *efficit pas.*LVIII.*millia, cuius riuum* Frontinus *à* Nerua Imp.*procurator aquarum conſtitutus, reſtituit, & in urbem deduxit. Strabo extra* Eſquili*nam portam* Labicanam*, &* Præneſtinam *uiā egredi oſtendit, his uerbis.*Porro *in unum cadit* Labicana *uia à porta quidem* Eſquilina*, à qua &* Præneſtina;*à ſini ſtra uero hanc, &* Eſquilinum *campum omittas; ul tra centum uiginti ſtadia pergit, tum &* Labico *propin quat, & hoc, &* Tuſculum *relinquit.* Ab *hac eadem porta haud procul, erat locus, qui olim* Puticolæ *dice= batur, quod ibi eſſent frequentes putei in quibus condeban tur combuſtorum oſſa ex propinquo campo* Eſquilino.Pu= *ticolæ, inquit* Elius*, quod putreſcant ibi cadauera pro iecta, qui locus publicus ultra* Eſquilias. Via *præneſti na inter ſextum, & octauum miliarium,in agro* Lucul*lano concipitur aqua* Appia*,diuerticulo ſiniſtrorſus paſ ſuum.*D.CCLXXX.*habet longitudinem à capite uſ= que ad* Salinas.*hæc,*M.Valerio Max. P. Decio Mure

Coſs. anno. XX. *poſt initium Samnitici belli inducta eſt ab* Appio Claudio *cenſore. cui poſtea Ægro fuit cogno men.* Collegam *autem habuit.* C. Plautium. *cui ob in quæſitas eius uenas* Venocis *cognomen datum eſt. ſed is intra annum, & ſex menſes deceptus à collega, tanquam idem facturo, abdicauit à cenſura. nomen aquæ ad* Appij *honorem tantum pertinuit, qui multis tergiuerſationibus extraxiſſe cenſurã traditur. donec & uiã, & aquæductum conſumaret.* Plin. Agrippa, *inquit, &* Virginem *adduxit ab octauo lapide diuerticulo.* II. *mil. paſ. uia præneſtina, iuxta* Herculaneum *riuum, quem refugiens uirginis nomen obtinuit. & rurſus.* Agrippa *in ædilitate ſua adiecta uirginea aqua, cæteriſque corriuatis, atque emendatis lacus ſeptingentos fecit.* Ex *quo* Auguſtus Po. Ro. *uinum petenti ſubiratum reſpondiſſe ferunt.* Tot *aquas introduxit* Agrippa *gener meus, & uinum queritis.* Addidit *autem* Agrippa *omnibus aquis ſigna ærea, aut marmorea, utpote dei aquarum, qualia nunc quædam in urbe cernuntur. Quod etiam teſtantur carmina inſculpta in marmore, iacenti inter ſpineta, in* Platea. S. Pauli, *quæ ſunt hæc.*

PERDIDERAT LATICVM LONGEVA IN CVRIA CVRSVS.

QVOS TIBI NVNC PLENO CANTHARVS ORE VOMIT. *&* Propertij *hæc.*

Et leuiter lymphis tota crepitantibus urbe
Cum ſubito triton ore recondit aquam.

A*edicula, inquit* Frontinus, *fonti appoſita hanc uirgi*

manubijs de Pirrho *captis.* Item *poſt biennium actum ẽ in Senatu de conſumatione eius, tamen ex.* S.C. *duumuiri aquam perducentes creati,* Curius, & Fuluius Flaccus *locauerant.* Curius *intra quintum diem, deceſſit. gloria perductæ pertinuit ad* Fuluium. *Sed quoniam duæ* Anienis *aquæ in urbem fluebant, ut facilius dignoſcerentur,* Anio *nouus cœpit uocari, priori uero cognomen uetus adiectum.* Nouus *autem* Anio *Sublacenſi concipitur uia, ad miliarium.* XLII. *iungitur ei riuus* Herculaneus, *oriens eadem uia ad miliarum.* XLIII. *Ductus* Anienis Noui *efficit pas.* LVIII. *millia, cuius riuum* Frontinus *à* Nerua Imp. *procurator aquaꝝ conſtitutus, reſtituit, & in urbem deduxit. Strabo extra* Eſquilinam *portam* Labicanam, & Præneſtinam *uiã egredi oſtendit, his uerbis.* Porro *in unum cadit* Labicana *uia à porta quidem* Eſquilina, *à qua &* Præneſtina; *à ſiniſtra uero hanc, &* Eſquilinum *campum omittas; ultra centum uiginti ſtadia pergit, tum &* Labico *propinquat, & hoc, &* Tuſculum *relinquit.* Ab *hac eadem porta haud procul, erat locus, qui olim* Puticolæ *dicebatur, ꝙ ibi eſſent frequentes putei in quibus condebantur combuſtoꝝ oſſa ex propinquo campo* Eſquilino. Puticolæ, *inquit* Elius, *quod putreſcant ibi cadauera proiecta, qui locus publicus ultra* Eſquilias. Via *præneſtina inter ſextum, & octauum miliarium, in agro* Lucullano *concipitur aqua* Appia, *diuerticulo ſiniſtrorſus paſſuum.* D.CCLXXX. *habet longitudinem à capite uſque ad* Salinas. *hæc,* M. Valerio Max. P. Decio Mure

Coſs. anno. XX. *poſt initium Samnitici belli inducta eſt ab* Appio *Claudio cenſore . cui poſtea Ægro fuit cogno men. Collegam autem habuit.* C. *Plautium . cui ob in quæſitas eius uenas* Venocis *cognomen datum eſt. ſed is intra annum, & ſex menſes deceptus à collega, tanquam idem facturo, abdicauit à cenſura . nomen aquæ ad* Appij *honorem tantum pertinuit, qui multis tergiuerſationibus extraxiſſe cenſurã traditur. donec & uiã, & aquæductum conſumaret.* Plin. Agrippa, *inquit, &* Virginem *adduxit ab octauo lapide diuerticulo.* II. *mil. paſ. uia præneſtina, iuxta* Herculaneum *riuum, quem refugiens uirginis nomen obtinuit. & rurſus .* Agrippa *in ædilitate ſua adiecta uirginea aqua, cœteriſque corriuatis, atque emendatis lacus ſeptingentos fecit.* Ex *quo* Auguſtus Po. Ro. *uinum petenti ſubiratum reſpondiſſe ferunt.* Tot *aquas introduxit* Agrippa *gener meus, & uinum queritis.* Addidit *autem* Agrippa *omnibus aquis ſigna ærea, aut marmorea, utpote dei aquarum, qualia nunc quædam in urbe cernuntur. Quod etiam teſtantur carmina inſculpta in marmore, iacenti inter ſpineta, in* Platea. S. Pauli, *quæ ſunt hæc.*

PERDIDERAT LATICVM LONGEVA IN CVRIA CVRSVS.

QVOS TIBI NVNC PLENO CANTHARVS ORE VOMIT. *& Propertij hæc.*

Et leuiter lymphis tota crepitantibus urbe

Cum ſubito triton ore recondit aquam.

Aedicula, inquit Frontinus, *fonti appoſita hanc uirgi*

nem pictam oſtendit. Alij autem Virginem appellatam tradunt, quod quærentibus aquam militibus Virguncula uenas quaſdam monſtrauit, quas ſecuti ingentem aquæ modum inuenerunt. Fuluius autem ab ea porta, quæ Maior nunc uocatur, tanquã olim ab Eſquilina, aut certe prope quæ fuerit, Labicanam, & Præneſtinam uiam nunc egredi ſcribit. Labicana à dextris, iuxta formam aquæ Claudiæ, ad Columnam oppidum; Præneſtina uero Galicanum nunc, olim Gabios, deinde Præneſte, à quo nomen accepit, tendit. A Cœlimontana uero incipit uia Campana, quæ ſtatim extra portam in duas dirimitur ſemitas; ſed poſt pauca ſtadia utraq; Latinæ iungitur. Inter Cœlimontanam, & Latinam Gabiuſam locauimus portam, à qua olim exibat uia Gabina, de ea ita meminit Liuius. P. Valerius. T. Herminiũ cum modicis copijs ad. II. lapidem Gabina uia occultatum obſidere iubet. Idem. ad. III. lapidem uenere uia Gabina. Fuerunt autem Gabij, ut diximus, uia præneſtina. Strabo. Sunt & Romanorũ oppida à ſiniſtra Latinæ, inter eam, & Valeriam Gabij extant, in uia præneſtina, ubi lathomiæ ſunt pluſquã reliquæ, lapides Romæ ſuppeditantes, diſtantes Romæ, & Præneſte ex æquo ſtadijs centum.

De ijs quæ extra portam Latinam, & Capenam fuere, uel ſunt. Cap. XVII.

Latina autẽ porta Via, eiuſdẽ nominis, exit, à quæ in Latinos populos ducit; uidelicet per Leuicanum, nunc Valmontonum; & nunc

Campaniam uſq; ad Caſinatem. S. *Germani Saltum, de qua Strabo ſic ſcribit. Præclariſſimæ ſunt uiæ* Appia, *&* Valeria; *media inter has* Latina *eſt, ad Caſinum oppidum iungitur* Appiæ. XIX. *à Capua diſtans ſtadijs.* In hac. IIII. *ab urbe lapide, fuit* Templum Fortunæ Muliebris, *eiusdémq; deæ Simulacrum, nephas attingi niſi ab ea, quæ ſemel nupſit.* Val. Max. *Muliebre iq̃t, Fortunæ Simulacrũ, qđ ẽ ĩ uia* Latina *ad quartũ miliarium eo tempore cum in æde ſua conſecratũ* Cal. *decembris, quo* Coriolanum *ab excidio urbis maternæ præces repulerunt, non ſemel, ſed bis locutum conſtitit, his uerbis.* Rite me *uidiſtis.* Rite me *dedicaſtis.* Eadem *concipitur aqua* Tepula. XI. *miliario diuerticulo euntibus ab* Roma *dextrorſus, ſub terra prius, deinde arcuato opere,* Iuliæ *poſt admiſta.* M. Agrippa *ædilis proprias uires collegit, &* Tepulæ *riuum intercœpit, acquiſitæq; ab inuentore nomen* Iuliæ *datum.* Iulia *autem reuocatis deriuationibus, per quas ſubripiebatur, modum ſuum, quamuis notabili ſiccitate, ſeruauit.* Tepula *igitur inuenta, & deducta ab* Agrippa *eſt, anno ab ur. co.* D. CC. XIX. *Imp. Cæſ.* Iulia *uero ab* Aureliano, *ut ſcribit* Ant. *in itinerario.* Via *autem* Valeria *ad miliarium.* XXXIII. *Frontinus aquam* Marciam *cõcipi ſcribit. de qua plura ſuperius locuti ſumus.* Penultimam *enim omnium portarũ cis* Tyberim Appiam *appellauimus, à qua eiuſdem nominis, cuius & portæ, egreditur uia;* Ab Appio Claudio *cenſore, qui* Capuam *uſq; eam ſtrauit, denominationem accepit, ea latitudine*

ut plauſtra duo, ex aduerſo inuicem occurrentia, libere exciperet. Liuius. *Memoriæ felicitatis nomen* Appij, *& uiam muniuit, &* Appiam *aquam in urbem deduxit. quam quidem uiam* Cæſar Dictator, *uel exornauit, uel reſtituit.* Plut. *Commiſſa dehinc illi* Appiæ *uiæ cura, ingentes prodegit pecunias.* Nouiſſime *uero* Traianus *eam reſtituens* Brunduſium *uſq; ſtrauit, deſiccatis paludibus, exciſis collibus, aggeratis uallibus, ſaxis cõſtratis reliqs ijs circũ, ac põtibus magnificentiſſimi operis excitatis, per meabilis fecit. auth.* Diony. Traianum *autem quamplurima ædificia reſtituiſſe, ex literis in marmore apud* Circum Maximum *inuento inciſis, ſatis apparet, quæ ſunt huiuſmodi.*

IMP. CAES. DIVI NERVE, F. TRAIANO GERMANICO DACICO PONT. MAX. TRIB. POT. VIII. IMP. IX. COS. PP. TRIB. QVOD LIBERALITATE OPTIMI PRINCIPIS COMMODA EARVM ETIAM LOCORVM ADIECTIONE AMPLIATA SINT.

Appia, *inquit Strabo, ad mare protendit: prius tamẽ in* Albæ, Aritiæq; *ruinas perducit, & muros olim* Pontinæ *paludis ad* Terracinam, *inde per* Fundos, Molas, *& poſtea Sinueſſam, & medium Stellatum campum uſq;* Brunduſium. *mox tranſuerſo itinere ꝑ* Atellam *nunc aduerſam,* Puteolis, *& circum* Baianũ *olim ſinum, nunc* Tripergulæ *balneas, uſq;* Cumas. Huic *uiæ, & Claudiæ nomen datum inuenio. Sen. in ludo*

mortis Claudij ait, Auguſtum, & Tiberium Cæſ. Appia uia ad deos iuiſſe. Templum Martis celeberrimũ eadem uia. Ouidius.

Lux eadem Marti feſta eſt, quem proſpicit extra
Appoſitum rectæ porta capena uiæ.

Liuius. Viam Cenſores ſternendam à porta Capena ad Martis templum locauere, ſemitámq; ſaxo quadrato ſtrauerunt. hoc templum à Sylla in ædilitate ſua conſecratum fuit, ſupra centum columnas poſitum. Memorant autem Martis duo fuiſſe templa, unum intra urbem quirini, quaſi cuſtodis, & tranquilli. alterum, de quo nunc, extra urbem, quaſi bellatoris, uel gradiui. In Martis Ancyle fuiſſe ſcribit Ser. gram. Verum cum præter hoc, & in urbe, & in campo Martio fuerint Martis templa, de quo intelligat Ser. ignoratur; ſicut & de Senatulo, quod erat apud Bellonæ. Iuxta Martis fuit Manalis lapis, quo per ſiccitatem in urbem relato, pluuia ſtatī manabat, hic Manalē dixere, Sex. Pō. auth. Martis Signum in uia Appia, idq; Cn. Seruilio, & . Flaminio Coſſ. ſudaſſe memorat Liuius. In eadem fuit Bonæ deæ Sacrarium; apud quod Clodium, & . M. Papirium interfectum fuiſſe, ait Cic. Lucus, & ædes Camœnarũ extra portam Appiam à Fuluio Nobiliori condita fuit, auth. Aſc. Ara Apollinis. Aedis ſpei, Mineruæ, extra eandem portam. præterea lucus Honoris, Virtutis Aedes. Liuius, Aedem Virtutis ad portam Capenam Marcellus dedicauit. At Honoris, & Virtutis intra urbem fuiſſe crediderim, ad ipſam ta=

men portam, ut dixi. Sunt enim hæc numina optimi ominis, quorum templa in urbe excitanda uenirent, potius quàm extra. Ad portam autem quaſi admonerent proficiſcentes ad bella, niſi per uirtutem res ſtrenue geſſiſſent, aditum ſibi non futurum ad honorem, & gloriam; hoc eſt ad triumphum, Hinc eſt quod Auguſtinus ait. Neminem honoris templum ingredi poſſe, niſi prius Virtutis eſſet ingreſſus. Marcellus autem in Corſicam, & Sardiniam nauigans, grauiſſimam paſſus eſt tempeſtatem, cumque naufragio eſſet ſeruatus, Romam reuerſus Tempeſtatis Aedem extra portam Capenam excitauit. Ouid.

Te quoque tempeſtas meritam delubra fatentur,
Cum penè eſt Corſis obruta puppis aquis.

Extra eandem portam, ad. II. lapidem, Templum Ridiculi, cui nomen inditum eſt, quod ibi Annibal caſtrametatus illuſus reuerſus eſſet. Via Appia hortos Terẽtianos. XX. iugerum fuiſſe legimus. Eadem uia ad. II. lapidem inter ædem. S. Sebaſtiani, & Caput bouis ĩ præ longa conualle extat circus, ſiue Hippodromus, ſatis rudis, ab Antonino Baſſiano (ut creditur) extructus, ubi in medio adhuc apparent metarum ſigna, & Obeliſcus miræ magnitudinis, in plures confractus partes, cum notis Aegyptiorum. ubi olympici olim fiebant ludi, ad exercendos milites prætorianos, qui illic contubernia a Tiberio Cæſare conſtituta habebant. Calori amni ſecũdo ſupra Sabbatum miliario Valentinus pons fuit, in uia Appia poſitus, & appellatus à Valente imp. nunc dirutus.

dirutus. In eadem uia, ubi ea primum attigit Maſicũ mõtẽ, urbs ẽ Sinueſſa, olim Pometia. Fuit priſcis tẽpibus Appia ueterũ ſepulcris à dextris, & ſiniſtris frequentiſſima, quorum multa adhuc cernuntur ueſtigia. ueluti ex Tiburtino lapide extructa ſpherica forma, ſine apice meta, cognomento nunc Caput bouis, ꝙ illic undiq; bubulorũ capitum ſimulacra lapide cœlata uiderentur ubi. ſepulcrum Metellæ uxoris Craſſi fuiſſe, hic index oſtendit.

CÆCILIÆ. Q. CRETICI. F.
METELLÆ CRASSI.

Cic. primo Tuſ. an tu egreſſus, inquit, porta Capena cum Calatini, Scipionum, Seruiliorũ, Metellorũ ſepulcra uides miſeros putas illos? In eadem Appia. VI. ab urbe lapide. M. Tullij, & Tulliorũ monumenta fuere, ut marmora ĩſcripta, ibiq; ĩuẽta apte ſignificarũt. In gẽtili autem Scipionum ſepulcro Ennium poſitũ cõmemorat Cic. pro Archia. Charus, inquit, fuit Africano ſuperiori noſter Ennius, itaq; in ſepulcro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus. Ad huius ſepulcri ornamentũ tres fuerant ſtatuæ, duæ. P. & . L. Scipionũ. tertia ipſius Ennij, auth. Liuius, q de loco ubi Publius mortuus, et ſepultus anceps, ſic ſequitur. Alij Romæ, alij Literni, & mortuum, & ſepultum, utrobiq; monimenta oſtenduntur, & ſtatuæ. nam & Literni monimentum; monimentoq; ſtatua ſuper impoſita fuit, quam tempeſtate diſiectam nuper uidimus ipſi, & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monimento tres ſtatuæ

ſunt, duæ. P. & . L. Scipionum dicuntur eſſe, tertia poetæ. Q. Ennij. Et tamen quinto quintæ dec. pro certo uidetur tenere Africanum Literni eſſe ſepultum. Sunt enim apud ipſum. M. Seruilij Coſſ. contra Ser. Galbam pro L. Paulo Aemilio uerba hæc. Satis peccatum in Camillo à maioribus noſtris eſt, quem tamen ante receptam per eum à Gallis urbem uiolauerunt. Satis inſuper uobis. in. P. Africano. Literni domicilium, & ſedem fuiſſe domitoris Africæ, Literni ſepulcrum oſtendi. In baſi autem ſtatuæ Ennij hæc erant inciſa carmina.

ASPICITE. O. CIVES. SENIS. ENNII. IMAGINIS. FORMAM.
HEIC. VOSTRVM. PANXIT. MAXIMA FACTA. PATRVM.
NEMO. ME. LACRVMIS. DECORET. NEQVE. FVNERA. FLETV.
FAXIT. CVR. VOLITO. VIVVS. PER. ORA. VIRVM.

Sepulcrũ ſororis Horatij, eius, qui ex tergeminis ſuperſtes ipſam interfecit, ex ſaxo quadrato conſtructum fuit ante portam Capenam, quo in loco ipſa ceciderat. Extra eandem portam Horatiorũ ſepulcra, Campúsq; ubi pugnauerunt collocatur. & locus Mercurio ſacer, Aquaq; Mercurij appellata, ad quã cum conueniſſet. Po. Ro. unusquiſq; lauri ramo alterius caput ea aſpergebat aqua Mercurium inuocans, ut aſperſis, peccata, præſertim periuria, dilueret. Ouid.

Eſt aqua Mercurij portæ uicina capenæ,

Si iuuat expertis credere, numen habet.

Statius autem Appiam *omnium aliarum uiarum reginam appellauit. in qua ad quintum lapidem ſepultus eſt* Pōponius Atticus, *in monimento.* Q. *Cecilij auunculi ſui, ut īquit* Cor. Nepos. *Cæditiæ* T*abernæ in uia* Appia, Domini *nomine ſunt uocatæ.* Sex. Pomp. *Lucus* Egeriæ *extra portam* Capenam, *quód Camœnis ſacrauit* Numa. *Via* Laurentina *in* Appiam *incidebat, in qua ſexto ab urbe miliario, fermè ubi.* S. *Sebaſtiani eſt paſſionis locus* T*ermīalia, ideſt feſta* T*ermino deo ſacra, magno populi concurſu celebrabantur.* E*ſtq́ is* T*erminus, qui, cum in* Capitolio *ædes* Iouis *dedicaretur, cæteris dijs cædentibus, cædere noluit.*

De ijs quæ extra portam Hoſtienſem, & reliquas in genere. Cap. XVIII.

V*Ltima urbis porta cis* T*yberim, & ab ea, quæ egreditur uia,* Hoſtienſis *dicitur: quod* Hoſtiam T*yberinam, ab* Anco *rege conditā, mittat. hæc aūt porta prius* T*ergeminorum ſortita nomē ad radices* Auentini, *ut uiſum eſt, ſteterat. extra quā* Liuius *primo dec. quintæ* E*mporium ſic ponit.* Ædiles *extra portam* T*ergeminam* E*mporium lapide ſtrauerunt, ſtipitibúſq́ ſepſerunt, &* Porticum Aemiliam *reficiendam curarunt, gradibúſq́ aſcenſum ab* T*yberi in* E*mporium fecerunt. Sed nunc locum intra urbem eſſe opinamur, quod innuunt uerba* Liuij *ultimo loco poſita, emporium ipſum prope* T*yberim oſtendentia. In* T*rāſtyberina regiōe tres extant portæ.* Portuenſis. Au

relia. Fontinalis, ſiue, ut a'ij uolunt, Septimiana. A Portuenſi inchoat uia eiuſdem nominis, quæ ducit ad portum Hoſtienſem: à quo, ſicut & porta, nomen accepiſſe fertur. In eo autem portu fuit ædes Portumni, qui portubus præeſt, in cuius ædis ædificatione portumnalia celebrata eſſe traditur. Via autẽ Aurelia egreditur à porta eiuſdem nominis, quæ, ut diximus, tendit per maritima Thuſciæ, Piſas uerſus, ab Aurelio conſulari uiro, & ſtrata, & denominata. unde conſularis erat uia. huius meminit Cic. in Catilinam, & Eutropius ſic. Etruriæ per Aureliam uſq; ad Alpes maritimas ingentes agri ſunt. Traiana etiam eſt dicta à Traiano imp. qui eam reſtituit. in hac fuerunt Horti Galbæ imp. ubi idem princeps ſepultus fuit, auth. Suet. Fontinalis, ſiue Septimiana porta, in Campum Vaticanum olim mittebat, & Ianiculum, ſicut Vaticana, ſeu Triumphalis: de qua ſupra facta eſt mentio. Suet. Tradit uiam Viteliam fuiſſe ab Ianiculo uſq; ad mare.

LAVS DEO OPT. MAX.

Impreſſum Romæ per Antonium Bladum de Aſula in Campo Foræ, in Ædibus. D. Ioan. Bap. de Maximis. Anno Domini. M.D.XXXIIII. Vltimo Menſis Maij.

A
B

L E C T O R I.

Libuit lector candidiſſime recognito toto uolumine in hunc locum referre, atq; corrigere nonnullos errores, quos, me abſente, impreſſores feſtinantes ad lucrum commiſiſſe, animaduerti, reliquos, ſi qui erunt, tutemet ad hũc modum facillime emendabis.
Vale.

Pag.i.Ver. 21 *operæpretium* 37 *à deorum* 43 *hemi*
cycli 46 *ſexcentorum* 2.2 *utraq;* 27 *ſexcẽ*
toꝝ 29 *anguſtior uidetur* 3.38 *tota* 40 *millia*
4.9 *terminatur* 28 *hemycicli* 43 *rhombi* 53 *attolli*
tur 5.7 *iuuenibus* 43 Aboriginum 6.2 *miſſionẽ*
15 *prælio* 29 Lauinia 39 Numitorem 48 *ſubtra*
ctos 8.2.*additum* 9.1 *uelit* 10.25 *prælio* 35 *nul-*
libi 11.28 *uilibus* 45 *agitauiſſe* 47 *uelit* 12.3 *pro*
ceſſiſſe 13.31 *perſcripto* 54 *nullibi* 14.7 *certum*
37 *menſura* 38 *ſtatuto* 15.3 Agonenſis 27 *nulli-*
bi 53 *urbis* 16.12 Xyſti 18 Puteolos 45 Agonen
ſem 46 Agonos 17.9 *aquæductu* 28 *hic* 51 Flaccũ
porta Capena *cum* 19.2 *hemiſtichio* 3 *iuxta* 22
magna uis 20.8 Aureliam 47 *ter centum* 21.49
Nouiſſime, *lege* Antea 22.33 *uouerat* 39 Norbano
23.6 *tectis* 8 *indefenſum* 24.9 FIGENDI 22 *ue-*
lata 25.4 *miſſi* 45 *phænomenon* 26.32 Præneſte
43 TITVS 29 *quid uelit, expunge ſibi* 35 Carui
lio factam 30.29 *ſcholam* 37 *quæ* 33.2 *ſuperſtitiſ*

ſe 37.35 Hygiæ, Nycerato 39.7. reſtitere 30 ædē 33 Cana 40.56 traieciſſe 41.11 Hermóduros 14 mortuis 27 ficum 29 Germalum 42.20 prætextati 25 inter 41 iacenti 52.42 introirent 57.33 TANTÆ MOLI legendum aliqui uolunt 60.51 exuſſit 64.56 finienſq́ 69.24 libro 71.32 altera 36 talenti 72.12 conſecrauit 74.28 alens 75.2 ceſſit 84.15 ripa 89.51 amphithea-trum 91.21 Cœlimontanam 95.16 DI-VO 101.28 peragebantur 47 incertum 104.27 mallēt cxv.40. Rotæ cxxi.xviiij indicāt 49 Sadoleti cxxij.9 Suſannæ 36 PÆMENTO. PAVIMEN-TO quidam legendum putant cxxv.23 quodam modo cxxvi.37 libraria cxxviij.xvij Angeli cxxix.xxij Veſpillonibus cxxx.2 Angeli cxxxij. xxxiiij ſuper-fuit cxxxvi.52 coluit 142.21 Hortulorum xxxiiij Angeli cxliij.44 paulatim cxlvij.xiiij tutelaribus xxiij Catulli cxlviij.xxx foſsæ cxlix.xxi ſinus 42 Rotæ cli.5.8 angeli clij.xlv. atq́ cliij.xv niſi 26 reptantis clvi.xlvi eligentem.